

Jakintza-arloa: Hizkuntzalaritza

Zeberio-Haraneko euskararen azterketa etno- linguistikoa

Egilea: **JUAN MANUEL ETXEBARRIA Aiesta**

Urtea: 1988

Zuzendaria: ALFONSO IRIGOIEN ETXEBARRIA

Unibertsitatea: UD-DU

ISBN: 978-84-8428-232-4

Hitzaurrea

I-. SARRERA

Doktorego Tesi hau, 1988an defenditutakoa da eta, jakina, hemen agertzen diren datuak ere 1988koak dituzue.

Doktorego tesi hau, K. Mitxelenarekin egin nuen eta defentsa aurretxean, hil egin zen eta horregatik, A. Irigoienek hartu zidan defentsako ardura, K. Mitxelenarekin eginga neukanari ikuturik ere egin barik.

Deustuko Unibertsitateko "Salón de Grados" edo biblioteca historikoan egin nuen defentsa. Epai-mahaikideak hauexek izan nituen: J. Haritschelhar (Euskaltzainburua), A. M. Etxaide, (I.U.), M. Etxenike (EHE), Gotzon Garate (Euskal Filologiaren Sortzailea) eta I. Turrez (Euskal Filologiako Sailburua).

Kalifikazioa, gorengoa izan nuen, hau da "Ahobatezko Cum Laude".

II-. DEFENTSAKO HITZALDIA

Euskal Herriko euskara biziaren liburu zaharra zabaldu dudanean, beleak bere haitzera egiten duen lez, Zeberioko orrialdera jo dut geure bertoko euskal altxorren barrurik harako azterketa etno-linguistikoa egin nahian etorkizunera bideratzeko.

Zeberioko herrian darabilgun esaera zahar batez hasi nahi dut oraingo honetako eginbehar hau eta honela dio: "*Min bako arrana ugerra(k)tx(y)aten yok*" (mihi gabeko arrana ugerrak jaten dik). Esaera honek diona egia izaten bada ere, Zeberioko euskeraren "arranak" badaragoio eragon ere oraindik, ugertu barik eta gogatsu bere betiko arrantotsean.

Zeberioko euskera, beste euskalki, azpieuskalki eta aldakien ondoan jartzean, Axularren pasartetxo hau datorkit gogora:

"Badakit halaber ezin eda naitekeiela euskarako mintzatze molde guztietara. Zeren anhitz moldez eta diferentki mintzatzen baitira euskal herrian... Finean bat bederak bere gisara, anzura eta moldera. Eztituzte euskaldun guztiek legeak eta azturak bat, eta ez euskarazko mintzatzea ere...".

Axularrekin bat nator eta Zeberioko hizkuntz-prozesu bizia aztertzeraz. On Jose Migel Barandiaranen aholku batek bultzatu nau. Izan ere, 1975etik hona, bere zuzendaritzapeko Bizkaiko Etniker taldekidea naiz eta sarri entzun diot Leipziger-eko unibertsitateko Wundt irakasleak berari esandakoa: "*Alferrik zabiltza hemen, zuen problema denak kulturako problemak dira ta. Kultura batere ez duzu konprenituko sekulan, bizi ez baduzu zerorrek. Liburuetatik ez duzu ondo ikasiko. "Bueno ba,-esan nion- (Barandiaranek), kultura ulertzeko, bizi egin behar bada, nik bizi dudana kultura bakarra euskal kultura da eta halaxe abiatu nintzen Euskal Herria aztertzen"*.

Ni neu ere, neure Zeberiora abiatu naiz, Zeberioko seme naizelako eta bertoko kultura, hizkuntza barruan dela, inongoa baino **hobeto ezagutu eta bizi dudalako**.

III-. GAI AUKERAKETA

Arrazoi asko izan ditut hau gai hau aukeratzeko eta denak aipatzea luzeegi litzatekeenez, hona hemen handienak:

1-. Zeberio, hizkuntza bizi aldetik, Euskal Herriaren Mendebaldeko ertzean dago SIADEKOn mapetan ikus daitekenez.

2-. SIADEKOn datuak ikusten badira, ia gehienok gara euskaldunak. Datu hau nik neuk herritik bertatik dakit, herritarrok elkar ezagutzen dugulako. Anekdotak baiezgarri bezala, Zeberion, oraindik ez da mezarik euskeraz baino esaten.

3-. Nire neure baserria etxaguntza eta tronkalekoa izan da. Hiru belaunaldi bizi izan gara batera. Gainera, aitite-amamak auzune ezberdinetakoak, gurasoak ere bai: aita, bertokoa, Ergoienekoa eta ama Elbarrengoa. Hortxe bizi izan naiz 30 urtean.

4-. 1975etik hona, On Jose Migel Barandiaranen Bizkaiko Etniker taldean lanean dariat batez ere, Gorbeia inguruko mitologia eta antzerako ipuin-esaundak batzen. Zeberio, emankor baino emankorragoa izan dut alor honetan.

5-. Borobilduz, eta esandakoaz gain, egon dagoen euskera bizia jaso, aztertu eta etorkizunera bideratzeko **URGENTZIA** izan da batez ere gehien bultzatu nauena. Izan ere, gure "berriemaileak" zahartzen doaz eta euren euskal altxorra eurekin joango da lehen bait lehen ez baditugu behar diren ikerlanak egiten. Gero berandu izango da.

Era honetako lan batek, bere mugak dituen badakit baina hala eta guztiz ere, ausartu egin naiz, mugaz aparte, etorkizunerako dokumentu aberasgarri bat izango delakoaren asmoz. Euskal Herriko herri-euskera guztiak jaso eta aztertuko balira, hori bai hori aberastasuna etorkizuneko euskararentzat.

IV-.TESI HONEN HELBURU OROKORRA

Hizkuntzaren komunikabide prozesua psikofisiologikoa izanik, gizarteko elkar komunikazioan era askotako aldaketak sortu dira historian zehar eguneroko hizkeraren berezko lege ekonomiko, eufoniko eta belaunaldiz belaunaldiko transmisio ohiturazkoak bitarteko izan direlarik.

Herri-euskera, jatorrizko sistema idatzitik aldatuz edo urrunduz joan da, herria, analfabeto izan delako, baina hor dago, luzarorako ez bada ere, bizirik eta aberats.

Gaur, euskera baterantz joan nahi da eta horixe litzateke euskeraren bizibidea, baina horretarako ezin dugu dagoen dagoeneko herri-euskera bizia gehiagokobarik baztertu, bizirik dituen edertasunak jaso eta erabili baino.

Horixe berori egin nahi da doktorego tesi honetan. Zeberio-haraneko euskera ahal denik eta zehatzen jaso eta aztertu, etorkizuneko euskeraren lagun eta argibide izan dadin batasunaren bidean.

V-. TESIAREN KORPUSA

Tesi multidisziplinari honetan, zelako alorra halako inkesta mota erabili dut korpus polibalente hau jasoteko.

Lehenengo eta behin, 340 multzo foniko aukeratu ditut Zeberio euskera bizitik eta Deustuko Unibertsitateko Laborategi Fonetikoan grabatu espektrogramak aterateko. Eurretatik 300, Patxi Etxebarria Arroitari eta 40 Leonor Ayesta Goikoetxeari, azkenengook azentu-entonaziorako beren beregi.

Lehenengo 100 multzo fonikoak, bokalismoari begira aukeratu dira. Azkenengo 40ak azentu-entonaziorako. Gainera guztiak beste arloetarako: Diptongazioa, Kontsonantismoa, Kontsonante Multzoen Ahozkerak eta Multzo Fonikoen Laburketak aztertuko.

Bigarren, ahoz-ahozko inkesta zuzena erabili dut batez ere, Deklinabidea, Erakusleak, Aditza... eta Morfo-Joskerak aztertuko.

Hiztegia eta esaerak edo antzerakoak batzeko, lehengoaz gain, “kuaderno” sistema erabili dut; (kuadernu bana eman eta galderen erantzunak idatzi arazi berriemaileari) izan ere, ebokazioak mugarik ez duelako.

Azkenek, etxerik-etxerikako kontaketa-testoen grabaketa esku-magnetofono bidez.

Grabazioen mapan adierazten denez, Zeberio 18 auzunetan egin dira, batzuetan besteetan baino berri-emaile ugariago agertzen direlarik.

Beste alde batetik, azterketatik kanpo geratu arren, Zeberio inguruko herri bakoitzeko transkripzioak ere jaso ditut, irakurrik harako ezberdintasunak ikusteko.

VI-. ONDORIOAK

Zehaztasunari begira eta nahastu egin ez egiteagatik, aztertutako alor bakoitzaren azken aldean bere ondorio puntualak agertzen badira ere, oraingo honetan, gainbegirada bat emanaz eta laburbilduz, aikomengan tesian zehar aipatzen-aipatzen etorri garen ondorio orokorrak.

1-. Norberak aztergai izan duen herri-euskera titirik harakoa izan arren eta metodorik zehatzenak erabilia ere, muga handiak aurkitzen dira ahozko euskera biziaren baliabide mugagabeak jasoteko. Azken baten, pertsona bakoitza, bere berezkotasunez beterik bizi da etengabeko hizkuntz-prozesu baten barruan.

2-. Etengabeko hizkuntz-prozesu horretako ahozko euskera bizian dauden NIBELAK, egon ere badaudelarik, arruntenetik hasi, irudi-topikoz beterikoaz jarraitu eta goi mailako landuenera heldu arterainokoak, jaso beharrekoak dira tokian tokiko eta ahal denik eta zehatzen bizi dugun egoeraren **URGENTZIAK** eraginda, izan ere, euskal literatura idatziak ez duelako jaso euskeraren izate guztia. Horregatik, aldaketa sozio-ekonomiko-kulturalaren eraginez eta belaunaldiz belaunaldi bidean zerbait uztea bidezko denez, ez da erreza ahozko euskera biziaren izate osoa jasotea baina mugaz aparte metodologia egoki bat erabilteaz gain, Euskadi luzezabalean norberak benetan bizi duen lurraldeko euskera mota biziaren altxor-jasoketa egitea behar beharrezkoa da aberastu nahi bada guztiok gura dugun etorkizuneko euskeraren batasuna.

3-. Euskera batuaren proiektua, idatziari begira egin da baina oraindik batzeko dagoen batu horren ahoskera ernari dago proiektu horren sabelean eta ez dakigu noiz eta zelan jaioko den, asko hitzun berri edo ez hain berri, idazkera-ahoskera berdineko zesarea egiten hasita badaude ere. Aztergai izan duan herri-euskeran, han hor hemen, ikusten dira ikusi ere hitzunen berezko lege Fonetikoak eta euren eraginezko lege Fonologikoak. Herriak, historian zehar, ahoskera bide batzuk egin-egin ditu bere berezko legeon arabera. Zeberioko ondorioak hor dira eta beste herrietakoak ere atera egin behar lirateke eta ondorio guztion batera-bideak erabilten hasi, M. Zarateren Idatz eta Mintz, bikiak izan arren, bakoitzak bere nortasuna duelako.

4-. Euskeraren batasunari deusala, baten baino sarriagotan, zertan ez dela, hainbat mailegukeria ere entzuten da Euskal Herriko haronakoan, Zuberoak duena Zeberioak ez badu, hartu egin behar du eta Zeberioak duena Zuberoak ez badu, beste hainbeste. Horretarako, herriz-herri bizirik dagoena ondo ezagutu behar da eta denok elkar aberastu batasun bide zabalean. Ez-jakinkeriazko "*tabula rasa*"rik inondik eta inora ere ezin da egin. Zeberioko herria ere, Mendebaldeko ertzean egon arren, Euskadi da eta oraindino zorionez EUSKALDUNA.

5-. Hizkuntza bizia, bizitzarekin batera doa eta herri-bizitzak ez du hizkuntza arazoa planteatzen. Herria BIZI da, eta gizarte-harremanetarako, beste tresna batzuen artean hizkuntza darabil. Zelango hizkuntza? Ba, ahalik eta ekonomikoena, eufonikoena eta belaunaldiz belaunaldiko transmisio-ohiturako galbahetik eralgitakoa, leku-denpora aldaketak bitarteko. Azken baten, bizitzako egoera ez berdin bakoitzerako "béharren" duena. Hortxe, bizi bizian da hizkuntzari neurriak hartzea, gero, "*Balizko oleak burdinarik ez*".

Tesi aurkezpen hau amaitzeko, hasieran lez, Zeberio neure-herrira noa beste esaera baten bila: "*Gurasoak dana dotzo sor semeari*" (gurasoak dena dio zor

semeari). Nik neuk ere, euskeraren guraso lez, nire neure gurasoengandik hartutako hizkuntz-altxorra ZOR diot semetzat hartzen dudana ETORKIZUNARI.

"Saar on in daitela" (zahar on egin dadila) (Zeberioako beste esaera zahar bat).

JUAN MANUEL ETXEBARRIA AYESTA

Euskal Filologian Doktorea
Euskaltzaindiakoa
J.M. Barandiaranen Bizkaiko ETNIKER taldekidea
Idazlea
(2009-06-02)

**ZEBERIO HARANEKO
EUSKARAREN AZTERKETA
ETNO-LINGUISTIKOA**

JUAN MANUEL ETXEBARRIA AYESTA

Euskararen Etorkizunari

“Badakit halaber ezin eda naitekeiela euskarako mintzatze molde guztietara. Zeren anhitz moldez eta diferentki mintzatzen baitira euskal herrian... Finean bat bederak bere gisara, anzura eta moldera. Eztituzte euskaldun guztiek legeak eta azturak bat, eta ez euskarazko mintzatzea ere...”

P. AXULAR (GERO).

“Gure sarrak esaten auden
auren
audien
aurien
saurien
situen
aien
iin les,
min bako arrana ugerra (k)tx(y)aten yok.”

ZEBERIOKO EUSKERA
BIZIA

HELBURUA

Hinkuntzaren komunikabide prozesua psiko-fisiologikua izanik, gizarteko elkar komunikazioan era askotako aldaketak sortu dira historian zehar hizkuntzaren ekonomia, eufonia eta transmisio ohitura bitarteko izan direlarik.

Herri-euskara, jatorrizko sistematik aldatuz edo urrunduz joan da analfabeto izan delako, baina hor dago, luzarorako ez bada ere, bizirik eta aberats.

Gaur euskara baterantz joan nahi da eta horixe litzateke euskararen bizibidea, baina horretarako ezin dugu dagoen dagoeneko herri-euskara bizia gehiagokobarik baztertu, bizirik dituen edertasunak jaso eta erabili baino.

Horixe berori egin nahi da doktorego tesi honetan. Zeberioharaneko euskara ahal denik eta zehatzen jaso eta aztertu, etorkizuneko euskararen lagun eta argibide izan dadin bere batasunaren bidean.

AURKIBIDEA

Oharrak	21
Laburketak.....	22
Mapak.....	23
 I.-AZTERBIDE AURREA.....	25
1.-Gai-aukeratzea	25
2.-Neure lekukotasuna	26
3.-"ETNIKER" taldekidea	27
4.-Euskararen espazioa	27
5.-Euskararen altxorra	28
6.-Grabaketak	30
7.-Berri-emaileak	31
8.-Berri-emaileak banan-banan	32
9.-Notak	36
 II.-BOKALISMOA	39
1.-Azterbidea	39
2.-Berri-emailea	40
3.-Laborategi Fonetikoak	40
4.-"Grupo Foniko"edo Kanpo Sandhiak.....	41
5.-Kanpo Sandhien zerrenda	42
6.-Bokaleen Formanteak eta Denpora	49
7.-Triangelu bokaliko akustikoa	62
8.-Bokale atono-tonikoak "Carta de Formantes"ean	66
9.-Bokaleen denpora	71
10.-Zeberiko triangelu bokalikoak beste batzuekin..... konparatuz	72
11.-Bokaleen banan banako hots konparaketaz	76
12.-Bokalismoa diakronian	77
13.-Notak	80
 III.-DIPTONGAZIOA	81
1.-Beheranzkoak.....	81
2.-Goranzkoak.....	85
3.-Diptongo "bereziak"	86
4.-Diptongo-desegiteaz	87
5.-Bokaleak hiatoan	88
6.-Notak	89

IV.-KONTSONANTISMOA	91
1.-Ezpainetakoak	93
2.-Ezpain-Hortzetakoak	96
3.-Hortzetakoak	96
4.-Bizkar-Hobietakoak	99
5.-Goi-Hobietakoak	100
6.-Sabai-urrekoak	104
7.-Sabaikoak	105
8.-Belokoak	109
9.-"H"-Aspirazioa	111
10.-Taula Fonetiko-Fonologikoa	113
11.-Notak	114
 V.-DEKLINABIDEA	 115
1.-Gramatikazko kasuen markak	115
2.-Bokalez amaitutako "OSO" adjetiboa	117
3.-Kontsonantez amaitutako "OKER"adj.	118
4.-Artikulu gradu gabekoz mugaturiko "OSOA"adj.	119
5.-Artikulu gradu hurbilekoz mugaturiko "OSO"adj.	119
6.-Artikulu gradu gabekoz mugaturiko "OKER"adj.	120
7.-Artikulu gradu hurbilekoz mugaturiko "OKER"adj.	121
8.-Bokalez amaitutako "UNDURRA" leku-izena	122
9.-Kontsonantez amaitutako "BERTZUTEN" leku-izena ..	122
10.-Bokalez amaitutako "MANU" pertsona-izena	123
11.-Kontsonantez amaitutako "IMANOL" pertsona-izena	123
12.-Galdetzailea: "ZER-ZERTZUK"	124
13.-Galdetzailea: "ZEIN-ZEINTZUK"	124
14.-Galdetzailea: "NOR-NORTZUK"	125
15.-Izen orde: "NI" eta bere intensiboak	125
16.-Izen orde: "HI" eta bere intensiboak	126
17.-Izen orde: "GU" eta bere intensiboak	126
18.-Izen orde: "ZU" eta bere intensiboak	127
19.-Izen orde: "ZUEK" eta bere intensiboak	127
20.-Erakusleak	128
21.-Birritako erakusleak (ate-ume)	129
22.-Galde-hitzak eta erantzunak esamolde	132
23.-Deklinabideaz	132
24.-Erakueleez	133
25.-Notak	135
 VI.-ADITZA	 137
1.-Aditz paradigmak: "ZUKA-HITANO"	137
2.-Egite Era	138
3.-Baldin Era	175

4.-Ondoriozkoa	184
5.-Subjuntibozko Era	189
6.-Ahal Era	193
7.-Aginte Era	199
8.-Defektiboak	204
9.-Zeberiko aditzaz	207
10.-Aditz-tratamentuak	207
11.-Aditz-morfema pluralgileak	209
12.-Datibo bi aditz-forma baten	211
13.-Aditz-forma betegarriak	211
14.-Aditz nahasketa	212
15.-Aditz-joko bikotxa	212
16.-Aditz bereziak	213
17.-Aditz-forma multipleak	213
18.-Aditz-jatea	214
19.-Baldinera eta Ondorioa	214
20.-Ezagutu bai, erabili ez	214
21.-Partizipioak	215
22.-Notak	216
 VII.-JOSKERA	 217
1.-Esaldi soilaren atalak	217
2.-Esaldiaren guna	221
3.-Esaldi soilak	225
4.-Esaldien arteko joskera	233
5.-Menpeko esaldiak	239
6.-Galderazko esaldiak: Hitz ordena eta entonazioa	257
7.-Harridurazko esaldiak	257
8.-Notak	258
 VIII.-KONTSONANTE MULTZOEN AHOZKERA	 261
1.-Leherkari gorrak	262
2.-Frikari-xistukariak	270
3.-Afrikariak	273
4.-Sudurkariak	275
5.-Albokariak	276
6.-Dardarkariak	276
7.-Kontsonante bikoitzak	277
8.-Idazkera ≠ Ahozkera	280
9.-Notak	282
 IX.-GRUPO FONIKOEN LABURKETAZ	 283
1.-"INBIU"	383
2.-"IXU"	284

3.-"ITOTZU"	284
4.-"INGU"	284
5.-"EKASU"	284
6.-"SEINGU"	285
7.-"NIBES"	285
8.-"NIPES"	285
9.-"BITIK"	286
10.-Entzute "bereziak"	287
11.-Notak	288
 X.-ZEBERIOKO EUSKARAREN AZENTUAZ	289
1.-Bokaleen ahots-denpora.....	291
2.-Azentu-intensitatea	291
3.-Azentuaren progresio sintagmatikoa	300
4.-Azentuaren fijazio paradigmaticoa	300
5.-Azentua, rasgo bereiztzaile	301
6.-Fonetikaren eragina azentuan	306
7.-Azentua lumeroetan	306
8.-Azentua hitz maileguetan	310
9.-Notak	311
 XI.-TRANSKRIPZIO ETA METODOLOGIA	313
1.-"ZUKA" tratamentuko transkripzioa	314
2.-"HITANO" tratamentuko transkripzioa	314
3.-"HITANO" andrazkoen artean	315
4.-Esaera edo eta antzerako transkripzioa	316
5.-Notak	318
 XII.-ETNO-TEXTU LABURRAK ZEIN LUZEAK	319
1.-Esaera, esamolde, hitz berezi... zerrenda	319
2.-Textu-transkripzioak grabaziorikara	335
3.-Zeberio grabazio-transkripzioak.....	336
4.-Inguruko herrietako grabazio-transkripzioak.....	368
 XIII.-BIBLIOGRAFIA OROKORRA.....	397
 XIV.-ERASKINAK.....	405
1.-Espektrogramak: bokalismo-kontsonantismorako	407
2.-Sonogramak: azenturakoak	427

HITZAURREA

Aurkezten dudan liburu hau Juan Manuel Etxebarria-k eginiko tesi doktora da, hain zuzen ere 1988-garren urteko irailaren 28-an Deustuko Unibertsitatean irakurririkoa "Zeberio hananeko euskararen azterketa etno-linguistikoa" titulupean (1).

Etxebarria, bere Euskal Philologiako studioak Deustun egin bezain laster, Zeberio-ko berbeta-modua biltzeko asmoari lotu zitzaion buru-belarri. Izan ere, bertako seme izanik aukera ezin hobea zuen horretarako, eta gogoan hartzen baldin badugu gure artean hizkeren deskripzio zabal gehiegirik egin ez dela, erraz konturatuko zara, irakurle bihotzeko hori aurrean duzun liburua itsaso zabala bezain handia den arlo honetan agertzen den hutsunea, neurri apal baten behintzat, betetzera datorrela.

Etxebarria-k ez du momentu baten ere aherentzi, inoiz baztertzeko tentaziopean izaiten den printzipio bat: hizkera baten deskripzioa egiterakoan deskripzioa bera dela helburu eta ardatz nagusi, metodologia zuzen eta behar den adinakoa erabilirik, noski, eta ez horrenbeste eskola linguistikoa bati edo besteri zaion atxikimendu izariz landakoa, modan jarri-berri delako, edo beste arrazoiren bategatik. Asken-finean lana ondo eginik egonez gero, eta behar den bezala argitara emanik, etorkizunean autorea bera edo besteren bat edo batzu harzaz (2) baliatuko dirateke bestelako ondorioak ateratzeko, eta, hartan oinarriturik, hala balegokio eta egoki baderizte, teoriaren bat edo bat baino behiago formulatzeko. Eta, izan ere, lan-mota hori *a posteriori* egitea hobe da, ezen ez *a priori*, zeren horrela ez baita deskribatzailea buruan izan ditzakeen aurreko eritziz hain erraz kutsatzen.

Ikerketa-lan onetan autorea egunoroko euskara biziaren alderdi gehienetan murgildurik ibili dela nabari daiteke. Zebe-

(1) Tribunaleko izan ziren Jean Haristchelhar, Bordeleko Unibertsitateko irakasle ohia, Ana M.ª Etxaide, Nafarroako Unibertsitateko irakaslea, Maite Etxenike, Valencia-koa, eta Gotzon Garate eta Itziar Turrez Deustukoak. Ni neuror zuzendari izan nitzen. *Cum laude* aipamena eman zitzaion.

(2) Eta eginik dauden eta egin daitezkeen beste alderdi batzuetako lanaz ere bai.

rio-ko berbeta-moduak inguruko herrietako informazioz ere hornitzen dituela, ahortzi gabe ethnotextu hizkera arruntezkoak, eta baita ipuin eta mithologia-gaiezkoak ere, eta bertako euskararen lekukotasuna izaiteko ezinbesteko jakingarriak oro. Lan horretan biltzen dira, gainera, esaera, esamolde, hitz berezi edo zaharren zerrenda, joskera-syntasia, verboaren joka-moldea, bai zuka eta bai hitano, kontsonante-multzoen ahoskatze-modua, laboratorioan eginiko sonogrammak, bai vokalismoaz, eta bai konsonantismoaz, azentuaren arazoa ere ahortzi gabe, eta abar.

Bizkaiko euskararen gainean Euskal Herriko beste alderdi batzutan duten ezagupidea urria dela erraitea, kasu bereziren bat edo beste salbu utzirik, Mediterraneo deskubritzea bezalakoa litzateke, eta ezagutzen ez dena ez dela maite izaiten erraitea beste horrenbeste, eta badira ahotik lerdea dariela baileude bezala aukera duten bakoitzean arbuioz mintzatzen direnak ere, bakoitzak dakike zergatik (3).

Baina hala ere Bizkaiko hizkeren ikerketari, beste alderdie-takoenari bezala, nolabait ekitea komeni litzateke, barruti tipian hainbat eta hainbat jakingarriekin topo egiten baita, eta guzti hori jakintzaren mundu zabalera ateratzeak gure hizkuntzaren ezagupidearen esparrua handiago egiteaz gainera arrazoirik gabeko attitudeak baztertzen ere lagun baitezake.

Hor dugu, alde batetik, Arratia-ko berbeta-modu Zeberio-kotik hurbil dagoena, bestetik Orozko-koa, Arrigorriaga-Basauri-koa (4), hurrengo Getxo aldekoa, Mungia eta Txorierri ingurukoa, Gernika eta Markina inguruetakoa, Bermeo, Lekeitio eta Ondarroa hirietakoa ahortzi gabe oraindik gordetzen duten nortasun bereziagatik (5), eta abar, Gipuzkoakoaten segida dutela, eta azen-

(3) Behin Gasteizko Unibersitate-fakultatean Juan Antonio Mogel Markinakoaren euskara bera ere "iperbizkaiera"-ren barrutian sar zitekeela - grekoz *hyper-* da- itzuri zitzaion irakasle bati tesi doktozailezko tribunal baten, agian gehiegi pentsatu gabe. Izan ere, hitz desegokiagorik ezin asma zitekeen, zeren edozer gauzaren kontra, fiabardurazko bereizkuntzarik batere egin gabe, ari izaiteko arma bilakatu baita, edozein pertsonak "mekaguensots", gauza nabarmenagorik ahotik ez ateratzearen, erraiten duenean bezala. Berbeta-modu arrabazero merke Unibersitaterraino hedaturik dagoena.

(4) Basauri Udalaren laguntzaz hizkera horren ikerketa bidean dator Jon Arretxe-ren eskutik.

Ez da ahortzi behar, beste alde batetik, Jose M.ª Etzebarria-k Bizkaiko alde desberdinetako bilketez esku artean darabilen lana, eta ezta ere Iñaki Gaminde-k eginiko zenbait bilketa eta etorkizunerako dituen asmoak. Eta, jakina, Atlas Linguistikorako bildurik dauden gaiak, lehenagoko Euskaltzaindiko Erizkizundiaz gainera, zeinezaz Ana M.ª Etzaide arduratu baitzen bilduma oso argitara emanik.

(5) Ondarroa-koaz bada lan bat: Karmele Rotaetxe, *Estudio estructural del euskara de Ondarroa*, Durango 1978, 715 orr., oraindik zabalago egin albaiteke ere.

tuan bertan ere hainbat eta hainbat ñabardura aurki daitezke, Hualde Statu Batuetan lanean ari izanik Euskal Herrian itaun linguistikoak egiten dituenak berrikitan Deustuko Uni-versitatean emaniko zenbait hitzalditan erakutsi digun bezala.

Hau bezalako lanak ezagutzera emateak aileza alda edonoiz entzuteko arriskua dugun erdi-isilpeko barbaro-moeta trakets hori, eta aileza ekar jakituriazko giro egokia Euskal Herri osora.

Bilbao, 1991-garreneko martxoaren 25-ean.

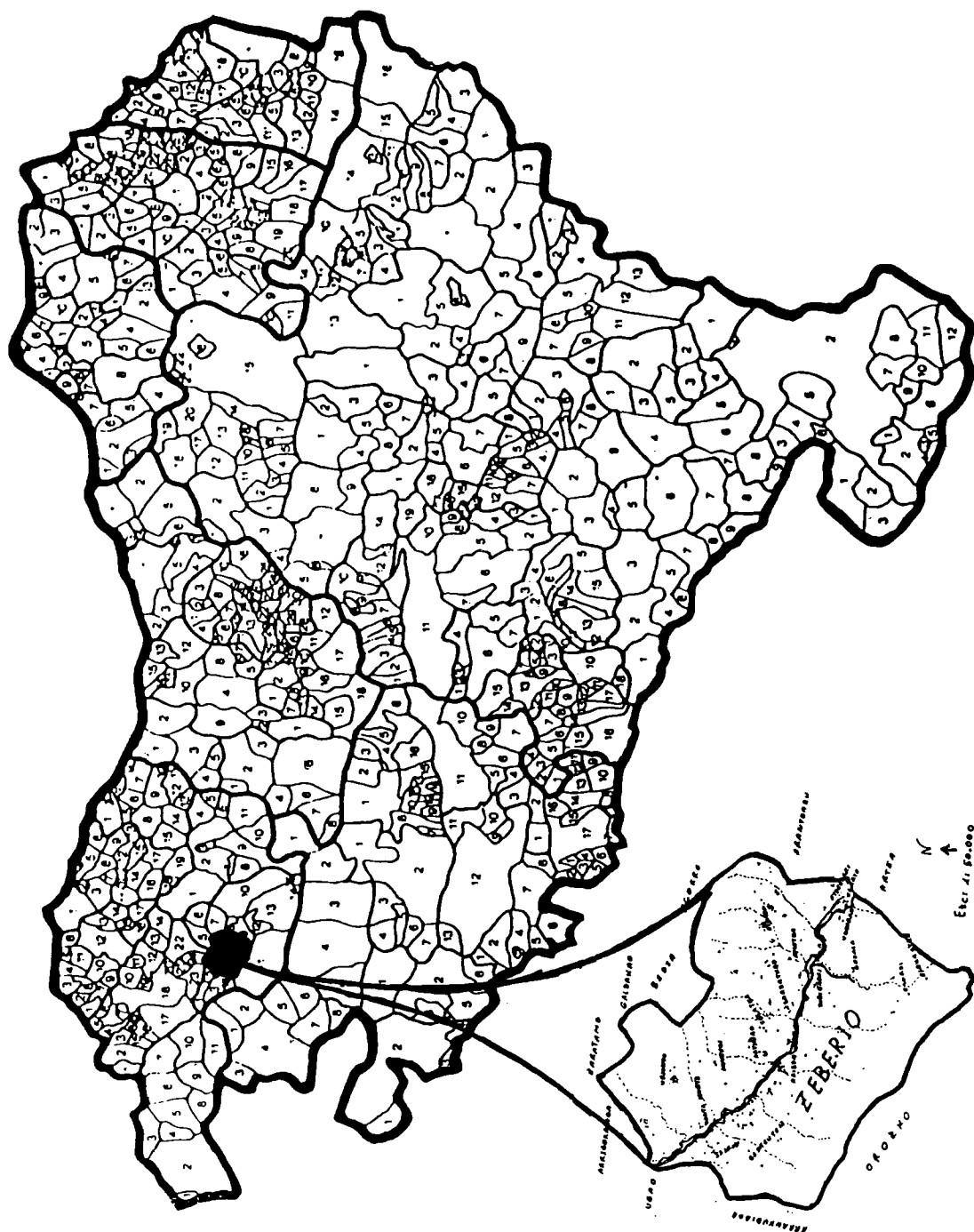
Alfonso Irigoien

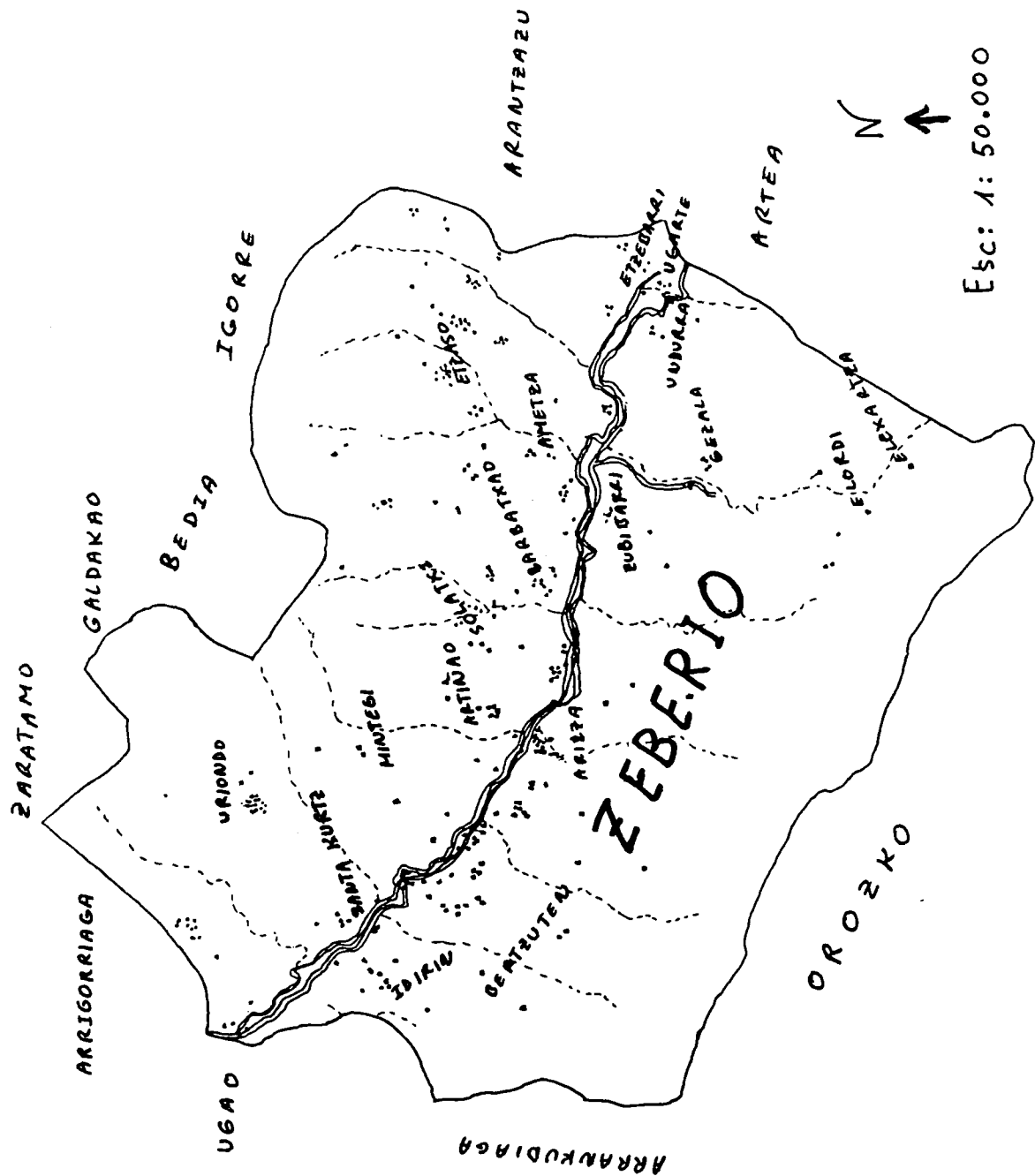
OHARRAK:

- 1.—Terminologiari dagokionez, argitasunik behar izan bada, azter tutako arlo bakoitzaren sarreran egin da.
- 2.—Espektrograma bakoitzak bere zenbakia du eta egiten diren aipamenak zenbaki horri begira egin dira. Paginazioa azkenean egin da. Horregaitik ba, espektrograma bakoitzean zenbaki bi agertuko dira: bata espektrogramarena eta bestea orrialdearena. Espektrogramon azterketa originalen gainean egin bada ere, eraskinean gutxiagoraturik agertuko dira laburtasunari begira.
- 3.—Bokalismoaren barruan, bokale bakoitza zehazki aztertu arren, transkripzio fonetikoan ostera ezaugarririk gabe agertuko dira, arlo honetan prudentziaz jokatzea hobeto legokelako.
- 4.—Argi geratu da tesi guztian zehar, hizketa biziaren mugak ez direla hain errez bilatzen. Horregatik ba, eta aurrezdik diot, baliteke lan guztian zehar jaso ditudan adibidetariko bat edo beste beti berdin ahozkatu ez egitea, batzutan kanposand hiak berakeskatzen duelako, (“esandoa/ekarri(d)oa”) eta besteetan hizkuntza bizia, aberatsa izateaz gain, azpi-erregistroz beterik dagoelako.
- 5.—Bibliografia orokorra azkenean agertuko bada ere, kapitulu bakoitzaren ondoren gaiari dagokion argitasun bibliografiko eta gainetiko notak jarri dira.

LABURKETAK

Ask.	=	Askotakoa
Atrib.	=	atributoa
B.	=	Bizkaiera
Bir.	=	Birritan
Dp.	=	Denpora
Espekt.	=	Espektrograma
F1	=	Formante 1
F2	=	Formante 2
Gazt .	=	Gazteleraz
Hz.	=	Hertzio
G.P.	=	Grupo Fonifo
Int.	=	Intensiboa
Lag.	=	Laguntzailea
Lit.	=	Literarioa
Msg.	=	Milisegundo
Partiz.	=	Partizipioa
Plu.	=	Plurala
Sing.	=	Singularra
Suj.	=	Sujetoa
Top.	=	Toponimoa
Zeb.	=	Zeberio
Zbk.	=	Zenbakia

I. AZTERBIDE AURREA

1.-GAI-AUKERATZEA

Beti arrazoiren bat edo beste gai bat aukeratzen denean, eta nire honetan ere badago eta bat baino gehiago egon ere.

Euskal herriko mapa linguistikoa kontutan harturik, (ikus, SIA-DEKOren mapa (1), Zeberio Mendebalderantzako ertzean dago Nerbion ibaiari deusala Ugao aldetik.

Mapa on baten ikusi daitekenez, Zerberioko haranak bere nortasuna du, geografiak berak diolako.

Ugaoko Nerbion ibaiko zubitik hasi eta Ekialderantz bagatoz, argiago dago nortasun hori Sarasolako (Artea-Arratiako lehenengo auzunea) mendi kaskatera helduz batera euskeraren aldaketak entzuteko aukera daukagu batez ere azentu- entonazioan. (Ikus, azentoa).

Hau horrela bada ere eta sailkapen zabalago baten sartu nahi badugu euskera, elbarreneko auzuneren bat edo izan ezik, Arratiakoarekin baterago dator beste inguruetakoko edozeinekin baino, L. L. Bonapartek (2) eta geroago P. de Yrizarrek (3), Mendebaldeko azpi-euskalkion barruko Arrigorriagako aldakian sartzen badute ere (ikus, transkripzio-korpusean alde batetik Arrigorriako ("Arguya", bertakoentzat) Transkripzioa eta bestetik Arratiako edozein.

Orozko ere deusala dago, Hegoalderantz, baina mendikate luze bat dago bitartean eta Zeberioko joan-etorria Ugaotik Artearako bide bakarretik egin denez, Orozkorekin harreman gutxiago izan da eta jakina, euskeran ere bakoitzak bere bidea jarraitu du. (Ikus, Orozkoko euskeraren transkripzioak).

Zeberio, 47 metro karratu inguru ditu eta mila biztanle gutxi gora behera bertan biziten. Biztanleak gutxitzen doaz eta piramidearen oinarria estuten.

Euskeraren arlora bagoaz, kanpotarren bat izan ezik, denak dira euskaldunak. Baina biztanle kopuruak dinamika berdinean jarraitzen badu, urte gutxi barru hor doa beste mundura Zerberioko betiko euskera bertako biztanleen eriotzarekin batera eta etorkizu-

neko "Herri-Euskera" gaztelera eta batuaren erdian geratuko da zeozer geratzen bada.

Ni neu, jaiokerarik bizi izan naiz gurasoen euskeran, geroago lantzeko aukera izan badut ere.

Nire euskeraren hagearen zedarrian zutik nago etorkizunari adi eta hotzikarak sartzen zaizkit Zeberioko euskera aberatsaz zer gertatuko ote den pentsatzeaz bakarrik.

Eguzkiak lainaberea kentzen duen lez, eta euskeraren eguzkiaz pentsatuz, etorkizunean, gertatzen dena gertatzen dela, Zeberioko Euskeraren azterkera Etno-Linguistikoa egiten ausartu naiz, alde batetik, belaunaldiz belaunaldi jasotako hagea zutik dagoela adierazteko eta bestetik etorkizuneko euskeraren etxeari eskeintzeko hage hori orain arte lez zutik jarraitu dezan

Euskeraren etxe zaharra, zutik dagoela berriztatu behar dugu eta horretarako Zeberiokoa dela edo beste herri batekoa dela, ezin dugu tabula rasarik egin. Nik zelan zapalduko dut ba neure aitaren euskera? Aurrea egin, agokitu, landu, aberastu... bai, baina zapaldu ez.

Etorkizunerako, euskera batua aipatu ezeze, nik neuk onartu ere egiten dut baina zabaltasunean batzen bada.

Zeberio eta Zuberoa euskeraren ertzetan daude baina bietan egiten da euskera. Horregatik ba, euskera ondo batu behar bada, egoki eta aberatsa den guztia jaso behar da, bestela, batzuk beti galtzaile, nortzuk? Zeberiokoalakoak... baina azken baten euskera bera.

Guzti honegatik ba hartu dut Zeberioko euskeraren azterketa-ardura, berandu baino lehen, urak bere erreka-ekarri eta etorkizuneko itxaso zabalera bideratzeko.

2.-NEURE LEKUKOTASUNA

Herri bateko euskeraren azterketa egiteko, gauza izatetik aparte, bertako seme izateak abantaila handiagoak ditu inork eukiteko-tan.

Hauxe da nire neure egoera. Ni Zeberiokoa naiz eta bertan bizi izan naiz 30 urterarte neure guraso eta aitite-amamekin batera etxaguntzako baserri tronkalean.

Zorionez eta gehien bat gaztearoan izan bada ere, baserriko berri ondo hartu dut bertako guztia bizi ahal izan dudalako neure aurreko belaunaldi biekkin batera.

Hizkuntza, bizitzaren adierazbide-tresna bat da eta bizitzarekin batera doa.

Nik egin nahi dudana azterketa baterako, zer egokiago niretzat Zeberioko bertako euskera baino.

Zeberioko euskeraren espazioa titirik hara bizi izan dut eta barruan daramat.

Oraingo hau ez da besterik, barruko guztia eta jakina, ahal den neurrian oraindik neure etxeko eta herritarren agor ezineko iturritik ikasten ari naizena, ikertzea baino.

Nire egoeraren azalpena borobiltzeko, On Jose Migel Barandiaranek (4) emandako aholkua datorkit gogora: "Norberak bizi duena nork ezagutu lezake norberak baino hobeto?". Edo Ander Manterolak emana (5): "Hik, eure etxean daukak ITURRIA, nork edango jok ba ur hori heuk baino hobeto?".

3.-"ETNIKER" TALDEKIDEA

Derioko Seminarioan O.H.O.ko irakaslea nintzela eta Euskal Filologia ikasketak egin baino hainbat urte lehenago sartu ninduen Ander Manterolak On Jose Migel Barandiaranek zuzentzen duen ETNIKER taldean eta ordurik hona nabil Gorbea inguruko mitologia edo beste era bateko ipuin eta esaunda batzen beste bizitzako ohitura askoren artean (6).

Ekintza honi daragoiodala, Unibertsitatean aztertzen diren testu idatzietatik aparte liburu bat irakurtzen ikasi dut, zein? eta "Herriko euskera biziaren liburu zabal eta agor-ezina".

Euskal hinkuntza ez da idatzia bakarrik, ahozkoa ere bada eta hor dago.

Gorbeia inguruko herritxoak arakatu baditut ere, lan honetarako eta zehatzago izan nahian, Zeberiokoa bakarrik aukeratu dut, batez ere, bertakoa naizelako eta ondoen bera ezagutzen dudalako.

4.-ESKERAREN ESPAZIOA (7)

Munduko bizitza honetan, gizartearen aldaketa sozioekonomikoek eragin handia izaten dute arlo guztietan eta hizkuntzan zertan esanik ere ez.

Bizitzan aurrera goaz eta aurrera-bide honetan gauza batzuk galduz goaz, beste batzuk onartuz, baina hagea ez dugu galtzen gizartea bera galtzen ez bada.

Zeberiora etorririk, argi ikusi ahal izan dut fenomeno hau belaunaldi ezberdinak aztertzerakoan.

Bizikera asko eta asko aldatzen joan da lehen esan dudan gizartearen aldaketa sozio-ekonomikoaren eraginez.

Nire aitite-amamen balaunalditik gurasoenera aldaketak egon badira, gurasoengandik gugana askoz handiagoa azken urteotako gizarte aldaketa nabariagoa izan delako.

Baina Zeberioko euskeraren espazioaren oinarrian belaunaldi bat baino gehiago dago.

Gaurko gure aurrera begiratu beharraren begiratu beharraz, atzeko guztia sitsak jandako azpira zahar baten balego lez ikusteko arriskua daukagu.

Baina gu geu bagara, aurrekoekaitik gara eta gaurko euskeraren espazioa aldatuz badoa ere, ezin dugu “tabula rasa” egin lehengoa- rekin.

Egia esateko, gaur egun, lehengo ekintza asko eta euren hizkuntza espresabideak arkaiko egiten zaizkigu baina ekintza fisi-koak galdu arren, euren espresabideak sarri askotan baliagarriak dira gaurko eta etorkizunerako traslazio sementikoaren bidez egokitzen baditugu.

Bide honetatik, hiztegietan jasoten ez diren espresabide ugari dago herriko euskera bizian.

Gaurko euskeraren irakaskuntzari begira, eta euskera oso bat irakatsi nahi bada, derrigorrezkoa da gure aurrekoen altxor linguistikoko eder hori ezagutu eta erabiltzea.

Harrigarri eta negargarria da, herri-euskera zer den eta bertan zer dagoen jakin barik edo jakin gura barik, etorkizuneko euskera proiektatzea.

Nire herriko esaera zahar batek dio: “gurasoak dana dotzo sor semeari”. Dena horretan euskera ere bai, jakina, eta nik neuk, seme zintzo lez, “defendidu egingo dut neure aita eta amaren euskerea”. Ez bertanbera geratzeko, osatuz eta aberastuz aurrera egiteko baino.

5.-EUSKERAREN ALTXORRA

Nik, neure egoera linguistikoa ezagutuz, gurasoek baino askoz gutxiago dakidala konturatu nintzan aldi baten eta gaur ere, hainbat gehiago jakin erren, egunero-egunero nago gurasoengandik esamolde berriak ikasten.

Nire etxean lez, Zeberioko beste askotan ere berdin gertatzen da eta horregatik, Zeberioko euskeraren lekukotasuna lortzeko hango horko hemengo 50 urtetik gorako herritarren iturrietara jo dut oraindik euskera dariola daudelako.

Urik gehien edan eta edaten nagoen iturria neure etxekoa da eta aspaldiko urteotan eten gabeko batuketa bat izan da izan ere.

Lehenengotan, On Jose Migel Barandiaranen inkesta nuen bitarteko eta galdetuala jasoten nituen erantzunak (8).

Baina egunak joan egunak etorri, nire gurasoen erantzuna haxe izaten zan: “su, atzo auxe t’auxe be aistu in yakun sauri esatea...”.

Fenomeno hau gertatzea normala da galdera bat egiten denean edozeini ez datorkiolako gogora dakien guztia.

Horregaitik, ibili eta ibili, beste bide bat hartu nuen neure gura-soekin: Amari eta aitari, bakoitzari kuadernu eta boligrafo bana erosi.

Amari (9) esan nion: “Ama, autzis kuadernu-boligrafook eta esa-kera edo saure ustes ni(k)tx(y)akin es in naien berban bat bayatort-zu gogora, eskribidistesu”.

Aitari (10): “Aite, autzis sauri be, eta nauk esaten dautzudanari erantzun sauk esotu dosun les”. (Aitaren kasuan, galdera zerrenda neuk egina da bizitzako ekintza, siniskera, ohitura eta abarrak kontutan izanik).

Eta erantzuna? Sinitu ez egitekoa!

Amak, bere erara idatzita, eta ez harritu, dagoeneko 500 esaera-tik gora eta beste hainbeste hitz edo aditz zahar batu dizkit. Inoiz edo behin, solotik ere etorri da etxera soloan bertan gogora etorri-tako esaera idazten zein ahaztu.

Gainera, nire amak, lan hau zertarako den badakienez, ez du izan eragozpenik esaera edo hitz “tabu”ak ere batzeko eta hor dira horiek ere jasorik.

Korpus gisa, zerrenda luze bat agertzen da baina zerrenda hori zabalik dago, izan ere, dagoeneko gehiago ditut fitxeroan neure amaren iturri agor-ezinetik jasota.

Aitak ere, bere erara idatzita, ia-ia transkripzio fonologikoa eginaz, (eta hau diot noizbehinka “eban” edo antzerakoen batzuk idazten dituelako herriko abadeari sermoietan entzunda) neuk egindako galderei euskera aberats baten erantzun die.

Tesis honetako korpusean zatitxo bat bakarrik agertuko da, bestela aitaren erantzunak eurak dira nahiko liburu bat osatzeko.

Adibie lez, hona hemen jarraian, neure aitari egindako galdere-tariko batzuk: “Garia eta artoa ereitetik jaterainokoa”. “Txarri-be-harrak”. “Urte-aroetako andrazko eta gizonezkoen ekintzak”. “li-ñoa”. “Goruetan”. “Ganadu hermandadeak”. “Etxe errearentzat batzea”. “Errentak”. “Etxagunak”. “Lorrak”. “Eskekoak”. “Baye-ruek”. “Pasigerak”. “Legoak eskean”. “Martxanderak”. “Tratan-teak”. “Peregrinoak”. “Afiladoreak”. “Paragueruek”. “Joskilak”. “Buztarri-gileak”. “Promesak”. “Zezina”. “Arrautzak karetan”. “Ganaduen gaixoak”. “Pertsonen gaixoak”. “Neurriak” “San Jua-nak”. “Karnabalak”. “konbitegunak”. “Ezkontzak”. “Zeberioko auzo-ermitak eta usadioak”. “Gabonak”. “Begirak”. “Jaiotza eta ermakariak”. “Begizkoa”. “Karobiak”. “Diruak”. “Zain-tiratua”. “Baso-sabiak”. “etab. (11)”.

Honezaz gainera, beste hamaikatzko galdera egin eta egiten diet neure gurasoei behar dudan edozein lakukotasun lortzeko.

Bide honetan sarritan gertatu izan zaidana hauxe izan da: etxetikedo herritik kanpora entzun hitz edo esamolde inoiz entzun gabekoa eta gero neure gurasoei galdetu:

—"(...) au berba au iños entzun dosue?

—"entzun esese, erabili be, estauskusu iños entzun ala?

Hau hoela izanik, zenbat eta zenbat adierazbide egongo ote da adinekoen barruan ebokazio faltan erabiltzen ez dituztela.

Beste alde batetik, neure etxean beste egin ez arren,

Zeberioko beste hamazortzi auzunetan egin ditut grabaketak mitologiako ipuin eta esaundetatik hasi eta eguneroko ekintzeta-rainoko guztia jasoz. Eta halan eta guztiz ere ezin iturriak agortu (12).

Korpusean, grabaketa bakoitzaren zertxobait agertuko da lagin bezala herri barruko aldaketak ikusi ahal izateko.

Zeberioko herrikoak ezeze, inguruko herrietako batzuk ere agertuko dira helburu berdinarekin (13).

6.-GRABAKETAK

Zeberio, biztanle gutxi baditu ere, herri zabala da eta zehaztasu-nari begira, grabaketan egikera beste batzuen artean lau puntu izan ditut kontutan: NON?-NORI?-ZELAN?-ZER? grabatu.

NON?: Zeberioaren luze-zabalean, hamazortzi auzune ezberdi-netan egin ditut grabaketak (ikus, grabaketa-mapa) berri-ematzaileen arabera auzune batzuetan ugaritasun handiagoaz (14).

NORI?: Ba, aukerakata hau ez da izan erreza. Kasu batzuetan errez aurkitu dut berri-emailea baina beste kasu batzuetan asko kostata, izan ere askok nahiago du kontu zaharrak kontatu ez zeresana edo lotsagatik.

Baina hori bai, adina kontutan izan dut eta ahal izan dudanetan gaztelaniarekin harremanik gutxien dutenekin hasi eta beherantza baina 50 urtetik gorakoak denak.

ZELAN?: Arlo honetan denerik bizi ahal izan dut. Batzuekin oso ondo eta pozik alde bietatik. Beste kasu askotan grabaketa egin aurretik ondo gertatu eta girotu behar izan dut elkarriketa.

Sarri askotan, eleiz-portikuetan, txapeldunei galdetuz jakin izan dut berri-emaileen berri baina batzuetan konfiantzarik ez eurengana joateko. Honelako kasuetan berri-emaile horren bere eta neurea den lagun edo senide batekin joan naiz eta lortu helburua.

Egia esateko, senitarteaz gain, neure parrokiako organista iza-teagatik, ezaguna naiz herri osoan eta inorke ez dit ukatu erantzuna.

Arlo honetan bai izan dudala kontutan ebokazioaren mundua. Adinekoak, hagatik edo horregatik, ez dira gogoratzen lehengo kontu askogaz, orduan norberak “zirikatu” behar ditu eta hortik askoren erantzunak: “a..., ori kontu ori entzunde dauket, gure aituek eta amandrek eta kontetoskuesan... an a... supastarrean...” (15).

ZER?: Berri-emailearen euskeraren espazioa izan dut kontutan. Mitologiatik hasi, ohiturekin jarraitu eta eguneroko ekintzetara heldu arte.

Ezinbestekoa da berri-emailea bere kontextoan jartzea berak bizi izan duen kulturaren berri emateko.

Zehatzago izan nahiagatik, esandakoaz gainera, beste datu batzuk ere izan ditut kontutan.

Herrietan, batez ere ezkontzaren bidez, gurutzaturik bizi da gentea.

Batzuk, Zeberion bizi arren, kanpotik etorriak dira eta Zeberio-ko antzera hitz egin arren ez dute galdu euren gaztetako sorterriko berbaikunea. Alderantziz ere gertatzen da (16).

Beste batzuk, Zeberio-ko herri barruan aldatu dira auzune bate-tik beste batera ezkonduz edo baserri-aldaketaz.

Baina nik, zehatz jarraitu dut bakoitzaren nondik norakoa eta bere fitxaz argitu, geroago ikusiko duzuenez, bataz besteko eragi-nak ikusteko.

7.-BERRI-EMAILEAK

Berri-emaile bakoitzaren zehaztasunekin hasi baino lehen argi-bide orokor bat edo beste.

Auzunetan baino berri-emaile gehiago agertuko dira eta abani-ku zabal honetan bosteratakoak gutxienez:

- Zeberio barruan jaiotetxean bizi direnak.
- Zeberio barruan aldatu direnak.
- Zeberiotik kanpora joanak, urira edo beste herri batera.
- Zeberiora etorriak.
- Inguruko herrietakoak (17).

Beste alde batetik, erreferentzia bezala 1987 urtea hartuko dut baina grabaketak azkenengo hamarkadakoak dira beti ere 50 urte-tik gorakoak garabatuz.

Berri-emaile batzuk hil ere egin zaizkit baina euren ahotsa hemen geratu da.

Azkenez, grabatuak grabatuta ere, labur geratzen naizela uste dut, Zeberioko hiztun guztiak grabatzea bait litzateke onena.

Dena den, zabal jokatu dut eta besterik gabe hona hemen berri-emaileen berri mapa eta guzti (18).

8.-BERRI-EMAILEAK BANAN-BANAN

PATXI ETXEBARRIA ARROITA

Neure aita. Zeberioko Undurra auzunekoa. 70 urte. Nekazaria bere aldi guztian.

LEONOR AYESTA GOIKOETXEA

Neure ama. Zeberioko Uriondo auzunekoa baina Undurrara ez-kondua. 68 urte. Nekazari eta etxeko-andrea bere aldi guztian.

JOSE ARROITA BERNAOLA

Zeberioko Undurrakoa. Ezkondua. 64 urte. Nekazaria bere aldi guztian.

JUANITA ARROITA BERNAOLA

Zeberioko Undurrakoa. Ezkongabea. 55 urte. Nekazari eta etxeko andrea. Oso eleiztarra.

PAULA ARROITA USATEGI

Neure amama. Aitaren ama. Zeberioko Undurrakoa. Nekazari eta etxeko andrea. 84 urtekin hil zen orain hamar urte.

DOLORES BELDARRAI ARTETXE

Zeberioko Ugarte auzunekoa. Ezkondua. 83 urte. Nekazari eta etxeko andrea bere aldi guztian eta ia-ia gaztelerarik ez daki.

JUAN SOLATXI EMALDI

Zeberioko Etzebarri auzunekoa. Ezkongabea. Nekazaria bitarteka, osterantzean lantegi baten ibili da erretiratu arte. 72 urte.

DOMINGA IRIONDO BARROETA

Zeberioko Gezala auzunekoa. Ezkondua. Nekazari eta etxeko andrea bere aldi guztian. 84 urte.

KAIETANA GOIKOETXEA

Zeberioko Elexartza auzunekoa. Ezkondua. 83 urte. Nekazari eta etxeko andrea bere aldi guztian. Aspaldiko urteotan Etxebarri

auzunera etorririk daude biziten, izan ere Elexartza gaur pinu artean dago. Dena den bere euskera Elexartzakoa da.

GREGORIA GOTI SALZEDO

Zeberioko Elordi auzunekoa. Lehenengo Lemoara joana eta gero Bediara ezkondua. 1983an hil zen 82 urte zituela. (Bere iloba Joseba Lekue erabili nuen grabaketa-bitarteko).

DOLORES ARTIÑANO

Zeberioko Etzaso auzunekoa. Ezkondu arte nekazaria gero Basaurin bizi izan da urte askotan gaur Galdakaon bizi da. Neure amaxea da. 60 urte.

Kasu hau kontutan hartzekoa da. Basauri erdal-herria da baina nire emaztearen gurasoen etxean euskera hutsa erabili da eta zaindu etorkizunean. Beste batzuk osterak kasu berdinean euskera galdu egin dute, ez eurak baina bai seme-alabak.

JOAKIN GOTI

Zeberioko Ametza auzunekoa. Ezkondua. Nekazaria, hargina eta trikitilaria. 87 urte. Azken urteotan Zubibarri auzunera etorria eta gaur Isasin bizi da.

FELIX MAIZ

Zeberioko Zubibarri auzunekoa. Ezkondua. Nekazaria bere aldi guztian. 92 urte.

JUANITA AMORRORTU IPIÑA

Zeberioko Barbatxao auzunekoa. Ezkondua. Nekazaria eta etxe-ko andrea bere aldi guztian. 86 urte. Areilza auzunera ezkondu zen eta han bizi da.

ASENSIO BELDARRAIN

Zeberioko Solatxi auzunekoa. Ezkondua. Nekazari eta etxegintzako arotza edo zurgina. 83 urte.

JOSE MARI LASA BENGOTXEA

Zeberioko Artiñao auzunekoa. Ezkondua. Lantegi batetan lanean. 55 urte. Orozkora ezkondu zen eta han bizi da.

TEODORA URIBARRI URKIDI

Zeberioko Areilza auzunekoa. Ezkondua. Nekazari eta etxe-ko andrea bere aldi guztian. 67 urte.

MAGDALENA BENGOTXEA ALDEKOA

Zeberioako Idirin auzunean jaio baina Mintegi auzunean bizi Ar-
tiñaora ezkondu arte. 80 arte. Gaur Basaurin bizi da bere alabare-
kin.

JUAN AKESOLO

Zeberioako Bertzuten auzunekoa. Ezkondua. Lantegian lanean
erretiratu arte. 82 urte. Gaur Ugaon bizi da.

ZIPRIANO ETXEBARRIA

Zeberioako Bertzuten auzunekoa. Ezkondua. Nekazaria. 83 urte.
Gaur Ugaon bizi da.

DAMIANA ETXEBARRIA

Zeberioako Bertzuten auzunekoa. Ezkondua. Nekazari eta etxe-
ko-andrea. Grabaketa 1979 egina da eta orduan 67 urte zituen. Gaur
hilda dago.

TXOMIN ARETXAGA

Zeberioako Santa Krutz auzunekoa, Olatzarrera ezkondu baina
berriz Santakurtzen bizi da. 75 urte. Lantegi batetan bere aldian.
Laguntzaile lez erabili dut grabaketa batzuetan.

KARMEN LARRONDO LINAZA

Zeberioako Santakurtz auzunekoa. Nekazari eta etxe-ko andrea. 64
urte. Areilzara ezkondua eta bertan bizi da.

IGNAZIA SALZEDO ARETXAGA

Zeberioako Uriondo auzunekoa. Nekazaria eta etxe-ko andrea. 80
urte. Ezkondua. Gaur Ugaon bizi da bere familiarekin.

SIMON GOYOAGA

Izatez, Zeanuriko Ipiñaburukoa. Orozkon kridu egondakoa eta
Zeberioako Undurrara ezkondua. Bertan bizi zen hil arte. 1979ko
grabaketan 77 urte zituen. Larogetik gora zen hil zenean. Nekaza-
ria eta mitologia-ipuin kontatzailerik onena. Beronekin hasi nuen
nire ETNIKER lana.

ERROSARIO SALZEDO ARETXAGA

Zeberioako Uriondo auzunekoa. Nekazari eta etxe-ko andrea. 70
urte. Ezkondua. Areilza auzunera ezkondu zen eta han bizi da.

DOMINGO ARROITA

Orozkokoa. Ezkondua. 82 urte. Garraiolaria. Urte askotan Ba-
saurin bizi da.

JUANA LARREA

Orozkokoa. Ezkondua. Aurrekoaren emaztea. 85 urte. Basaurin bizi arren Orozkoko berbaikunea ondo zaindu dute senar-emazteok. Orain hori bai, erderaren eragina ez da harritzekoa Basauriko giroa ikusirik.

TEODORA ABELINA ZUBIZARRETA HIERROLABARRIA

Orozkoko Jauregi auzunekoa. Ezkondua. 91 urte. Etxeko andrea.

ESTANIS ETXEBARRIA ZUBIZARRETA

Mª CONCEPCION GOTI ETXEBARRIA

Orozkoko Jauregi auzunekoak. Senar-emazteak. 59 eta 60 urte. Biak batera aipatzen ditut eta arrazoia hauxe da: Estanis bera da ipuinlaria baina eztarritik operatuta dago eta ezpainak bakarrik mobitzen ditu. Bere emazteak dena ulertzen dio eta jarraian konstatzen du. Beraz, transkripzioa emaztearen ahotsari egindakoa da.

PETRA ETXEBARRIA

Orozkoko behepartekoa. Ezkondua. Etxekoandrea. 89 urtetakoa. Lehenago aipatu dugun Jose Mari Lasaren amaxea.

JOSE KANALES GOIKOETXEA

Artea-Arratiakoa. Ezkondua. Lantegi baten lanean eta gero artzain Gorbeian. 86 urte. Gaur Areatzan bizi da.

MARIA ARTETXE

Artea-Arratiako Iturriakoa. Zeanuriko Lanpreabera ezkondua. 1987an. 101 urte. (Amaia Espinosak grabatua).

PATXI BILBAO

Dimakoa, baina Lemonan bizi da. Ezkondua. Nekazaria. Dultzainerua. 79 urte.

ANESTASIO LARREA ELEZKANO

Dimako Agustieta auzunekoa. Gaur Galdakaon bizi da. Firestoneen langile bere aldian. 59 urte.

PAULA DUÑABEITIA UGARRIZA

Galdakaoko Erletxetakoa. Ezkondua. Etxeko andrea. 69 urte. Transkripzioa neurea bada ere, grabaketa Eduardo Bizkarra neure ikasleak egina da.

AGEDA ZABALANDIKOETXEA

Arguya (Arrigorriaga)ko Bilborantzako azken auzunekoa, Malmasin gainekoa. Nekazari eta etxeko andrea. Ezkondua. 78 urte.

ANTONI MADARIAGA ETXEBARRIA

Igorreko, Urkizu, auzunekoa. Etxeko andrea eta nekazaria. Galdakaora ezkondua. 1978an 78 urte. Gaur hilda. Grabaketa bere iloba Asier Astigarragak egin.

MARIA URRUTIKOETXEA OLABARRIETA

Zaratamoko. Iragorri, auzunekoa. Etxeko andrea eta nekazaria, urte batzuk Rio Tinto lantegian lan egin. 68 urte.

ANTONIA ARZA ZELAIA

Arrankudiagako, San Pedro auzunekoa. Etxeko andrea eta nekazaria Ugaora ezkondu arte. 63 urte. Gaur Basaurin bizi da.

MARIA KLEOFÉ ITURRIAGA GOIARROLA

Miraballesekoa. Etxeko andrea. 94 urte. Zeberiora ezkondua. Gaur be bertan bizi da Bilbon neguak egiten baditu ere.

ANSELMO AMONDARAIN

Orozkokoa. Artzain izandakoa. 1983ko grabaketan 82 urte. Zahartzaroan Galdakaora biziten.

ANDRES KORTAZAR

Zeanurikoa (Ipiñaburu). Baserritar-nekazaria. Ezkondua. 1982ko grabaketan 68 urte.

9.-ARGITASUN BIBLIOGRAFICO ETA GAINETIKOAK

- (1) SAIDECO. Distribución de vascohablantes por municipios, M. T. Etxenikek bere "Historia lingüística vasco-románica, intento de aproximación"eko 102. orrialdean jaso.
- (2) Bonaparte, L. L. in Carte de sept provinces basques... Londres, 1871.
- (3) Yrizar de P. in Los dialectos y variedades de la Lengua Vasca. SS. 1973.
- (4) On Jose Migel Barandiaran ber berari "ETNIKER"eko bileretan sarritan entzundako aholkua.
- (5) Ander Manterola, On Jose Migel Barandiaranen Bizkaiko "ETNIKER"eko zuzendaria lagun nuela hasi nintzen etxeko "iturria" aztertzen.
- (6) ETNIKER aldizkarian. II, 1976; III, 1978; IV, 1979; V, 1981; VI, 1982; VII, 1985. Ins. LABAYRU, Bilbao.
- (7) Sanchez Carrion J. M. "El Espacio Bilingüe". Navarra 1981.
- (8) Barandiaran J. M. Guía para una encuesta etnográfica. Vitoria 1976.
- (9) Leonor Ayesta Goikoetxea. Zeberioiko Uriondon jaio eta hazia. Ezkonduz gero Undurran. 68 urte.

- (10) Patxi Etxebarria Arroita. Zeberioko Undurran jaio, hazi eta bizi dena. 70 urte.
- (11) Galderak berri-emailearen espazio bizira bideraturik daude. Gaur, eurretako asko atzean geratu dira baina ebokazio bidez jasotea bidezko da.
- (12) Grabaketen mapan ikusi daitekenez, 18 auzune agertzen dira Zeberio herri zabala bait da. Berri-emaileen aberastasunen arabera, auzune batzutan grabaketak ugariagoak dira.
- (13) Ikus grabaketen mapa. Gainera, Zeberiori ikutzen egon ez arren, Arratia barruan daudenez, Dima eta Zeanuri ere sartu ditut garrantziari begira.
- (14) Undurra auzunea izan da emankorrena. Alde batetik geure baserria ere bertan dagoelako eta bestetik kontalaririk onenetarikoa, (Simón Goyoaga) auzoa izan genuelako.
- (15) Ebokazio honetarako On Jose Migel Barandiaranen "Obras Completas"eko ipuindegia, (II.tomoa) Bilbao 1973; eta R. M. Azkueren ipuin bilduma "Euskal-erriaren yakintza" (II.tomoa) Madrid 1966; beste batzuen artean.
- (16) Ikus Simon Goyoagaren euskera. Zeanurikoa (Ipiñaburu) Zeberioko Undurrara ezkondua.
- (17) Zeberio inguruko herriak, batez beste zabalak dira eta Zeberiorako erabili dudan tratamendu zehatza behar lukete. Egin den jasoketa Zeberiotik begira egin da begirada batezko aldakuntzak lekukotzeko.
- (18) Berri-emaileen zerrenda -ikus mapa-, ergoyenetik hasi eta elbarrenera egin da.

II. ZEBERIOKO BOKALISMOA

1.-AZTERBIDEA

Bide asko dago herri bateko edo besteko bokalismoa aztertzeko eta batetik zein bestetik joan, zehaztasunez jokatzeko litzateke biderik zuzenena.

Nik neuk, neure aldetik, neure kezkak eragindako bide bat hartu dut eta ez da besterik hauxe baino: Azento zein azento gabeko bokale ezberdinak era guztietako kontsonanteekin konbinaturiko kitz edo grupo foniko zerrenda bat aukeratu Zeberioko euskera bizi bizitik eta gero Deustuko Unibertsitateko Laboratorio Fonetikoan aztertu.

Laboratorio Fonetikoaren barruan be, era askotako joera hartzeko aukera daukagu inkesta bat egiterakoan.

Nik aukeratu dudan berri-emaileak eta nik ez ditugu ahoa eta belarriak baino erabili grabaketa egiteran.

Batzuk, (1) irakurri eraziz egin dute inkesta, beste batzuk gaztelatik euskarara ahoz zein idatziz, (2) baina nik ahozkoa bakarrik erabili dut eta euskeratik euskerara, jakina, zehaztasun eta jatorriasun handiena lortu guran.

Nik ondo ezagutzen dut neure herriko euskera eta ezagutza berberori izan da nire grabaketaren oinarri.

Norbaitek pentsa lezake berri-emaileak neuk ahozkatzen ditudan lez ahozkatuko dituela neuk eurretik eta berak jarraian ahozkatzen dituan grupo fonikoak, baina nire kasuan ez da hori gertatzen, aukeratutako grupo fonikoak bizi biziak direlako.

Esandako hau baieztatzeko, hona hemen adibide argigarri bat.

Zeberion, gazteok, bokale batzuk itxiteko ohitura daukagu: “ulloa, uya, uñela...” baina adinekoak ez: “olloa, oya, oñela...”.

Nik neuk ere itxi egiten ditut bokaleok baina grabaketa egiterakoan nik neure erara ahozkatzen nituen arren nire berri-emaileak bereari eragoion eta berak beti esaten dituen bezala ahozkatzen zituen. Jakina, fenomeno hau aspalditik ezagutzen nuen eta hainbat eta hainbat aldiz konprobatu ere laboratoriora joan aurretik (3).

Guztiz zehatza izateko, aurreko inkestaren ordez ordu t'erdiko grabaketa batetikako bokale aukeraketa izango genuen biziena, baina, ez neukan gura nituen kontexto guztiak lortzeko esperantzarik.

Zeberio, herri bakarra denez, berri-emaile bat bakarrik aukeratu dut, baina bera ondo. Zeberio herria luzea da eta herri barruan ergoiengoa aukeratu dut, elbarreneko eta erdikoak baino erderaren eragin gutxiago daukalako(4).

Beste alde batetik, informantea, bakarra izan arren aztertutako bokeleen kopurua handia da: 288 bokake, 106 azentodunak eta 182 azentugabeak.

2.-BERRI-EMAILEA

Gure baserria, etxaguntzakoa da eta neure aitite-amamak ere (goian begoz) bertan ezagutu ditut (5).

Aukeratutako berri-emailea, Patxi Etxebarria Arroita da, neure aita. 70 urte eta jaiotzatit bizi da baserrian.

Nekazaria da eta eskolako urte apurretatik kanpo ez du beste ikasketarik.

Grabaketarako, aita aukeratu badut ere, (gizonezkoen tinbrea egokiagoa delako) neure amarengandik hartutako argibideak ere sano kontutan hartzekoek dira.

Nire ama, Leonor Ayesta Goikoetxea da, Uriondoko baina Undurrara ezkondua. Mapan ikusi daitekenez (6), Undurra Ekialderantz dago, Arratiari ikutzen eta Uriondo mendebalderantz dago, Arratiari ikutzen eta Uriondo mendebalderantz. Baina, Uriondo, erdal-mugatik hurbilago dago baina mendian dagoen auzune bat denez, euskera garbi zaindu da (7).

Guzti honegatik ba, nire gurasoen euskera aberatsa da eta eurak izan dira nire berri-emailerik zuzenenak.

3.-LABORATORIO FONETIKOA (8)

Grabaketa egiteko Deustuko Unibertsitateko Laboratorio Fonetikoa erabili dut. Bertako magnetofonoa hauxe da: UHER 4.000 REPORT MONITOR.

Espektrogramak, era bitakoak erabili ditugu: 300eko zerrenda, "banda ancha"koak eta entonaziorako "banda ancha ampliada"koak. Biak: TYPE B/65 SONAGRAM (R) KAY ELECTRONICS CO. PINE BROOK, N. J.

4.-GRUPO FONIKO EDO KANPO SANDHIAK

Jarraian ikusi daitekenez, zerrenda hau luzea da bokalismotik kanporako fenomeno ugari agertzen delarik (9). Bokalismorako, lehenengo 106 grupo fonikoetako bokaleak bakarrik aztertu ditut, 288 bokale aztertzea nahikotzat jo dudalako.

Zerreanda hau, era bitara agertzen da: ezkerrean Fonologian eta eskuman Fonetikan.

Baina zehatzago izan gurean, bokale bakoitzaren formanteak aztertzen ditudanean, Literatura maila ere aipatzen dut, nondik norakoa ikusi ahal izateko.

Badaezpada, (Fonologia-Fonetika-Literatura) izendegi hirukoitz hau argitu nahi nuke tesis guztian zehar agertzen delako.

Fonetikak, bere ezaugarriak ditu eta argi dago. Fonologia dindanean, herriko ahozkeraren Fonologiari dariot eta Literaturara, osterara, idaztarauei begira.

5.-GRUPO FONIKO EDO KANPO SANDHIEN ZERRENDA

abaya	[a ^h baya]
adárra	[a ^h dá ^h ra]
afáldu	[a ^h fá ^h ldu]
agárre	[a ^h gá ^h rē]
akárra	[a ^h ká ^h ra]
ála	[ála]
alléa	[a ^h léa]
lláko	[l ^h áko]
áma	[áma]
ána	[ána]
áñotza	[á ^h no ^h ca]
apála	[apála]
ára	[ára]
arra	[á ^h ra]
ásak	[ásak]
atakán	[atakán]
áxa	[á ^h sa]
átxa	[á ^h cha]
atza	[áca]
áye	[áye]
láya	[láya]
ebági	[e ^h bá ^h gi]
edérre	[e ^h dé ^h ra]
éfe	[éfe]
léges	[léges]
ekárri	[e ^h ká ^h ri]
eléna	[eléna]
elíe	[elíe]
elláko	[e ^h l ^h áko]
eméa	[eméa]
éne	[éne]
eñóak	[e ^h no ^h ak]
epéa	[epéa]
bére	[bére]
érre	[é ^h rē]
esébes	[e ^h sé ^h bes]
etéda	[e ^h té ^h da]
elexéa	[e ^h le ^h śéa]
eléxa	[e ^h lé ^h sa]
étzi	[éci]
léyoa	[léyoa]

láye	[láye]
ibíli	[ibíli]
íri	[íri] lit. hiri
ifíni	[ifíni]
igítie	[igítie]
ikísi	[ikísi]
ilíntie	[ilíntie]
grillístue	[grilístue]
imíni	[imíni]
inisitúe	[inísitúe]
iñór	[iñór]
ipíña	[ipíña]
iribási	[iribási]
irribárre	[irribáre]
ofisína	[ofisína]
igítie	[igítie]
ixílik	[ixílik]
ítxi	[íči]
itzíar	[icíař]
ikisiyok	[ikisíyok]
obósu	[obósu]
odóla	[odóla]
manetofóya	[manetofóya]
ogíe	[ogíe]
gosóa	[gosóa]
okótza	[okóca]
kókoloa	[kókoloa]
ollóa	[olóa]
solómoa	[solómoa]
gixónok	[gixónok]
óño	[óño]
opórra	[opóřa]
soróa	[soróa]
orróa	[oróa]
ótok	[ótok]
goxóa	[gošóa]
otxóa	[očóa]
otzóa	[ocóa]
óya	[óya]
yóan	[yóan]
sagubúrue	[sagubúrue]
galdudúne	[galɖudúne]
úfa	[úfa]
fúe	[fúe]

úger	[úgeṛ]
gúre	[gúre] (mus-jokoan)
kúku	[kúku]
ukúsi	[ukúsi]
uléa	[uléa]
ulléa	[uḷéa]
kúllue	[kúḷue]
úmo	[úmo]
úne	[úne]
súñe	[súñe]
lupúe	[lupúe]
burúe	[burúe]
urruśéa	[uṛuśéa]
úr	[úr̃] lit. hur
úxo	[úšo]
suríe	[suríe]
estútu	[estútu]
uxóa	[uśóa]
estútxu	[estúču]
burútzu	[burúcu]
úye	[úye]
yúek	[yúek]
érre	[éṛe]
erréta	[eṛéta]
alabéa	[alabéa]
ór	[òṛ̃]
orróa	[oṛóa]
artóa	[aṛtóa]
mendíe	[meṇdíe]
mendíbet	[meṇdíbet]
burúe	[burúe]
burúbet	[burúbet]
áye	[áye]
sóye	[‘sóye]
yáyo	[yáyo]
óya	[óya]
yá sé yó	[yáseyó]
óye	[óye]
nau	[nau]
naurri	[naufi]
odai	[odai]
sei	[séi]
loi	[loi]
oin	[oin]

gixóna	[giʃóna]
ixéna	[iʃéna]
sasíe	[sásíe]
ésin	[ésin]
ésan	[ésan]
esán etórri	[esánetoři]
yán	[ýan]
yóan	[ýóan]
yákin	[ýákin]
iturrialde	[ituřjałde]
andiandi	[andjaṇdi]
orriendao	[ořiṇdao]
aspiendao	[aspjṇdao]
asiordu	[aśjořđu]
uriondo	[urjoṇdo]
gariurte	[garjuřte]
gariurune	[garjurune]
iruatxeta	[irwačeta]
sartualde	[sártwa]de]
barruendao	[bařweṇdao]
galduendao	[gałdweṇdao]
eskuondoan	[eśkwonḁoan]
artuorduko	[ařtwořđuḁo]
bearren	[beářen]
seatza	[séáca]
yoanda	[ýoáṇda]
goasen	[goásen]
seoser	[séóser]
beosu	[beósu]
ondoestea	[onḁoésṽea]
goikoetze	[goiḁoéce]
dao	[dáo]
gaos	[gáos]
osóa	[osóa]
osoandao	[osóṇdáao]
béot	[béot]
beosu	[beósu]
naunok	[naṽnok]
ñok	[ṇok]
nauñaok	[naṽnáok]
nauñábik	[naṽnáḁik]
nauñóak	[naṽṇóak]
nauñátok	[naṽṇátok]
nauñéngoan	[naṽṇéṅgoan]

éñoak	[éñoak]
ñábilko	[ñábilko]
ñoako	[ñoako]
ñátorko	[ñátorko]
yoyoat	[ýoyoát]
yákat	[ýákat]
yákiat	[ýákjat]
yároat	[ýároat]
yaukat	[ýaukat]
díñoat	[díñoat]
ñeunkan	[neunkan]
etxákiat	[ečákjat]
soryóat	[sóryóat]
sórdok	[sóřdok]
sóryok	[sóřyok]
soryóztat	[sóryócat]
sordótzek	[sóřdocek]
soryótzek	[sóryócek]
sorñóntzan	[sóřnóncan]
sorrauntzan	[sořauncan]
soryótzan	[sóryócan]
íngollóztat	[íngolócat]
íngolótzek	[íngolócek]
íngollótzek	[íngolócek]
íngoñaunkek	[íngoñaunkek]
íngoanunke	[íngoanunke]
íngollaukek	[íngolaukek]
gustaukollat	[guštaukołat]
gustaukollako	[guštaukołako]
gustauko bállatzu	[guštaukobálacu]
afaríe	[afaríe]
agóa	[agóa]
igérria	[ígeřa]
áñotza	[ánoca]
íyo	[íyo]
láya	[láya]
láyea	[láyea]
bíger	[bígeř]
agótza	[agóca]
gigérria	[gigéřa]
iñóntz	[inónć]
aistu	[aištu]
bieti	[bjetí]
mutíle	[mutíle]

opíle	[opíle]
okíle	[okíle]
llát	[lát]
llátzu	[lácu]
lláko	[láko]
nauen	[nau [̃] en]
auen	[au [̃] en]
aurien	[au [̃] rien]
bixér [̃] ra	[bi [̃] se [̃] ra]
íxerra	[íse [̃] ra]
gixóna	[gi [̃] so [̃] na]
átzo	[áco]
és	[és]
loi	[lo [̃]]
óya	[óya]
oin	[oi [̃] n]
untxeuntxe	[u [̃] ñ [̃] ce [̃] u [̃] ñ [̃] ce]
góxa	[gó [̃] sa]
góye	[góye]
goikótze	[goi [̃] kóce]
goikíri	[goi [̃] kíri]
kullárea	[ku [̃] lárea]
koipéa	[ko [̃] i [̃] péa]
óña	[óñ [̃] a]
óñes	[óñ [̃] es]
únbardinke	[úmba [̃] rdi [̃] ñke]
úye	[úye]
uñéla	[uñ [̃] éla]
espáda	[es [̃] páda]
estátor	[es [̃] táto [̃] r]
eskára	[es [̃] kára]
etxátok	[e [̃] cháto [̃] k]
eñóak	[eñ [̃] óak]
ellátak	[el [̃] láto [̃] k]
eleuskio	[eleu [̃] skio]
beresdábil	[bere [̃] zdábil]
beresdátor	[bere [̃] zdáto [̃] r]
beresgóas	[bere [̃] zgóas]
beresyátok	[bere [̃] zyátok]
beresñoak	[bere [̃] zñoak]
itzesbásterra	[ice [̃] zbáste [̃] ra]
itzesdíru [̃] e	[ice [̃] zdíru [̃] e]
itzesgórea	[ice [̃] zgórea]
esbéar	[e [̃] zbéa [̃] r]

esgausa	[eʒgausa]
esyákin	[ezyákin]
etxákik	[ečákik]
esyán	[ezyán]
esyóan	[ezyóan]
baibaya	[baiḃaya]
bosbíder	[božbideṛ]
bosdoséna	[boždoséna]
bosgíson	[božgíson]
gasbákoa	[gažbákoa]
gasdúne	[gažďúne]
gasgáraue	[gažgáraue]
ikesgíne	[ikežgíne]
asbárrue	[ažbáṛue]
asdaunbadea	[aždaumbaḃea]
asgánean	[ažgánean]
esírean	[ešírean]
sosíkubet	[sósíkubet]
bosáku	[bošáku]
gastxarra	[gaščáṛa]
boslápur	[božlápuṛ]
aslúsea	[ažlúsea]
nipadákit	[nipaďákit]
geutákigu	[geuṭákigu]
akároas	[akároáš]
estao	[eštáo]
bápai	[bápai]
batátor	[batátoṛ]
bakára	[bakára]
átxandau	[áčandau]
bátxandau	[báčandau]
nipolító	[nipolító]
ataukie	[ataukie]
bapárean	[bapárean]
bakarrán	[bakaṛán]
ajentílek	[axentílek]
naulagundúkotzut	[naulagundúkocut]
nibébai	[nibébai]
nikaur	[nikauṛ]

6.-BOKALEEN FORMANTEAK ETA DENPORA

Arlo honetan, Formanteak ezeze, bokale bakoitzaren Denpora ere neure da, Hertzioetan eta bigarrenak Milisegundoetan (10).

Jarraian datorren zerrendan eta zehaztasunari begira, grupo foniko bakoitzaren Literatura formaren ondoan bere transkripzio Fonetiko-Filologikoa erabili dut azentua ere ezarriz.

Kasu apur batzuetan bokale bat edo beste neurte barik agertzen da baina espektrogramak ikusten badira errez ulertzeko kontua da, izan ere, ahozkeraren arabera Formante bata edo biak egertu ez egitea posible delako batez ere arin hitz egin edo indar gutxiz egiten denean.

Espektrograma bat aztertzerakoan, fonema guztiak bilatzen hasten gara baina sarritan begiekin entzuten dugu eta ez belarriz, horregatik noizbehinka begi-belarrak ez doaz bat (11).

F1-Hz	F2-Hz	Dp-msg
abaia [abáya]		
a 550,72	998,18	64
á 619,56	1.067,02	80
a 557,24	1.514,48	92
adarra [adára]		
a 619,56	1.239,12	60
á 653,98	1.307,96	124
a		
afaldu [afá]du]		
a 653,98	1.101,44	84
á 619,98	1.135,86	80
u 481,88	1.067,02	64
agarre [agáre]		
a 550,72	1.067,02	76
á 619,56	1.273,54	116
e 516,3	1.686,3	60
akerra [akára]		
a 688,4	1.239,12	80
á 619,56	1.342,38	120
a 619,56	1.204,7	112

ala [ála]			
á	653,98	1.170,28	84
a	619,56	1.170,28	100
ailea [a]éa]			
a	550,72	1.850,68	80
é	516,3	2.030,78	120
a	619,56	1.652,16	88
liako [l]áko]			
á	688,4	1.480,06	112
o	481,88	929,34	110
ama [áma]			
á	688,4	1.204,7	124
a	619,56	1.239,12	80
ana [ána]			
á	688,4	1.273,54	128
a	585,14	1.342,38	104
ainotza [á]noca]			
á	688,4	1.239,12	84
o	481,88	1.342,38	92
a	585,14	1.273,54	92
apala [apála]			
a	585,14	1.204,7	52
á	619,56	1.135,86	76
a	619,56	1.307,96	88
hara [ára]			
á	688,4	1.342,38	112
a	550,72	1.307,96	100
arra [á]ra]			
á	688,4	1.170,28	96
a	585,14	1.135,86	104
azak [ásak]			
á	557,24	1.342,38	96
a	688,4	1.273,54	100

atakan [atakán]			
a			
a	688,4	1.307,96	60
á	619,56	1.170,28	104
axa [á ^ʋ sa]			
á	653,98	1.273,54	88
a	516,3	1.376,8	96
haitza [á ^ʋ ca]			
á	722,82	1.342,38	112
a	653,98	1.376,8	96
hatsa [áca]			
á	757,24	1.307,96	92
a	653,98	1.239,12	116
ahia [áye]			
á	688,4	1.411,22	88
e	447,46	1.893,1	84
laia [láya]			
á	619,56	1.411,22	76
a	585,14	1.755,42	84
ebagi [ebá ^ʔ gi]			
e	516,3	1.858,68	76
á	619,56	1.307,96	92
i	447,46	1.996,36	72
ederra [edé ^ʔ ra]			
e	516,3	1.686,58	92
é	550,72	1.548,9	92
a			
efe [éfe]			
é	481,88	1.789,84	128
e	447,46	1.824,26	108
legez [lége ^ʃ]			
é	619,56	1.824,26	96
e	585,14	2.099,62	80

ekarri [ekáři]

e	413,04	2.062,2	56
á	550,72	1.514,48	112
i	447,46	1.961,94	68

elena [eléna]

e	378,62	1.858,68	96
é	413,04	1.893,1	92
a	378,62	1.514,48	80

elia [elíe]

e	378,62	1.789,84	100
í	378,62	2.030,78	112
e	481,88	1,893,1	96

ez liako [eláko]

e	413,04	2.030,78	68
á	653,98	1.755,42	120
o	481,88	1.067,02	80

emea [eméa]

e	378,62	1.961,94	108
é	481,88	1.961,94	104
a	619,56	1.755,42	100

ene [éne]

é	309,78	1.789,84	132
e	344,2	1.789,84	96

ez nioak [enóak]

e	344,2	1.996,36	92
ó	413,04	1.101,44	88
a	585,14	1.307,96	100

epea [epéa]

e	344,2	2.030,78	84
é	516,3	1.789,84	132
a	653,98	1.721,1	96

bere [bére]

é	481,88	1.789,84	144
e	413,04	2.065,2	80

eré [éře]			
é	516,3	1.893,1	128
e	516,3	1.824,26	104
ezer bere ez [ešébes]			
e	413,04	1.824,26	80
é	481,88	1.755,42	92
e	550,72	1.686,58	96
ete da [etédá]			
e	344,2	1.961,94	44
é	413,04	1.824,26	104
a	585, 14	1.342,38	92
eleizea [elešéa]			
e	309,78	1.858,68	76
e	378,62	1.858,68	56
é	447,46	1.893,1	108
a	653,98	1.789,84	120
eleiza [eléša]			
e	378,62	1.961,94	100
é	516,3	1.755,42	88
a	653,98	1.858,68	104
etzi [éci]			
é	378,52	1.893,1	120
e	481,88	1.858,68	100
leihoa [léyoa]			
é	585,14	1.927,52	100
o	550,72	1.101,44	100
a			
leia [láye]			
á	688,4	1.411,22	84
e	447,46	1.893,1	128
ibili [ibili]			
i	309,78	1.893,1	88
í	344,2	2.030,78	88
i	344,2	1.996,36	84

hiri [íri]			
í	344,2	1.996,36	112
i	344,2	2.099,62	120
ipini [ifíni]			
i	275,36	2.099,62	68
í	309,78	1.961,94	80
i	378,62	2.030,78	72
igitaia [igítie]			
i	309,78	2.030,78	76
í	344,2	2.134,04	84
i	344,2	2.065,2	100
e			
ikasi [ikísi]			
i	240,94	2.065,2	60
í	344,2	1.996,36	92
i	344,2	2.065,2	96
ilentia [ilíntie]			
i	344,2	1.927,52	68
í	378,62	1.961,94	96
i	309,78	2.134,04	100
e			
grillistua [grīlístue]			
I	378,62	1.858,68	96
Í	378,62	1.961,94	112
u	344,2		
e			
ipini [imíni]			
i	378,62	1.961,94	84
í	344,2	2.065,2	96
i	344,2	1.996,36	80
inizitua [inísitúe]			
i	309,78	2.030,78	72
i	275,36	1.996,36	52
i	275,36	2.065,2	76
ú	344,2	1.032,6	104
e	447,46	1.376,8	72

inor [ínõr]			
í	309,78	2.134,04	92
o	309,78	860,5	68
ipiña [ipína]			
i	206,52	2.065,2	40
í	309,78	2.065,2	76
a	516,3	1.686,58	112
irabazi [iriḃási]			
i	275,36	1.961,94	64
i	344,2	1.927,52	64
á	585,14	1.307,96	116
i	413,04	2.030,96	84
irribarre [iriḃáre]			
i	344,2		44
i	378,62	2.030,78	108
á	585,14	1.376,8	104
e	368,62	1.514,48	68
ofizina [ofiśína]			
o	413,04	929,34	68
i	378,62	1.824,26	64
í	344,2	1.858,68	72
a	585,14	1.445,64	76
igitaia [igítie]			
i	309,78	2.134,04	60
í	344,2	2.134,04	104
i	309,78	2.168,46	128
e	447,46	1.996,36	72
isilik [iśílik]			
i	275,36	2.134,04	44
í	378,62	1.996,36	76
i	378,62	2.065,2	84
utzi [íči]			
í	344,2	2.099,62	108
i	378,62	2.065,2	104

itziar [icíaṙ]			
i	206,52	2.099,62	36
í	378,62	2.065,2	104
a	653,98	1.376,8	96

ikasi jok [ikiśiyok]			
i			
i	309,78	2.030,78	52
í	378,62	2.099,62	80
o	516,3	1.204,7	76

hobe dozu [obóśu]			
o	413,04	963,76	92
ó	516,3	1.067,02	88
u	378,62		84

odola [odóla]			
o	447,46	1.032,6	60
ó	516,3	1.101,44	96
a	688,4	1.239,12	72

magnetofioia [manetofóya]			
a			56
e			24
o	447,46	1.067,02	60
ó	481,88	1.067,02	76
a	550,72	1.755,42	60

ogia [ogíe]			
o	378,62	585,14	112
í	309,78	2.202,88	116
e	516,3		100

gozoa [gośóa]			
o	516,3	1.101,44	64
ó	516,3	1.135,86	108
a	688,4	1.239,12	72

okotza [okóca]			
o	516,3	1.067,2	84
ó	550,72	1.204,7	84
a	688,4	1.376,8	92

kokoloa [kókoloa]			
ó	585,14	1.067,02	88
o	516,3	1.032,6	68
o	516,3	998,18	92
a	619,56	1.135,86	88
oiloa [o]óa]			
o	413,04	1.101,44	92
ó	481,88	1.204,7	100
a	688,4	1.376,8	96
solomoa [sólómoa]			
o	413,04	1.101,44	56
ó	413,04	998,18	76
o	378,62	963,76	108
a	550,72	1.170,28	72
gizonok [gišónok]			
i	309,78	1.548,9	76
ó	550,72	1.307,96	88
o	516,3	1.101,44	68
oño [óno]			
ó	309,78	722,82	92
o	481,88	1.135,86	112
oporra [opóra]			
o	413,04		68
ó	550,72	1.067,02	84
a	619,56	1.342,38	92
zoroa [sóróa]			
o	585,14	1.135,86	92
ó	550,72	1.135,86	108
a	619,56	1.239,12	88
orroa [oróa]			
o	516,3	1.032	80
ó	585,14	1.067,02	136
a	688,4	1.204,7	96
otok [ótok]			
ó	481,88	998,18	92
o	550,72	1.067,02	112

goxoa [go ^ʎ soa]			
o	413,04	1.032,6	52
ó	516,3	1.067,02	96
a	653,98	1.204,7	88
otsoa [o ^ʎ soa]			
o	481,88	998,18	60
ó	481,88	1.032,6	84
a	585,14	1.170,28	84
otsoa [ocóa]			
o	481,88	1.101,44	68
ó	550,72	1.101,44	88
a	722,82	1.239,12	80
ohea [óya]			
ó	516,3	929,34	72
a	585,14	1.411,22	84
joan [jóan]			
ó	481,88		72
a	619,56	1.204,7	84
sagu burua [sagubú [†] rue]			
a	516,3	1.342,38	76
u	447,46	791,66	64
ú	447,46	1.032,6	92
u	481,88	1.135,86	68
e	585,14		72
galdu doguna [ga]dudú [†] ne]			
a	653,98	1.342,38	72
u	413,04	1.170,28	108
ú	447,46	1.135,86	80
e	550,72	1.686,58	84
ufa! [úfa]			
ú	344,2		88
a	585,14	1.101,44	96
fua [fúe]			
ú	516,3	894,92	96
e	516,3	1.755,42	124

uger [úgeř]			
ú	344,2	757,24	80
e	481,88	1.376,8	112
gura [gúre]			
ú	344,2	1.067,02	96
e	447,46	1.789,84	100
kuku [kúku]			
ú	309,78	688,4	64
u	344,2	826,08	124
ikusi [ukúsi]			
u	309,78		56
ú	309,78	998,18	88
i	344,2	1.858,68	88
ulea [uléa]			
u	275,36		104
é	275,36	1.893,1	88
a	550,72		92
ulea [uléa]			
u	344,2		84
é	378,62	1.961,94	156
a	619,56	1.721,1	112
kullua [kúlue]			
ú	378,62	1.032,6	88
u	344,2		100
e	516,3	1.273,54	120
umo [úmo]			
ú	378,62	791,66	120
o	378,62	998,18	96
una [úne]			
ú	413,04	860,5	112
e	516,3	1.755,42	104
suina [súne]			
ú	344,2	1.170,36	92
e	413,04	1.996,36	120

lupua [lupúe]			
u	378,62	998,18	64
ú	344,2	963,76	112
e	481,88	1.686,58	92
burua [burúe]			
u	309,78	998,18	80
ú	344,2	998,18	96
e	447,46	1.445,64	100
urruza [uřúséa]			
u	378,62	929,34	64
u	344,2		96
é	481,88	1.858,68	112
a	688,4	1.721,1	96
hur [úr]			
ú	378,62	998,18	104
uxo [úšo]			
ú	344,2	998,18	112
o	447,46	998,18	100
zuria [suríe]			
u	275,36		56
í	309,78	2.030,78	132
e	378,62	1.858,68	80
estutu [estútu]			
e	344,2	1.824,26	68
ú	344,2	826,08	72
u	344,2		72
uxoa [ušóa]			
u	275,36		80
ó	378,62	1.032,6	100
a	550,72	1.067,02	84
estutxu [estúču]			
e			60
ú	413,04		84
u	378,62		60

burutsu [burúcu]			
u	378,62	998,18	48
ú	378,62	1.239,12	92
u	378,62	1.067,02	88
oia [úye]			
ú	378,62		124
e	447,46	1.858,68	112

TONIKAK	ATONAK	ERTAINAK
F1:346,01 Hz /í/ F2:2.043,46Hz	F1:330,43 Hz /i/ F2:1.943,71	F1:338,22 Hz /i/ Hz:F2:1.993,58 Hz
F1:474,63 Hz /é/ F2:1.845,99 Hz	F1:444,18 Hz /e/ F2:1.811,3 Hz	F1:459,40 Hz /e/ F2:1.828,67 Hz
F1:647,61 Hz /á/ F2:1.310,60 Hz	F2:599,64 Hz /a/ F2:1.362,78 Hz	F1:623,62 Hz /a/ F2:1.336,69 Hz
F1:496,63 Hz /ó/ F2:1.070,46 Hz	F1:464,07 Hz /o/ F2:1.037,51 Hz	F1:480,35 Hz /o/ F2:1.053,98 Hz
F1:373,70 Hz /ú/ F2:909,75	F1:362,22 Hz /u/ F2:998,18 Hz	F1:367,96 Hz /u/ F2:953,96 Hz

TONIKAK
/í/ = 19
/é/ = 19
/á/ = 26
/ó/ = 21
/ú/ = 21

ATONAK
/i/ = 35
/e/ = 42
/a/ = 55
/o/ = 25
/u/ = 2

106

+ 182 GUZTIRA: 288 bokale

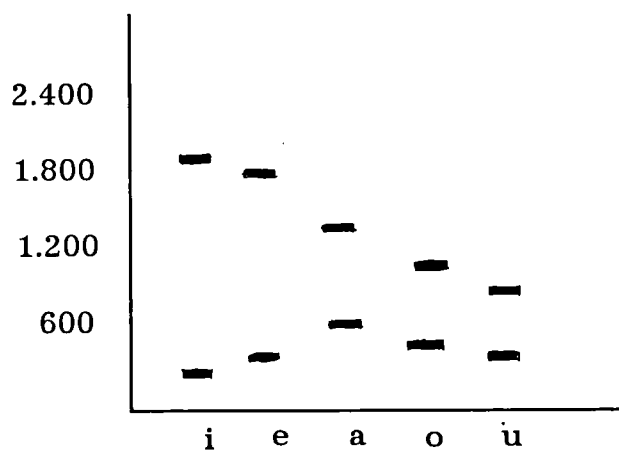
7.-TRIANGULO BOKALIKO AKUSTIKOA

Aztertutako bokale guztien mediak atera ondoren euren erre-presentazioetara joko dugu.

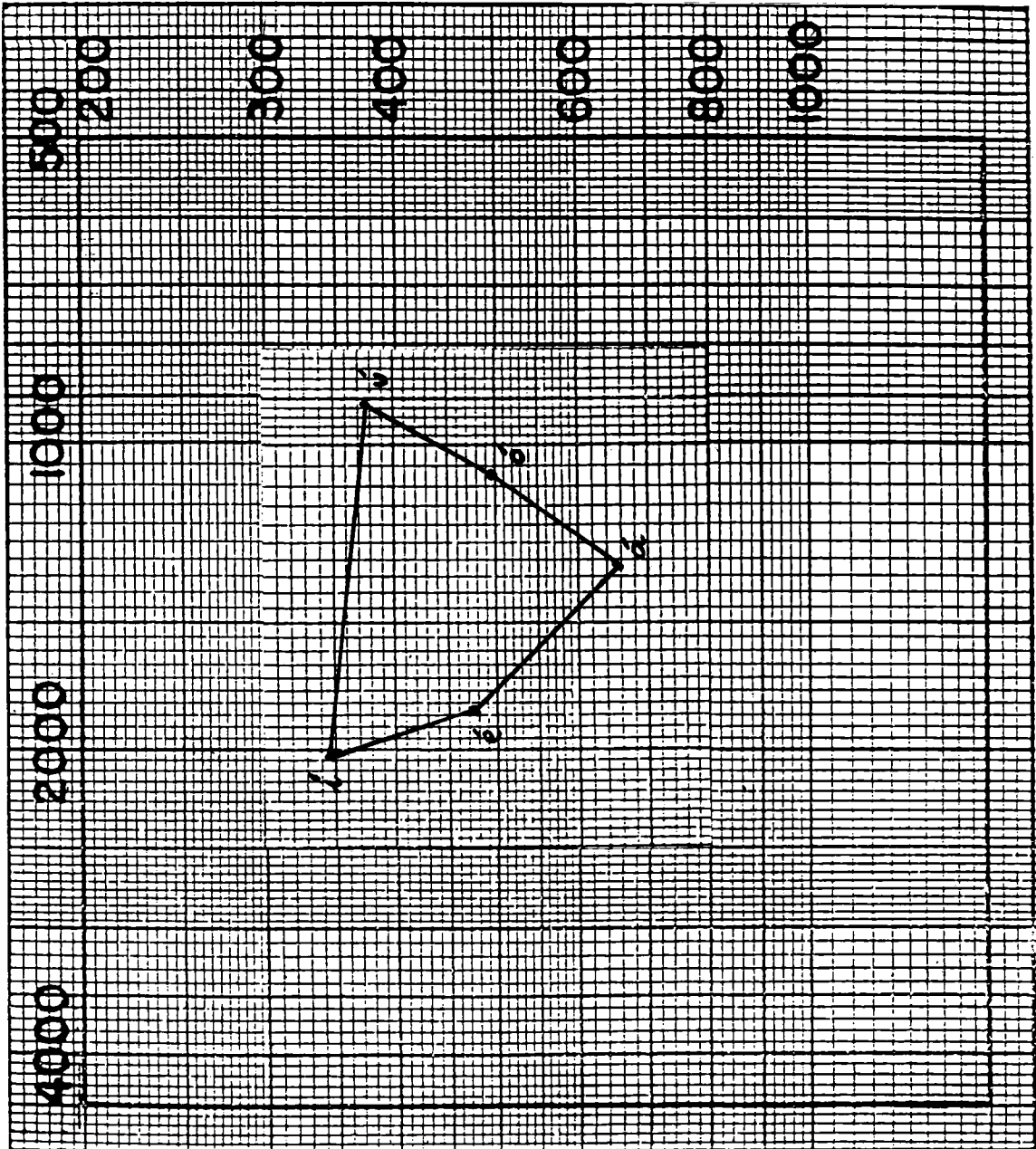
Horretarako, har ditzagun ertainetako neurriak oinarri lez.

	F1	F2
i:	338,22 Hz	1.993,58 Hz
e:	459,40 Hz	1.828,67 Hz
a:	623,62 Hz	1.336,69 Hz
o:	480,35 Hz	1.053,98 Hz
u:	367,96 Hz	953,96 Hz

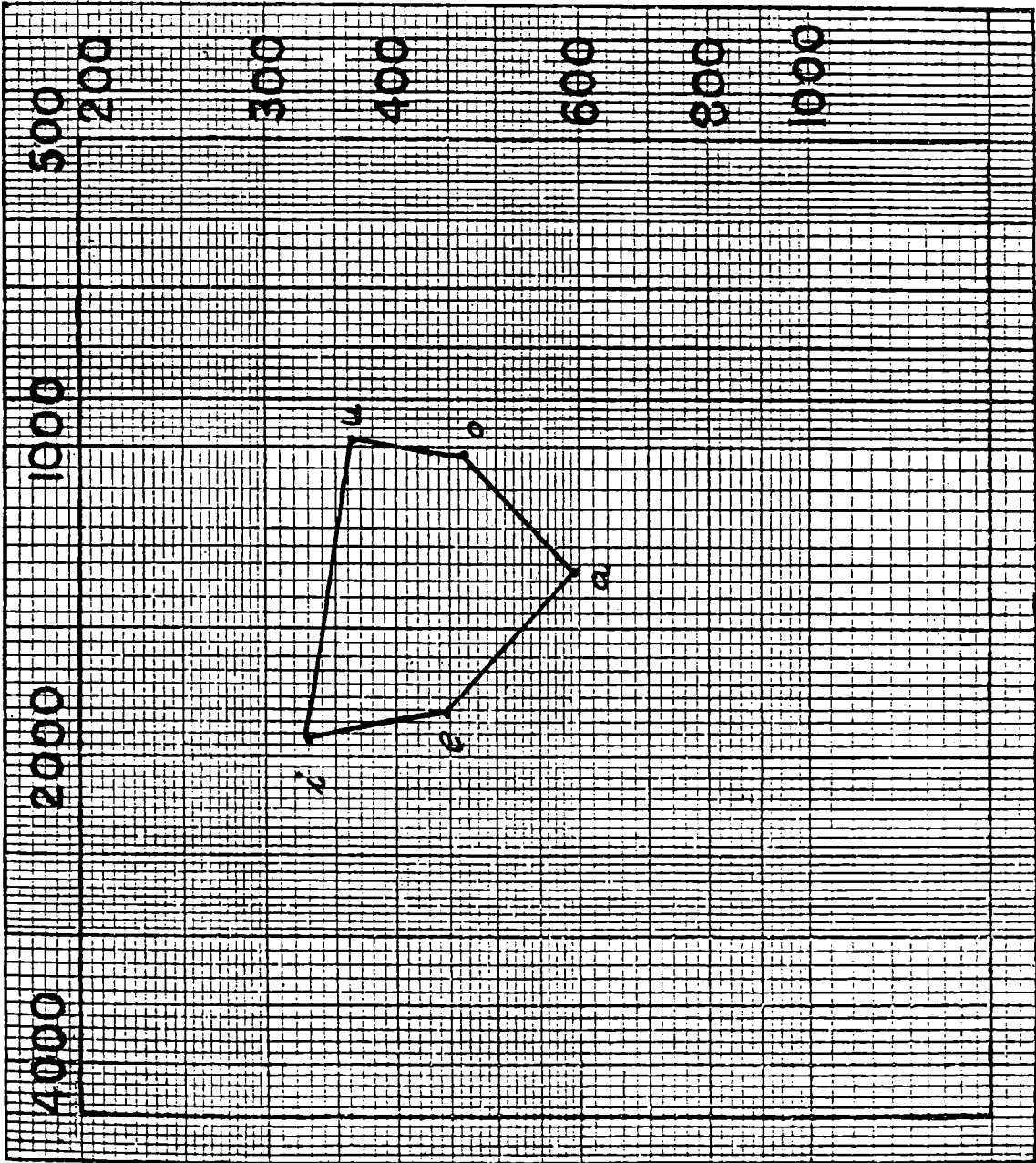
Ertainetako neurriak triangulotik kanpo ere errepresentatu daitez-ke eta jarraian dator aztertutako Formante bien sintesia Zeberio-ko bokaleen itxidura-irekiduraren ikuspegi orokor bat eukiteko.

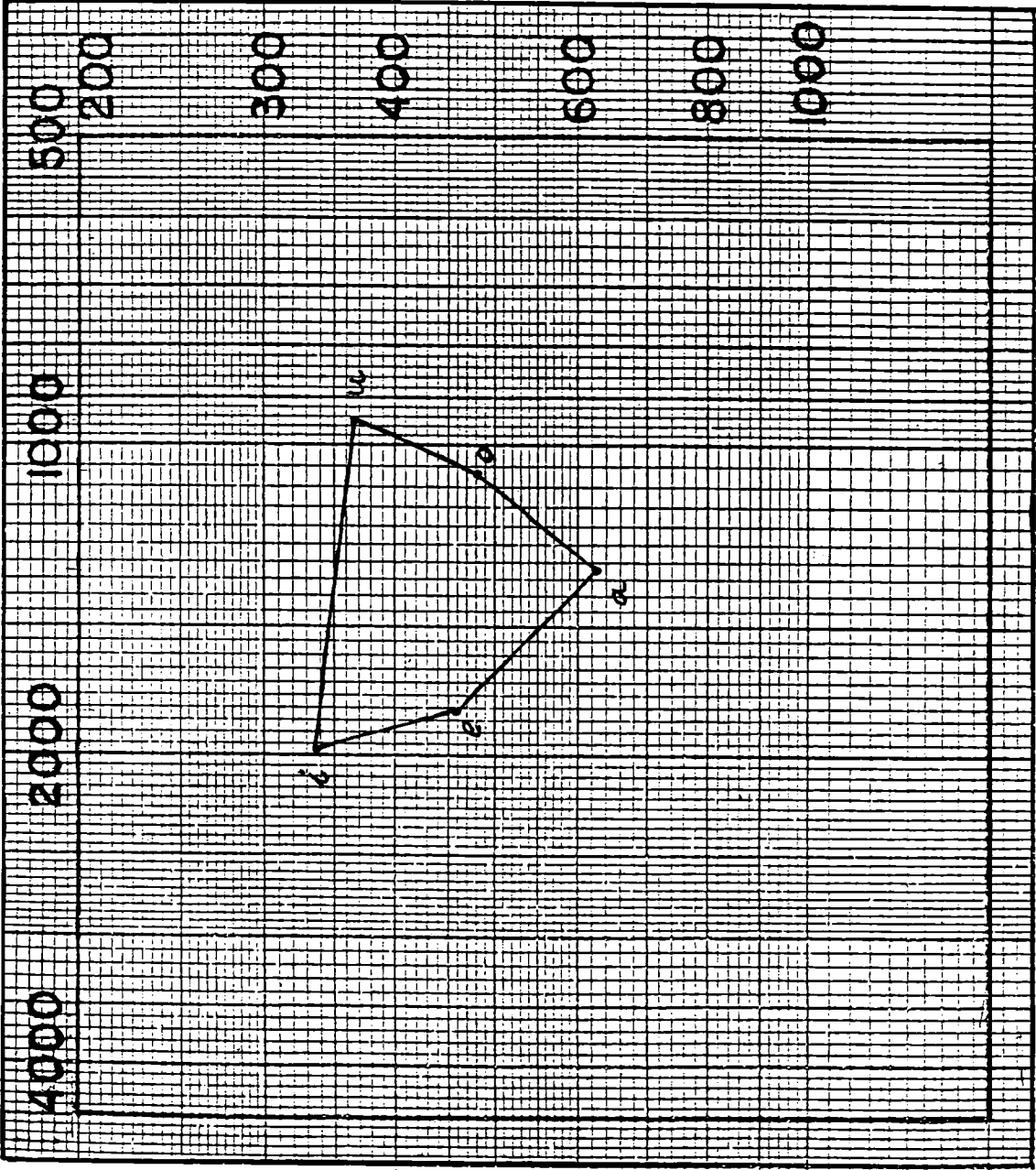
TONIKOAK

ATONOAK

ERTAINAK

8.-BOKALE TONIKO-ATONOAK "CARTA DE FORMANTES" DERITZANEAN ERREPRESENTATUZ

Bokale batzuk beste batzuk baino ugarigoak direnez, "carta de formantes"erako aukeraketa egiterakoan jasoketa proportzional bat egin dut orekarik onena lortzeko.

Honetarako, aukeratutako grupo foniko bakoitzaren transkripzio fonetikotik hasi naiz ondoan literaturako forma ipiniz.

Kasu honetan denpora ez da beharrezko eta ez dut jarri baina grupo foniko bakoitzak, bere zenbakia darama gero errepresentatzeko.

Hona hemen ba, toniketarik hasi eta atonoekin amaitutako zerrenda:

TONIKAK

/i/ BOKALEA	F1	F2	zbk.
[íri] hiri	344,2 Hz	1.996,36 Hz	1
[ikísi] ikasi	344,2 "	1.996,36 "	2
[ilíntie] ilentia	378,62 "	1.961,94 "	3
[ipína] ipiña	309,78 "	2.065,2 "	4
[íçi] utzi	344,2 "	2.099,62 "	5
/é/ BOKALEA			
[bére] bere	481,88 "	1.789,84 "	6
[éře] erre	516,3 "	1.893,1 "	7
[eleśéa] eleiza	516,3 "	1.755,42 "	8
[eleśéa] eleizea	447,46 "	1.893,1 "	9
[léyoa] leioa	585,14 "	1.927,52 "	10
/á/ BOKALEA			
[áñoca] aintza	688,4 "	1.239,12 "	11
[ára] hara	688,4 "	1.342,38 "	11
[ára] arra	688,4 "	1.170,28 "	13
[áśa] axa	653,98 "	1.273,54 "	14
[áča] haitza	722,82 "	1.342,38 "	15
[áca] hatsa	757,24 "	1.307,96 "	16
[áye] ahia	688,4 "	1.411,22 "	17
/ó/ BOKALEA			
[gośóa] gozoa	516,3 "	1.135,86 "	18
[okóca] okotza	550,72 "	1.204,7 "	19

[ol ^o oa] oiloa	481,88 “	1.204,7 “	20
[opó ^o ra]oporra	550,72 “	1.067,02 “	21
[óya] ohea	516,3 “	929,34 “	22

/ú/ BOKALEA

[úge ^r] uger	344,2 “	757,24 “	23
[úmo] umo	378,62 “	791,66 “	24
[sú ^u ne] suina	344,2 “	1.170,28 “	25
[e ^s tútu] estutu	344,2 “	826,08 “	26
[burúcu] burutsu	378,62 “	1.235,12 “	27

ATONAK

/i/ BOKALEA

[ibí ⁱ li] ibili	309,78 "	1.893,1 "	1
[ifí ⁱ ni] ipini	275,36 “	2.099,62 “	2
[igítie] igitaia	309,78 “	2.030,78 “	3
[ikísí ⁱ] ikasi	240,94 “	2.065,2 “	4
[imín ⁱ] ipini	378,62 “	1.961,94 “	5
[ipí ⁱ ña] ipiña	206,52 “	3.065,2 “	6
[isí ⁱ lik] isilik	275,36 “	2.134,04 “	7
[icía ^r] itziar	206,52 “	2.099,62 "	8

/e/ BOKALEA

[ebá ⁱ gi] ebagi	516,3 “	1.858,68 “	9
[eká ^r i] ekarri	413,04 “	2.065,2 “	10
[elí ^e] elia	378,62 "	1.789,84 “	11
[elá ^o ko] ez liako	413,04 “	2.030,78 “	12
[emé ^a] emea	378,62 “	1.961,94 “	13
[enó ^o ak] ez nioak	344,2 “	1.996,36 “	14
[epé ^a] epea	344,2 “	2.030,78 “	15
[etéd ^a] ete da	344,2 “	1.961,94 “	16
[eleš ^e a] eleizea	309,78 “	1.858,68 "	17
[elés ^a] eleiza	378,62 "	1.961,94 “	18

/a/ BOKALEA

[abá ^a ya] abaia	550,72 "	998,18 "	19
[adá ^a ra] adarra	619,56 “	1.239,12 “	20
[afá ^o du] afaldu	653,98 “	1.101,44 “	21
[agá ^r e] agirre	550,72 “	1.067,02 “	22
[aká ^a ra] akerra	688,4 “	1.239,12 “	23
[ála] ala	619,56 "	1.170,28 “	24
[alé ^a] ailea	550,72 "	1.858,68 “	25
[áma] ama	619,56 “	1.239,12 “	26

[ána] ana	585,14 "	1.342,38 "	27
[ára] hara	550,72 "	1.307,96 "	28
[áŕa] arra	585,14 "	1.135,86 "	29
[ásák] azak	688,4 "	1.273,54 "	30
[áša] axa	516,3 "	1.376,8 "	31

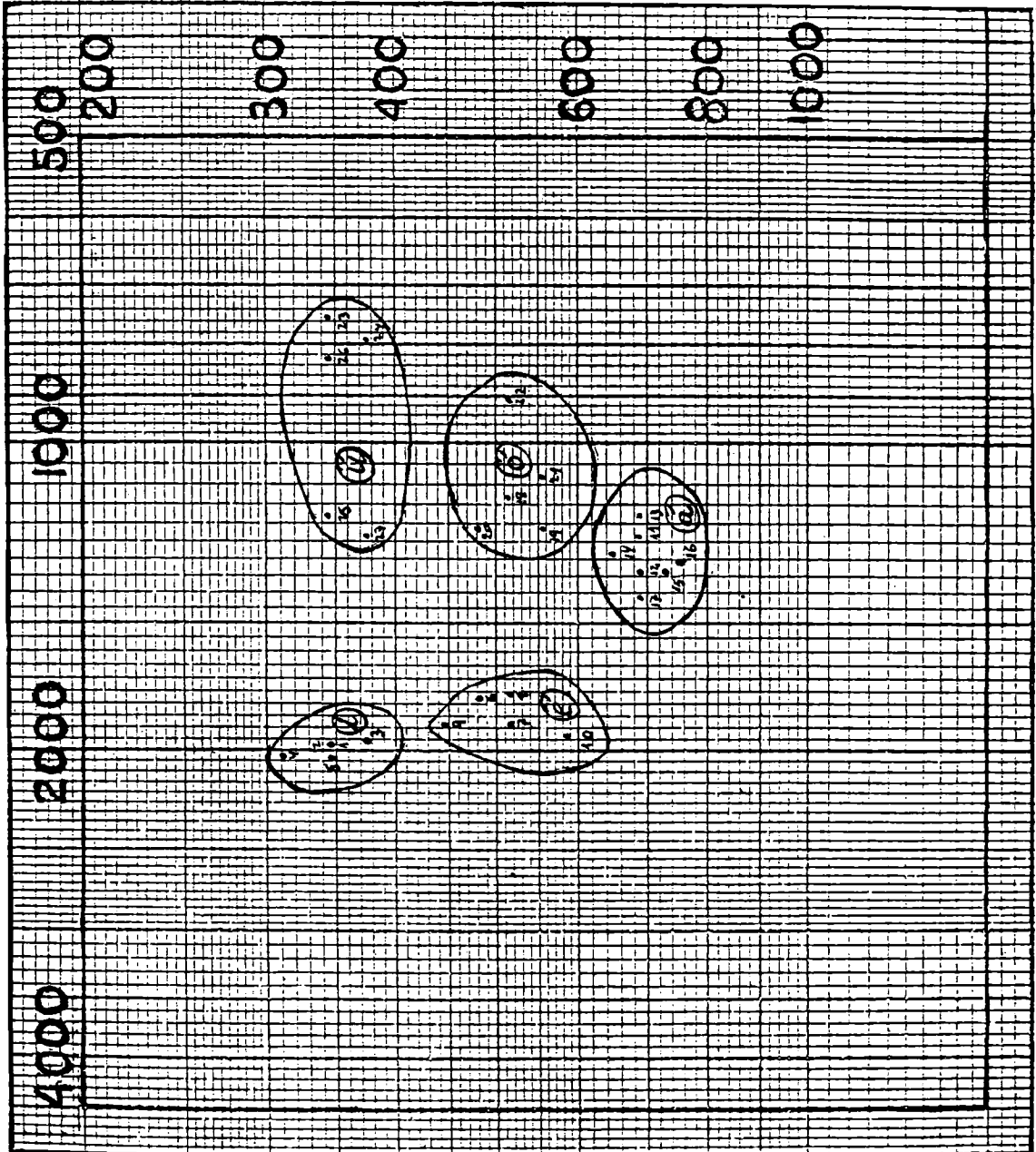
/o/ BOKALEA

[odóla] odola	447,46 "	1.032,6 "	32
[gosóa] gozoa	516,3 "	1.101,44 "	33
[okóca] okotza	516,3 "	1.067,02 "	34
[o]óla] oiloa	413,04 "	1.101,44 "	35
[o]róa] orroa	516,3 "	1.032,6 "	36
[ocóca] otsoa	481,88 "	1.101,44 "	37

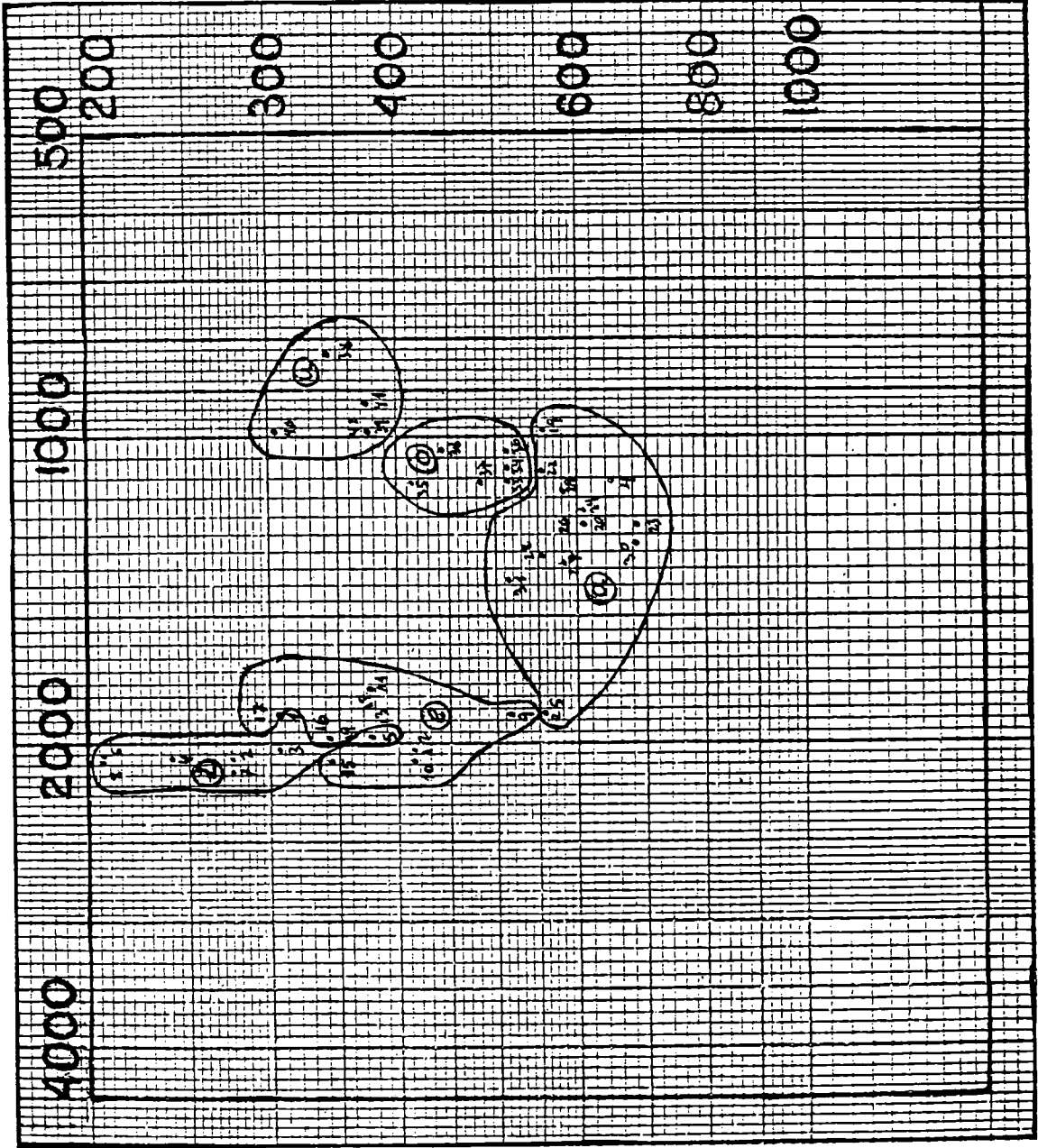
/u/ BOKALEA

[kúku] kuku	344,2 "	826,08 "	38
[lupúe] lupua	378,62 "	998,18 "	39
[burúe] burua	309,78 "	998,18 "	40
[u]rúseá] urruzea	378,62 "	929,34 "	41
[burúcu] burutsu	378,62 "	998,18 "	42

TONIKAK

ATONAK

9.-BOKALEEN DENPORA

Atzeko orrialdeko laburpenean ikusi ahal daitekenez, Zeberio-ko bokale toniko eta atonoen mediak atera ondoren, konklusio batera heltzeko bidean gaude.

Bokale toniko guztiek milisegundu gehiago behar izan dute euren ahozkeran atonoek baino, horregatik, denpora eta azentu-indarra bata bestearen eraginean daudela esan behar (12).

BOKALEEN AHOTS-DENPORA

TONIKAK	ATONAK	ERTAINAK
/í/=95,76 msg.	/i/=76,43 msg.	/i/=86,09 msg.
/é/=113,33 msg.	/e/=87,36 msg.	/e/=100,34 msg.
/á/=100,32 msg.	/a/=88,29 msg.	/a/=94,30 msg.
/ó/=91,23 msg.	/o/=81,33 msg.	/o/=86,28 msg.
/ú/=95,04 msg.	/u/=77,4 msg.	/U/=86,22 msg.

TONIKAK	ATONAK
/í/=17	/i/=37
/é/=21	/e/=44
/á/=25	/a/=55
/ó/=21	/o/=30
/ú/=21	/u/=20
105	186 GUZTIRA: 291 bokale

10.-ZEBERIOKO TRIANGULO BOKALIKOA BESTE BATZUEKIN KONPARATUZ

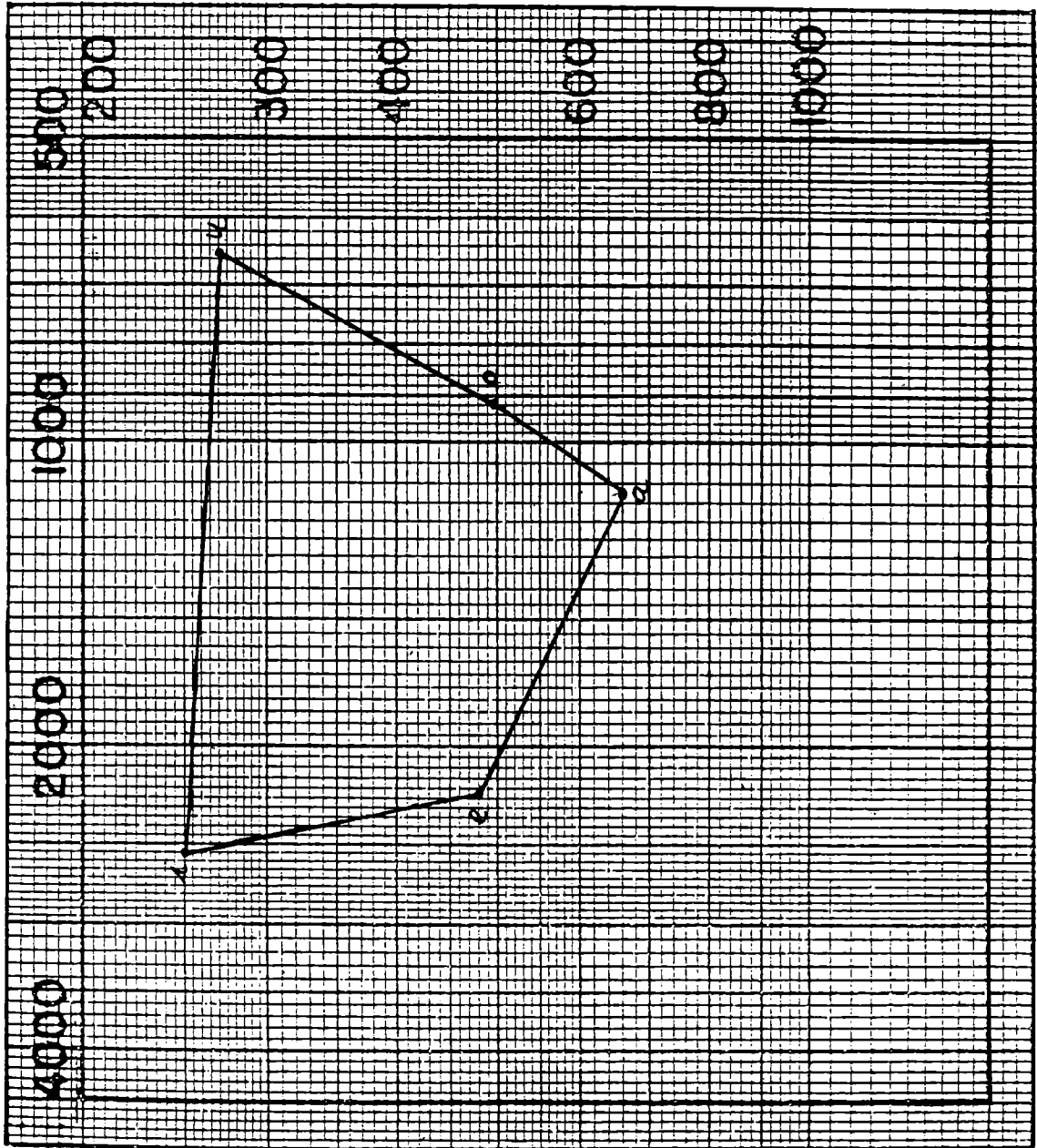
Arlo honetan triangulo bokaliko bi izan ditut kontutan:

- 1) Gaztelerarena, Antonio Quilisek bere “Fonetika Acústica de la Lengua Española”ko 175.orrialdean dakarrena (13).
- 2) Pello Salabururena, bere tesis doktoralesan Baztani buruz aurkeztutakoa (14).

Badira gehiago (15) baina kasu biok bakarrik aipatuko ditut, gaztelerarena gure herriraino sartu delako eta Baztangoa, Hego-Euskalerriaren barruan Zeberioaren beste ertzean dagoelako.

ERTAINAK

GAZTELERARENA, (Antonio QUILIS, Fon. Acust. Leng. Esp.)

ZEBERIOKOA ETA GAZTELERAZKOA ERKATUZ

/U/: Zeberiakoa Gazteleraazkoa baino irekiagoa da alde batetik eta aurrerratuago bestetik.

/o/: Zeberiakoa Gazteleraazkoa baino apurtxo bat itxiagoa eta aurrerratuagoa.

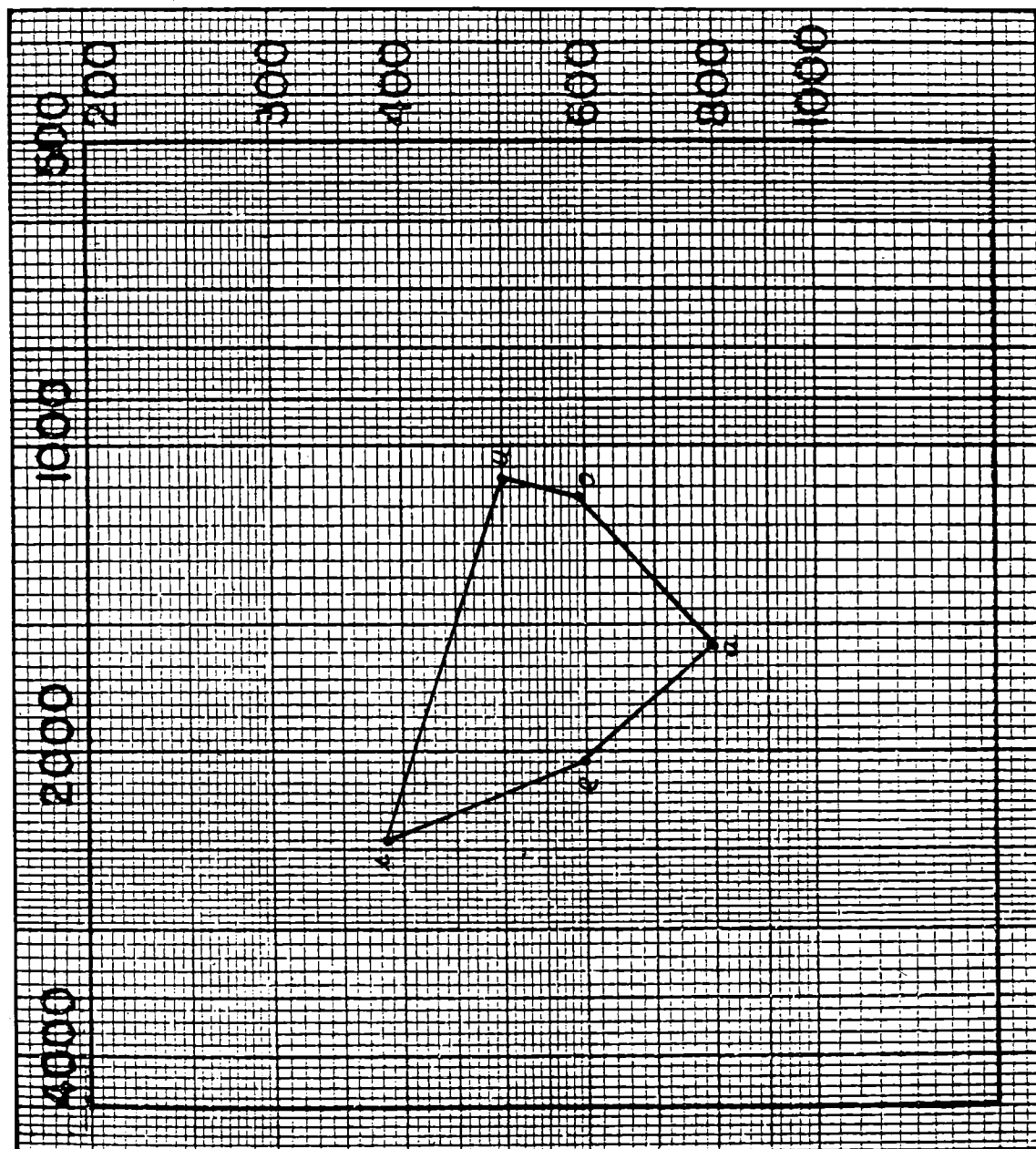
/a/: Zeberiakoa Gazteleraazkoa baino itxiagoa eta aurrerratuagoa.

/e/: Zeberiakoa Gazteleraazkoa baino apur bat itxiagoa eta atzeratuagoa.

/i/: Zeberiakoa Gazteleraazkoa baino irekiagoa eta etzeratuagoa.

Honez gainera, eta geroago ikusiko dugun bezala, /e/ eta /o/ren arteko irekidura-diferentzia txikiagatik, errez diptongatzeko bidean daude auren artean eta bai ta /a/rekin ere.

ERTAINAK
BAZTANGOA (Pello SALABURU, Tesis Doktorala).

dean daude auren artean eta bai ta /a/rekin ere.
ZEBERIOKOA ETA BAZTANGOAK KONPARATUZ

/u/: Zeberio Baztangoa baino itxiagoa eta atzeratuagoa.

/o/: Zeberiokoa Baztangoa baino itxiagoa eta atzeratuagoa.

/a/: Zeberiokoa Baztangoa baino itxiagoa eta atzeratuagoa.

/e/: Zeberiokoa Baztangoa baino itxiagoa eta atzeratuagoa.

/i/: Zeberiokoa Baztangoa baino itxiagoa eta atzeratuagoa.

11.-BOKALEEN BANAN BANAKO HOTS KONPARAKETAZ

Zeberioko bokaleen irekidura eta itxidurari buruzko teoria-rik ez dut emango, izan ere, ahozkeraren mundu zabala ikusi ondoren ez delako hain erreza puntu hau zehaztea.

Laborategi fonetikoak asko langundu dit arlo hau zehazten baina arazoa ez dago hor, hiztunarengan baizik.

Hiztunaren ahozkeraren mugagabetasuna zehatz aztertzen den neurrian hurbilduko gara lege oinarrietara.

Dena den, jasotako emaitzak hor daude eta erreserba guztiak bitarteko direlarik, hona hemen Zeberioko triangelu bokalikoari gehien hurbintzen zaizkion bokale toniko eta atonoak:

BOKALEAK ESPEKTROGRAMAREN ZENBAKIA

í	43
i	54
é	98
e	24
á	02
a	10
ó	64
o	29
ú	99
u	105

12.-BOKALISMOA DIAKRONIAN

Orain artekoa sinkronia mailako laborategi azterketa izan dugu eta diakronian sartzea beharrezko deritzat hau arlo hau borobiltzeko.

Fenomeno ezagunenetariko bat bokale-irekidura dugu eta adibideak lagun, gatozen kasuistikara.

Goi-hobietako Dardarkari (multiplea) Ozenanaren aurreko bokale-irekidura gertatzen da kasu batzuetan.

Adibideetara joanik hor ditugu: “barri” lit. berri; “garri”, lit. gerri; “txarri”, lit. zerri: etab.

Mitxelenak (16) dioena baieztatuz, “-ER” multzoa “-Ar” egitera heldu da irekiduraz. Esate baterako: “bistar”, lit. bazter; “bastartu”, lit. Baztertu; “agartu”, lit. ageri agiri-tik.

Azken adibide hau, aditz mailan Zeberion “agartu” esaten badugu ere, bere partizipioa “agiri” dinogu. Adibidez: “agiri de”; estagiri” etab.

Badugu “-TU” atzizkidun “agiri” bat: “agiritu” hain zuzen, gaztelera “destapar” adierazteko.

Baditu beste erabilera batzuk ere. Esate baterako “agirian” edo “agiri” huts hutsean animalia batzuen “época de celo” adierazteko. Adibidez: “gure txakurre agiri ok eta estok agiri”.

Toponimiara joanik, badugu “Agarre” izeneko bat eta hor ere argi dago “Agirre/Agerre”ren irekidura bat dena.

Kasu berdineko beste hainbatetan ez da gertatu irekidurarik baina horren arrazoia ez da besterik hauxe baino: aurreko silabako bokalea “I/U” delako eta bokale itxiak izatera ez du utzi irekitzen edo garairen baten irekirik erabili badira, berez-berez itxi dira armonia bokalikoaren arabera. Adibidez: “ister”; lit. izter; “bider”; lit. bider; “muzker”, lit. musker; “piper”, lit. piper; “pitxer”, lit. pitxer; “suster”, lit. sustar; etab.

“-R+Kontsonante”kasuan Mitxelenak (17) “I>E” irekidura edo bazilazioa behintzat adierazten digu baina Zeberion era honetara egiten ditugu berak jartzen dituen adibideak: “kirten”, lit. kirten; “urten”, lit. irten (baina ez dira esangura berekoak); “kemen”, lit. kermen; “txiker”, mer. txikir; “agartu”, lit. agirtu; etab.

Antzera gertatzen da “U” bokalarekin, ireki eta “O” egiten bait du. Adibidez: “biortu”, lit. bihurtu.

Zerberioko alde baten sibilantearen aurrean ere gertatu da irekidura. Kasu bakarra izanik ere aipatzera noa: “nagosie” lit. nagusia. Gehienok “nausie” egiten dugu.

Irekidura “L”implosiboaren aurrean ere gertatu da esate baterako: “baltz”, lit. beltz; baina beste kasu hauetan ez da aldaketarik sortu, Adibidez: “orbel”, lit. orbel; “Aibelabe” (top.).

Beste alde batetik, “beldur/bildur” dela eta, Zeberion “bildur” darabilgu beti. “Bildur, bildurti, bildurkilik, bildurbako, bildursartu”etab.

Hasiera absolutoan ez da gertatu irekidurarik bikote hauetan ikus daitekenez: “erri/arri”; “erbi/arbi”etab.

“R-”z hasten diren hitz maileguetan bokale protetiko baten bidez osatzera jo dugu eta Zeberion “E-” protetikora joan gara, behar bada, asimilazioaren eraginez. Adibidez: “erresoi, erregi, erruda, erresau, ernegau, errepasau, Erramon”etab.

Irekidura fenomenoaren ondoan itxidura daukagu eta Mitxelenari (18) jarraituz, bokale mailegu zaharren iraunkortasunaren ondoan aldakortasuna ere ugaria da.

“A > E” egiten da itxiduraz aurreko silaban “I/U” dagoenean. Adibideak zenbat gura eta harexen beste: “aite, andie, burue, dakisune, ikusie, txori bet, buru bet, etorri de, apurtu de, “etab...

“i/u”bokaleek eragina izan dezakete aurrekoarengan eta itxi. “iguski”, lit. eguzki; “igurdi”, lit. eguerdi; etab.

Itxidura bikoitza ere gertatzen da inoiz. Esate baterako “ikusi”, lit. ikusi. Faktitiboa erabiliz: i-ra-kutzi genuke. Zeberion “irukutzi”esaten dugu.

“O > U” itxidura “N” baten aurrean ezaguna dugu esate baterako Zuberoan, baina Zeberion ere, eta batez be belaunaldi gaztearen artean (30-40) aurkitu ditut kasu batzuk. Adibidez: “untxe”, lit. oraintxe; “undiño”, lit. oraindino; “untzu”, lit. oraintsu; “igun”, lit. igon; etab.

Datozen adibideotan, zahar eta gazte, denok goaz bat. Adibidez: “unbardinke”, lit. oin berdinka; “askunarra”, lit. azkonarra; etab.

Mitxelenak (19) “KEN” erroa dela eta gaztelerazko “hedor” adierazteko Bizkairako “kirats” aipatzen du baina Zeberion “kiretz” darabilgu, Nafarroan bezala.

Itxidura, sabaikari baten aurrean ere gertatzen da eta adibideak ugariak baino ugariagoak: “itxun”, lit. etzan; “itxura”, lit. etxura; “iyo”, lit. eho; “uye”, lit. ohia; “etb”.

Belaunaldi gazteak (30-40) kasu gehiagotan itxiten dugu: “ullo”, lit. oilo; “uñetako”, lit. oinetako; “kullara”, lit. koilara; “uya”, lit. ohea; “guyen”, lit. goian; “luye”, lit. lohia; “uñela”, lit. orinala; etab.

Bokale itxi baten eraginez, batez ere gazteok itxiteraino heldu gara aurreko zein atzeko bokalea. Esate baterako: “kuipea”, lit. koipea; “guitik”, lit. goitik; “guikiri”, (top.); “biusturie”, lit. bioztura; etab.

“I”dun trisilaboetan, lehen zein hirugarrenean badago “E, O, A”bokaleak aldakor bihurtzen dira. Adibidez: “igirri”, lit. igarri; “igurdi”, lit. igordi; “imini”, Ax. ibeni; “ikisi”, lit. ikasi; “iruntzi”, lit. irentsi.

Lekuko bezala, aipagarria da “izena”rekin gertatzen dena. Gehienok “ixena” [i^všena] egiten dugu, baina lekuan-lekuan “isena” edo “usena” ere entzuten dira.

Beste kasu baten, “ikusi” hain zuzen, gehienok horrela egin arren, batzuk “ukusi”, “ukustosu” etab. egiten dute.

Borobilduz, “E, O, A”ren artean asimilazioak ere gertatzen dira, batzuetan progresiboak eta bestetan regresiboak: “ete”; “odoloste” etab.

Eta bokale berdin bi elkartzen direnean disimilazioa bitarteko dela bereizten dira.

“I/U” ALTERNANTZIA

Mitxelenak (20) dinona baieztatzeko ez dago adibidetara joatea baino Zerberioko erabilera ezagutzeko. “U”ren alde egin dugu eta betoz adibideak: “uger”, lit. igeri; “ugelaxue-txubelaxue”, lit. igel...; “ule/ulle”, lit. ile; “untza”, lit. iltze; “urten”, lit. irten; “urun”, lit. irin; “uri”, lit. hiri.

Toponimian eta abizenetan alternantzia gertatzen da. Esate baterako: “Uriondo/Iriondo”; “Uribarri/Goikiri” etab.

“Isen/usen” alternantzia ere badugu Zeberion, gazteok “ixena” egitera etorri bagara ere.

Sudurkari baten aurrean ere “U”ren alde jo dugu adibidez: “umo, umel...”

Lit. zumitz delakoan, Zeberion “simentz” egiten dugu. Hor, “I”ren aldeko asimilazio bat gertatuko zen eta gero artikulua jartzean bigarrena ireki egin da “E” eginaz.

Lit. zumel, delakoan, Zeberion “tximel” egiten da “I”ren alde.

“Silo/sulo” bikotea bizirik daukagu baina “silo” ganaduen jantzia gordertzeko zuloari esaten zaio.

Sabaikari baten aurrean ere “I”ren alde jo da, adibidez “gitxi” lit. gutxi.

Latineko “subsellium” Zeberion “txisilu” edo “txixilu” egiten dugu.

“I”; U > U, U” asimilazioa ere ikus dezakegu esate baterako: lit. ikusi, Zeb. “ukusi”.

“U, I, > U, U” asimilazioa ere gertatzen da adibide hauetan ikus daitekenez: “urrutxa”, lit. urritz; “urrusti”, (top.), lit. urrizti; etab.

Metatesis kausa aipatuz, hor dugu lit. ukitu, Zeberion “ikutu” eta askok “ukutu” eginik.

13.-ARGITASUN BIBLIOGRAFIKO ETA GAINETIKOAK

- (1) Salaburu, P. in Hizkuntzaren Teoria eta Baztango Euskalkia: Fonetika eta Fonologia; 171.or. Jarraian T. Navarro Tomás, SS. 1.923,49 eta 50 or. ahozkatze aldaketak ere aipatzen ditu.
- (2) Urrutia, H. eta bere taldeak, Deustuko Unibertsitateko laborategi fonetikoan, Patxi Etxebarrari neure aurrean egina.
- (3) 1976an hasita dariot transkripzio-lanak argitaratzen ETNIKER aldizkarian, hortitxik ba fenomeno horren berri.
- (4) Zeberioko Elbarren, Ugaori deusala dago eta erderarako joera handia dago, izan ere, Ugaotik behera erdera nagusitzen ari delako. Ergoien oster hobeto gorde da Arratiarako joeragatik.
- (5) Undurra (ga). Zeberioko ergoieneko azkenengotariko auzunea. Kilometro bat gorago Artea-Arratia.
- (6) Ikus grabaketa mapan Undurra eta Uriondoren arteko distantzia.
- (7) Uriondo, goietan dago eta baso artean. Gaur ere argi-indarrrik gabe bizi dira. Auto-bidea egin berri dago. Beraz, hango biztanleek beste batzuk lako joan-etorririk ez dute izan eta hortik zaintze hori.
- (8) Deustuko Unibertsitateko Laborategi Fonetikora bertara eraman nuen berri-emailea grabazio hobea lortzeko.
- (9) Beste batzuen artean, kontsonante mota guztiak, behearantzko zein gorantzko diptongoak, diptongo "bereziak", kontsonante elkarteak etab. luze bat.
- (10) Ikus lehenengo 106 espektrogramak.
- (11) Idazkera literarioa eta ahozkerak bat ez doazen neurrian, errez gertatzen da idazkera eta ahozkerak bateratzea baina sarritan belarria barik begiak ditugu aurrerago.
- (12) Quilis, A. 1981, 320-326 or. zenbait autoreen berri ematerakoan, D. B. Fry. 1958, aipatzen du esanez: "... a mayor duración vocálica, mayor sensación de acento". Gure kasuan ere horixe berori gertatzen da.
- (13) Quilis, A. 1981, 175 or.
- (14) Salaburu, P. 1984, 223 or.
- (15) Rotaetxe, K. 1978, 53 or.
- (16) Mitxelena, K. F. H. V. 1961. 62 or.
- (17) Mitxelena, K. op. cit. 62 or.
- (18) Mitxelena, K. op. cit. 50 or.
- (19) Mitxelena, K. op. cit. 67 or.
- (20) Mitxelena, K. op. cit. 73-85 ork.

III. DIPTONGAZIOA

Sarrera gisa eta sailkapen bat egiteko asmotan, euskerazko diptongoak lau sail nagusitan banatuko nituzke: a) Beheranzkoak; b) Goranzkoak; d) Primarioak; e) Sekundarioak (1).

Euskeraren handik honakoan, jatorrizko diptongo askoren era bateko edo besteko aldaketa sortu da, batzuetan diptongoa monoptongatuz eta beste askotan epentesis kontsonantiko batez apurtuz.

Beste alde batetik eta batez ere mintza-mailan, jatorrizko diptongorik egon ez den kasu askotan egin egin dira diptongo bereziak grupo fonikoen barruko mintzajokoan.

Zeberioko euskerari dagokionez, era guztietako diptongoak entzuten dira eta gehiagokobarik, goazen banan-banan aipatzera:

1.—BEHERANZKOAK (primarioak zein sekundarioak).

1.1.—"AU": Diptongo hau oso ugaria dugu Zeberioko euskeran:

"gaur		[gau̯r̃]
lau		[lau̯]
gausa	lit. gauza	[gau̯sa]
au"	lit. hau	[au̯]

Ahozkeraren berberetako beste diptongo sekundario asko egiten dira bokale arteko kontsonanteren bat galdu ondoren.

"nausi	lit. nagusi	[nau̯si]
dauket	lit. da(d)ukat	[daũket]
auldu	lit. ahuldu	[au̯ldu]
auntz"	lit. ahuntz	[aũnc]

Honezaz gainera talde honetan sartu behar ditugu "EU" diptongotik datozen guztiak.

1.2.—"EU" diptongoa jatortasunez erabilten bada ere sarri askotan
 "AU" egitera etorri da.

Primarioetatik hasita hona hemen jasotako adibide batzuk:

"nau	lit. neu	[nau]
naurri	lit. neurri	[nau [̃] ri]
auskera	lit. euskera	[au [̃] skera]
daust"	lit. deust	[da [̃] ust]
etab...		

Sekundarioetara bagoaz, beste hainbeste gertatzen dela ikusiko dugu:

"auki	lit. eduki	[au [̃] ki]
aun	lit. ehun	[au [̃] n]
aulea	lit. ehulea	[au [̃] lea]
etab...		

1.3.—"AI": Diptongo hau ere oso ugaria dugu Zeberioiko euskeran.

Primarioak jatortasunez erabiltzen dira jarraian beste bokale bat ez badago:

"bai	lit. bai	[bai]
ibai	lit. ibai	[i [̃] bai]
nasai"	lit. nasai	[na [̃] sai]
etab.		

Sekundarioak ez dira bat ere urriagoak:

"bai	lit. bahe	[bai]
nai	lit. nai	[nai]
aitu"	lit. aditu	[ai [̃] tu]
etab...		

Lehenago ere esan dugunez, diptongo honen jarraian beste bokale bat badago "AI" diptongoaren bigarren elementua ez da hain argia eta espektrogrametan ere horrela agertzen da "Y" balitz bezala.

"nasaya	lit. nasai	[na [̃] saya]
baya	lit. bahea	[baya]
anaya"	lit. anaia	[ana [̃] ya]
etab...		

Sail hau osatzeko ezin ditugu ahaztu “EI” diptongoaren ahozkerak aldaketatik datozenak.

1.4.—”EI”: Diptongo hau ere era bitara entzuten da, eta jatorrizkoa gorde gordetzen da:

“odei	lit. hodei	[odei]
sein	lit. zein	[séin]
erein	lit. erein	[erein]
sei”	lit. sei	[séi]
etab...		

Sekundarioak ere gordetan dira:

“bei	lit. behi	[bei]
eisu	lit. egizu	[eĩsu]
beitu”	lit. begitu	[beitu]
etab...		

Hori horrela bada ere, sarri askotan “EI” > “AI” egitera etorri da primario zein sekundarioetan:

Primarioetan:

“sai	lit. sei	[sai]
erain	lit. erein	[erain]
odai”	lit. odei	[odai]
etab...		

Sekundarioetan:

“bai	lit. behi	[bai]
gaitu	lit. deitu	[gaitu]
bai”	lit. bedi	[bai]
etab...		

1.5.—”OI”: Kasu honetan ere era bietakoak aurkitzen dira.

Primarioak:

“goi	lit. goi	[goi]
gois	lit. goiz	[gois]
koipe”	lit. koipe	[koipe]
etab...		

Sekundarioak:

“oi	lit. ohe	[oi]
oin	lit. orain	[oin]
loi”	lit. lohi	[loi]
etab...		

Kasu honetan ere, “OI” diptongoari bokele bat jarritz gero jarraian, sarritan “I” > “Y” egiteko joera dago.

“OI” diptongoa dela eta, fenomeno kurioso bat ari da gertatzen Zeberio 40 urtetik beherako belaunaldikoen artean.

Hainbat kasutan, eta adinekoek jatortasunez ahozkatu arren, guk beste gazteagok “OI” > “UI” egiteko joera daukagu, hurrengo puntuan ikusiko dugunez.

1.6.—“UI”: Jatorrizkoak ez dira hain ugariak baina hala eta guztiz ere hona hemen batzuk:

“suin	lit. suhi	[suin]
ipuin	lit. ipuin	[ipuin]
kui	lit. kui	[kui]
sagardui	lit. sagardui	[sagaɾdwi]
Arandui”	lit. arandui	[arandwi]
etab...		

Lehen esan dudanez, eta belaunaldi gaztearen “OI” > “UI” egiteko joera kontutan hartuz asko ugaritzen da ugaritu ere sail hau.

“gui	lit. goi	[gui]
lui	lit. lohi	[lui]
uin	lit. orain	[uin]
ui”	lit. ohe	[ui]
etab...		

Adibideok, beheranzko erara transkribitu ditut baina goranzko erara ere aurkitzea bidezko da grupo fonikoaren arabera.

“sagardui”	lit. sagardui	[sagaɾdwi]
“lui”	lit. lohi	[lwi]
etab...		

2. GORANZKOAK (primarioak zein sekundarioak).

Goranzko diptongoen banan banakoari ekin aurretik L. Mitxelenak bere F.H.V.n honetaz dioenarekin bat natorrela esan behar dut (2).

Baina beste alde batetik Zeberioko euskera biziko grupo fonikoak aztertu ondoren hainbat eta hainbat goranzko diptongo agertzen zaizkigu azentu eta entonazioaren eragina bitarteko delarik (3).

Askoren arteko jasoketa bat egin dut eta hor dira espektrogrametan, 139 garretetik 166 garrenerainoko zerrenda zatian (4).

Banoa ba banan banako aipamenera baina ez ahaztu ahozkeraren mugagabetasuna, azken baten, hizkuntza mintzatua bizitzaren tresna da eta grupo foniko berberak ahozkeraren bat baino gehiago izan dezake.

2.1.—"IA" [JA]

"iturrialde"	[itu [̃] ɾja [̃] lde]
"andiandi"	[a [̃] ndja [̃] ndi]
"argiargi"	[a [̃] ɾgja [̃] ɾgi]
etab...	

2.2.—"IE" [JE]

"bieti"	[bje [̃] ti]	(behetik)
"audienean"	[a [̃] udje [̃] nean]	(eudenean-eueenean)
"aspienda"	[a [̃] spje [̃] nda]	(azpian da)
etab...		

2.3.—"IO" [JO]

"asiordu"	[a [̃] sjo [̃] ɾdu]	(hasi ordu)
"Uriondo"	[u [̃] rjo [̃] ndo]	(toponimoa)
"arriotza"	[a [̃] ɾjo [̃] ca]	(harri-hotza)
etab...		

2.4.—"IU" [JU]

"biune"	[bjune]	(behar doguna)
"gariurte"	[ga [̃] rju [̃] rte]	
"gariurune"	[ga [̃] rju [̃] ru [̃] ne]	(gari-uruna)
etab...		

2.5.—"UA" [WA]

"Iruatxeta"	[irwačeta]	(toponimoa)
"sartualde"	[sārtwalde]	(sartu alde)
"eskuartean"	[eskwařtean]	
etab...		

2.6.—"EU" [WE]

"barruenda"	[bařwenda]	(barruan da)
"barruenyaok"	[bařwenŷaok]	(barruan jagok)
"galduen dao"	[galɔdwenda]	(galduen dago)
etab...		

2.7.—"UO" [WO]

"ortuondora"	[ořtwondora]	
"artuorduko"	[ařtwořduko]	
"aistuorduko"	[aiřtwořduko]	(ahaztu orduko)
etab...		

3.—DIPTONGO "BEREZIAK" (5).

Diptongo bat osatzeko bokale silabiko bat eta erdi bokale edo erdi kontsonante bat behar da (6).

Baina Zeberioko euskeran, hainbat alditan, bokale silabiko bi silaba baten egiten dira eta diptongo funtzioa bete arren bokale silabiko biak ahozkatzen dira.

Hona hemen aurkitutako kasuak: "EA, OA, EO, OE, AO." eta Zeberioko triangulo bokalikoa aztertzean esandakoa kontutan hartzen badugu ez da harritzekoa fenomeno hau (7).

Funtzioa,, diptongoarena dela esan dut eta hala da izan ere, kasuan kasuko bietariko bokale bat oso itxia delako eta bokale itxi horrek erdi bokale edo erdi kontsonante balioa hartzen duelako.

Adibideak dira argigarrienak eta goazen kasu bakoitzaren berri ematera.

3.1.—"EA" [EA] (8)

"bearra"	[beāra]	(beharra)
"beada"	[beāda]	(behar da)
etab...		

3.2.—"EO" [EO]

"beosu"	[beósu]	(behar dozu)
"beorrek"	[beóřek]	(berorrek)
etab...		

3.3.—"OA" [OA]		
"osoan yaok"	[os ^o áñ ^ñ yaok]	(osoan jagok)
"yoan da"	[ý ^o ánda]	(joan da)
etab...		
3.4.—"AO" [AO]		
"yaok"	[ý ^a ok]	(jagok)
"daos"	[dá ^o s]	(dagoz)
etab...		
3.5.—"OE" [OE]		
"soloerdi"	[sol ^o ér ^{rdi}]	(solo erdi)
"ondoestea"	[on ^o do ^é stea]	(hondo-hestea)
etab...		

4.—DIPTONGO-DESEGITEAZ

Egiten diren diptongoen berri eman ondoren, hagaitik edo horregatik egiten ez direnen berri ematea ere ondo letorke (9).

Euskal Herrian zehar diptongoak apurtzeko joera handia badago,

Zeberion berdin gertatzen da eta labur baino ez bada ere hona hemen adibidez lagunduriko sailkapen hau.

4.1.—Sabaiketaren eragina.

Diptongoaren bigarren elementua "i" denean, askotan jarraian datorren kontsonantea sabaitu egiten du eta fonema-elkartze horretan diptongoa bera ere apurtu egiten da.

* "talletu"	[ta ^l etu] (10)	lit. teilatu/tellatu?
* "ollar"	[o ^l ar]	lit. oilar/ollar?
"axea"	[a ^š ea]	lit. haizea
"atxa"	[a ^č a]	lit. haitza
"oñes"	[o ^ñ es]	lit. oinez
etab...		

Diptongoaren "i" horren jarraian bokale bat doanean fenomeno berezi bat gertatzen da eta bietara ulertu daiteke: aurrekoaren bokale-erdia edo atzekoaren kontsonante-erdia: Adibidez: lit. baina = "baya/baia" [baya]/[baⁱia:] eta horren antzean beste kasu asko.

4.2.—Monotongazioa.

Sabaiketatik kanpo, gazteleratik hartutako diptongodun hitzak monoptongatzera joan gara neurri handi baten.

Gai hau maixuki azaldu du L. Mitxelenek bere F.H.V.n eta nire aldetik baieztatu baino ez dut egingo Zeberioako adibide batzuk jasoz (11).

“armosu”	(almuerzo)
“merinda”	(merienda)
“soltu”	(suelto)
“gobernue”	(gobierno)
etab...	

Denà den, ez dugu ahaztu behar euskerak latinetikako bokaleak gorde egin dituela eta horregatik kasu batzuk gazteleratik begiratzuz gero, monoptongazioa dira baina latinetik begiratzuz jarraipen hutsa (12).

4.3.—Epentesis bidezko monoptongazioa.

Hauxe dugu diptongoak apurtzeko beste fenomenoetariko bat. Diptongodun hitz mailegu asko eta asko epentesis kontsonantika baten bidez diptongo gabe gelditzen dira euskeraz silaba bat gehiago eginaz.

“sugertea”	(suerte)
“biboline”	(violin)
“igeltzo”	(yeso)
etab...	

5.-BOKALEAK HIATOAN

Diptongazioan kasuistika ugari aurkitu badugu, hiatoan beste hainbeste gertatuko da. Labur baino ez bada ere, goazen adibideak bitarteko direlarik banan banakora.

1.—“-A+A>EA”. Adibidez: “alabea, ormea, gausea, ankea, sarea, bernea...” etab.

Kasu batzuetan, “EA” bukaeradun hitzak “A” organikotzat jo ditugu: “laba, bela” baina jatorrizkoak, labe, bele dira.

- 2.—"-A+E > AE". Adibidez: "ará es, oná es, orrá es" etab.
 " > AI". Adibidez: "gastai, kanpai, galbai" etab.
 " > E". Adibidez: "kantetan, anketan, gausestala".
- 3.—"-A+O > AO". Adibidez: "berá ok, está on, etab".
 " > O". Adibidez: "bok espok, gauson, etab".
- 4.—"-E+A > EA". Adibidez: "fedea, epea, berdea, etzea...".
- 5.—"-E+E > IE". Adibidez: "sarie, daurie, aurien...".
 " > EA". Adibidez: "etzeatan, landareatan...".
- 6.—"-E+O > EO". Adibidez: "béot, edéok, erré ok, etab".
 " > O". Adibidez: "txixok, idok, etab...".
- 7.—"-O+A > OA". Adibidez: "astóa, estóa, agóa, ollóa, mandóa, lé
 loa, txúxoá...".
- 8.—"-O+E > OE". Adibidez: "sasoi, erresoi, kamioi...".
 " > OE". Adibidez: "ondóes, esó es, txartó es".
- 9.—"-O+O > OO". Adibidez: "besóok, artóok, etab...".
 Batzuetan ez da hain argia baina edozein kasutan
 "O" luzea da.
- 10.—"-I+A > IE". Adibidez: "txoríe, mendíe, egíe, astíe".
- 11.—"-I+E > IE". Adibidez: "orí es, argi es, gasí es...".
- 12.—"-I+O > IO". Adibidez: "txoríok, garíok, bisí(d)ok".
- 13.—"-I+U > IU". Adibidez: "ikisíu, lit. ikasi dogu; "bíu", lit. behar
 dogu, etab...".
- 14.—"-U+A > UE". Adibidez: "burúe, mundúe, eskúe, etab...".
- 15.—"-U+E > UE". Adibidez: "galdú es, estú es, gú es...".
- 16.—"-U+I > UI". Adibidez: "estú in, artú in dau...".
- 17.—"-U+O > UO". Adibidez: "eskúok, artúok (hartu dok)".
- 18.—"-U+U > UU". Adibidez: "artúu (hartu dogu) etab...".

Jasotako adibidetan ikusten denez, esandako guztia egia da baina adibide berberok aldakorrak gertatzen dira grupo fonikoa-ren arabera. Batzuetan hiatook diptongo bihurtuko dira eta inoiz, asimilazioz, bateratu ere.

6.-ARGITASUN BIBLIOGRAFIKO ETA GAINETIKOAK

- (1) Mitxelena, K. 1961, F.H.V. IV. Kap. 87 or. eta 485 garrenean osatua. 1977.
- (2) Mitxelena, K. 1961, F.H.V. IX. Kap. 167 or. eta 515ean osatua. 1977.
- (3) Ikus azentuaren kapituluko herri-adibideak eta eurei dagozkien espektrogramak.
- (4) Ikus 139tik 166rako espektrogramak eta zerrenda barruan bakoitzaren fonetika-ezaugarriak.
- (5) "Bereziak" deitura hau, nik neuk asmatua da, bokale silabiko teoriko bi silaba baten egiten direnean adierazteko.

- (6) Mellet, A.1965.
- (7) Ikus Zeberiokeko triangelu bokalikoa gaztelerazkoarekin konparatua.
- (8) Bokale silabiko bi baten egitean, bata itxia da eta hori adierazteko itxi horren azpian (.) jarri dut, bai goranzkoetan eta bai beheranzkoetan.
- (9) Mitxelena, K. 1961, 1977. Diptongos.
- (10) "tellatu" edo "tallatu" ere entzuten da.
- (11) Mitxelena, K. 1961, 1977. Diptongos. IV. Kap.
- (12) Mitxelena, K. 1961. 1977. Diptongos. IV. Kap.

IV. ZEBERIOKO EUSKARAREN KONTSONANTISMOA

Euskeraz daragiodan aldetik eta arlo hau aztertzeko infraes-
truktura lexikoa oraindik zehazki finkatu gabe dagoenez, didakti-
kari begirako terminologia erabiltzearen alde nago eta hauxe da
nire bidea (1):

Gaztelerazko “Punto de Articulación” AHOSKUNEA bezala da-
rabilt eta bere ezaugarria “-KO” izango da, izan ere tokia adierazten
duelako.

Gaztelerazko “Modo de Articulación” AHOTS MOLDEA “bezala
darabilt eta bere ezaugarria” -(K)ARI.

Gaztelerazko “SONORA-SORDA” “OZENA-GORRA” izango da.

Beste alde batetik eta kontsonanteen azterketa-ordenari dago-
kionez, nik neuk jarraituko dudana bidea “AHOSKUNEA” oinarrit-
zat hartutakoa izango da gero alofono guztietara heltzeko.

Arlo honi hasiera emateko hona hemen Zeberioko euskeraren
FONOLOGIAko taula, bere izendegi eta guzti.

FONETIKArako transkripzio Fonetiko-Filologikoa erabiliko dut
beti ere egokiturik.

AHOSKUNEA -KO

ZEBERIOKO FONEMA KONTSONANTIKOAK

AHOTS MOLDEA	AHOSKUNEA -KO						
	Ezpainetako	Ezpain-hortzetako	Hortzetako	Bizkar-hobietako	Goi-hobietako	Sabaiaur eta sabaiko	Beloko
Leherkari Gorrak	p		t				k
Leherkari Ozenak	b		d				g
Sudurkariak	m				n	ñ	
Frikariak		f				y	(j)
Frikariak Txist.					s	x	
Afrikariak				tz		tx	
Saiheskariak					l	ll	
Dardarkari bak.					r		
Dardarkari ask.					rr		
							Glottisko

-KARI

1.—EZPAINETAKOAK.

1.1 /P/ EZPAINETAKO — LEHERKARI — GORRA [P].

Alde batetik, esandako definizioaren arabera agertzen da fone-
ma hau Zeberioko euskeran.

Tokiari dagokionez, edozein tokitan agertu daiteke, esate bate-
rako: “posik, pekatu; apoa; eup!”.

Beste alde batetik, eta L. Mitxelenak (F.H.V.)n (4) azterturik dau-
kanez, Zeberion ere mailegu zaharretan batez ere, “b-” agertzen da:
“berna, bake etab...”.

Gaur egun “f” nagusitzen ari bada ere, badira oraindik “f”ren
ordezko “p” bat edo beste batez ere izen propioetan: “Pilipa,
Pantxike, Prantzisko; posporo, etab.”.

Jatorritik kanpo ere hainbat bider agertzen da hots hau baina
“b”ren gorketaz den aldetik /b/ aztertzerakoan sakonduko dut.

Espektrogramakaipatuz, oso interesgarria litzateke alde batetik
“p” eta “b” konparatzea lehenengoaren gortasuna eta bigarrena-
ren ozentasuna ikusteko; (ikus 33 eta 34 espektrogramak).

Baina hortik aparte sarri askotan “p” eta “b” biak agertzen dira
gor bezala (ikus 297, 298, 299... espekt.).

Baina gor bezala agertu arren bada espektrograman bereizgarri
bat eta haxe da: “p” gorra dela adierazteko aspirazio barra bat
agertzen da konstante lez eta hortxe bereizten da kasuotan “b”
rekin. (ikus 12, 33, 297... espekt.).

Hiztunen mundua berezia da eta beti ez bada ere, sarritan jaso
ahal izan gut neure transkribapenetan “DA” lit. ETArek erabilera.

Kasu honetan “E-” gabe egiten da lokarri kopulatino hau baina
sarritan ozendurik agertzen da. Nire ustez, aurreratxuago aipatu
dugunaren arabera, hemen ere “TA” leherkari gorra denez hasiera
absolutoan ozen egiteko joera zabaldu da eta hortik berri-emaile
askoren: da... da... da...

Dena den, aurkitu, hiru eratara aurkitzen da: ETA-TA-DA.

/b/ EZPAINETAKO — LEHERKARI — OZENA [b]

Leherkaritasun hau alde batetik hasiera absolutoan gertatzen
da eta bai ta “n”ren atzean ere. Ikus, 34 eta 252 espekt. kasu biak
baieztatzeko.

Mintzaera era askotakoa da bakoitzaren egoeraren arabera eta
horregatik hasiera absolutoak zati handi baten norberagan daude.

Beste alde batetik, grupo foniko batzuetako kontsonante ahoz-
katzeak bide bat baino gehiago du batean bestean.

Har dezagun grupo foniko hau: “NIK BAI”. Ba, “nik” horren “-k” ahozkatzen bada, datorren “b-” leherkaria dugu, hasiera absolutoa balitz bezala, bestela zelan ahozkatu?

Beste kasu baten, eta Zeberion hau nagusitzen da, “-k” hori galdu egiten da baina “b-” gortu egiten du “p” eginaz, hau da, “nipai”: ahoskunea nagusitu da baina Ahots Moldeak gortuz.

Berdin gertatzen da “-t + b-”; “-k + -b” eta “(E)-Z + b-” elkar jotzeekin.

Xistukariaren kasuan kontu handia izan behar da, gortzerik ez balego “b-” frikari bihurtzen delako. Har dezagun herriko adibide bat eta era bietara ahozkatu:

	(Zeb.)	“espada”	[eʃpa ^ɰ ða]
lit. EZ BADA	(xx)	“esbada”	[eʒba ^ɰ ða]

Batera egin edo bestera egin, asko aldatzen da eta etorkizunari begira, herriko berezko legeetara jo behar genukela uste dut.

“N-”ren ondoko “b-” leherkaria dela esan dugu eta hala da, baina jaso ditudan kasu batzuetan leherkari ezeze gortu eta “p” bihurtze-raino heldu da batez ere grupo foniko eginetan.

Esate baterako:

“aginpide”	[aɣimpide]
“eskonparri”	[eʃkompa ^ɰ ri]
etab...	

“1-” kasuan ere berdin gertatzen da:

Esate baterako: “ibilpide” [i^ɰbilpide].

Ozentasunari buruz, espektrogrametan argi ta garbi agertzen dira bandak eta agertuko ez balira ere aspirazio barrarik gabe agertzen dira, aurreragoan aipatu dudanez.

/b/ EZPAINETAKO — FRIKARI — OZENA [b]

Gehienbat, aurreragoan leherkarirako aipatu ditugun kasuetatik kanporako guztietan agiten da frikari lez.

Espektrogrametan ere jaso ahal izan dut eta horra hor adibidez: 1, 22, 43, 62, 82... espekt.

Aipaturiko espektrogrametan ere ezberdintasunak ageri dira; eta kasu batzuetan frikari garbiak badira ere beste batzuetan ez dago hain argi eta berriro goaz lehenago esanera: mintzaeraren etenak edo erdi etenak ez dira beti berdinak eta hitz egitearen

jariotasuna nahinon aldatzen dugu eta jakina, espektrogrametan, esana agertzen da.

Esberdintasun honen beste faktore bat azentoa litzateke, bokelea indartzean lehertuago egiten delako aurreko kontsonentea.

Azkenez, indar gutxiko mintzaeran baliteke hasieran ere frikariak egitea eta sarritan espektrograman agertu ere ez egitea. Ikus, adibidez 105 espekt. beste batzuen artean.

Izan ere fenomeno hau ez da harritzekoa. Guk idatziaren kontzientzia daukagu sarritan baina batzuetan fonema batzuk esan ere ez ditugu egiten.

Bide honetatik, eta zehaztuz, “b” frikari hau errez galtzeko joera dago euskera bizian batez ere bokale artean.

“U”ren Kontsonantizazioa

Bizkaiko mintzaera zati baten eta forma literarioan hain zuzen, “U” > “B” egiten da. Adibidez: “neuan = NEBAN; “gaua = GABA; etab.

Baina Zeberioko euskeran, aditzean behintzat ez da hori gertatu: Adibidez: “neuan = NAUEN”; eta beste kasuan “B” egiten da baina “U” galdu barik: “gaua = GAUBE”.

“B” alternantzian

Alternantziak aipatuz, ezpainetako baten ordeztu beste ezpainetako bat egitea erreza da eta hona hemen jasotako adibide pare bat: “bai — mai; banatu — manatu; etab (5)”.

Beste kasu batzuetan, ozena izanik, ahoskune ezberdineko bat edo besterekin gertatzen da alternantzia:

Adibidez:

“suge-sube”; “abe — age” etab...

Lehenago esan dugu “-Z + B -> -P-” egin dezakela eta egiten duela, baina ez beti.

“EZ” proklitikoaren ordeztu instrumental bat hartzen badugu, ez dago gorketarik.

Adibidez:

“oñes basatos	[o ^ɲ ez ^ɫ ba ^s atos ^ɫ]	lit. oinez bazatoz
“burus bada”	[buruz ^ɫ ba ^d a]	lit. buruz bada

Gortzen ez den kasuetan ezpainetakoa frikari egiten da eta sibilantea ozena.

Alde batetik jatorrizkoak ditugu eta ez dute aparteko esan beharrik.

Dena den, hemen ere eta “b” fonemara hurbiltzen den neurrian ikusten dira aldakuntzatxo batzuk. Ikus bada 9 eta 50 espektrogrametan “m” biak.

Beste alde batetik, literaturarako “N” onartu arren fonetikan “m” dira “P eta B”ren aurreko “N”ak.

Adibidez: 252 espekt.

Asimilazioa.

Sudurkari bikote hau: “-n + m-” elkartzen direnean ezpainetakoak nagusitzen da.

Adibidez: “aldamoduen” lit. Ahal dan moduan.

2. EZPAIN-HORTZETAKOAK

2.1. /f/ EZPAIN-HORTZETAKO —FRIKARI — GORRA [f]

Zeberioko euskeran ondo ikasi da fonema honen hotsa eta oraindino “p” rekin egiten diren kasu apurrak kenduz gero, jatortasunean darabilgu.

Dena den, eta espektrogrametara joanik, (ikus: 3, 24, 45, 64, 84 espekt.) “f”k ere ehoskera ezberdinak dituela konturatuko gara batez ere azentuaren posizioa zehatz begiratzen badugu.

“F” > “P” egiten diren kasu apurretarako ikus honi buruz 1.1.ean esandakoa.

3. HORTZETAKOAK

3.1. /t/ HORTZETAKO — LEHERKARI — GORRA [t]

Alde batetik, esandako definizioaren arabera agertzen da fonema nau Zeberioko euskeran.

Espektrogramak ere hor dira eta ez dago ikustea baino: 16, 37, 57, 76... espekt. aspirazio marka eta guzti.

Beste alde batetik, jatorrizkoa ez den, baina gorketa baten bidezko “t” bat ere agertzen da baina “d” aztertzerakoan sakonduko dut.

Kontsonante leherkari gorrak galtzea ez da izaten hain erreza baina batzuetan grupo fonikoaren barruko elkar-joteetan galdu ere egiten dira.

Har dezagun grupo foniko hau: “bat parean”: Bide bi daude: edo biak ahozkatu, derrigorrezko eten bat eginaz, edo “-t” galdu “p-” nagusitzeko.

Fenomeno hau ez da kasu honetakoa bakarrik, eta gertatzen den kasuetan hizkuntzaren eufonia eta ekonomian oinarritzen da.

L.Mitxelenak esandakoa baieztatuz (6), Zeberion ere hasieran ozen bezela agertzen da: “denpora, denda, etab. baina gaur egun, geroago eta erderaren eragin gehiago ageri da eta mailegu berrietan gor bezala ahozkatzea ez da harritzekoa.

3.2. /d/HORTZETAKO — LEHERKARI — OZENA [d]

Lehenengo eta behin, hasiera absolutoetan aurkitzen dugu leherkaritasun hau.

Hasiera absolutoetatik aparte, “N/L + d-” kasuetan era gertatzen da leherkaritasuna.

Aipatutako kasuetarako adibide asko dago baina nahiko litzateke: 183, 140, 150 espekt. ikustea.

Beste kasu batzuetan, grupo fonikoaren barruko kontsonanteen elkar jotetik “d-” > “-t” egitera etorri da. Esate baterako: “batator” lit. bat dator; “atakar” lit. ha(r)k dakar; “estator” lit. ez dator.

Ezpainetako leherkariaren kasuan esan dugunez, hemen ere bigarren fonemaren ahoskunea nagusitu da baina lehenengoaren gortasunaz gortuta.

Fonemen bikotetasun honetan bada kasu bat euren arteko oreka batera heltzen dena eta hauxe da: goian aipatu dugun “batator”.

Konstante bezala bigarren fonemaren ahoskunea nagusitzen dela esan dugu baina kasu honetan biak dira ahoskune berekoak eta jakina, gorra nagusitzen da aurrean egon arren. Berdin gertatuko da geroago “-k + g-”rekin.

Gorketa hau ikusteko hor duzue adibidez, 256 espekt.

Berriro aipatu behar dugu hemen indar gutxiko mintzaera eta horrelako kasuetan, ez bakarrik hasierako leherkari ozenak, leherkari gorrak ere, ozendurik ahozkatzen dira.

Adibide lez, neure transkribaketetan hainbeste bider aurkitutako bat dakart aurrera: “da” lit. eta, lokarria agertu ere, zein kontsonante zein bokale ondoan egiten da.

Ezaguna bada ere, gogoratu, kasu hau ere “N eta L”ren eraginezko ozenketa barruan dagoela: “andik, Madrildik...”.

3.3 /d/ HORTZETAKO — FRIKARI — OZENA [d]

Lehen, leherkarirako esan ditugun kasuetatik kanporako guztietan egiten da frikari.

Espektrogrametan ere horrela agertzen da batez beste: ikus, 2, 23, 44, 63, 83... espekt.

“b”ren antzera errez galtzen da hortzetako frikari hau eta fonetikako legeen barruan.

alternantziak ere baditu “r” zein “l” rekin ahoskune berberekoak izan ez arren.

“EZ” proklitikoak “d” gortzeko indarra badu ere, beste kasuetan gortu gabe ere gelditzen da, frikari jarraituz eta sibilantea ozenduz.

Azken kasurako adibide asko jaso dut eta nahiko da 263, 281... espekt. ikustea.

3.4. “-TU > -DU > -U” PARTIZIPIO BUKAERA.

Aditzaren arlokoa bada ere, fonetika aldetik hemengoa da eta ugaritasunari begira aipatu beharrekoa.

Zeberioko euskeran “-TU” partizipioegilea askotan darabilgu latinetikako jatorria zainduz, baina sarri askotan erromantzearen eraginezko ozendua artu da bokale arteko, Hortzetako-Frikari-Ozena, galduz eta bigarren mailako diptongoa sortuz (7).

Adibideak ugariak baino ugariagoak dira eta hona hemen zenbat gura eta horrexenbeste:

“kantau	
olgau	
erresau	
amatau	
soltau	
amarrau	
nastau	lit. nahastu
apartau	
sugertau	
sustau	
gustau	
labrau	
akabau...”	
etab...	

4. BIZKAR-HOBIETAKOAK

4.1. /z/ BIZKAR-HOBIETAKO — FRIKARI — GORRA [s]

4.2. /z/ BIZKAR-HOBIETAKO — FRIKARI — OZENA [z]

Zeberiko euskerari dagokionez, definizio teorikoaz bakarrik baliatu naiz, Zeberion fonema honen ahozkerak jatorra galdurik daukagulako (8).

Ahaleginak egin ditut espektrograma bidez ere argibideren bat bilatzen baina Goi-Hobietakoak nagusitu direla esan behar dugu. Ikus, 132, 133, 134, eta 135 espekt.

Gaurko ahoskune bizian aipatuko baditugu ere, fonema hau sabaitu egin da “i” baten eraginez batez ere belaunaldi erdiko eta gazteetan.

4.3. /tz/ BIZKAR-HOBIETAKO-AFRIKARI — GORRA [c]

Jatorrizko zein besteko, ugaria da fonema hau Zeberioko euskeran.

Teoria mailan, afrikari baten denpora bi daude, leherketa eta frikatasuna.

Ikusten baditugu, 19, 40, 60, 79, 105... espekt., haxe ikusteko aukera dugu: kasu batzuetan espektrogramaren goitik beherako horretan argi ikusten dira denpora biak bereiztuta, baina beste batzuetan goi aldean ez dago hain argi leherkaritasun hori.

Kasuistikan sarturik, jatorrizko ez diren hots bat baino gehiago egiten dira “tz” hotsez Zeberioko euskeran.

Ugarienetarikoa “TS > TZ” egitea dogu eta adibideak ia-ia berba-ko aurkitzen dira: Adibidez: “esan dotzut..., indertzu..., otzoa... etab...”.

Badira, kasu aipagarriak ere, esate baterako “ETZE, ITZESO...”.

Jatorrizko fonema “TS” zen eta askok eta askok “TX” fonemaren bidez egiten badute ere, Zeberion “TZ”z egiten da. Ikus, 40 espekt.

“EZ” proklitikoa “Z”z hazten den aditz forma batekin elkartzen denean “TZ” egitea da bidezkoena Euskalerrian zehar eta Zeberion ere oraindik adineko batzuegan horrela da, baina gehienok beste bide bat hartu dugu gaur egun eta haxe da: sibilante biak asimilatu eta Bizkar-Hobietakoa ahozkatzen ez dakigun neurrian, Goi-Hobietakoa egiten dugu “S” balitz lez. Ikus, 135 espekt.

Jatorrizko “Z”tik datozenak ere ugariak dira eta batez ere toponimo eta izen propioetan agertzen dira.

Bere ahoskunean aipatuko badugu ere, fonema hau “i” baten eraginez sabaitu egiten da.

5. GOI-HOBIETAKOAK

5.1. /s/ GOI-HOBIETAKO-FRIKARI — GORRA [s̺]

Fonema honen barruan, jatorrizko zein “Z”tik datozen guztiak sartzen dira eta fenomeno hau konstante lez joko nuke Zeberioko euskeran.

Espektrogrametan ere argi ikusten da eta horra hor kasu bieta-koak: 15, 36, 66, 100, 132, 134... espekt.

5.2. /s/ GOI-HOBIETAKO-FRIKARI — OZENA [s̺]

Goian aipatutako kasuak, sarritan kontsonante ozen bat daramate jarraian eta elkar-jote horretan bide bi daude.

Bata, gortzea da, hots, jatorrizkoak gor jarraitu eta jarraian dato-rreren ozena gortu ahal denean, beti ezin bait da: adibidez “-s + n”.

Bestea, biak ozen egitea. Batzuetan lexema bera izango da eta beste kasu askotan grupo foniko luzeagoa.

Adibidez:

“esne”	[eʒne]
“asmo”	[aʒmo]
“beresdabil”	[bəɾəʒdabil]
“esgausa”	[eʒgaʊsa]
etab...	

Espektrogrametara bagoaz, argi ikusten da sibilantearen ozen-tasuna, batzuetan beste batzuetan baino argiago.

Horregatik nik neuk, ozenaren ondoan “ozendua” ere erabiliko nuke jatorrizko kontsonante ozenek beste bat ozentzeko duten eragina kontutan izanik.

Argibide bezala, ikus, 266, 267, 268, 269, 277, 278, 279... espekt.

Goihobietakoez gain “S” irauliren baten bila ere ibili naiz baina ez naiz ausartzen baietzik esaten beste norbaitzuk (Txillardegik, N'DIAYEk...) horren berri eman arren.

5.3 /ts/ GOI-HOBIETAKO — AFRIKARI — GORRA [t͡s̺]

Zeberioko euskeran, fonema hau ez da ahozkatzen eta bere ordeztu “TZ” darabilgu ia beti, noizbehinka “TX” ere entzuten dela-rik, batez ere, toponimoetan (9).

5.4 /n/ GOI-HOBIETAKO — SUDURKARI — OZENA [n]

Edozein posiziotan agertzen da fonema hau eta ez du aparteko eragozpenik bere ahozkerak.

Bere alofonoetan sartu baino lehen, fonema hau errez sabaitze-ko joera dago Euskalerrian zehar bere ahoskunean ikusiko dugun moduan.

Baina hori horrela bada ere, Zeberioko euskeran beste batzuk sabaitzen duten kasuetan guk jatorrizkoa zaintzen dugu. Esate baterako:

“mine”	[mine]	lit. mina
“agine”	[agine]	lit. hagina
“ondakine”	[ondakine]	lit. hondakina
etab...		

5.5 /n/ HORTZETAKO — SUDURKARI — OZENA [ŋ]

Definizioak berak dionez, hortzetako fonema baten aurrean dagoenean gertatzen da.

Beste alde batetik, jatorrizko ahoskunea galtzen badu ere, jarraian datorren fonemarengan izan dezake bere eragina: Ozendu batzuetan eta leherkaritu lehendik ez bada.

Ikus, 114, 140... espekt.

5.6. /n/ BELOKO — SUDURKARI — OZENA [ŋ]

Beloko kontsonante baten aurrean gertatzen da eta hemen ere jatorrizko ahoskunea galdu arren alde batetik ozendu lezake beloko leherkari bat eta leherkaria ez bada leherkaritu.

Ikus, 173, 199... espekt.

5.7. /n/ EZPAIN-HORTZETAKO — SUDURKARI — OZENA [ɲ]

“F” baten aurrean egiten den “n” bat dugu gau eta ez da normalean lexemetan aurkitzen baina bai grupo foniko zabalagoetan. Esate baterako:

“finfin”	[fɲɲfin]	lit. fin-fin
“sanferminek”	[sɲɲfeɾminek]	lit. San Ferminak
etab...		

5.8. /l/ GOI-HOBIETAKO – SAIHESKARI – OZENA [l]

Edozein posiziotan agertzen da eta hemen ere hainbat kasutan jatortasunez zaindu dugu beste batzuk sabaitzen duten bitartean.

Adibidez:

“mutile”	[mutile]	lit. mutila
“opile”	[opile]	lit. opila
“morokile”	[morokile]	lit. morokila
etab...		

5.9. /l/ HORTETAKO – SAIHESKARI – OZENA [l]

Hortzetako kontsonante baten aurrean sugertatzen da eta “n” ren antzean, bere atzeko kontsonantean eragina izan dezake, ozenduz eta leherkarituz lehendik ez bada.

Arlo honetan fenomeno berezi bat aurkitu dut Zeberioiko euskeran eta hauxe da: “-lt-” agertzen den hitz maileguetan “-ilt-” egiten dela.

Esate baterako:

“sailtu”	[sailtu]	lit. saltu
“ailtu”	[ailtu]	lit. altu
“muiltea”	[muiltea]	lit. multa
etab...		

5.10. /r/ GOI-HOBIETAKO – DARDARKARI – OZENA [r]

Dardarkari simplea dugu eta ez du aparteko eragozpenik ahozkatzean.

Errez galtzen da bokale artean zein beste kontesto batzuetan.

Adibidez:

“bere” > “be”
“bear da” > “beada”
etab...

Espektrogrametan ikusi nahi izanez gero, horra hor: 13, 34, 74, 79..., espekt.

5.11. /rr/ GOI-HOBIETAKO – DARDARKARI – OZENA [r̄]

Dardarkari multiplea dugu eta jatorrizkotik aparte, “r” bera ere “rr” egiten da posizioaren arabera.

6. SABAI-AURREKOAK

6.1. /x/ SABAI-AURREKO — FRIKARI — GORRA [ʃ̺]

Espektrogrametan ere jaso ahal izan dudanez, ikus, 17, 39, 58, 77, 103... espekt., jatorrizkoetatik aparte adierazkortasunez sortuak eta “i” bokalearen eraginezkoak ere egeri dira Zeberioko euskeran.

Adierazkorrak ez dira hain ugariak ume txikien tratamentutik kanpo.

Baina “i”ren eraginezkoak oso ugariak eta zenbat eta gaztea-goak ugariagoak. Beste kasu batzuetan lez hemen ere adineko eta gazteen artean aldakuntzak ikusten dira: Adibidez: Adinekoen artean errez antzuten da: “gisona” eta gazteok oster: “gixona” etab...

Baina esan dudanez, sabaiketa hau zabala da eta hona hemen adibideak:

“axea”	[aʃ̺ea]	lit. haizea
“ixin”	[iʃ̺in]	lit. izan
“bixi”	[biʃ̺i]	lit. bizi
etab...		

6.2. /x/ SABAI-AURREKO — FRIKARI — OZENA [ʒ̺]

Aipatu aipatzen dut hots hau beina egia esateko sabaiko garbia egiten dela esango nuke.

Dena den hemen ere aipatzen dut beti ez delako hain argia geroago ikusiko dugun bezala.

6.3. /tx/ SABAI-AURREKO —AFRIKARI — GORRA [tʃ̺]

Ugaria ere ugaria dugu fonema hau Zeberioko euskeran eta jatorrizkotzat hartutakoetatik aparte hor dira adierazkortasunezkoak nahinondik.

Beste sorburu bat aipatzeko “i” baten ondorioz sabaitutakoa dugu, eta ugari izan ere: “atx”; atxur”...

Badugu beste kasu ugari bat eta interesgarria benetan: grupo foniko barruko kontsonante batzuen elkar jotetik sortua. Goazen kasuak ikustera:

Zeberion “j” ozena egiten da gahienbat eta fonema hori aurrean: (E)-Z; -T; -K; direla aurkitzen denean “TX” egiten da argi eta garbi.

Adibideak edonondik atera daitezke eta aikomen baten batzuk:

“etxakiat”	[ečakiat]	lit. ez jakiat
“atxan dau”	[ačandau]	lit. Hark jan dau
“batxan dau”	[bačandau]	lit. bat jan dau
etab...		

Adibide gehiago ikusteko ez dago besterik aditza ikusi eta hita-noko formak begiztatzea baino.

Gutzi honen ezaugarri lez espektrograma jasoketa; 18, 59, 78, 104, 185, 258... espekt.

7. SABAIIKOAK

7.1 /tt/ SABAIIKO — LEHERKARI — GORRA [t̪]
/dd/ ” ” OZENA [d̪]

Aipamen hau berezia da, hots hau ez dagolako aztertutako lurraldean, ez gorra ez ozena. Norbaitek badirela esan du baina ez da horrela (10).

Aita, “aite” esaten da. Zaitut, “satut”. Egin da, “inde” eta horrela guztiak.

7.2. /ñ/ SABAIIKO — SUDURKARI — OZENA [ɲ]

Hots hau, badaukagu Zeberiko euskeran eta ugari euki ere; horra hor, 11, 32, 52, 72, 95..., espektr.

Baina euskera biziaren transkribapenak egiterakoan “Ñ/N” alternantzia batzuk agertzen zaizkigu.

Hitz edo eta grupo foniko barruan jatorrizko zein beste “-i” dun diptongo baten jarraian dagoen “-N” batzutan sabaturik agertzen da. Adibidez: “oñes”, lit. oinez; “soñekoak” lit. soinekoak; etab... joera oso zabala beste lurralde batzuetan ere.

Baina beste hainbat kasutan, Zeberion ez dugu sabaitzen eta adibide lez hona hemen batzuk:

“sentzaine”	[sencaine]	lit. sein zaina
“usaine”	[usaine]	lit. usaina
“eraine”	[eraine]	lit. ereina
“mandasaine”	[mandasaine]	lit. mandazaina
“noseapeinean”	[noseapeinean]	lit. noizean behinean
“oinarte”	[oinarte]	lit. orain arte
“oines”	[oines]	lit. orain ez

“beinena”	[be ^ˈ inena]	lit. behinena
“nainon”	[nainon]	lit. nahinon
“sein/SAINEK”	[sai ^ˈ nek]	lit. zeinek
“edosinek”	[e ^ˈ do ^ˈ sinek]	lit. edozeinek
—ei—	[—ei—]	
—ai—	[—ai—]	
etab.		

Jasotako adibideak deklinabide osoan erabiltzen ditugu sabaitu gabe; esate baterako: “sainek, sainenztat, saineri, etab...; “nainon, nainora, nainondik. etab...”.

“N” sabaitu ez egiteko beste bide bat; monoptongatzea da, “i” galduz. Adibidez:

“gane”	[gane]	lit. gaina
“sana”	[sa ^ˈ na]	lit. zaina
“espana”	[es ^ˈ pana]	lit. ezpaina
etab.		

Diptongaziotik aperte, “i+n” fonemen elkarteak suertatzen de-nean, beste hainbeste gertatzen da Zeberio euskeran. Aldebate-tik “Ñ” egiten bada ere, adibidez: “ondiño” lit. oraindino; “badiño” lit. badino; “kamiño” lit. kamino etab...; bestetik “N” gorde egin dugu eta ugari gainera. Esate baterako hona hemen jasotakoen artetik bat edo beste:

“agine”	[agine]	lit. hagina
“ekine”	[ekine]	lit. ekina
“Amabirjinea”	[ama ^ˈ bi ^ˈ rxinea]	lit. Ama birjinea
etab...		

Betegarri bezala. Zeb. “baia” lit. baina, delako hau aipatu nahi nuke.

Gaur egun literaturarako onartu dugun “BAINA” oinarritzat hartuko bagenu, Zeberion bokale arteko “-N-” galdu eta “baia/ baya” edo “baye” egitera heldu gara.

Baina Mitxelenak berak, zuzenketa oharretan ez zeukan argi “-N-” horren jatorria eta horregatik azkenean aipatzen dut kasu bakar hau, besterik ez bada behintzat planteaturik geratu dadin (11).

Sabai-aurre edo sabaiko kontsonante baten aurrean sugertatzen den “n” > “ñ” egiten da, izan ere sabaiko horren eraginez ahosku-nea aldatzen zaiolako.

Adibidez:

“antxe”	[a [∨] ŋçe]	lit. hantxe
“an yan”	[a [∨] ŋ [^] yan]	lit. han jan
etab...		

Borobiltzeko, Zeberioko aditza ikusten bada eta hain zuzen hitanoa, datibo etikoa bitarteko delarik askotan agertuko zaigu: “-n + i-” > “ñ” eginik.

Adibidez:

“bañoak”	[ba [∨] ñoak]	lit. banioak
“bañatok”	[ba [∨] ñatok]	lit. baniatok

Hitanoan ezeze, zukan ere agertzen da datibo etikoaren eragina analogiaz egin bada ere.

Adibidez:

“bañoako”	[ba [∨] ñoako]	lit. banioako
etab...		

7.3. /j/ SABAICO — FRIKARI — OZENA [y]

Hasteko, Zeberioko euskeran “J” fonema ozena egiten dela esan behar dut maileguetariko kasu batzuk gor bezala agin arren.

Hots hau zabala da eta jatorriak bat baino gehiago, espektrogrametan ikusten denez: 20, 41, 61, 80, 106..., espekt.

Hots hau transkribitzerakoan “Y” hartu dut Gaztelerazko “y”ren antzekoa delako, eta hau baieztatzeko horra hor hizkuntza bietako adibideak espektrogrametan: ikus, 118, 119, 120, 121, 122 eta 123 espekt (12).

7.4. /j/ SABAICO — AFRIKARI — OZENA [j̞]

Fonema bera da baina posizioaren arabera afrikatu egiten da hasiera absolutoetan. Baina lehenago ere esan dudadez, indar gutxiko mintzaera baten hasieran ere frikaria aurkitzea ez da harritzekoa.

Posiziotik aparte ere afrikatzen da “N” eta “L” fonemen jarraian doanean.

Hots hau zehaztea erreza ez den aldetik, baliteke kasuren baten Sabai-aurreko-Frikari-Ozenaren balioaz ere aurkitzea fonema hau.

Dena dela, ikus: 81, 136, 137, 138... espekt.

7.5. /LL/ SABAICO — SAHIESKARI — OZENA [ɭ]

Fonema hau erabili, ugari egiten da Zeberioko euskeran, bere jatorriak ezberdinak badira ere. Ikus: 7, 8, 29, 49, 69, 91..., espektr.

Aipatu berri dugun Sabaiko Sudurkariarekin gertatzen den bezala, honekin ere “L/LL” alternantzia agiri da, kasu honetan “ɭ”ren aldekoak ugariagoak badira ere.

Hitz edo eta grupo foniko barruan jatorrizko zein bigarren mailako “i”dun diptongo baten jarraian dagoen “ɭ” sabaiturik agertzen da gehienetan. Esate baterako: “tella” lit. teila; “ollo” lit. oilo; “malla” lit. maila, etab.

Baina hemen ere badira kazu batzuk sabaitu gabe agiten ditugunak.

Adibidez:

“urtaile”	[uɾtaile]	lit. urtarrila
“sesaile”	[sésaile]	lit. zezeila
“katuile”	[katuile]	lit. katu-hila

“ɭ” sabaitu ez egiteko beste bide bat monoptongatzea da “i” galduz. Esate baterako:

“sala”	[sála]	lit. zaila
--------	--------	------------

Diptongaziotik aparte, “i+ɭ” fonemen elkartea suertatzen de-nean, beste hainbeste gertatzen da Zeberioko euskeran.

Alde batetik “ɭ” egiten bada ere, adibidez: “pillo” lit. pilo; “mille” lit. mila; etab... bestetik “ɭ” gorde egin dugu eta ugari gainera gode ere.

Esaterako:

“mokile”	[mokile]	lit. mokila
“mutile”	[mutile]	lit. mutila
“arile”	[arile]	lit. harila
“opile”	[opile]	lit. opila
“ile”	[ile]	lit. hila
“sile”	[síle]	lit. zila
“morokile”	[morokile]	lit. morokila
“moropile”	[moropile]	lit. morapilo
“okile”	[okile]	lit. okila
etab.		

Esandakoa horrela bada ere, aditzera bagoaz eta hitanoa ikusi, fonema hau sabaituta agertuko da datibo etikoaren eraginez.

Adibidez:

“yango llaukek” [ˈyango ˈlaukek] lit. jango leukek
etab...

Hitanoan ezeze, zukan ere hor dugu bizirik NOR-NORI barruko joko zaharra: “llat, llatzu, llako, llaku, llatzue, llakie”. Ikus aditz paradigmetan.

Sabaiko hots baten aurreko “l” ere “ll” egiten da esate baterako:

“epel yatea” [epelˈyatea] lit. epel jatea.

8. BELOKOAK

8.1. /k/ BELOKO — LEHERKARI — GORRA [k]

Beste leherkari gorrak bezala ugaria dugu eta ahozkatzeko arazorik gabekoa. Ikus, 8, 26, 47, 67, 89, 257..., espekt.

Jatorrizkoetatik aparte, hainbat bidetik etorritakoak aztertzea interesgarria litzateke.

Goazen grupo fonikoaren barruan kontsonateen elkarjotetik sortzen direnak ikusten adibide bidez:

“-K+g- > “K”	nik gaur	“NIKAUR”
“-T+g- > “K”	bat gara	“BAKARA”
“-T+K-” > “K”	bat karran	“BAKARRAN”

Zibilanteak elkar jote honetan parte hartzen dutenean ere sor daiteke beloko leherkari hau.

“-Z+g-” > “K” ez gara “EZKARA”

“EZ” proklitikotik aparte ez da erreza gortzea baina kasu honetan “-Z” instrumentalak ere gortu egiten du beloko leherkari ozena.

“yoaneskero”	lit. joanez gero
“ibilieskero”	lit. ibiliz gero

Sorrera ez bada ere, azken posizioetako “-K” galdu ez egitearen arrazoia ematea interesgarria litzateke.

Nire Zeberioko transkribaketetan askotan gertatu da fenomeno hau. Beloko leherkari gorra, azken posizio absolutoetan ez da erreza ahozkatzea baina soportezko bokale baten bidez galdu ez egitea lortu da.

Adibidez:

“nik... i...; suk... u...; etab...”.

Bokale arteko leherkari gorrak galtzea ez da normala baina kasu honetan bat aurkitu dut:

“estait, estaipa...” lit. ez dakit, ez dakit ba.

Ozentzea ere ez da normala baina batzuetan kontsonante elkarjote baten galdu beharrean “bigundu” egiten dela esango nuke:

Adibidez:

“sugsauk”

lit. zuk zeuk

“sugnor”

lit. zuk nor?

Azken baten, betikora goaz. Fonetikak ez du mugarik eta mugagabetasun hori mugagabetasunean hartzea da biderik egokiena(13).

Kasu honetan ere, eta L. Mitxelenaren bidea jarraituz, Zeberioko euskeran errez da hasieran beloko-Leherkari-ozena aurkitzea:

Adibidez: “gausa, gela galdara...”.

Baina gaur egun erderaren eragina begien bistan dago eta maillegu berriak, dauden daudenean hartu eta hartzen dira batez ere gazteen artean.

8.2. /9/ BELOKO – LEHERKARI – OZENA [g]

Definizioan esan dugun erara, gehienbat kasu bitan agertzen da: Hasiera absolutoan eta “N” baten jarraian dagonean.

Hemen ere, eta ikus, 66, 87, espekt., ozentasuneren ezaugarriarik gabe agertu daiteke, “b”ren kasuan gertatzen den lez hasiera absolutoetan.

Erdikoetan, ozentasunaren ezaugarria argi dago, 173, 199... espekt. ikusten badira.

8.3. /g/ BELOKO – FRIKARI – OZENA [g]

Gortzen ez den beste kasu guztietan egiten dela esan behar dugu.

Beste frikari batzuen antzera galterreza da eta Zeberioko euskeran parra-parra galtzen da, aditz jokoan batez ere.

Hemen ere, eta espektrogrametan ikusi daitekenez, Beloko-Frikari-Ozen guztiak ez dira berdin-berdin ahozkatzen: Ikus, 4, 25, 46, 65, 86... espekt.

8.4. /j/ BELOKO – FRIKARI – GORRA [x]

Fonema hau Sabaiko-ozen bezala egiten dugula esan dut baina Beloko-Frikaro- Gor lez ere entzuten da batez ere maileguetan:

Adibidez:

“jauna”	[xauna]	lit. jauna
“san juanak”	[s̺aɲxwanak]	lit. San Juanak
etab...		

Kasu bakar bat daukagu euskeraren barruan eta alternantziaz erabilten bada ere hor dago, inguruko herriren batetik etorria seguraski: “anajea” - “anaya”.

Jatorrizko “ANAIA”; anaiaA > anaiea > ana(i)yea > ana(i)xea > ANAJEA azken pausua emanik.

9. “H” – ASPIRAZIOA

Hotsen barruan ez dauka tokirik “H”ak baina halan eta guztiz ere bere tokian beste betegarri batzuk aurkitu ditut Zeberioko euskeran.

Adibide moduen har ditzagun jasotako batzuk:

“ago”	[ago]	lit. aho
“iger”	[iger̺]	lit. eihar
“iyo”	[iyo]	lit. eho
“layea”	[layea]	lit. lehia
“biger”	[biger̺]	lit. bihar
“agotz”	[agoc]	lit. ahots
“gigerra”	[giger̺a]	lit. giharre
“aistu”	[ai̺stu]	lit. ahaztu
“bieti!	[bjet̺i]	lit. behetik
etab...		

Lekukotasun lez, beste kasu pare bat:

“añotz”	[aɲoc]	“ahiotz (n > h)?
“iñontz”	[iɲonc]	“ihintz?

Azkenengo hau ez dago hain argi. Guk Zeberion baditugu “IN” hasierako hitz gehiago ere:

“INisitue” = relámpago

“INTzerre” = aire frio de helada

On Jose Migel Barandiaranek, aipatzen du fenomeno hau eta dibinidadearekin zerikusiren bat duela dio (14).

10. TAULA FONETIKO-FONOLOGIKUA

Fonemak eta euren alofonoak banan-banan ikusi ondoren hona hemen laburpen gisa Zeberioko euskararen taula Fonetiko-Fonologikua, Ahoskune, Ahots-Molde eta Ozen-gortasunak bitarteko direlarik.

AHOSKUNEA -KO (T. FONETIKO-FILOLOGIKOA)

AHOTS MOLDEA	AHOSKUNEA -KO (T. FONETIKO-FILOLOGIKOA)										GLOTISKO
	EZPAINETAKO	EZPAIN-HORTZE TAKO.	HORTZEETAKO	BIZKAR- HOBIETAKO.	GOI-HOBIETAKO	KAKUMINATAK IRAULIAK	SABAI-AURREKO	SABAIKO	BELOKO	UBULAKO	
LEHERKARIAK	p		t	d					k g		- - +
SUDURKARIAK	m	m	n	n				n	ŋ		- - +
ARNASKARIAK											- - +
FRIKARIAK	b	f	p					y	x ɣ		- - +
FRIKARI TXIST.					ʃ		ʃ s (ʒ)				- - +
AFRIKARIAK				c			ç	ʝ y			- - +
SÀHESKARIAK			l		l			l			- - +
DARDARKARI bak.					r						- - +
DARDARKARI ask.					ɾ						- - +
- 4 GORRA	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	- - +
+ 4 OZENA	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	- - +

-KARI

11.-ARGITASUN BIBLIOGRAFIKO ETA GAINETIKOAK

- (1) Gotzon Garatek berak emandeko aholkua da eta zuzen zuzenean jarraitu dut. "Ozena-Gorra" delakoan Txillardegiri jarraitu diot. Salaburu, Pellok beste bat darabil: "Ahostun-Ahoscabe". Eritziak eritzi, hor dago nire aukera.
- (2) Quilis, A. Fernandez, J. A.). edic. 1979, 22 or.
- (3) Malmberg, B. 1954 eta Txillardegik, 1980, 85. or. ere erabili ditut diagrama hau borobiltzeko.
- (4) Mitxelena, K. 1961/1977. 407 or. 583 or.n osatu eta Martineten teoriarekin kontrastatua.
- (5) "mai" Etzaso auzunan jasoa da eta "manatu" Undurran.
- (6) Mitxelena, K. 1977, 583 or.
- (7) beti ez da horrela gertatzen, adibidez: "serbidu, kumplidu etab...; eta ikusten denez ez da bokale arteko kontsonante ozena galtzen. Arrazoia, alde batetik azentuan legoke eta bestetik, praktikotasunari begira, ez da hain erreza "iu" diptongoa ahozkatzea.
- (8) Joera nagusia horrela bada ere, nik neuk ez nuke dogmatizatuko, hiztun bakoitza mundu berezi bat bait da.
- (9) Zeberion, "ts"ak egiteko joara dago baina bereizketa beharrezko "TX" ere egiten da, adibidez: "etzebarri = etxebarri" auzune bi bereizteko.
- (10) Zeberioko kontsonantismoa eta Arratiakoa antzerakoak dira eta ez dut uste Txillardegik, 1984, 159 or...; jaso dituen "tt"ak horrela direnik Arratiako-Areatzan.
- (11) "baina" honen "N", Mitxelenak berak zuzenketa oharretan esaten zidanez, ez dago hain argi bere jatorria zein den.
- (12) Zelan edo halan adierazteko "y" grafemaz transkribitzen badut ere, ahoskunea ez da beti sabaiko garbia, sabai-aurrekoa ere entzuten da.
- (13) Ikus sakonago azaldurik "Kontsonante Multzoen Ahaokera"ko Leherkarietan.
- (14) Barandiaran, J. M. 1972. Dic. de Mitología.

V. ZEBERIOKO DEKLINABIDEA

Deklinabide eta Erakuske arloa asko aztertu da aztertu ere historian zehar Euskaltzaindiak azken arauak argitara eman arte.

Aztertzaileak ugari izan ditugu hau baieztatzeko aipa ditzagun beste askoren artean jarraian datozenok: Azkue, R. M. (1); Euskaltzaindia (2); Gavel, H. (3); Jacobsen, W. H. (4); Lafitte, P. (5); Lafon, R. (6); Mitxelena, K. (7); Rijk de R. (8); Rotaetxe, K. (9); Salaburu, P. (10); Taldeak, A. A.; E. J.; I. JM.; U. J.; (11); Zarate, M. (12) etab...

Baina nire oraingo helburua Zeberiora mugatzea da eta bertako euskera biziaren iraztontzitik zer irazi den ikusi azkenean ondorioak aterateko.

DEKLINABIDEA

1.—GRAMATIKAZKO KASUEN MARKAK

1.—Nom.	-Ø
2.—Part.	-(r)ik
3.—Erg.	-k
4.—Dat.	-eri

GENITIBO NOMINALIZATZAILEENAK

5.—Gen. Edut.	-n; -en; -(r)e
6.—Gen. lek-Den	-ko; -tako

GAINERAKOENAK

7.—Inst.	-n; -en ganean
8.—Soziat.	-gas; -egas
9.—Motib.	-gaitik; -egaitik; -arren
10.—Destin.	-ntzat; -entzat
11.—prol.	-tzat

LEKU DENPORAZKOAK

12.—Ines.	-n; -tan
13.—Ablat.	-tik; -tarik; -tatik; -rik
14.—Adlat .	-ra; -tara
15.—Adlak. Buk.	-raño; -taraño
16.—Adlat. B-Z.	-rantza; -tarantza
17.—Aldat. Des.	-rako; -tarako

ARTIKULU GRADU GABEKOAREN ONDORIK

SING.	PLUR.
1—.-a; -Ø	-ak
2—.....	
3—.-ak	-ak
4—.-ari	-ari
5—.-an	-an
6—.-o; -ko	-etako
7—.-an ganean	-an ganean
8—.-agas	-akas
9—.-agaitik	-akaitik
10—.-antzat	-antzat
11—.....	
12—.-an	-etan
13—.-Ø; -tik	-etatik
14—.-Ø; -ra	-etara
15—.-Ø; -raño	-etaraño
16—.-Ø; -rantza	-etarantza
17—.-Ø; -rako	-etarako

ARTIKULU GRADU HURBILEKOAREN ONDORIK

SING.	PLUR.
1—.-au; ori	-ok
2—.-.....	
3—.-onek; -orrek	-ok
4—.-oneri; -orreri	-ori
5—.-onen; -orren	-on
6—.-Ø; -ko	-otako
7—.-onen/-orren ganean	-on ganean
8—.-onegas; -orregas	-okas
9—.-onegaitik; -orregaitik	-okaitik

10—.-onentzat;	-orrentzat -ontzat
11—.-.....	-.....
12—.-.....	-otan
13—.-Ø; -tik	-otatik
14—.-Ø; -ra	-otara
15—.-Ø; -raño	-otaraño
16—.-Ø; -rantza	-otarantza
17—.-Ø; -rako	-otarako

LEKU DENPORAZKO BIZIDUNEN MARKAK

- 12—.-gan
- 13—.-gandik
- 14—.-gana
- 15—.-ganaño
- 16—.-ganantza
- 17—.-ganako

MUGAGABEA

2.—BOKALEZ AMAITUTAKO “OSO” ADJETIBOA

- 1—.oso
- 2—.osorik
- 3—.osok
- 4—.osori
- 5—.oson
- 6—.osoko/osotako
- 7—.oson ganean
- 8—.osogas
- 9—.osogaitik
- 10—.osontzat
- 11—.osotzat
- 12—.osoan/osotan
- 13—.osotik/osorik; osotatik/osotarik
- 14—.osora/osotara
- 15—.osoraño/osotaraño
- 16—.osorantza/osotarantza
- 17—.osorako/osotarako

BIR.
12—.osogan
13—.osogandik
14—.osogana
15—.osogañako
16—.osogantza
17—.osoganako

MUGAGABEA

3.—KONTSONANTEZ AMAITUTAKO “OKER” ADJETIBOA

1—.oker
2—.okerrik
3—.okerrek
4—.okerreri
5—.okerren
6—.okerreko/okerretako
7—.okerren ganean
8—.okerregaitik
9—.okerregaitik
10—.okerrentzat
11—.okertzat
12—.okerrean/okerretan
13—.okerretik/okerririk; okerretik/okerretarik
14—.okerrera/okerretara
15—.okerreraño/okerretaraño
16—.okerrerao/okerretarao
17—.okerrerao

BIR.

12—.okerregan
13—.okerregandik
14—.okerregana
15—.okerreganaño
16—.okerregantza
17—.okerreganako

4.—ARTILULU GRADU GABEKOZ MUGATURIKAKO “OSOÁ” ADJETIBOA

SING.	PLUR.
1—.osóa	osóak
2—.....	
3—.osoák	osóak
4—.osoári	osóari
5—.osoán	osóan
6—.osóko	osóatako
7—.osoán ganean	osóan ganean
8—.osoágas	osóakas
9—.osoágaitik	osóakaitik
10—.osoántzat	osóantzat
11—.....	
12—.osóan	osóatan
13—.osótik	osóatatik
14—.osóra	osóatara
15—.osoráño	osóataráño
16—.osorántza	osóatarantza
17—.osoráko	osóatarako
BIR.	
12—.osoágan	osóakan
13—.osoágandik	osóakandik
14—.osoágana	osóakana
15—.osoáganaño	osóakanaño
16—.osoáganantza	osóakanantza
17—.osoáganako	osóakanako

5.—ARTIKULU GRADU HURBILEKOZ MUGATURIKO “OSO” ADJETIBOA

SING.	PLUR.
1—.	osook
2—.	
3—.	osook
4—.	osoori
5—.	osoon
6—.	osootako
7—.	osoon ganean

8—.	osookas
9—.	osookaitik
10—.	osootzat
11—.	
12—.	osootan
13—.	osootatik
14—.	osootara
15—.	osootaraño
16—.	osootarantza
17—.	osootako

BIR.	
12—.	osoogan
13—.	osoongandik
14—.	osoongana
15—.	osoongaño
16—.	osoonganantza
17—.	osoonganako

6.—ARTIKULU GRADU GABEKOZ MUGATURIKO “OKER” ADJETIBOA

SING.	PLUR.
1—.okéra	okérrak
2—.....	
3—.okerrák	okérrak
4—.okerrári	okérrari
5—.okerrán	okérran
6—.okerréko	okérretako
7—.okerrágas	okérrakas
8—.okerrágas	okérrakas
9—.okerrágaitik	okérrakaitik
10—.okerrántzat	okérrantzat
11—.....	
12—.okerréan	okérretan
13—.okerrétik	okérretatik /-rik
14—.okerréra	okérretara
15—.okerréraño	okérretaraño
16—.okerrérantza	okérretarantza
17—.okerrérako	okérretarako

BIR.

12—.okerrágan	okérrakan
13—.okerrágandik	okérrakandik
14—.okerrágana	okérrakana
15—.okerráganaño	okérrakanaño
16—.okerráganantza	okérrakanantza
17—.okerráganako	okérrakanako

7.—ARTIKULU GRADU HURBILEKOZ MUGATURIKO
“OKER” ADJETIBOA

SING.

PLUR.

1—.	okerrok
2—.	
3—.	okerrok
4—.	okerrori
5—.	okerron
6—.	okerrotako
7—.	okerron ganean
8—.	okerrokas
9—.	okerrokaitik
10—.	okerrontzat
11—.	
12—.	okerrotan
13—.	okerrotarik/-tik
14—.	okerrotara
15—.	okerrotaraño
16—.	okerrotarantza
17—.	okerrotako

BIR.

12—.	okerrongan
13—.	okerrongandik
14—.	okerrongana
15—.	okerronganako
16—.	okerronganantza
17—.	okerronganako

8.—BOKALEZ AMAITUTAKO “UNDURRA” LEKU IZENA

- 1—.undurra
- 2—.undurrarik
- 3—.undurak
- 4—.undurrari
- 5—.undurrán
- 6—.undurrako
- 7—.undurran ganean
- 8—.undurragas
- 9—.undurragaitik
- 10—.undurrantzat
- 11—.undurratzat
- 12—.undurran
- 13—.undurratik
- 14—.undurrara
- 15—.undurraraño
- 16—.undurrarantza
- 17—.undurrarako

9.—KONTSONANTEZ AMAITUTAKO “BERTZUTEN” LEKU IZENA

- 1—.bertzuten
- 2—.bertzutenik
- 3—.bertzutenek
- 4—.bertzuteneri
- 5—.bertzutenen
- 6—.bertzuteneko
- 7—.bertzutenen ganean
- 8—.bertzutenegas
- 9—.bertzutenegaitik
- 10—.bertzutenentzat
- 11—.bertzutentzat
- 12—.bertzutenen
- 13—.bertzutenetik
- 14—.bertzutenera
- 15—.bertzuteneraño
- 16—.bertzutenerantza
- 17—.bertzutenerako

10.—BOKALEZ AMAITUTAKO “MANU” PERTSONA IZENA

- 1—.manu
- 2—.manurik
- 3—.manuk
- 4—.manuri
- 5—.manun
- 6—.....
- 7—.manun ganean
- 8—.manugas
- 9—.manugaitik
- 10—.manuntzat
- 11—.manutzat
- 12—.manugan
- 13—.manugandik
- 14—.manugana
- 15—.manuganaño
- 16—.manuganantza
- 17—.manuganako

11.—KONTSONANTEZ AMAITUTAKO “IMANOL” PERTSONA IZENA

- 1—.imanol
- 2—.imanolik
- 3—.imanolek
- 4—.imanoleri
- 5—.imanolen
- 6—.....
- 7—.imanolen ganean
- 8—.imanolegas
- 9—.imanolegaitik
- 10—.imanolentzat
- 11—.imanoltzat
- 12—.imanolegan
- 13—.imanolegandik
- 14—.imanolegana
- 16—.imanoleganantza
- 17—.imanoleganako

12.—GALDETZAILEA: “ZER” “ZERTZUK”

<u>SING.</u>	<u>PLUR.</u>
1—.ser	sertzuk
2—.serik	
3—.sek	sertzuk
4—.seri	sertzuri
5—.sen	sertzun
6—.sereko	
7—.sen ganean	sertzun ganean
8—.segas	sertzukas
9—.segaitik	sertzukai
10—.sentzat	sertzuntzat
11—.sertzat	sertzutzat
12—.setan	sertzutan
13—.setatik	sertzutatik
14—.setara	sertzutara
15—.sereraño	sertzutaraño
16—.sererantza	sertzutarantza
17—.sererako	sertzutarako

13.—GALDETZAILEA: “ZEIN” “ZEINTZUK”

<u>SING.</u>	<u>PLUR.</u>
1—.sain	saintzuk
2—.sainik	
3—.sainek	saintzuk
4—.saineri	saintzuri
5—.sainen	saintzun
6—.saineko	
7—.sainen ganean	saintzun ganean
8—.sainegas	saintzukas
9—.sainegaitik	saintzukai
10—.saintentzat	saintzuntzat
11—.....	
12—.sainegan	saintzukan
13—.sainegandik	saintzukandik
14—.sainegana	saintzukana
15—.saineganaño	saintzukanaño
16—.saineganantza	saintzukanantza
17—.saineganako	saintzukanako

OHARRA: “-AI-” idatzi dudan arren, “-EI-” ere entzuten da alternantzian, baina urriago.

14.—GALDETZAILEA: “NOR” “NORTZUK”

<u>SING.</u>	<u>PLUR.</u>
1—.nor	nortzuk
2—.....	
3—.nok	nortzuk
4—.nori	nortzuri
5—.noin	nortzun
6—.....	
7—.non ganean	nortzun ganean
8—.nogas	nortzukas
9—.nogaitik	nortzukaitik
10—.nointzat	nortzuntzat
11—.nortzat	nortzutzat
12—.nogan	nortzukan
13—.noingandik	nortzukandik
14—.nogana	nortzukana
15—.noganaño	nortzukanaño
16—.noganantza	nortzukanantza
17—.noganako	nortzukanako

15.—IZEN ORDEA: “NI” ETA BERE INTENSIBOAK

	<u>INT. (I)</u>	<u>INT. (II)</u>
1—.ni	nau	ninau
2—.....		
3—.nik	nauk	ninauk
4—.niri	nauri	ninauri
5—.nire	naure	ninaure
6—.....		
7—.nire ganean	naure ganean	ninaure ganean
8—.niges	nauges	ninauges
9—.nigaitik	naugaitik	ninaugaitik
10—.nitzat	nautzat	ninautzat
11—.nitzat	nautzat	ninautzet
12—.nigan	naugan	ninaugan
13—.nigandik	naugandik	ninaugandik
14—.nigana	naugana	ninaugana
15—.niganaño	nauganaño	ninauganaño
16—.niganantza	nauganantza	ninauganantza
17—.niganako	nauganako	ninauganak.

OHARRA: “-EU-” intensiboa entzuten de baina “-AU-” zabalago dabil. Horregatik zabalena idatzi dut, hemen eta gerokoetan.

16.-IZEN ORDE: "HI" ETA BERE INTENSIBOAK

	INT. (I)	INT. (II)
1.-i	au	iau
2.-.....		
3.-ik	auk	ikauk
4.-iri	auri	iauri
5.-ire	aure	iaure
6.-.....		
7.-ire ganean	aure ganean	iaure ganean
8.-iges	auges	aiuges
9.-igaitik	augaitik	iaugaitik
10.-itzat	autzat	iautzat
11.-itzat	autzat	iautzat
12.-igan	augan	iaugan
13.-igandik	augandik	iaugandik
14.-igana	augana	iaugana
15.-iganaño	auganaño	iauganaño
16.-iganantza	auganantza	iauganantza
17.-iganako	auganako	iauganako

17.-IZEN ORDEA: "GU" ETA BERE INTENSIBOAK

	INT.(I)	INT: (II)
1.-gu	gau	gugau
2.-.....		
3.-guk	gauk	gukauk
4.-guri	gauri	gugauri
5.-gure	gaure	gugaure
6.-.....		
7.-gure ganean	gaure ganean	gugaure ganean
8.-guges	gauges	gugauges
9.-gugaitik	gaugaitik	gugaugaitik
10.-gutzat	gautzat	gugautzat
11.-gutzet	gautzet	gugautzet
12.-gugan	gaugan	gugaugan
13.-gugandik	gaugandik	gugaugandik
14.-gugana	gaugana	gugaugana
15.-guganaño	gauganaño	gugauganaño
16.-guganantza	gauganantza	gugauganantza
17.-guganako	gauganako	gugauganako

18.—IZEN ORDEA: “ZU” ETA BERE INTENSIBOAK

	INT. (I)	INT. (II)
1—.su	sau	susau
2—.....		
3—.suk	sauk	susauk
4—.suri	sauri	susauri
5—.sure	saure	susaure
6—.....		
7—.sure ganean	saure ganean	susaure ganean
8—.suges	sauges	susauges
9—.sugaitik	saugaitik	susaugaitik
10—.sutzat	sautzat	susautzat
11—.sutzet	sautzet	susautzet
12—.sugan	saugan	susaugan
13—.sugandik	saugandik	susaugandik
14—.sugana	saugana	susaugana
15—.suganaño	sauganaño	susauganaño
16—.suganantza	sauganantza	susauganantza
17—.suganako	sauganako	susauganako

19.—IZEN ORDEA: “ZUEK” ETA BERE INTENSIBOAK

	INT. (I)	INT. (II)
1—.surok (13)	saurok	surosaurok
2—.....		
3—.surok	saurok	surosaurok
4—.surori	saurori	suorisaurori
5—.suron	sauron	suonsauron
6—.....		
7—.suron ganean	sauron ganean	suonsauron ganean
8—.surokas	saurokas	suokassaurokas
9—.surokaitik	saurokaitik	suokaitisaurokaitik
10—.surontzat	saurontzat	surontzasaurontzat
11—.....		
12—.surongan	saurongan	surongansaurongan
13—.surongandik	saurongandik	surokandisaurokandik
14—.surongana	saurokana	surokanasaurokana
15—.surokanaño	saurokanaño	surokanasaurokanaño
16—.surokanantza	saurokanantza	susarokanantza
17—.surokanako	saurokanako	suronsaurokanako

20.—ERAKUSLEAK (SING.)

au	ori	a
onek	orrek	ak
onen	orren	aren
oneri	orreri	areri
onegas	orregas	aregas
onetan	orretan	aretan/atan
onetako	orretako	aretako/atako
onetara	orretara	aretara/atara
onetatik	orretatik	aretako/atatik
onen ganean	orren ganean	aren ganeran
onegan	orregan	aregan
onegana	orregana	aregana
onegandik	orregandik	aregandik
onegaitik	orregaitik	aregaitik/agaitik
onentzat	orrentzat	arentzat
ona	orra ara	
onango au	olango ori	alango a
onen ganean	orren ganean	aren ganean
onan	olan	alan
onango	olango	alango
emen	or	an
emengo	orko	ango
emetik	ortik	andik

ERAKUSLEAK (PLUR.)

onik	orrik	aik
onik	orrik	aik
onin	orrin	ain
oniri	orriri	aieri/airi
onikas	orrikas	aikas
onitan	orritan	aietan/aitan
onitako	orritako	aitako
onitara	orritara	aitara
onitatik	orritatik	aitatik
onin ganean	orrin ganean	ain ganean
oningan	orringan	aingan
onikana	orrikana	aikana
onikandik	orrikandik	aikandik
onikaitik	orrikaitik	aikaitik
onintzat	orrintzat	aintzat
onin ganean	orrin ganean	ain ganean

21.—BIRRITAKO ERAKUSLEAK (SING.) (ATE-UME)

au ate au
onek ate onek
onen ate onen
oneri ate oneri
onegas ate onegas
onetan ate onetan
emeko ate onetako
ona ate onetara
emeti ate onetatik
onen ate onen ganean
onegan ume onegan
onegana ume onegana
onegandi ume onegandik
onegaiti ume onegaitik
onentzat ume onentzat

BIRRITAKO ERAKUSLEAK (SING.) (ATE-UME)

ori ate ori
orrek ate orrek
orren ate orren
orreri ate orreri
orregas ate orregas
orretan ate orretan
orko ate orretako
orra ate orretara
ortik ate orretatik
orren ate orren ganean
orregan ume orregan
orregana ume orregana
orregandik ume orregandik
orregaiti ume orregaitik
orrentzat ume orrentzat

BIRRITAKO ERAKUSLEAK (SING.) (ATE-UME)

a ate a
ak ate ak
aren ate an
areri ate ari
aregas ate agas
an ate an
ango ate ko
ara ate ra
andik ate tik
aren ate an ganean
aregan ume agan
aregana ume agana
aregandi umea gandik
aregaiti ume agaitik
arentzat ume antzat

BIRRITAKO ERAKUSLEAK (PLUR.) (ATE-UME)

onik ate ok
onik ate ok
onin ate on
oniri ate ori
onikas ate okas
onitan ate otan
onitako ate otako
onitara ate otara
onitati ate otatik
onin ate on ganean
oningan ume ongan
onikana ume okana
onikandi ume okandik
onikaiti ume okaitik
onintzat ume ontzat
onin ume on ganean

BIRRITAKO ERAKUSLEAK (PLUR.) (ATE-UME)

orrik ate ok
orrik ate ok
orrin ate on
orriri ate ori
orrikas ate okas
orritan ate otan
orritako ate otako
orritara ate otara
orritati ate otatik
orrin ate on ganean
orringan ume ongan
orrikana ume okana
orrikandi ume okandik
orrikaiti ume okaitik
orrintzat ume ontzat
orrin ume on ganean

BIRRITAKO ERAKUSLEAK (PLUR.) (ATE.UME)

aik ate ak
aik ate ak
ain ate an
airi ate ari
aikas ate akas
aitan ate atan
aitako ate atako
aitara ate atara
aitati ate atatik
ain ate an ganean
aikan ume akan
aikana ume akana
aikandi ume akandi
aikaiti ume akaitik
aintzat ume antzat
ain ume an ganean

22.—GALDE-HITZAK ETA ERANTZUNAK ESAMOLDE EGINIK

Deklinabideko kasuei jarraituz, baina ia ia esaera antzeko egin dira galde-hitz eta euren erantzunak. Adibide bezala era ezbardinetako batzuk jasoko ditu Zeberioko auskeratik.

“ser? eta bera”
“segas? eta beragas”
“nor? eta Urlie”
“nointzat? eta Urlientzat”
“nondik? eta andixik”
“nora? eta bertara”
“sainbet? eta onenbeste”
“nos? eta orduxeana”
“nos arte? eta orduxerarte”
“sergaitik? eta axegaitik”
“etab... etab...”

Galde-hitzaren erantzuna aldakorra da behar den kasuan erara datorrena esateko baina aurrean esan dudanez “esamolde” egin dira: Galdera + eta + erantzuna aparteko bizitasun eta adierazkortasuna emanaz eguneroko hizketari.

23.—DEKLINABIDEA KOMENTATUZ

Fenomeno ugari dago aipatu nahi izanez gero, baina batzuk bakarrik azalduko ditut luzatu ez egiteko.

1.—Aipagarrienetariko fenomenoak hauxe dugu: aldaketa fonetiko batzuen ondorioz, Singular eta Plural bikote ugari berdina egiten direla, baina azentoz bereizturik.

Azentoa, errasgo bereiztzaila da kasu askotan eta kasuok errepikatzen ibili ez egiteagatik, ikus azentoaren kapitulu barruko deklinabide jasoketa (14).

2.—Zeberioko euskeran, oraindino sano gorde dugu Ablatiko zaharra: “-(R)IK”.

Adibideak nahinon aurkitzen dira eta hemen datoz batzuk:

“nosik ona etorri barik!”
“oirik ara yoak ardagoa edaten”
“atzerik ara etxatak etorri ba?”
“goxerik etorri ok itaurren”

“atzorik ona yaona musturturik”
 “atxinerik ibili ok yakatzu”
 “yayokerarik ixin de bepuru-astune”
 etab...

3.—Instrumentalari buruz eta kasu guztietan ikusi daitekenez, Zeberion “-(R)EN GANEAN” nagusitu da. “-Z” instrumentala erabilten da baina beste kasu batzuetan.

4.—Bizidunak eta bizigabeen arteko nahasketa batzuk ere agertu dira, esate baterako: “etzeko tellatue -etzean tellatua”, “errien basoak-erriko basoak”; etab...

Abereak aipatuz gero, eta adibide bat imintearren, ardiak, Zeberion: “ardietara yoan” esaten dugu. Ahuntzak badira: “auntzetara”. Behiak badira: “bayetara” etab...

5.—Lekukotasuna adieraziz, artikulurik itsatsi gabeko hondarrak ere badira Zeberioko euskeran:

Esate baterako:

“bearren”
 “atxurren”
 “itaurren”

 “ogiginen” -
 “egurginen”
 “ikesginen”
 “yatekoginen”
 “umeginen”
 etab...

Sustantibo berbalak ere hor dira “-TEN” nagusitzen delarik. Eta harira datorrenez gero, “-TU” atzizkiaz sorturiko aditzetan ere, “-TUTEN” egiten da. Kasu batzuetan aurkitu dut “-TZE(A)N”: “baye(k) P (b)atzean yabik”; “axeak artzean yoai” etab...

24.—ERAKUSLEAK KOMENTATUZ

Jasoketan ikusi ahal izan denez, Zeberioko euskeran erakusleen errepika-bidea aberatsa dugu baina badira han, hor, hemen, fenomeno aipagarri batzuk.

Erakuslea izenaren aurretik eta atzetik erabilteko joera daukagu baina Genitiko Leku-denporazkoa, Adlatiboa eta Ablatiboa egi-

terakoan, aurreko erakuslea, “emen, or, an” lit. hemen, hor, han, adberbioen bidez egiten da jasoketan ikusten denez (15).

Pluralera bagoaz, hor ere fenomeno kurioso bat gertatzen da eta oraingoan bigarren erakuslean.

Bigarren erakuslearen orde, plural hurbila darabilgu konstante bezala.

Egia esateko gogor egiten da sarritan erakusle biak ahozkatzea eta baliteke ekonomiaz edo, bigarrena plural hurbilez egitea. (Ikus, jasoketa).

Kasu batzuetan eta adierazkortasuna bitarteko delarik, singularrean ere bigarren erakuslearen orde artikulatu hutsa entzuten da:

“au gixona”
“ori gizona”
“auxe gixona”
etab...

Kasu hauek, irakurkera baten gogor egiten bazaizkigu ere, entzutean ez dira hain gogorrak balio adierazkorra kontutan hartzen badugu eguneroko bakoitzaren mintzaeran.

Adibidez:

Au gixona... esta gausona gero!”
“ori burua... nos garbitukosu ba?”
“au txarrie... irusi de urrean!”

25.-ARGITASUN BIBLIOGRAFIKO ETA GAINETIKOAK

- (1) Azkue, R. M. 1923, M. V.
- (2) Euskaltzaindia. 1979. Bergarako Erabakiak, III. kap. "Deklinabideaz".
- (3) Gavel, H. 1929. G. V.
- (4) Jacobsen, W. H. 1972. ASJU.
- (5) Lafitte, P. 1944.
- (6) Lafon, R. 1943; 1960.
- (7) Mitxelena, K. 1961. 1969.
- (8) Rijk de R. 1970; 1981.
- (9) Rotaetxe, K. - Doneux, J. 1971. F. L. V.
- (10) Salaburu, P. 1984.
- (11) Taldeak (A. A.; E. J.; I. J. M.; U. J.) 1983.
- (12) Zarate, M. 1975.
- (13) Bokale arteko "R" eta guzti jaso dut eta horrela entzuten bada ere, sarri askotan "R" hori galdurik ahozkatzen da.
- (14) Azentuaren kapituluan zehazki jaso dira azentoz bakarrik bereizten diren kasuak.
- (15) Ikus birritako erakusleak. SING.

VI. ZEBERIOKO ADITZ BIZIA

1.-ADITZ PARADIGMAK: "ZUKA-HITANO"

Aurreko kapituluak aipatu ditudan autore batzuk eta gehiagok ere aztertu du aditza, hemen ere Euskaltzaindia azken zehaztzaile izan delarik (1).

Zeberio, Bizkaia barruan dagoenez, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza eta Kultura Sailak argitaratutako "Bizkaieraren Idatzizko Arauak: Deklinabidea eta Aditza" (2) erabili dut aurrean jasoketa hau egiteko.

Baina ikusiko denez, nire neure helburua ez da idatzia, ahozkoa baizik.

Gainera, lehenago aipatu dudana lanetik aurrerago jo dut. HITANOAN hain zuzen.

"ZUKA"ko taula bakoitzak bere HITANOko pareak du, "ZU eta ZUEK" izan ezik, eta hori ere jaso egin dut bizi bizirik daukagulako.

Aditz forma asko zuriz agertuko dira eta horren arrazoia bikoitza da: edo ezagutu ez, edo ezagutu arren erabili ez.

Ebokazio bidea ondoen erabili arren ere, ez da erreza den dena zehatz jazotea.

Dena den eta herri euskeraren mugak haragoan daudela jakinik, horra hor orain arte jaso ahal izan dudana.

2.-EGITE ERA

EGITE ERA / ZUKA

ORAIN ALDIA

NOR

IZAN, EGON, IBILI, JOAN, ETORRI.

IZAN	ETORRI	JOAN	IBILI	EGON
1. nas	nator	noa	nabil	nao
2. as	ator	oa	abil	ao
3. da	dator	doa	dabil	dao
4. gara	gatos	goas	gabis	gaos
5. sara	satos	soas	sabis	saos
6. sarie	satosie	soasie	sabisie	saosie
7. dire/s dis	datos	doas	dabis	daos

EGITE ERA / HITANO

ORAIN ALDIA

NOR

IZAN, EGON,IBILI, JOAN, ETORRI.

IZAN	ETORRI	JOAN	IBILI	EGON
1. nok/-na	ñatok/-na	ñoak/-na	ñabik/-ne	ñaok/-na
2. as	ator	oa	abil	ao
3. dok/-na	yatok/-na	yoak/-na	yabik/-ne	yaok/-na
4. gosak/-na	gatoxak/-na	goaxak/-na	nagabixek/-na	gaoxak/-na
5.				
6.				
7. dosak/-na	yatosak/-na	yoasak/-na	yabisek/-na	yaosak/-na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — IZAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñako	—	ñatzu	ñatzue	ñakie
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yat	yata/-na	yako	yaku	yatzu	yatzue	yakie
1	—	—	gaiakos	—	gaiatzus	gaiatzues	gaiakies
2	saiatas	—	saiakos	saiakus	—	—	saiakies
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yatas	yatas/-ana	yakos	yakus	yatzus	yatzues	yakies

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — IZAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñakok/-na	—	—	—	ñakiek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yatak/-na	yata/-na	yakok/-na	yakuk/-ne	—	—	yakiek//-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yatasak/-na	yatas/-na	yakosak/-na	yakusak/-ena	—	—	yakiesak/-na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — JOAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	ñoak/-nañoako	—	ñoatzu	ñoatzue	ñoakie	
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yoak	yoata/-na	yoako	yoaku	yoatzu	yoatzue	yoakie
1	—	—	goakos	—	goatzus	goatzues	goakies
2	—	—	soakos	soakus	—	—	soakies
3	—	—	soakosie	—	—	—	—
4	yoalas	yoatasa/-na	yoakos	yoakus	yoatzus	yoatzues	yoakies

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — JOAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	ñoak/-na	ñoakok/-na	—	—	—	ñoakiek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yotak/-na	yotata/-na	yotakok/-na	yotakuk/-ne	—	—	yotakiek/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yotalasak/-na	yotatasa/-na	yotakosak/-na	yotakusek/-na	—	—	yotakiesak/-na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — ETORRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	ñatok/-na	ñatorko	—	ñatortzu	ñatortzue	ñatorkie
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yatort	yatorta/-na	yatorko	yatorku	yatortzu	yatortzue	yatorkie
1	—	—	gatorkos	—	gatorztusgatorztues	gatorkies	
2	—	—	satorkos	satorkus	—	—	satorkies
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yatortas	yatortasa/-na	yatorkos	yatorkus	yatortzus	yatortzues	yatorkies

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — ETORRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	ñatok/-na	ñatorkok/-na	—	—	—	ñatorkiek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yatortak/-na	yatorta/-na	yatorkok/-na	yatorkuk/-ne	—	—	yatorkiek/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yatortasak/-na	yatortasa/-na	yatorkosak/-na	yatorkusek/-na	—	—	yatorkiesak/-na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — IBILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	ñabik/-ne	ñabiko	—	ñabiltzu	nabiltzue	ñabillkie
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yabilt	yabilt/-na	yabilko	yabilku	yabiltzu	yabiltzue	yabillkie
1	—	—	gabilkos	—	gabiltzus	gabiltzues	gabillkies
2	—	—	sabilkos	sabilkus	—	—	sabillkies
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yabiltas	yabiltas/-na	yabilkos	yabilkus	yabiltzus	yabiltzues	yabillkies

OHARRA: "l" errez galtzen da.

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — IBILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	ñabik/-ne	ñabillkok/-na	—	—	—	ñabillkiek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yabiltak/-na	yabilt/-na	yabillkok/-na	yabillkuk/-ne	—	—	yabillkiek/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yabiltasak/-na	yabiltas/-na	yabillkosak/-na	yabillkusek/-na	—	—	yabillkiesak/-na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — EGON

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	ñaok/-na	ñaoko	—	ñaotzu	ñaotzue	ñaokie
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	yaok/-na	yaoko	yaoku	yautzu	yautzue	yaokie
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	saukus	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	yaosak/-na	yaokos	yaukus	yautzus	yautzues	yaokies

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — EGON

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	ñaok/-na	ñaoko/-na	—	—	—	ñaokiek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	yaok/-na	yaokok/-na	yaokuk/-ne	—	—	yaokiek/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	yaosak/-na	yaokosak/-na	yaokusek/-na	—	—	yaokiesak/-n

EGITE ERA / ZUKA
ORAIN ALDIA
ZER(NOR)-NORK
LAGUNTZAILEA

1. dot	dodas
2. dok/na	dosak/na
3. dau	daus/ditu
4. du	dus
5. dosu	dosus
6. dosue	dosues
7. daude	daudes
" re	" res
" rie	" ries
" die	" dies
daie/daye	daies/dayes (3)
ditue	ditues

EGITE ERA / HITANO
ORAIN ALDIA
ZER(NOR)-NOAK
LAGUNTZAILEA

1. yoat/.nat	yoadas/-na -sat
2. dok/-na	dosak/-na
3. yok/-ne	yosak/-na
4. yuk/-ne	yuset/-na
5.	
6.	
7. yuek/-na	yuesak/-na
yauriek/-na	yauriesak/-na
" rek/-na	" resak/-na
" diek/-na	" diesak/-na
" dek/-na	" desak/-na
yayek/-na	yayesak/-na

EGITE ERA / ZUKA
ORAIN ALDIA
ZER(NOR)-NORK
EUKI, JAKIN, EKARRI, ERABILI, EROAN, ESAN.

EUKI

JAKIN

EKARRI

1. daukot/-das	dakit/-des	dakat/-das
2. daukok/-na; -sak/-na	dakik/-ne; -sek/-na	dakak/-na -sak/-na.
3. dauka/-s	daki/-s	dakar/-s
4. dauku/-s	dakiu/-s	dakagu/-s
5. daukosu/-s	dakisu/-s	dakasu/-s
6. daukosue/-s	dakisue/-s	dakasue/-s
7. daukie/-s	dakie/-s	dakardie/-s

ERABILI

EROAN

ESAN

1. darabit/-des	darot/-das	diñot/-das
2. darabik/-ne; -sek/-na	darok/-na; sak/-na	diñok/-na; -sak/-na
3. darabil/-s	darro/-s	diño/-s
4. darabiu/-s	daru/-s	diñu/-s
5. darabisu/-s	darosu/-s	diñosu/-s
6. darabisue/-s	darosue/-s	diñosue/-s
7. darabildie/-s	darordie/-s	diñudie/-s
	“ ue/-s “	ue/-s

EGITE ERA / HITANO
ORAIN ALDIA
ZER(NOR)-NORK
EUKI, JAKIN, EKARRI, ERABILI, EROAN, ESAN.

EUKI

1. yaukoat/-das
-sat
2. daukok/-na; -sak/-na
3. yaukok/-na; -sak/-na
4. yaukuk/-ne; -sek/-na
- 5.
- 6.
7. yaukiek/-na; -sak/-na

JAKIN

- yakiat/-das
-sat
- dakik/-ne; -sek/-na
- yakik/-ne; -sek/-na (4)
- yakiuk/-ne; -sek/-na
-
-
- yakiek/-na; -sak/-na

EKARRI

1. yakat/-das
-sat
2. dakak/-na; -sak/-na
3. yakak/-na; -sak/-na
4. yakauk/-ne; -sek/-na
- 5.
- 6.
7. yakardiek/-na; -sak/-na

ERABILI

- yarabiak/-das
-sat
- darabik/-ne; -sek/-na
- yarabik/-ne; -sek/-na
- yarabiuk/-ne; -sek/-na
-
-
- yarabildiek/-na; -sak/-na

EROAN

1. yaroat/-das
-sat
2. darok/-na; -sak/-na
3. yaruk/-ne; -sek/-na
- 5.
- 6.
7. yarordiek/-na; -sak/-na
" uek/-na; -sak/-na

ESAN

- diñoak/-das
-sat
- diñok/-na; -sak/-na
- diñuk/-ne; -sek/-na
-
-
- diñudiek/-na; -sak/-na
" ek/-na; -sak/-na

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	doat donat	dot	—	satut	saluet -siet	dodas
2	nok/-na	—	dok	gosak/-na	—	—	dosak/-na
3	nau	doa	dau	gatu	salu	salusie	daus/ditu/-s
1	—	—	dogu	—	—	—	dus
2	nosu	—	dosu	gosus	—	—	dosus
3	nosue	—	dosue	gosues	—	—	dosues
4	naudie naurie naude naure	ue/-na oardie/-na	daurie/-die daure/-de daie ditue	gatue	satue	salusie	dauries/-dies daures/-des daies ditues

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	doat/hat -tzat	yoat/-nat	—	—	—	yoadas/-ena -sat
2	nok/-na	—	dok/-na	gosak/-na	—	—	dosak/-na
3	ñok/-na	doa	yok/na	gayosak/-na	—	—	yosak/-na
1	—	—	yuk/-ne	—	—	—	yusek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ñaudiek/-na	ue/-na oardie/-na -tzia	yuek/-na yaudek/-na yaurek/-na yaudiek/-na yauriek/-na yayek/-na	gayuesak/-na	—	—	yuesak/-na yaudesak/-na yauresak/-na yaudiesak/-na yauriesak/-na yayesak/-na

EGITE ERA /ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORK — EUKI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	daukoat/-nat	daukot	—	saukodas	saukiedas	daukodas
2	naukok/-na	—	daukok/-na	gaukosak/-na	—	—	daukosak/-na
3	nauko	auka/-na	dauko	gaukos	saukos	saukosie	daukos
1	—	—	dauku	—	saukus	—	daukus
2	naukosu	—	daukosu	gaukosus	—	—	daukosus
3	naukosue	—	daukosue	gaukosues	—	—	daukosues
4	naukie	aukie/-na	daukie	gaukies	saukies	saukosie	daukies

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORK — EUKI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	daukoat	yaukoat	—	—	—	yaukoadas/-na -sat
2	naukok/-na	—	daukok/-na	gaukosak/-na	—	—	daukosak/-na
3	ñaukok/-na	auka/-na	yaukok/-na	gaukosak/-na	—	—	yaukosak/-na
1	—	—	yaukuk/-ne	—	—	—	yaukusek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ñaukiek/-na	aukie/-na	yaukiek/-na	gaukiesak/-na	—	—	yaukiesak/-na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORK — ERABILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	darabiat	darabit	—	sarabidas	—	darabidas
2	narabik/-ne	—	darabik/-ne	garabisek/-na	—	—	darabisek/-na
3	narabil	arabil	darabil	garabis	sarabis	sarabisie	darabis
1	—	—	darabiu	—	—	—	darabius
2	narabisu	—	darabisu	garabisus	sarabigus	—	darabisus
3	narabisue	—	darabisue	garabisues	—	—	darabisues
4	narabildie	arabildie/-na	darabildie	garabildies	sarabisie	—	darabildies

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORK — ERABILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	darabiat	yarabiat	—	—	—	yarabiadas/-na -sat
2	ñarabik/-ne	—	darabik/-ne	garabisek/-na	—	—	darabisek/-na
3	—	arabil	yarabik/-ne	—	—	—	yarabisek/-na
1	—	—	yarabiuk/-ne	—	—	—	yarabiusek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ñarabildiek /-na	arabildie /-na	yarabildiek /-na	garabildiesak /-na	—	—	yarabildiesak /-na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORK — EKARRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	dakat	—	sakadas	—	dakadas
2	—	—	dakak/-na	gakasak/-na	—	—	dakasak/-na
3	nakar	akar/-ena	dakar	gakas	sakas	sakasie	dakas
1	—	—	dakagu	—	sakagus	—	dakagus
2	nakasu	—	dakasu	gakasus	—	—	dakasus
3	nakasue	—	dakasue	gakasues	—	—	dakasues
4	nakardie	akardie/-na	dakardie	gakardies	sakasie	—	dakardies

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORK — EKARRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	yakat	—	—	—	yakadas/-ena -sat
2	—	—	dakak/-na	gakasak/-na	—	—	dakasak/-na
3	ñakak/-na	akar/-ena	yakak/-na	yakaskuk/-ne	—	—	yakasak/-na
1	—	—	yakaguk/-ne	—	—	—	yakagusek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ñakardiek/-na	akardie/-na	yakardiek/-na	—	—	—	yakardiesak/-na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORK — EROAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	darot	—	sarodas	—	darodas
2	narok/-na	—	darok/-na	garosak/-na	—	—	darosak/-na
3	naro	aroa/- (na)	daro	garos	saros	—	daros
1	—	—	danu	—	—	—	darus
2	narosu	—	darosu	garosus	—	—	darosus
3	narosue	—	darosue	garosues	—	—	darosues
4	narue narordie	arue/-na arordie/-na	darue darordie	garues garordies	—	—	darues darordies

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORK — EROAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	yaroat	—	—	—	yaroadas/ena -sat
2	narok/-na	aroa/-na	darok/-na	—	—	—	darosak/-na
3	ñarok/-na	—	yarok/-na	garoxak/-na	—	—	yarosak/-na
1	—	—	yanuk/-ne	—	—	—	yarusek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ñaruek/-na ñarordiek/-na	arue/-na arordie/-na	yaruek/-na yarordiek/-na	—	—	—	yaruesak/-na yarordiesak/-na

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	doat/-das duet/-das outzat/-das donat/-sanat	dotzet/-das	—	dotzut/-das	dotzuet/-das	dotziet/-das
2	dostek/-sak/-na	—	dotzek/-sak/-na	doskuk/-sek/-na	—	—	dotziek/-sak/-na
3	doste/-s	doa/-s/-na	dotze/-s	dosku/-s	dotzu/-s	dotzue/-s	dotzie/-s
1	—	yata/-s/-na(*)	dotzu/-s	—	dotzugu/-s yatzu/-s(*)	—	dotzu/-s
2	dostesu/-s	—	dotzesu/-s	doskusu/-s	—	—	dotzesue/-s
3	dostesue/-s	—	dotzesue/-s	doskusue/-s	—	—	dotzesue/-s
4	dostie/-s	due/-s/-na doardie/-s/-na	dotzie/-s	doskue/-s	dotzue/-s	dotzue/-s	dotzie/-s

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	doat/-das duet/-das outzat/-das donat/-sanat	yotzat/-das	—	—	—	yotziat/-das -sat
2	dostek/-sak/-na	—	dotzek/-sak/-na	doskuk/-sek/-na	—	—	dotziek/-sak/-na
3	yostek/-sak/-na	doa/-s/-na	yotzek/-sak/-na	yoskuk/-sek/-na	—	—	yotziek/-sak/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yostiek/-sak/-na	due/-s/-na doardie/-s/-na	yotziek/-sak/-na	yoskuek/-sak/-na	—	—	yotziek/-sak/-na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — ESAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	diñoat/-das	diñotzel/-das	—	diñotzut/-des	diñotzuet/-das	diñotziel/-das
2	—sak diñostek -na	—	—sak diñotzek -na	—sek diñoskuk -na	—	—	—sak diñotziek -na
3	diñoste/-s	diñoa/-s/-na	diñotze/-s	diñosku/-s	diñotzu/-s	diñotzue/-s	diñotzie/-s
1	—	—	diñotzu/-s	—	diñotzu/-s	—	diñotzu/-s
2	diñostesu/-s	—	diñotzesu/-s	diñoskusu/-s	—	—	diñotzesu/-s
3	diñostesue/-s	—	diñotzesue/-s	diñoskusue/-s	—	—	diñotzesue/-s
4	diñostie/-s	diñue/-s	diñotzie/-s	diñoskue/-s	diñotzue/-s	diñotzue/-s	diñotzie/-s

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — ESAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	diñoat/-das	diñotzat/-das	—	—	—	diñotziat/-das
2	diñostek/-sak -na	—	diñotzek/-sak -na	diñoskuk/-sek -na	—	—	diñotziek/-das -na
3	diñostak/-sak -na	diñoa/-sak	diñotzek/-sak -na	diñoskuk/-sak -na	—	—	diñotziek/sak -na
1	—	—	diñotzuk/-sek -na	—	—	—	diñotzuk/-sek -na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	diñostiek/-sak -na	diñue/-s	diñotziek/-sak -na	diñoskuek/-sak -na	—	—	diñotziek/-sak -na

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	dakardoa/-das	—	—	dakartzut/-das	dakatzuet/-das	dakatziel/-das
2	dakastek/-sak -na	—	dakatzek/-sak -na	dakaskuk/-sak -na	—	—	dakatziek/-sak -na
3	dakast/-es	dakardoa/-s -na	dakatze/-s	dakasku/-s	dakatzu/-s	dakatzue/-s	dakatzie/-s
1	—	yakarta/-s -na	dakatzu/-s	—	dakatzu/-s	yakatzue/-s	dakatzu/-s
2	dakastesu/-s	—	dakatzesu/-s	dakaskusu/-s	—	—	dakatzesu/-s
3	dakastesue/-s	—	dakatzesue/-s	dakaskusue/-s	—	—	dakatzesue/-s
4	dakastie/-s	dakardue/-s -na	dakatzie/-s	dakaskue/-s	dakatze/-s	dakatzue/-s	dakatzie/-s

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	dakardoa/-das -na	—	—	—	—	yakatziat/-das -na
2	dakastek/-sak -na	—	dakatzek/-sak -na	dakaskuk/sek -na	—	—	dakatziek/-sak -na
3	yakastek/-sak -na	dakardoa/-s -na	yakatzek/-sak -na	yakaskuk/-sek -na	—	—	yakatziek/-sak -na
1	—	yakarta/-s -na	yakatzuk/sek -na	—	—	—	yakatzuk/-sek -na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yakastiek/-sak -na	dakardue/-s -na	yakatziek/-sak -na	yakaskuek/-sak -na	—	—	yakatziek/-sak -na

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — EROAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	daroa/-das	darotzet/-das	—	darotzut/-des	darotzuet/-das	darotzie/-das
2	darostek -na	—	darotzek/-sak -na	daroskuk/-sek -na	—	—	darotziek/-sak -na
3	darost/-es	daroa/-s	darotze/-s	darosku/-s	darotzu/-s	darotzue/-s	darotzie/-s
1	—	yaroata/-s	darotzu/-s	—	darotzu/-s	darotzu/-s	darotzu/-s
2	darostesu/-s	—	darotzesu/-s	daroskusu/-s	—	—	darotzesu/-s
3	darostesue/-s	—	darotzesue/-s	daroskusue/-s	—	—	darotzesue/-s
4	darostie/-s	darue/-s daroardie/-s -na	darotzie/-s	daroskue/-s	darotzue/-s	darotzue/-s	darotzie/-s

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — EROAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	daroa/-das	yarotzat/-das	—	—	—	yarotziat/-das -sat
2	darostek/-sak -na	—	darotzek/-sak -na	daroskuk/-sek -na	—	—	darotziek/-sak -na
3	yarostek/-sak -na	daroa/-s -na	yarotzek/-sak -na	yaroskuk/-sek -na	—	—	yarotziek/-sak -na
1	—	yaroata/-s -na	yarotzuk/-sek -na	—	—	—	yarotzuk/-sek -na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yarostiek/-sak -na	darue/-s daroardie/-s/-na	yarotziek/-sak -na	yaroskuek/-sak -na	—	—	yarotziek/-sak -na

EGITE ERA /ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — ERABILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	darabiak/-das	darabitzet/-das	—	darabitzut/-des	darabitzuet/-das	darabitziet/-das
2	darabistek/-sak -na	—	darabitzek/-sak -na	darabiskuk/-sek -ne	—	—	darabitziek/-sak -na
3	darabist/-as	darabia/-s	darabitze/-s	darabisku/-s	darabitzu/-s	darabitzue/-s	darabitzie/-s
1	—	yarabita/-s	darabitzu/-s	—	yarabitzu/-s	yarabitzue/-s	darabitzu/-s
2	darabistesu/-s	—	darabitzesu/-s	darabiskusu/-s	—	—	darabitzesu/-s
3	darabistesue/-s	—	darabitzesue/-s	darabiskusue/-s	—	—	darabitzesue/-s
4	darabistie/-s	darabistia/-s	darabitzie/-a	darabiskue/-s	darabitzue/-s	darabitzue/-s	darabitzie/-s

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — ERABILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	darabiat/-das	yarabitzat/-das	—	—	—	yarabitziat/-das
2	darabistek/-sak -na	—	darabitzek -na	darabiskuk/-sek -na	—	—	darabitziek/-sak -na
3	yarabistek/-sak -na	darabia/-s -na	yarabitzek/-sak -na	yarabiskuk/-sek -ne	—	—	yarabitziek/-sak -na
1	—	yarabiata/-s -na	yarabitzuk/-sek -na	—	—	—	yarabitzuk/-sek -na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yarabistek/-sak -na	darabistia/-sak -na	yarabitziek/-sak -na	yarabiskuk/-sek -ne	—	—	yarabitziek/-sak -na

EGITE ERA / ZUKA
 IRAGANA
 NOR
 IZAN, EGON, IBILI, JOAN, ETORRI.

IZAN	ETORRI	JOAN
1. n(a)intzen (5)	nentorren	
2. (a)intzen	entorren	
3. san	etorren	yoyan
4. g(a)intzen/-san ginean	gentosan	
5. s(a)intzen sinean	sentoza	
6. s(a)intzien sinien	sentosien	
7. siran “ ean “ esan	etosan	yoyasan

IBILI	EGON
1. nenbilen	nengoan
2. enbilan	engoan
3. ebilen	egoan
4. genbisen	gengosan
5. senbisen	sengosan
6. senbisien	sengosien
7. ebisen	egosan

EGITEA ERA / HITANO
 IRAGANA
 NOR
 IZAN. EGON, IBILI, JOAN, ETORRI.

IZAN	ETORRI	JOAN
1. n(a)intzoan	ñentorren	
2. (a)intzen/-an	entorren/-an	Ø
3. soan/-na	yetorren	
4. g(a)intzoasen/na	gentoxen/-na	
5.		
6.		
7. soasen/-na	yetosan/-na	

IBILI	EGON
1. ñenbilen	ñengoan
2. enbilan	engoan
3. yebilan/-na	yegoan/-na
4. genbixen/-na	gengoxan/-na
5.	
6.	
7. yebixen/-na	yegoasan/-na

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NOR-NORI — IZAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñakon	—	ñatzun	ñatzuen	ñakien
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yatan	yatan	yakon	yakun	yatzun	yatzuen	yakien
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yatasan	yatasan	yakosan	yakusan	yatzusan	yatzuesan	yakiesan

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NOR-NORI — IZAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñakoan	—	—	—	ñakian
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yatoan	yatan/-na	yakoan	yakuan	—	—	yakian
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yatoasan	yatasan/-na	yakoasan	yakuasan	—	—	yakiasan

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NOR-NORI — ETORRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñentorkon	—	ñientortzun	ñientortzuen	ñientorkien
2	—	—	—	—	—	—	—
3	etortan—	etorkon	etorkun	etortzun	etortzun	etortzuen	etorkien
1	—	—	gentorkosan	—	—	—	—
2	—	—	sentorkosan	sentorkusan	—	—	—
3	—	—	sentorkiesan	sentorkuesan	—	—	—
4	etortasan	—	etorkosan	etorkusan	etortzusan	etortzuesan	etorkiesan

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NOR-NORI — ETORRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñentorkoan	—	—	—	ñientorkian
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yetortan/-na	—	yetorkoan/-na	yetorkun/-ne	—	—	yetorkian/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yetortasan/-na	—	yetorkoasan/-na	yetorkusan/-na	—	—	yetorkiasan/-na

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NOR-NORI — IBILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	nenbilkon	—	nenbiltzun	nenbiltzuen	nenbilkien
2	—	—	—	—	—	—	—
3	ebiltan	—	ebilkon	ebilkun	ebiltzun	ebiltzuen	ebilkien
1	—	—	genbilkosan	—	—	—	—
2	—	—	senbilkosan	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ebiltasan	—	ebilkosan	ebilkusan	ebiltzusan	ebiltzuesan	ebilkiesan

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NOR-NORI — IBILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñenbilkon	—	—	—	ñenbilkian
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yebiltan/-na	—	yebilkoan/-na	yebilkun	—	—	yebilkian/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yebiltasan/-na	—	yebilkoasan	yebilkusan/-na	—	—	yebilkiasan/-na

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NOR-NORI — EGON

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñengokon	—	ñengotzun	ñengotzuen	ñengokien
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	yegokon	yegokun	yegotzun	yegotzuen	yegokien
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	yegokusen	—	—	—	yegokiesan

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NOR-NORI — EGON

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñengokoan/-na	—	—	—	ñengokokian/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	yegokoan/-na	—	—	—	yegokian/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	yegokuasen/-na	—	—	—	yegokiasan/-na

EGITE ERA / ZUKA
 IRAGANA
 NORK-ZER
 LAGUNTZAILEA

1. nauen	nauen
2. oan	oasen
(a)indun	(a)indusen
3. auen	ausen
4. g(a)indun	g(a)indusen
5. s(a)indun	s(a)indusen
6. s(a)induen	s(a)induesan
7. aurien	auriesan
audien	audiesan
auden	audesan
saurien	sauriesan
situen	situesan
aien	aiesan
iin (6)	iisan

EGITE ERA / HITANO
 IRAGANA
 MORK-ZER
 LAGUNTZAILEA

1. ñoan	ñoasan
2. (a)indun	(a)indusen
3. yoan	yoasen
4. g(a)iñoan	g(a)iñoasen
5.	
6.	
7. yaurian	yauriasen
yuen	yuesan
yaudian	yaudiasan
yayan	yayasan

EGITE ERA / ZUKA - IRAGANA - NORK-ZER
EKARRI, EROAN, JAKIN, ESAN, ERABILI, EUKI.

<u>EKARRI</u>	<u>EROAN</u>	<u>EUKI</u>
1. nenkarren/-san		nauken/-san
2. enkarran/-san		aunken/-san
3. ekarren/-san	∅	auken/-san
4. genkarren		gaunken/-san
5. senkarrien/-san		saunken/-san
6. senkarrien		saunkien/-san
7. ekardien/-san		aukien/-san
<u>JAKIN</u>	<u>ERABILI</u>	<u>ESAN</u>
1. nenkien/-sen		
2. enkien/-sen		
3. ekien/-sen	erabilen/-sen	∅
4. genkien/-sen		
5. senkien/-sen		
6. seinkien/-sen		
7. ekien/-sen		

EGITE ERA / HITANO - IRAGANA - NORK-ZER
EKARRI, EROAN, JAKIN, ESAN, ERABILI, EUKI.

<u>EKARRI</u>	<u>EROAN</u>	<u>EUKI</u>
1. ñenkarren/-san; -na		ñaunkan/-san; -na
2. enkarra/-san	∅	aunkan/-san; -na
3. yekarren/-sen; -na		yaukan/-san; -na
4. genkarren/-san; -na		gaunkan/-san; -na
5.		
6.		
7. yekardian/-san; -na		yaukien/-san; -na
<u>JAKIN</u>	<u>ERABILI</u>	<u>ESAN</u>
1. ñenkian/-sen; -na		∅
2. enkian/-sen; -na		
3. yekien/-sen; -na	yerabilen/-sen; -na	
4. genkian/-sen; -na		
5.		
6.		
7. yekien/-sen; -na		

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NOR-NORK — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	noan	nauen	—	—	—	nausen
2	—	—	indun/-ne	—	—	—	indusen/-na
3	nindun	oan	auen	gindusen	sindusen	—	ausen
1	—	yatan(*)	gendun	—	—	—	gendusen
2	nindusun	—	sendun	—	—	—	sendusen
3	nindusuen	—	senduen	—	—	—	senduesan
4	ninduen	uen	aurien	ginduesan	sinduesan	—	auriesan

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NOR-NORK — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñoan	—	—	—	ñoasen
2	—	—	indun/-ne	—	—	—	indusen/-na
3	—	—	yoan/-na	—	—	—	yoasen/-na
1	—	—	gañoan/-na	—	—	—	gañoasen/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	yuen/-na yaurian/-na yayan/-na	—	—	—	yuesan/-na yauriesan/-na yayasan/-na

EGITEN ERA / ZUKA — IRAGANA — NOR-NORK — EUKI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	nauken	—	—	—	naukosan
2	—	—	aunkan	—	—	—	aunkasan
3	naunken	aukoan	auken	gaunkosan	saunkosan	—	aukosan
1	—	—	gaunken	—	—	—	gaunkosan
2	naunkosun	—	saunken	—	—	—	saunkosan
3	naunkosuen	—	saunkien	—	—	—	saunkiesan
4	naunkien	—	aukien	gaunkiesan	saunkiesan	—	aukiesan

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NOR-NORK — EUKI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñaunkan/-na	—	—	—	ñaunkosan/-na
2	—	—	aunkan	—	—	—	aunkasan
3	ñaunkan/-na	—	yaukan/-na	—	—	—	yaukasan/-na
1	—	—	gaunkan/-na	—	—	—	gaunkoasan/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ñaunkien/-na	—	yaukien/-na	—	—	—	yaukiesan/-na

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NOR-NORK — EKARRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	nenkarren	—	—	—	nenkasan
2	—	—	enkarran	—	—	—	ekasan
3	nekarren	—	ekarren	genkasan	senkasan	senkasien	ekasan
1	—	—	genkarren	—	—	—	genkasan
2	nenkasun	—	senkarren	—	—	—	senkasan
3	nenkasuen	—	senkardien	—	—	—	senkasien
4	nenkardien	—	ekardien	—	—	—	ekardiesan

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NOR-NORK — EKARRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñenkarren	—	—	—	ñenkasan
2	—	—	enkarran	—	—	—	enkasan
3	ñenkarren	—	yekarran	—	—	—	yekasan
1	—	—	genkarren	—	—	—	genkasan
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ñenkardien/-na	—	yekardien/-na	—	—	—	yekardiesan/-na

EGITR ERA / ZUKA — IRAGANA — NOR-NORK — EROAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	eroan	—	—	—	eroasen
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—	—	—

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NOR-NORK — EROAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	yeroan	—	—	—	yeroasan/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—	—	—

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NOR-NORK — ERABILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	narabilen	—	—	—	narabisen
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	erabilen	—	—	—	erabisen
1	—	—	—	—	—	—	garabisen
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	erabildien	—	—	—	erabildiesan

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NOR-NORK — ERABILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñarabilan	—	—	—	ñarabisan
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	yarabilan/-na	—	—	—	yarabisan/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	yarabildien	—	—	—	yarabildiesan

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NORK -NORI-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	noan/-san	nontzen/-san	—	nontzun/-sen	nontzuen/-san	nontzien/-san
2	ostan/-san/-na	—	ontzan/-san/-na	oskun/-sen/-na	—	—	ontzien/-san
3	osten/-san	oan/-senotzen/-san	oskun/-sen	otzun/-sen	otzuen/-san	otzien/-san	
1	—	yatan/-san/-na	gauntzen/-san	—	gauntzun/-san	gauntzuen/-san	gauntzien/-san
2	sosten/-san	—	sauntzen/-san	soskun/-sen	—	—	sauntzien/-san
3	sostien/-san	—	sauntzien/-san	soskuen/-san	—	—	sauntzien/-san
4	ostien/-san	uen/-san oardien/-san	otzien/-san	oskuen/-san	otzuen/-san	otzuen/-san	otzien/-san

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	noan/-san	ñontzan/-san	—	—	—	ñontzian/-san
2	ostan/-san/-na	—	ontzan/-san/-na	oskun/-sen/-na	—	—	ontzian/-san
3	yostan/-san/-na	oan/-san/-na	yotzan/-san/-na	yoskuan/-sen/-na	—	—	yotzian/-san/-na
1	—	yatan/-san/-na	gauntzan/-san/-na	—	—	—	gauntzian/-san/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yostien/-san -na	uen/-san/-na oardien/-san	yotzian/-san -na	yoskuan/-san -na	—	—	yotzian/-san -na

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — ESAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	iñotzen/-san	—	iñotzun/-sen	—	iñotzien/-san
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	iñotzien/-san	—	—	—	iñotzien/-san

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — ESAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	iñotzan/-san/-na	—	—	—	iñotzian/-san/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	iñotzian/-san/-na	—	—	—	—

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — EROAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	erosten/-san	—	erotzon/-san	eroskun/-sen	erotzun/-sen	erotzuen/-san	erotzien/-san
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—	—	—

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — EROAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yeroetan/-san/ -na	—	yerotzan/-san/ -na	—	yeroskuan/-san/ -na	—	yerotzian/-san/ -na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—	—	—

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — EKARRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	nekatzen/-san	—	nekatzun/-sen	nekatzuen/-san	nekatzien/-san
2	—	—	—	—	—	—	—
3	ekasten/-san	ekardian/-san	ekatzen/-san	ekaskun/-sen	ekatzun/-sen	ekatzuen/-san	ekatzien/-san
1	—	—	genkatzun/-sen	—	—	—	genkatzien/-san
2	—	—	senkatzen/-san	—	—	—	senkatzien/-san
3	—	—	senkatzien/-san	—	—	—	senkatzien/-san
4	ekastien/-san	—	ekatzien/-san	ekaskuen/-san	ekatzuen/-san	ekatzuen/-san	ekatzien/-san

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — EKARRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñekatzan/-san	—	—	—	ñekatzian/-san
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yekasten/-san	ekardian/-san	yekatzan/-san	yekaskun/-sen	—	—	yekatzian/-san
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yekastien/-san	—	yekatzian/-san	yekaskuen/-san	—	—	yekatzian/-san

EGITE ERA / ZUKA — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — ERABILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	erabisten/-san	—	—	erabiskun/-sen	erabitzun/-sen	erabitzuen/-san	erabitzien/-san
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	erabistien/-san	—	—	erabiskuen/-san	—	—	—

EGITE ERA / HITANO — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — ERABILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yerabistan/-san/ -na	—	—	yerabiskun/-san/ -na	—	—	yerasbitzian/-san/ -na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yerabistien/-san/ -na	—	—	—	—	—	—

3. BALDIN ERA

BALDIN ERA / ZUKA

NOR

IZAN

GEROA-IRAGANA	GEROA	IRAGANA
1. banintz	banintzike	banintzen
2. baintz	baintzike	baintzen
3. balitz	balitzike	basan
4. bagine		baginean
bagintze	bagintzike/-s	bagintzesan
5. basine		basinean
basintze	basintzike/-s	basintzen
6. basinie		basinien
basintzie	basintzikie	basintzien
7. balire		basiren/-ean
.....	balitikez	

BALDIN ERA / HITANO

NOR

IZAN

GEROA-IRAGANA	GEROA	IRAGANA
1. banintzok/-na	banintzikok/-na	banintzoan/-na
2. baintz	baintzike	baintzen
3. balitzok/-na	balitzikosak/-na	bagintzoasan
4. bagintzosak/-na	balitzikosak/-na	bagintzoasan
5.		
6.		
7. balitzosak/-na	balitzikosak/-na	basoasan

BALDIN ERA / ZUKA
 NOR
 EGON, ETORRI, IBILI, JOAN.

EGON	RTORRI	IBILI	JOAN
1. banengo	banentor	benebil	baniñoa
2. baengo	baentor	baenbil	
3. balego	balator	balabil	baloa
4. banengos	bagentos	bagenbis	baginoas
5. basengos	basentos	basenbis	basiñoas
6. basengosie	basentosie	basenbisie	
7. balagos	balatos	balebis	baloas

BALDIN ERA / HITANO
 NOR
 EGON, ETORRI, IBILI, JOAN.

EGON	ETORRI	IBILI	JOAN
1. bañengok/ -na	bañentok/ -na	bañenbik/ -ne	baniñoak/ -na
2. baengo	baentor	baenbil	
3. ballegok/ -na	balletok/ -na	ballebik/ -ne	balloak/ -na
4. bagengoxak/ -na	bagentoxak/ -na	bagenbixek/ -na	bagiño-axak/ -na
5.			
6.			
7. ballegosak/-na	balletosak/-na	ballebisek/-na	balloasak/-na

BALDIN ERA / ZUKA — NOR-NORI — IZAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	bañako	—	bañatzu	bañatzue	bañakie
2	—	—	—	—	—	—	—
3	ballat	ballata	ballako	ballaku	ballatzu	ballatzue	ballakie
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ballatas	ballatas	ballakos	ballakus	ballatzus	ballatzues	ballakies

BALDIN ERA / HITANO — NOR-NORI — IZAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	bañankok/-na	—	—	—	bañankiek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	ballatak/-na	ballata	ballakok/-na	ballakuk/-ne	—	—	ballakiek/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ballatasak/-na	ballatasa	ballakosak/-an	ballakusek/-na	—	—	ballakiesak/-na

BALDIN ERA / ZUKA — NOR-NORI — ETORRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	banentorko	—	banentortzu	banentortzue	banentorkie
2	—	—	—	—	—	—	—
3	balatort	ballatortabalatorko	balatorku	balatortzu	balatortzue	balatorkie	
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	balatortas	ballatortas	balatorkos	balatorkus	balatortzus	balatortzues	balatorkies

BALDIN ERA / HITANO — NOR-NORI — ETORRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	bañantorkok/-na	—	—	—	bañantorkiek/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	ballatortak/-na	ballatorta/-na	ballatorkok/-na	ballatorkuk/-na	—	—	ballatorkiek/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ballatortasak/ -na	ballatortas/ -na	ballatorkosak/ -na	ballatorkusek/ -na	—	—	ballatorkiesak/ -na

BALDIN ERA / ZUKA — NOR-NORI — IBILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	ballabilt	ballabilta	ballabilko	ballabilku	ballabiltzu	ballabiltzue	ballabilkie
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ballabiltas	ballabiltasa	ballabilkos	ballabilkus	ballabiltzus	ballabiltzues	ballabilkies

BALDIN ERA / HITANO — NOR-NORI — IBILI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	ballabiltak/-na	ballabilta	ballabilkok/-na	ballabilkuk/-na	—	—	ballabilkiek/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ballabiltasak/ -na	ballabiltasa	ballabilkosak -na	ballabilkusek/ -na	—	—	ballabilkiesak/ -na

BALDIN ERA / ZUKA
NORK-ZER
LAGUNTZAILEA

GEROA-IRAGANA	GEROA	IRAGANA
1. banau/-s	banaunke/-s	banauen/-sen
banindu/-s		banindun/-sen
banitu/-s		banituen/-sen
2. baindu/-s	baunke/-s	baindun/-sen
3. balitu/s	balauke/-s	bauen/-sen
balitu/-s		
4. bagendu/-s	bagaunke/-s	bagaindun/-sen
5. basendu/-s	basaunke/-s	basaindu/-s; -dun/-sen
6. basendue/-s	basaunkie/-s	basainduen/-san
7. balaurie/-s	balaukie/-s	baurien/-san
balitue/-s		

BALDIN ERA / HITANO
NORK-ZER
LAGUNTZAILEA

GEROA-IRAGANA	GEROA	IRAGANA
1. bañok/-sak; -na	bañaunkek/-sak;	-na bañoan/-san; -na
2. baindu/-s	baunke/-s	baindun/-sen
3. ballok/-sak; -na	ballaukek/-sak; -na	bayoan/-san/-na
4. bagenduk/-sek/-na	bagaunkek/-sak; -na	bagañaan/-sen/-na
5.		
6.		
7. ballauriek/-sak	ballaukiek/-sak; -na	bayaurian/-san; -na
-na	bayuen/-san/-na	
balluek/-sak/-na		

BALDIN ERA / ZUKA
NORK-ZER
EKARRI, JAKIN, EUKI.

<u>EKARRI</u>	<u>JAKIN</u>	<u>EUKI</u>
1. banenkar/-s	banenki/-s	banau(nke)/-s
2. baenkar/-s	baenki/-s	baunke/-s
3. balakar/-s	baleki/-s	balau(ke)/-s
4. bagenkar/-s	bagenki/-s	bagaunke/-s
5. basenkar/-s	basenki/-s	basaunke/-s
6. basankardie/-s	basenkie/-s	basaunkie/-s
7. balakardie/-s	balekie/-s	balaukie/-s

BALDIN ERA / HITANO
NORK-ZER
EKARRI, JAKIN, EUKI.

<u>EKARRI</u>	<u>JAKIN</u>	<u>EUKI</u>
1. bañenkak/-sak; -na	bañenkik/-sek; -na	bañaunkok/-sak; -na
2. baenkar/-s	baenki/-s	baunke/-s
3. ballakak/-sak; -na	ballekik/-sek; -na	balleukek/-sak; -na
4. bagenkak/-sak/ -na	bagenkik/-sek; -na	bagaunkek/-sak; -na
5.		
6.		
7. ballakardiek/-sak -na	ballakiek/-sak; -na	ballaukiek/-sak; -na

BALDIN ERA / ZUKA — NORK-NORI-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	banoa/-s	banautzo/-s banauskio	—	banentzu/-s baneuskisu	banontzue/-s banauskisue	banontzie/-s
2	—	—	baauskio/-s	—	—	—	bauntzie/-s
3	balaust/-es	baloa/-s	balotzo/-s balauskio	balosku/-s	balotzu/-s	balotzue/-s	balotzie/-s
1	—	ballala/-s	bagauskio/-s	—	ballatzu/-s	ballatzue/-s	bagauntzie/-s
2	basaust/-s	—	basauskio/-s	basosku/-s	—	—	basautzie/-s
3	basaustie/-s	—	basauskie/-s	basoskue/-s	—	—	basautzie/-s
4	balostie/-s	balue/-s balordie/-s	balotzie/-s	baloskue/-s	balotzue/-s	balotzue/-s	balotzie/-s

BALDIN ERA / HITANO — NORK-NORI-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	banoa/-s	bañontzek/-na bañauskiok/-sak	—	—	—	bañontziek/-na/ -sak
2	—	—	baauntzo/-s baauskio	—	—	—	baauntzie/-s
3	ballostek/-sak -na	baloa/-s	ballotzek/-sak -na	balloskuk/-sek -ne	—	—	ballotziek/-sak -na
1	—	—	bagauntzok/-sak bagauskiok	—	—	—	bagauntziek/-sak
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ballostiek/-sak -na	balue/-s balordie	ballotziek/-sak -na	balloskuek/-sak -na	—	—	ballotziek/-sak -na

BALDIN ERA / ZUKA — NORK-NORI-ZER — EKARRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	balakaste/-s	balakarra/-s	balakatze/-s	balakasku/-s	balakatzu/-s	balakatzue/-s	balakatzie/-s
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	balakastie/-s	balakardia/-s	balatzie/-s	balakaskue/-s	balakatzue/-s	balakatzue/-s	balakatzie/-s

BALDIN ERA / HITANO — NORK-NORI-ZER — EKARRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	ballakastek/ -sak/-na	balakarra/-s	ballakatze/ -sak/-na	ballakaskuk/ sak/-na	—	—	ballakatziek/ -sak/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ballakastiek/ -sak/-na	balakardia/-s	ballakatziek/ -sak/-na	ballakaskuek -sak/-na	—	—	ballakatziek/ -sak/-na

4.ONDORIOZKOA

ONDORIOZKOA / ZUKA
ORAIN-GERO ALDIA
NOR
IZAN

IZAN

1. naintzike	edo	naintike
2. aintzike		aintike
3. laitzike		laitike
4. gaintzikes		gaintikes
5. saintzikes		saintikes
6. saintzikisie		saintikisie
7. laitzikes		laitikes

ONDORIOZKOA / HITANO
ORAIN-GERO ALDIA
NOR
IZAN

IZAN

1. naintzikok/-na	edo	naintikok/-na
2. aintzike		aintike
3. laitzikok/-na		laitikok/-na
4. gaintzikosak/-na		gaintikosak/-na
5		
6.		
7. laitzikosak/-na		laitikosak/-na

ONDORIOZKOA / ZUKA — ORAIN-GERO ALDIA — NOR-NORI — IZAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	llat	llata	llako	llaku	llatzu	llatzue	llakie
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	llatas	llatas	llakos	llakus	llatzus	llatzues	llakies

ONDORIOZKOA / HITANO — ORAIN-GERO ALDIA — NOR-NORI — IZAN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	llatak/-na	llata/-na	llakok/-na	llakuk/-ne	—	—	llakiek/-na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	llatasak/-na	llatas/-ena	llakosak/-na	llakusek/-na	—	—	llakiesak/-na

ONDORIOZKOA / ZUKA — ORAIN-GERO ALDIA — NORK-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	naunke	—	—	—	naunkes
2	—	—	aunke	—	—	—	aunkes
3	—	—	lauke	—	—	—	laukes
1	—	—	gaunke	—	—	—	gaunkes
2	—	—	saunke	—	—	—	saunkes
3	—	—	saunkie	—	—	—	saunkies
4	—	—	laukie	—	—	—	laukies

ONDORIOZKOA / HITANO — ORAIN-GERO ALDIA — NORK-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñaunkek/-na	—	—	—	ñaunkesak/-na
2	—	—	aunke/-na	—	—	—	aunkes/-na
3	—	—	laukek/-na	—	—	—	laukesak/-na
1	—	—	gaunkek/-na	—	—	—	gaunkesak/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	laukiek/-na	—	—	—	laukiesak/-na

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	nauskio/-s	—	nauskisu/-s	nauskisue/-s	lotziel/-das
2	—	—	auskio/-s	—	—	—	auntzie/-s
3	loste/-s lostike	loa/-s	lauskio/-s	losku/-s	lotzu/-s	lotzue/-s	lotzie/-s
1	—	—	gauskio/-s	—	llatzu/-s	llatzue/-slotzu/-s	
2	saustike/-s lostesu	—	sausio/-s	loskusu/-s	—	—	lotzesu/-s
3	lostesue/-s	—	lotzesue/-s	loskusue/-s	—	—	lotzesue/-s
4	lostie/-s	lue/-s loardie	lotzie/-s	loskue/-s	lotzue/-s	lotzue/-s	lotzie/-s

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñauskiok/-sak	—	—	—	llotziat/-das
2	—	—	auskio/-s	—	—	—	auntzie/-s
3	llostek/-sak -na	loa/-s	llauskiok/-sak -na	lloskuk/-sek -na	—	—	llozziel/-sak -na
1	—	—	gauskiok/-sak -na	—	—	—	llozzuk/-sek -na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	llozziel/-sak -na	lue/-s loardie/-na	llozziel/-sak -na	lloskuek/-sak -na	—	—	llozziel/-sak -na

ONDORIOZKOA / ZUKA
IRAGANA
NOR
IZAN

IZAN

1. naintekean
2. aintekean
3. laitekean
4. gaintekesan
5. saintekesan
6. saintekesien
7. laitekesan

ONDORIOZKOA / HITANO
IRAGANA
NOR
IZAN

IZAN

1. naintikoan/-na
2. aintikean
3. laitikoan/-na
4. gaintikoasan/-na
- 5.
- 6.
7. laitikoasan/-na

5.-SUBJUNTIBOZKO ERA

SUBJUNTIBOZKO ERA / ZUKA
ORAIN ALDIA
NOR
LAGUNTZAILEA

1. naiten
2. aiten
3. daiten
4. gaitesan
5. saitesan
6. saitesien
7. daitesan

SUBJUNTIBOZKO ERA / HITANO
ORAIN ALDIA
NOR
LAGUNTZAILEA

1. naitoan
2. aiten
3. daitoan
4. gaitoasen
- 5.
- 6.
7. daitoasen

SUBJUNTIBOA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñakon	—	ñatzun	ñatzuen	ñakien
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yatan	yatan	yakon	yakun	yatzun	yatzuen	yakien
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yalatan	yalatan	yakosan	yakusan	yatzusan	yatzuesan	yakiesan

SUBJUNTIBOA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñakoan	—	—	—	ñakian
2	—	—	—	—	—	—	—
3	yatoan	yatan	yakoan	yakuan	—	—	yakian
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yatoasan	yalatan	yakoasan	yakuasan	—	—	yakiasan

SUBJUNTIBOA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR(zer)-NORK — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	daidan	—	—	—	daidasan
2	—	—	doan	—	—	—	—
3	naian	—	daian	gaisan	saisan	saisien	daisen
1	—	—	daigun dun	—	—	—	daigusen
2	naisun	—	daisun	gaisusen	—	—	daisusen
3	naisuen	—	daisuen	—	—	—	daisuesan
4	naien	—	daien	—	—	—	daiesan

SUBJUNTIBOA / HITANO — ORAIN ALDIA — NOR(zer)-NORK — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	yadan	—	—	—	yadasan
2	—	—	dayan	—	—	—	daisan
3	—	ayan	yan/yoan	—	—	—	yaasan
1	—	—	yagun	—	—	—	yegusen
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	ñaudian	—	yayan	—	—	—	yayasan

SUBJUNTIBOA / ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	dotzedan/-san	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	daisten/-san	doan/-sen	daion/-san	daskun/-sen	daitzun/-sen	daitzuen/-san	daitzien/-san
1	—	—	—	—	—	—	—
2	daistesun/-sen	—	daitzesun/-sen	daiskusun/-sen	—	—	daitzesuen/-sen
3	daistesuen/-san	—	daitzesuen/-san	—	—	—	—
4	daistien/-san	—	daitzien/-san	daskun/-sen	daitzuen/-san	—	daitzien/-san

SUBJUNTIBOA / HITANO — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	doadan/-san	yotzadan/-san	—	—	—	—
2	—	—	dotzan/-san	—	—	—	dotzien/-san
3	yostan/-san	doan/-san	yotzan/-san	—	—	—	yotzien/-san
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	yostien/-san	doardian/-san	yotzien/-san	—	—	—	yotzien/-san

6.-AHAL ERA

AHAL ERA / ZUKA
ORAIN ALDIA
NOR
LAGUNTZAILEA

1. naiteke
2. aiteke
3. laiteke
4. gaitekes
5. saitekes
6. saitekesie
7. laitekes

AHAL ERA / HITANO
ORAIN ALDIA
NOR
LAGUNTZAILEA

1. naitikok/-na
2. aintike/-na
3. laitikok/-na
4. gaitikosak/-na
- 5.
- 6.
7. laikosak/-na

AHAL ERA / ZUKA
ORAIN-GERO ALDIA
NOR
LAGUNTZAILEA

1. nainteke
2. aintike
3. laitike
4. gaintikes
5. saintikes
6. saintikesie
7. laitikes

AHAL ERA / HITANO
ORAIN-GERO ALDIA
NOR
LAGUNTZAILEA

1. naintikok/-na
2. aintike/-na
3. laitikok/-na
4. gaintikosak/-na
- 5.
- 6.
7. laintikosak/-na

AHAL ERA / ZUKA / HITANO
IRAGANA
NOR
LAGUNTZAILEA

(ikus. ONDORIOZKO IRAGANA)

AHAL ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA - GERO AL. — NORK-NOR — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	nei nainke	—	—	—	neis nainkes
2	—	—	ainke/-na	—	—	—	ainkes/-na
3	—	—	lei laike	—	—	—	leis laikes
1	—	—	gainke	—	—	—	gainkes
2	—	—	sainke	—	—	—	sainkes
3	—	—	sainkie	—	—	—	sainkies
4	—	—	laikie	—	—	—	laikies

AHAL ERA / HITANO — ORAIN-GERO ALDIA — NORK-NOR — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñeik ñainkek/-na	—	—	—	ñeisek ñainkesak/-na
2	—	—	ainke/-na	—	—	—	ainkesak/-na
3	—	—	lleik lleikek/-na	—	—	—	lleisek lleikesak/-na
1	—	—	gainkek/-na	—	—	—	gainkesak/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	llaikiek/-na	—	—	—	llaikiesak/-na

AHAL ERA / ZUKA — IRAGANA — NORK-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	nainkean	—	—	—	nainkesan
2	—	—	ainkean	—	—	—	ainkesan
3	—	—	laikēan	—	—	—	laikesan
1	—	—	gainkean	—	—	—	gainkesan
2	—	—	sainkean	—	—	—	sainkesan
3	—	—	sainkien	—	—	—	sainkiesan
4	—	—	laikien	—	—	—	laikiesan

AHAL ERA / HITANO — IRAGANA — NORK-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñainkean/-na	—	—	—	ñainkeasan/-na
2	—	—	ainkean/-na	—	—	—	ainkeasan/-na
3	—	—	llaikean/-na	—	—	—	llaikeasan/-na
1	—	—	gainkean/-na	—	—	—	gainkeasan/-na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	llaikian/-na	—	—	—	llaikiasan/-na

AHAL ERA / ZUKA — NORK-NORI-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	naiskio/-s	—	naiskisu/-s	naiskisue/-s	naiskie/-s
2	—	—	aiskio/-s	—	—	—	—
3	laist/-es	—	laio/-s laiskio/-s	laiskigu/-s	laiskisu/-s	laiskisue/-s	laiskie/-e
1	—	—	gaiskio/-s	—	—	—	—
2	—	—	saiskio/-s	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	laistie/-es	—	laiskie/-s	—	laiskisue/-s	—	laiskie/-s

AHAL ERA / HITANO — NORK-NORI-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñaiskiok/-sak -na	—	—	—	ñaiskiek/-sak -na
2	—	—	aiskio/-s	—	—	—	—
3	llaistiek/-sak -na	—	llaiskioik/-sak -na	llaiskuk/-sek -na	—	—	llaiskiek/-sak -na
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	llaistiek/-sak -na	—	llaiskiek/-sak -na	—	—	—	llaiskiek/-sak -na

AHAL ERA / ZUKA — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	naiskion/-san	—	naiskisun/-sen	naiskisuen/-san	naiskien/-san
2	—	—	aiskian/-san	—	—	—	—
3	—	—	laion/-san	—	—	—	—
1	—	—	gaiskion/-san	—	—	—	—
2	—	—	saiskion/-san	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—	—	—

AHAL ERA / HITANO — IRAGANA — NORK-NORI-ZER — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	ñaiskion/-san -na	—	—	—	ñaiskian/-san -na
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	—	—	—	—	—

7.-AGINTE ERA

AGINTE ERA / ZUKA
ORAIN ALDIA
NOR
LAGUNTZAILEA

1.	naiten
2. ai	
3. bei/beite	daitela
4.	gaitesan
5. saite/-s	
6. saitesie	
7. beites	daitesala

AGINTE ERA / HITANO
ORAIN ALDIA
NOR
LAGUNTZAILEA

1.	naitoan
2. ai	
3.	daitoala
4.	gaitoasan
5.	
6.	
7.	daitoasela

AGINTE ERA / ZUKA
ORAIN ALDIA
NOR
ETORRI, IBILI, JOAN, EGON, ERDU.

ETORRI	IBILI		JOAN		
1.	natorren		nabilen		noan
2. ator		abil		oa	
3. betor	datorrela	bebil	dabilela		doala
4.	gatosen				goasen
5. satos		sabis		soas	
6. satosie		sabisie		soasie	
7. betos	datosela	bebis	dabisela		doasela

EGON	ERDU	
1.	naoen	
2. ao		erdu
3. bego	daoela	
4.		
5. saos		erdu
6. saosie		erdusie
7. begos	daosela	

AGINTE ERA / HITANO
ORAIN ALDIA
NOR
ETORRI, IBILI, JOAN, EGON.

ETORRI	IBILI	JOAN	EGON	ERDU
1. ñatorran	ñabilan	ñoan	ñaoen	
2. ator	abil oa	ao		erduai
3. yatorrela	yabilela	yoala	yaoela	
4. gatoxan	goaxan			
5.				
6.				
7. yatosela	yabisela	yoasala	yaosela	

AGINTE ERA — ORAIN ALDIA — NOR-NORI — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	beist	—	beio	beisku	beitzu	beitzue	beie
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	sakios	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	beistes	—	beios	beiskus	beitzus	beitzues	beies

AGINTE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORK — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	daidan	—	—	—	daidasan
2	—	—	eik/-ne	—	—	—	eisek/-na
3	—	—	bei	—	—	—	beis
1	—	—	daigun	—	—	—	daigusen
2	—	—	eisu	—	—	—	eisus
3	—	—	eisue	—	—	—	eisues
4	—	—	baie	—	—	—	baies

AGITEN ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORK — EKARRI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	ekak ekarrik	—	—	—	ekasak
3	—	—	—	—	—	—	ekarisek
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	ekasu	—	—	—	ekasus
3	—	—	ekasue	—	—	—	ekasues
4	—	—	—	—	—	—	—

AGINTE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORK — JAKIN

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	yakik	—	—	—	yakisek
3	—	—	—	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—
2	—	—	yakisu	—	—	—	yakisus
3	—	—	yakisue	—	—	—	yakisues
4	—	—	—	—	—	—	—

AGINTE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — NOR-NORK — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	daidan	—	—	—	daidasan
2	naik	—	eik	gaisak	—	—	eisek
3	—	—	bei	—	—	—	beis
1	—	—	daigun	—	—	—	daigusan
2	naisu	—	eisu	gaisus	—	—	eisus
3	naisue	—	eisue	gaisues	—	—	eisues
4	—	—	baie	—	—	—	baies

AGINTE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — LAGUNTZAILEA

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	autzo/-s	—	—	autzi/-s	autzie/-s	—
2	eistek/-sak	—	iok/-sak	eiskuk/-sek	—	—	—
3	beist/-es	—	beio/-s beitzo/-s	—	—	—	—
1	—	—	—	—	—	—	—
2	eistasu/-s	—	eiosu/-s iyotzesu	eigusu/-s eiskusu	—	—	eiosu/-s eitzesu " 0 " "
3	eistesue/-s	—	eiosue/-s iyotzesue	eigusue/-s eiskusue	—	—	eiasue/-s eitzesue " 0 " "
4	—	—	—	—	—	—	—

8.-DEFEKTIBOAK

EGITE ERA — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK / HARI — ERITZI

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	derebat	—	—	—	—
2	—	—	derebak	—	—	—	—
3	—	—	derebo	—	—	—	—
1	—	—	derebu	—	—	—	—
2	—	—	derebasu	—	—	—	—
3	—	—	derebasue	—	—	—	—
4	—	—	dereboe	—	—	—	—

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — JARIO

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	dariot	—	—	—	—
2	—	—	dariok	—	—	—	—
3	—	—	dario	—	—	—	—
1	—	—	dariu	—	—	—	—
2	—	—	dariosu	—	—	—	—
3	—	—	dariosue	—	—	—	—
4	—	—	dariue	—	—	—	—

EGITE ERA / ZUKA — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — ERAGON

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	daragoyot	—	—	—	—
2	—	—	daragoyok/-na	—	—	—	—
3	—	—	daragoyo/-tzo	—	—	—	—
1	—	—	daragoyu	—	—	—	—
2	—	—	daragoyosu	—	—	—	—
3	—	—	daragoyosue	—	—	—	—
4	—	—	daragoyue	—	—	—	—

EGITE ERA / HITANO — ORAIN ALDIA — ZER-NORI-NORK — ERAGON

	1	2	3	1	2	3	4
1	—	—	yaragoyoat	—	—	—	—
2	—	—	daragoyok/-na	—	—	—	—
3	—	—	yaragoyok	—	—	—	—
1	—	—	yarogoyuk	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	—
3	—	—	—	—	—	—	—
4	—	—	yarogoyuek	—	—	—	—

EGITE ERA
ORAIN ALDIA
NOR-NORK
IRUDI

1. dirudit
2. dirudik
3. dirudi
- 4.
5. dirudisu
6. dirudisue
7. dirudie

*** ERABILERA BEREZIAK PLURALA EGITEKO**

SING.

"aikomen

"aikor

aikoan

PLUR.

aikome(n)san"

aiko(r)san"

aikoasan"

adibidez: aikomen asagarie"

"aikomensan txoriek"

9.-ZEBERIOKO ADITZAZ

Zeberioko aditz-batuketa egin ondoren, zenbat gura eta here-xen beste bereiztasun aipagarri aurkitzen dugu, eta denak aztertzea luzeegi litzatekenez, goazen nabarmenenak ikustera.

10.-ADITZ-TRATAMENTUAK

Zeberioko euskaldunok, HITANO, ZUKA zein Berorikari dario-gu gaur ere, batez ere adinekoen artean. Goazen ba, banan-banan aipatzera:

HITANO

Andrazkoena zein gizonezkoena, biak daude bizi bizirik, andrazkoena egunean-egunean urrituz badoa ere (7).

Andrazkoena era zaharrean gordetzen da, hau da, lehen pertsonako morfema “-NA” osoan dela: adibidez: “esan doNA”; “ekarri osteNA”; “emoioNA” etab...

Gizonezkoena, bestea lez, baina askoz zabalago eta ugariago dabilgu.

Era batekoan zein bestekoan, gazte eta adinekoan arteko ezberdintasunak argi daude eta bat haxe da:

Guk gazteok esaldi menperatuak ere hitanoan erabilten ditugu baina adinekoek, beti donak ez badira ere, sarritan zuka.

Adibidez:

Adinekoek: “etorriko *dala* esan york”.

Gazteok: “etorriko *doala* esan york”.

Gaurko belaunaldiak galtzeko joera badu ere, lehengoak zuzenago jotzen zuen esaldi parataktiko eta hipotaktikoak bereizten hitanoaren tramentu barruan.

HITANO GALTZEN

Gizonezkoena oraindino zabal badabil ere, andrazkoena galduz doa eta auzune gutxitan entzuten da. Jakin askok daki baina erabili geroago eta gutxiagok.

Galtze honen arrazoiak ugariak eta ezagunak dira Erdi-Aroko “boseo”tik hasi eta honaino.

Han, hor, hemen, kriterio ezberdinak hartu dira kontutan hitanoa erabili edo erabili ez egiteko.

Alde batetik, prestigidun bati hitanoa egitea edukazio falta da. Esate baterako: abadeari, alkateari, medikuari... etab...

Senitartean, norbera baino zaharragoari ez zaio hitanorik egiten baina gazteagoari dagokionez bietara entzuten da: batzuk zuka beste natzuk hitano.

Ume jaio-berriei ere ez zaie hitanorik egiten eta animaliei osteraria beti.

Dena dela, arlo hau zehaztea ez da bat ere erreza, OHITURA mundua dagoelako bitartean.

Zeberion behintzat, berdintasun orokorrak badaude ere, etxe batetik bestera ikusten dira ikusi ere aldakuntzak (8).

HITANOA FONETIKA IKUSPUNTUTIK

Hitanoko edozein paradigmaren aurrean jartzen bagara, salbuzpenak aparte, konstante baten aurrean gaudela ohartuko gara Zeberiko hitano-mintzaeran.

Konstante hori, alde bateko zein besteko bigarren pertsonetatik kanpo, hasierako kontsonante sabaiketa bat egitea da.

Sabaiketa hori, datibo etikoaren eraginezkoa dela esango nuke.

Adibidez:

niok	“ñok”	[^ɲ ok]
diok	“yok”	[^y ok]
etab...		

“ESAN” aditzaren jokoak ez du hasierako “d-” sabaitzen aurrekoetan egin den lez, baina beste ezaugarri bat hartu du zukako jokotik bereizteko:

Zuka:	dinot	“diñot”	[di ^ɲ ot]
Hitano:	dinoat	“diñoat”	[di ^ɲ oat]

Sabaiketarekin jarraituz, eta pluraleko lehen pertsona aipatuz ahin zuzen, sabaiketa hori e da lehen foneman gertatzen barruan baizik.

Adibidez:

gatozak	“gatoxak”	[gato ^ʃ sak]
gagozak	“gaoxak”	[ga ^ʃ o ^s sak]
etab...		

Sabaiketa hau lehen foneman egin balitz beste aditz forma batekin nahastuko litzateke: Adibidez: “yatosak”, yaosak” etab...

Hitanoaren arloa borobiltzeko, paradigmatar joatea baino ez dago.

Zukako paradigma bakoitzak bere Hitanozko pare du eta etorkizuneko irakaskuntzari begira, bikote osoak azaldu behar lirarteke.

Hitanoa aditz- joko osoa da, “zu eta zuek” kendurik, jakina.

ZUKA

Aditz jokaera honi buruz ezer esatekotan, egunean egunean gehiago erabiltzen dela esango nuke, beste tratamendu biak zelan galdu, zuka halan nagusitu (9).

BERORIKA

Jatorria alde batera utzirik, tratamendu hau asko erabili da eta oraindik erabilten da Zeberion, gaur egun galduz badoa ere.

Errespetoko tratamendua da eta hitanozko kasuan lez, non norekin erabiltzen den zehaztea hain erreza ez bada ere, erabilia izan dela argi dago nik neuk ere oraindik erabilten bait dut.

Herri mailan, abade, mediku, albaiteru, maixu, alkate, ugazaba edo antzerako prestigidun pertsonekin erabilten izan da.

Senitartean, denerik entzuten izan da eta argibide bezala nire neure etxekoa jarriko dut.

Gurean, nire gurasoek eta, berorika erabiltzen zuten euren gurasoekin, guk ilobok osteraz zuka.

Nire amak, erantsia denez, hau da, neure aitaren etxera ezkondua, berorika eragotien aitaxe zein amaxeari.

Gurasoen errespetoa dela eta, bada gurean kasu aipagarri bat. Nire osaba bat gotzaia da eta hala eta guztiz ere bere gurasoekin berorika erabiltzen zuen eta nire aitak anaia zaharrena denez, bere aitari berori egin arren, gotzaiari hitano.

Baiba lehenago esandakora joanik, kasu hau ere ohitura munduan sartzen da eta etxe batetik bestera errez aurkitzen dira ezberdintasunak.

Etorkizunari begira eta euskeraren aberastasuna kontutan izanik, nik neuk berriro zabalduko nizkioke bideak tratamendu honi, herriak garai baten erabilitako komunikabide-pitxi eder bat delako.

11.-ADITZ-MORFEMA PLURALGILEAK

Kasu honetan ere, fenomeno bereziak bakarrik aipatuko ditut lekukotasuna baieztatuz.

“-DE” 3. pertsonaren pluralgilea.

Orainaldiko aditz sintetiko transitiboak hartzen baditugu eta pluraleko hirugarren pertsona ikusi, batzuetan “-E” hutsa daukagu pluralgile bezela, baina beste kasu batzuetan “-de”.

Hona hemen ba, jasotako adibideak lehen esandakoa baieztatzeko.

“aurek	daukie”
“	dakie
“	darodie/darordie
“	dakardie
“	diñudie
“	daudie/-rie... (laguntzailea)

Lehen aipaturiko “-DE” hor dago baina “-E” geminatuak eragindako bokale aldaketaz. Disimilatu egin dira “EE” biak.

Beste alde batetik, “d/r” alternantzia egitea bidezko da eta hor dago laguntzailearen kasua.

“-Z” pluralgilearen bikoiztasuna

Zeberion, beste Bizkaiko edozein tokitan lez, “-Z” pluralgilea azken posizioan jartzen dugu baina jaso ahal izan ditudan kasu batzuetan aditz forma berdinetan bikoiztasun bat ikusten da, batez ere singularra “-T” fonemaz bukatzen denean.

Fenomeno hau Hitanoan bakarrik aurkitu dut eta horra hor adibideak:

SING.	PLUR.
“yoat”	“yoadas/yoasat”
“yakiat”	“yakiadas/yakiasat”
“yaukat”	“yaukadas/yaukasat”
“diñoat”	“diñoadas/diñoasat”
“yakat”	“yakadas/yakasat”
“yarabiat”	“yarabiadas/yarabiasat”
“yaroat”	“yaroadas/yaroasat”
.....	
“yotziat”	“yotziadas/yotziasat”
etab...	

Pluralgile bi aditz-forma baten.

Fenomeno hau aditz transitibo zein intransitiboetan agertzen da, bai Orainaldi eta bai Iraganean ere.

Laguntzaile bietan gertatzen da errezen eta hemen dira adibideak:

“yoan dires/dis”	lit. joan dira
“yan ditus ”	lit. jan ditu
.....	
yoan siresan/sisan”	lit. joan ziran
“yan situsen”	lit. jan zituen

12.-DATIBO BI ADITZ-FORMA BATEN

Fenomeno hau ere errezkan aurkitzen dugu paradigmetan ikusi daitekenez.

Adibidez:

“emoiotzesu”	lit. emoiozu
“esaiotzesue”	lit. esaiozue
etab...	

13.-ADITZ-FORMA BETEGARRIAK

Zeberioko aditz-paradigmak ikusten badira, kasilleru asko hutsik daudela ikusiko dugu baina mintzatze mailan, forma batzuk erebili ez arren komunikazioko ardatza ez da galtzen aditz-forma betegarri batez osatzen delako.

Nik neuk ez dinot hori bidezkoa denik, betegarri lez erabilten dela baizik.

Sarritan entzun dudana adibide bat aipatuko dut:

- “belu deta, banoa etzera”
- “nasai ba, eroango sara ra”

Hau da, “eroango ZAITUGU” esan beharrean kasu inpertsonal bat erabilten da betegarri lez.

- “ser ingu ba aurten buskentzakas?”
- “es ikeratu ba, eroango yakos da”

Hemen ere, eroango DEUTSAGUZ” erabili beharrean inpertsonala erabiltzen da.

Beste kasu batzuetan, eta forma ia galdua danean, beste era bateko esaldi bidez adierazten dira gauzak.

Esate baterako, “atzo bakarrik ikusi ZINDUGUZAN” esan beharrean honelakoak esaten dira: “atzo bakarrik ibili sintzen” lit. zintzan. Etab... (10).

14.-ADITZ NAHASKETA

“ZER-NORI-NORK” eta “NOR-NORK” jokoan arteko nahasketa ezaguna da eta Zeberion ere ia gehienok jausi gara solezismo honetan, adineko banakaren bat nire antzean alfabetatu eta zuzendu dugunok kenduz gero.

Honen berri paradigmetan dago eta ikustea neke baieztatzeko.

Baina badira oraindik nahasketa hau egiten ez dutenak eta hortxe bertan oinarriturik aditz batzuen lekukotasuna azaldu nahi nuke.

Gaur gramatika golpez jokatzen da sarritan eta batzutan gure belarriak minduten dira honelako aditzak entzutean: “lagunduko zaitut; deituko dugu... etab...”.

Nik neuk ez dinot hori gaizki dagoenik, gutxiagorik ere ez, baina nire herriko adinekoan artean hauxe ikusi dut: aipatutako solezismo horretan jausi ez direnek “lagundu, itxaron, deitu eta hola-koak” ZER-NORI-NORK” jokoaz baliatuz egiten dituztela (11).

Horregatik ba, herriak zergatik hargatik erabili izan ditu era horretara eta herria beste gauza askotan lez jakituna da eta nire aldetik errespetagarria.

15.-ADITZ-JOKO BIKOITZA

Hemen aipatuko ditudan aditzak, bakoitzak bere eginbeharra badute ere, Zeberio euskeran adierazpen ber bera egiteko era biak erabiltzen ditugu eta datiboduna asko erabili ere.

Adibideak zenbat gura eta harexen beste dauzkagu eta hona hemen batzuk:

“lapikokoa egosi ete da?”.

1	2
“bai, onaskero egosi de”	...”bai, onaskero egosi yatzu”
	“urliek esi ete dau idie?”
“bai, sano ondo esidau”	...”bai, sano ondo esi otzu”
	“badakar aspigarririk?”
“es, estakar”...	”es, estakatzu”
	“aurten badoa ala yayetara?”
“bai, aurten be badoa”	...”bai, aurten be bayoatzu”
...edo beste hirukote hau:	
	“selan gurasoak?”

1	2	3
“bie(k)p(b)ixi	dire/bixius (doguz) / yakus”	

16.-ADITZ BEREZIAK

Paradigmetan jasorik egon arren, interesgarria litzateke eurentariko batzuk aipatzea.

ERAGON eta JARIO aditzen jokoak bizirik daukagu (ikus paradigmak) “daragoiot” egiten badugu ere.

Adibidez:

- “baragoiosue artayorran e?”
- “bai, baragoiu ba”
- ...
- “urliek e... bario ba idebateari!”
- “apakarrik es, naupe bariot”
- etab...

Laguntzaileetara bagoaz hor ere badira kasu aipagarri batzuk: Esaterako, IZAN aditzaren iragana: “nintzen, sintzen, san gintzen, sintzien, sirean”.

Bai eta, NOR:NORI kasuko: “llat, llatzu, llako, llaku, llatzue, llakie” gaur “LITZAKIT” dena lit.

“EUTSI” ere aberatsa dugu bere erabilieran. Laguntzaitetik aparte, alde batetik forma eginak: “dautzela...” Lit. deusala eta baita, jokatua ere partizipio gabe.

Adibidez:

- “su, urlie asarratu in de auntzekaitik”
- “da, niri ser daust, estauket auntzik eta”
- (hitano) ser yostek, etxaukoat auntzik eta”

17.-ADITZ-FORMA MULTIPLEAK

Paradigmak ikusten badira, kasilleru bakoitzean era bat erabilten da gehienetan, baina batzuetan era bat baino gehiagotara agertzen dela ikusiko dugu (12).

Bat aipatuko dut adibide bezala eta hain zuzen laguntzaile transitiboa.

Orainaldiko hirugarren pertsona plurala hartzen badugu hor dira: “daude, daure, daurie, daudie, daie...”.

Eta iraganera bagoaz beste hainbeste edo gehiago ikusteko aukera daukagu: “auren, auden, aurien, audien, saurien, situen, aien, iin...”.

18.-ADITZ-JATEA

Beste kasu batzuetan oster, “ekonomiak” eranginda edo, aditz-forma berberak erabiltzen dira tokiz-kanpora.

Adibide bezala eta argiago ikusteko, hor dago “EGITE ERA - ZUKA, ORAINALDIA, ZER-NORI-NORK” paradigma.

Fenomeno hau, gertatzen bada ere, mintzaera maillan kontes-toak laguntzen digu zein zeinetakoa den bereizten.

18.1.-FONEMA JATEA

Erara datorrenean, adibidez, ZER-NORI-NORK. Orain Aldian, hasierako “d” hori, Grupo Fonikoaren barruan, bokale artean sugertatzen denean, galdu be egiten da: “doat”: “ekarri oat” baina “esan doat”. etab.

19.-BALDINERA ETA ONDORIOA

Lekukotasuna adierazteko baino ez bada ere, Zeberion “BA- eta -KE” biak doaz batera. Bigarrena datiborekin doanean berdin: “BA- eta -KIO”.

Beste alde batetik (ikus. paradigmak) Ondoriokoak diren: “naintzike” lit. nintzake eta “naintike” lit. ninteke, nahastu egiten ditugu eta nahaskera hau baldineraraina joan da: “Banintzike, Ban(a)intike” (13).

20.-EZAGUTU BAI, BAINA ERABALI EZ

Zeberioako aditza batzen ibili naizenean eta aditz-forma batzuez galdetu, hauxe erantzun hau hartu dut baten baino behiagotan: “esotu iten du eta erabili be indu, baye gaur hauxe darabiu”.

Esate baterako, gaur “ÑATZU” -”laguntan yoan Ñatzu” erabilten dena, ezagutu, beste era bitara ere egiten da herrikoen esanetatik: “natxatzu edo nayatzu”.

Herritar batek aditz edo beste hitz asko ez ditu erabiltzen baina ez dakizkienik ezin dugu esan, askotan erabilte ez hori ebokazio falta gatik delako.

Ni neu, hasieratik ohartu nintzen fenomeno honetaz eta nire inkestak egiterakoan gogoan izan dut ebokazioaren beharri-za(14).

21.-PARTIZIPIOAK

Lehen partizipioa dela eta Zeberio euskeran osorik erabiltzen ditugu indikatiboan zein indikatiboz kanpo.

Bigarren partizipioa egiteko “-TEN” atzizkia darabilgu lehenengoari deusala.

Lehen partizipioa “-TU” duna denean era bitara egiten dugu: bata “-TUTEN” eta bestea “-TU” galdu eta “-TAN” erabiliz. Adibidez: “apurtuten edo apurtan; bigunduten edo bigun tan; aginduten edo agintan;...”.

Hau honela bada ere, bisilaboetan beste fenomeno bat gertatzen da alternantzia. Alde batetik “-TEN” egiten da: “galduten; sartuten; batuten; etab.” baina bestetik “-TZEAN” darabilgu “-TU/DU” galdu-rik. Adibidez: “galtzean; sartzean; batzean; etab...”.

Eta fenomeno hau ez bakarrik “-N” bukaeraz, beste kasu batzuetan ere bai. Adibidez: “galtzeako; batzeako; sartzearik; etab...”.

“-TZEAN”, laguntzaile zein sintetikoekin jotzen dugu. Hona hemen adibideak: “bedar sikue batzean yoat; bedar sikue batzean ñaok, bedar sikue batzean yakiat; bedar sikue batzean yostek; etab...”.

Hirugarren partizipioa “-KO/GO”rekin egiten dugu eta ez du aparteko bereiztasunik.

Bigarren partizipioaren barruan, “EGIN” aditzak, “-TEN” ezeze, “-EN” ere egiten du eta ugari gainera: “ikasginen, ongiginen, ume-
ginen, mediginen, kakaginen, txixeginen, korosginen, egurginen, etzeginen, yatekoginen, abiginen, orrautzaginen etab.”

22.-ARGITASUN BIBLIOGRAFIKO ETA GAINETIKOAK

- (1) Euskaltzaindia. Euskal Aditz Batua. 1979. Aurreragoan aztertua: ikus Euskera 1973 eta 1977.
- (2) talde lana; Arejita, A.; Eguzkiza, J.; Irazola, J. M.; Uriarte, J. Bizkaieraren Idatzizko Arauak: Deklinabidea eta Aditza. 1983.
- (3) Ikus grabaketa mapan Undurra eta Etzaso. Lehenengoan "daurie/-s" jaso dut eta bigarrenean "daye/-s". Aldaketa nabaria hain kilometro gutxi barruan. Beste alde batetik, pluralak egiteko "-IT-" ezaugarriaren erregistroa ere badarabilgu.
- (4) Konstante bezala, hitanoko femeninoa egiteko "-NA" ezaugarria, "I" edo "U" ren eraginez "-NE" egiten da bokale itxidura baten bidez.
- (5) "E" dirudi eta beste batzuetan osteraz ez bata ez bestea.
- (6) "iin" forma hau Etzasoko Anebeko baserrian jaso da. Ikus mapa.
- (7) Andrazkoen hitanoa ondoen Uriondon gorde da gazteak ere artean direla. Adinekoen artean auzune gehiagotan ere gorde da, Etzason esate baterako, baina urrituz doa.
- (8) Undurran bertan nire belaunaldiko neba-arreben artean, gure etxeak "ZUKA" gabiltza gure artean eta auzokoak (Goyoagatarrak) "HITANO".
- (9) "ZUKA" rajotea erreztasunagatik da baina "HITANO" a hangoa zein hemengoa berandu baino lehen jaso behar da eta irakatsi.
- (10) Etabar horretan hor dira esate baterako: "atzo bakarrik e... serean!" edo "se iten saindun ba bakarrik atzo?" edo "e(s)saunken lagunik atzo ala?" etab...
- (11) Beste aditz zahar batzuk ere kasu bati baino gehiagori begida daude. Adibidez: "ekin, eragon, jario—" batzuetan datiboari begira egiten ditugu baina beste askotan "ZERTAN" kasuari. Esaterako: "bearren dariot; artayorran daragoyo; ekio(k)p(b)edarrebaten..."
- (12) Ikus esate baterako, Egite Era, Orainaldia Zer(nor)-NORK eta ugariago Lehen Aldian.
- (13) Esamolde egin bat darabilgu sarritan gure artean eta haxe da: "gure aituek esan *beistike...*; abadeak esan *beistike...*; gaztelerazko "como(me) decía o dijera"ren pareko. Hemen, alde batetik "beist" daukagu eta bestetik "-KE" bitartean "i" epentetiko bat dutelarik. Jatorrizko esanahia ez dago hain argi baina gaurkoa bai.
- (14) Atlas linguistiko, isoglosa edo osterantzeko lan bat egitean kontu handia izan behar da inkesta eta abarrekin. Esate baterako, nik neuk, jakinez gainera jaso ditut (12) notan aipatzen ditudan aditz forma ezberdinak. Baina Zeberioko euskera ondo ezagutzen ez duen beste norbait izan balitz jasoko ete zituen forma guztiak? Beste alde batetik, berri-emaileak baliteke inkesta egiterakoan dakizkien forma guztiak gogoratu ez egitera, eta jakina, erazuten duena eta dakiena ez da bat. Horregaitik, nire azterketa barru barrutik egindakoa da eta jakin egin dut nola ebokatu. Laburtuz, gure herrietako hiztunek euskera aberatsa dute eta ekonomiaz edo errezeraz joaz ez digute euren altxor guztia erakusten, gutxiagorik ere ez. Kontuz ba! Eta ez ahaztu: euskera bizia aberatsa bada aberastasunean jaso behar da eta norbaiten galbahea ez bada gauza herri-euskera aberatsa eralgiteko galbahea aldatu behar da eta ez galbahekoa.

VII. JOSKERA

ZEBERIOKO EUSKARAREN JOSKERA (1)

Iturri aberats hau agortezina dena jakinez gainera ausartu naiz haronako bat egiten arlo zabal horretatik adolfo Arejitaren “Euskal Joskera”ko sarrerako hitz batzuk gogoratuz: (2)

“Gure hizkuntzak bere barruan, egituran, dituen aberastasun eta ahaltasun guztiak geuganatzea bear bearrezkoa dogu: geure euskera trebe ta zoli erabilteko gauza izan gaitezan beti forma este-reotipatu ta egiñegiak artu barik.”

Horra hor ba, Zeberioko euskeraren joskera barruko hainbat eta hainbat pitxi-lora.

Ikusiko denez, jasotako adibide guztiak transkripzio fonologikoan agertuko dira bizitasuna zainduz (3).

1. ESALDI SOILAREN ATALAK

1.1. IZEN SINTAGMA

—Euskeran, marka guztiak, mugatzaile, kasu, lumero... izen sintagma osoari dagozkio.

—Izenordeek izen sintagmaren betekizunak hartzen dituzte.

Deklinabideko kasu batzuetan ez da mugatzailea agertzen, baina berriro agertzen da beste kasu batzuetan: “etzetik, etzera..., baina etzean eta etzea”.

—Izen bereziak berez dira mugatuak baina hartzen dituzte zehaztasun osoagarriak:

—“onek (g)ure Txomin onek in dauenalangorik!”

—“ori Patxi ori suronean bixi soan estok?”

—“sein Mireneri lagundu sauntzen ba etzera?”

—Izen bereziak adjetiboarekin izen arrunten erabileran sartzen dira:

- ”suron Julen lotzabakoari seoser esango neuskio!”
- ”edosein ume mokodariok iten dotzu hori!”
- ”gure aitite defuntuepe esatauen ori”

—Bokatiko asko artikulatu gabe erabiltzen dira sarri singularrean:

- ”gixon! erdu ona!”
- ”mutil! ao ixilik”

—Senitarteko, aite, ama, osaba, izeko... eta honelako senikerazko berbak artikulaturik gabe erabiltzen dira:

- ”amabitxi etorri yakun atzo”
- sauron aitexeak esan oskun”

—Herri edo toki izenak eta pertsona izenak joskera berdintsua daukate:

- ”Seberio erri andie dana argi yaok”
- ”Bilbo sarrean jeneroa merkeago dao”

—Herri izen batzuk artikuluz erabiltzen dira: Izen arrunten deklinabide mugatuari dagokionez:

- ”arratie da gure ausoa”
- ”Biskaiko lurrek esoatire (esoak dire)”

—Toki izena konposatua eta bigarren osogarria arrunta denean, izen arrunt bezala erabil daiteke:

- ”Seberion be esta faltako sesanik”
- ”Auskelerrien be erdera askotxu entzuten da”

—Baina artikulatu gabe ere erabiltzen dira “Euskalerria” izan ezik:

- ”Txorierrin txorie(k)p(b)akarrik estaos, sosoapebai”

—Jaiegun izenak egun bakarra adierazoteko egun izenaz lagundurik doaz eta mugatu pluralean jai osoak adierazoteko:

- ”Domusantu ganean dauku”
- ”Domusantuetan eleka(k)p(b)etetan dire”

—Esaera eta atsotitzetan mugatzaileak ez dira sgertzen sarri.

- ”umeak Madrilen be ume”

—Ezta zenbaketetan ere:

- "ardi, auntz, arito eta akar, dana garbitu aurien"
- "gixon, andra ta ume, danak edan-edanda"

—Atributoa artikulua gabe erabilten da:

- "Seberioke abade in aurien"
- "sorribistu biortu yaku oin"
- "usaba in dalaskoa entzun yoat"

Postua, ogibidea adierazterakoan izan aditzaz eta antzekoekin ere sarritan:

- "gure aite pastore san aldi beten"

—Askotan ez da mugatzailerik behar aditz lokuzioaren atala denez gero:

- "mesedetan beste kalte ingotzu lagun orrek"
- "gari yoten gabis"
- "ume yagoten ibili de untxarte"
- Baina egiturok aldatu egiten dira askotan
- "mesede andie ingotzu santiritu orrek"
- "gixon andie inde"
- "danon artean yo gaindusen gariek"

—Umeen arteko berbetan:

- "yan txitxi, lastana"
- "txatxa yan ingosu gero!"
- "pupu in dosu esta?"

1.2. IZEN SINTAGMAREN ITXURA

IZENA OSAGARRI GABE

—Izena + mugatzailea:

- "txorie" - "txori ori"
- "Txori bet"
- "txori asko"

—Izena + mugatzaile (1) + mugatzaile (2):

- "txori biek"

—Mugatzailea + izena:

- "lau txori"
- "ainbe(t) txori"

—Mugatzaile (1) + izena + mugatzaile (2):

- "lau txoriek"

- "onik umeok"

—Izena + adjetiboa:

- "txori polite"

- "txori poli(t)p(b) et"

—Izena + adjetiboa + mugatzaile (1) + mugatzaile (2):

- "txori eder biek"

- "txori eder orrik"

—Mugatzaile (1) + izema + adjetiboa + mugatzaile (2):

- "iru txori politek"

- "iru txori ederrok"

OSAGARRIA + OSATUA

—Osagarria + -ren + osatua. Osagarria konkretua edo mugatua:

- "aman sereGINEK" (amak dituen zereGINak)

- "nire bearrisANak" (nik ditudan beharrisANak)

—Osagarria + -ko + osatua:

- "etzeko tresnak (etxean dauden tresnak)

- "erriko basoak" (herrian dauden basoak)

—Osagarria + (-) + -ko + osatua:

- "egurreSKO atea"

- "suganako mine"

—Osogarri + -dun + osatua.

- "gangardun olloa"

- "garrikodun abure ori"

—Osagarria + (t)ar + osatua:

- "Oroskoar mutilek"

- "Dimostar sasteak"

- "SeberioStar ikesGINEK"

Baina, kasu batzuetan -(t)ar erabili beharrean, -ko hartzen da:

- "SeberioKO nezkak"

- "DimeKO gasteak"

Osagarria + -bako + osatua:

- "lotzabako gixona"
- "susterbako andrea"
- "gasbako lapikokoa"

Halan eta guztiz ere beste era honetara ere erabilten dira:

- "gixon ganorabakoa"
- "ume lotzabakoa"

2. ESALDIAREN GUNA

Datu ezagunen gainean jakin edo jakin eragin nahi dena edo batez ere komunikatu nahi dena.

1.—Guna, (ardatza) Itaun-hitza denean: NOR, ZER, NOIZ, ZEN-BAT...

Oharra: Naiz eta guna itaun-hitza izan, ezezko esaldietan ezetza itaun-hitza eta aditzaren bitartean joango da: "nor esta etorri ba?":

—Itaun-hitza izenordea denean: (itaun-hitza + aditza):

- "nor etorri de?"
- "seineri emon dotzesu dirue?"
- "sainbet (d)akasues ixilean?"

—Itaun-hitza adjetiboa denean: (itaun-hitza + izena + aditza):

- "se ordu de?"
- "se barri dakastesue ba?"
- "sainbet urtean on sara Ameriketan?"

2.—Guna (ardatza izena, aditz izena, agjetiboa, (atributoa) ize-nordez, (galderazko adjetibo eta izerordeak ezik) adjetiboa denean:

—Izena denean: (ikus esaldi soilaren atalak). (Izena, izen sintagma + aditza).

- "Peru etorri de"
- "Otzandioko mutilek in doskue"
- "ainbet neska mutil yaok arpelik (g)altzean"

—Aditzizena denean:

(aditzizena + aditza)

- "yateari emon dotzo"
- "baten esatea da naiko"

(Aditz izenaren sintagma + aditza)

- "umeakas egunero ibiltea(k)t(d)akar ori"

- "edosein gause iteari ez beti ondo eretxi gero!"

—Adjetibo (atributoa) denean:

- "andra ori mamalea da"

- "eskondue da gixon ori"

—Izenordea denean:

a) Izenorde pertsonala (norkia) denean. (norenkiak edo posesi-
boak sail honetan aipatuko ditut).

—Izenorde indartua + aditza.

—EU markaz. ZEBERION -EU > -AU.

- "nau nas usaba"

- "su sau(k)tx(y)akingosu se indosun"

- "gaurea da eta es beste iñona"

—BER markaz:

- "bera ixin de eta es gu"

- "berari emon dotzu eta es umeari"

- "berea ixingo estau ba?"

Askotan ere askotan -BER marka hau errepikaturik agertzen
zaigu semantika balioak aberastuz:

- "semea aite berbera da"

- "sauk ikusi osune berbera ikusi ot naupe"

- "orixe berberori ixin de sorotz in dostena"

b) Erakuslea denean:

(Izenordea -indartu gabe + aditza)

- "au de nire maixue"

- "ori de ni(k)t(d)iñodana"

- "a da gure etzea"

(Izena indartua + aditza)

—XE markaz:

- "auxe ixin de"

- "onexeri erosi nontzen"

- "aixe(k)t(d)akie"

—BER markaz:

- "berau de"

- "beronek esan dau"

- "berorreri esan otzen"

Berrindarturik ere sarritan agertzen da:

- "berberau de "
- "berberonek esana da"

A- markaz:

- "aor gure aite"
- "aikor gure ama"

d) Izenorde mugagabea edo numeralak denean:

(Izenordea + aditza)

- "batenbatek in dau"
- "iñori emon dotzesu ala?"
- "edoseineri emon leio"

e) Adberbioak denean:

(erazko: adberbioa + aditza)

- "sutunik etorri sen"
- "olan i de"
- "oker imini osu txapela"

Oharra: Zeberion hiru graduak bereizten dira: "onan, olan, alan".

—ZENBATEZKOA denean:

(adberbioa + aditza)

- "gitxi yan dosue"

BER- markaz:

- "bertan daukosu"
- "Nongoa sara? Yoan da bertakoa!"
- "bertara eskondu sen"

—XE eta BER- markaz:

- "ementxe bertan bixi de"
- "araxe bertara doas beti yoan be"
- "untxe bertan aukikosu auki be"

BER- errepikatuz:

- "berpetan dauku etzea"
- "antxe berpetan esautu sirean"

ESALDIAREN GUNA ADITZAREN BAIETZA EDO EZETZA DENEAN.

BAIETZA DENEAN.

Aditz soilaz:

- "basatos"
- "badakisu urliena esta?"
- "ibili badabil baia danabearrean"

Aditz konposatuaz:

- "etorri de iñor"
- "Patxi etorri de?"
- "Eztaibaidetan: "esta etorri" / "etorri esta in"
"bada etorri" / "etorri in de"

EZETZA DENEAN.

Aditz soilaz:

- "estator?"
- "yakin be estaki"
- "estoa yoan, badoala esan arren"

Aditz konposatuaz:

- "esta yoango" / "yoan esta ingo"
- "umerik esta egon suronean" / "egon esta in"
- "galdu etxatzue in nik dakidala"

Itaun edo adierazkorretan: "etorriko esta ba?
"yoango eskara ba?"

GUNA ADITZAREN EKINTZA DENEAN.

Aditz soilaz (bere erroko partizipioa gehituz).

- "ibili sabis de, olango gausak yaso bear"
- "nik esto(t)p(b)ear andrarik, auki dauket eta"
- "egon badago be ekarri dakat bedarra"

Aditz konposatuaz (EGIN aditza gehituz. Baina "egin" honek ez du laguntzailea aldatzen):

- "apurtu in de"
- "yausi in yako"
- "in inbiu ori" (egin egin behar dogu ori).

GUNA ESALDIA DENEAN.

Osagarria osotuaren aurretik:

- "ixilik oteko esan daust"
- "sarroninsaitiela esan otzuen aititek"

Osagarria Aurkezle Bidez:

- "sera esan oskun: tertzios etorteko"
- "esetz esan osten: bera etzala etorriko"

EGITURA BANATUAN ETA BATEZ ERE BERBETAN OSAGARRIA OSATUAREN ATZETIK JOAN LITEKE.

Guna aditzaren baietza denean:

- "esa nauntzun ba, es yoateko"
- "badakisu ba suk ori gusurre dana"

Guna aditzaren ezetza denean:

- "yakin daki estatorrena"
- "esan indau estakarrela baia badakar"

Berbetaren jarioari dagokionez:

- "amak esan dau esetz, orrik (g)ausok etxakosela gus-tetan eta es esateko geao"
- "erosi nausen, ba, domeketarako ta..."

Oharra: berbetako jarioaren ondorioz zer esan eta zer aztertu ugari dago. Herri euskerak sarritan bere bideak egin ditu, nik neuk, neure herriko euskeraren transkribapenetan ikusi ahal izan dudanez.

3. ESALDI SOILAK

3.1. ESALDI ENUNTZIATIBOAK.

Esaldi enuntziatiboak: Atributiboak. Aditz atributodunak.
Predikatiboak. Aditz predikatibodunak.

3.2. ESALDI ATRIBUTIBOAK.

- Hiru ataldunak dira: suj. + atrib. + aditza.
- Izen atal edo sintagma bakoitzak bere mugaketak daramatza.
- Mugaketaren kasu berezietarako ikusi: Isen Sintagma.

- Hitzen ordenarako ikusi: Esaldi soilaren atalak.
- Ordena neutroa: suj. + atrib. + aditza da; baina ordean aldatu egiten da galdegaia edo komunikabideko paradigmaren arabera.
- Batzuetan elementuen ordena eta ahozkoaren doinua dira sujeta eta atributoa zeintzuk diren argitzen digutenak.
- "Patxi erriko alkatea da"
- "Erriko alkatea Patxi da"

ATRIBUTUA ZER-NOLAKOAREN PARADIGMAN.

(SUJETOA + atributoa + aditza).

- "umea ederra da"
- "gure soloko bedarrak sano ona(k)t(d)ire"
- "Undurrako etze ostaiko solo barrenean artoa dao"

(Atributoa + Aditza + Sujetoa. Atributoa agiriena):

- "ona yatzu ardao ori"
- "lapur utze san ixin be a gixona"
- "onixek gixono(k)t(d)ire agintariak"

(Atributoa + Aditza. Sujetoa isilpeturik):

- "ederra da"
- "goso da"

(Sujetoa + Aditza + Atributoa):

- "urlie da onen yaubea"
- "Don Jose da gure abadea"

SUJETOA NOR-ZER PARADIGMAN.

(Atributoa + Sujetoa + Aditza):

Gaurko erabileran, sujetaak atributoaren konkordantzia erakartzen du normalean baina kasuren batzuetan jaso daiteke sujeta eta aditza pluralean eta atributoa singularrean.

- "ederra sauron umea da"
- "onak gaure gurasoak(k)t(d)ire"
- "gure ardurea aurten artoa(k)t(d)ire"
- "piñuek ixingo dire etorririk onena"

(Sujetoa + Aditza. atributoa isilpeturik):

- "Nor da etxagune emen ba? Nau nes"
- "kalenturarako ser da onena? Aspirinea da"

(Sujetoa bakarrik. Atributoa eta aditza isilpeturik):

- "sein txarrikuma gurosu ba? Edozein"

- "nos yoango sara iturrukuretan? Nainos"

ADITZAREN BAIETZARI EDO EZETZARI DAGOKIONEZ.

Baiezko esaldiaren orden arrunta hauxe litzateke: Sujetoa + Aditz Markatua + atributoa.

- "ori badok lamiñea"

- "batzuk badire sorginek ixin be gero!"

- "su ixingo sara batenbat biger edo edo etzi"

EZEZKOAN: "ori espadok personea"!

"eser ezpotzet esan orreri"!

"orrik espadosak parte onekoak"!

Oharrak: IZAN ez diren aditz batzuekin ere atributo eta sujetoaren arteko konkordantzia zaintzen da.

- "egurdie otza dao"

- "aurten artoak ederra(k)t(d)atos" (5)

Izan iragangaitza ez diren aditzekin (ikusi Izen Sintagma) atributoa osagarriarenekotzat har genezake: kasu batzuetan inoiz adizt lokuzioaren atal hartu arren.

- "semea abade u (dogu)"

- "nor dosu ori ba? Semea dot au"

- "gurasori (K)p(b)ixi dosu?"

- "gurasoak esese aititeape bixo odas undino"

URTEN; BEHAR... aditzekin kasu konkordantzia ere egiten da baina IRUDI aditzarekin osteraz ez da kasu konkordantziarik egiten.

- "basabei orrek ona dirudi"

- "larrosea dirudi nezka onek"

- "ardao onek onak urten dausku"

- "intxaurrek sindoak ixin bea dau intxaursaltzarako"

3.3. ESALDI PREDIKATIBOAK

Ordena neutroa: Sujetoa + Osogarriak + Aditza da.

- "nik ori amagandi(k)t(d)akit"

- "Txomin atzo Bilboti etorri sen"

- "surok atzo txakoline edan sainduen"

Baina ordena hau aldatu egin liteke galdegai eta komunikabideko paradigmen arabera:

- "amagandi(k)t(d)akit nik ori kontu ori"
- "bart in auen botaka umeak"

Esaldi inbertsonaletan laguntzaile iragankaitza erabiltzen da:

- "gurean bedar asko yaten da"
- "lanari ekin beako yako"

BAIEZKO ESALDIAK

Hitzen ordena sujeto + osagarriak + aditza edo galdegaia eta komunikabideko paradigmei dagokiena da. (Ikusi Esaldiaren guna).

- "Peru etorri de"
- "semea etorri yaku soldadiskatik"
- "gauri ekarri oskus amak intxaurrek"

EZEZKO ESALDIAK

(Ikusi Esaldiaren guna).

Ezezko esaldietan ZER izen sintagma nominatiboan (-ZER) edo partitiboan (ZERIK) joan liteke mugatasunaren arabera.

- "sesanik esta faltako gure artean"
- "dirue esta aspaldien sobran daoena"
- "basaurdarik ikusi be eskaindun in"
- "eskaindun bedar arloa akabau"

Izen orde eta adberbio mugagabeak ezezko esaldian, indartuta, be, bere, ere ezaugarriekin edo indartu gabe, batez ere esaldiaren bukaeran:

- "iñope esauen agorik askatu"
- "au estoa iñora be"
- "ser beostesu ba? Esebes"
- "basoas iñora ala? Es, iñora bes"
- "iñosbe esta gurera etorri"

3.4 SEMANTIKA JOSKERA LOTURAK

3.4.1. OHITURA ADIERAZTEKO

—Forma soilen oposizioan.

- "au gixon au tertzios etorten da beti"

- "onek estau aukiten orretarako logurerik"

—Forma soilen oposizio gabe (testu inguru bidez).

- "ume au egunero elduten yat belu baño beluago"

- "onek mutil onek aginekas apurtuten daus intxaurrek"

—Forma soilaren prozesuaren puntutasuna neutralizatu egin liteke, ahozkoan behintzat; forma konposatuen balioa ere neutralizatu liteke.

- "one(k)p(b)eti dauke umore ona"

- "egunero dakasus oñetako bustiak"

PROZESUAREN JARDUERA ADIERAZTEKO.

—IBILI aditzaren bidez, Batez ere mogimendua, ekintza adierazten duten aditzekin edo luzaroko prozesuan.

(-TEN, -ETAN, -N, -KA, -Z...).

- "musean dabil tabernan"

- "auskera ikisten dabis"

- "ernegetan dabil aspalditxuen"

- "umeakas dabil"

- "auskera ikisten gabis"

- "musean dabil tabernan"

- "txistuke dabil"

- "atxurren ibili gara gautu arte"

- "poses beterik ibili de"

—EGON aditzaren bidez. Batez ere prozesu geldia edo momentukoa adierazteko.

- "lo yaok"

- "sufriduten dao"

- "ure irikiten dao"

—EKIN, behin eta berriro arlo baten ahalegintzea (ZER, NORI, NORK).

- "ekin ingo yotzek orrek, baie bereari"
- "ekiosu itaurreari laster du akabau te"
- "ekiok bedar ebaten iñontza daoen artean"

ERAGON

- "surok eragon, gaste sarien artean"
- "badaragoiosue piperrak sartzean" / sartzeari

—JARIO

- "ni(k)p(b)ariot gari eraiten" / eraiteari
- "ak a... bario satz atetan" / ateteari

3.4.2. IMPERSONALTASUNA

Aditz iragankorrekin, laguntzailea iragankaitza:

- "atea berez itxi da"
- "itaurren galburue(k)p(b)atues iten da"
- "Murgati Seberio ondo ikusten da"

Aurreko egituraren ondoan aditz iragankorrarekin NORK hiru-garren pertsona plurala erabilten da esangura berdintsuan:

- "gusurre dala diñudie"
- "or asko kobretan daurie"
- "Peru kartzelan sartu i daurie"

Aditz iragangaitzekin:

- "bide orretatik eskoas iñora"
- "orregas esin laitike yoan"
- "saratorregas gortu in saintikes"

3.4.3. ERREFLEXIBOTASUNA

BURU hitza erabiliz:

- "saure burue ondo yagongosu suk"
- "bere buruagas berbas daragoio"
- "bere burue gordeteak estautzo onik in"

—Laguntzaile iragankaitza erabiliaz:

-”orrastu sara baie txarto”

-”yantzi sates beingo baten”

—Erreflexibotasuna adierazteko beste batzuk: (beti ez dira erreflexiboak).

—Nik nauretara, zuk... eurak euretara.

-”nik nauretara eta suk sauretara esin geinke burutu”

-”eurek euretara majo dabis”

Norenkia + “barrureko”.

“ + “artean”

“ + “kitan” (kautan)

“ + “kolkorako”

-”bera(k)p(b)erekitan asmua daus gururrok”

-”bere artean esan auen ba se...”

ELKARRENARTEKOTASUNA Elkar (B.alkar Zeb. arkal).

—Aditz iragankorra, ZER singularra.

-”suk eta nik arkal ikusi gaindun ferien”

-”esotuko estogu arkal ba, ainbeste urtean!”

—ZER, NORI (sing.), NORK (pl.).

-”guk arkaleri laguntan dotzu”

-”arkaleri asko gurotzie orrik”

ALKAR beste kasuetan:

-”arkalegas bixi dire”

-”arkalegaitik asarratu dire”

BAT... BESTE... erabiliz. (Sujetoa, NOR edo NORK, pl.).

-”bate(k)p(b)estea ikusi be ixin dau in”

-”bata bestearen atzean dabis plageak arturik.

3.4.4. AHALMENA ETA EZINAREN ADIERAZPIDEAK.

AHALMENA adierazteko.

Indikatibo zein ahalera bidez adierazo, aditzaren iragangaitz edo iragankortasuna ez da aldatzen:

- "ekarri geinke"
- "yoan al ixin banintzen"
- "etorri naintike"

Lehen partizipioa + ahal + indikatiboa.

- "sakue eroan al bosu"

Lehen partizipioa + ahalera + (orain aldia galtzen badoa ere Zerberion gordetzen dugu oraindik).

- "ni nauk inaike surok on esarren be"
- "in inainke baie estaki(t)p(b)a siur"

EZINA adierazoteko.

Ezin + Indikatiboa + Lehen partizipioa.

- "esin yoat urdairi(k)tx(y)an".
- "urliek esin daus bedarrak sikitu aurten"

Tradizioari jarraituz oraindino entzuten dira honelako esaldiak:

- "esin yan sainke ogie otzitu arte"

Ezin + Ahalera + Lehen Partizipioa.

(Ezin + Partizipioa + Ahalera ere erabiltzen da).

- "esin naitike su barik egon"
- "esin erosi gainke kotxe barria"
- "gaur esin laiteke on bear barik"

3.4.5. BEHARRIZANA ADIERAZTEKO.

BEHAR aditzarekin aditz laguntzailea iragankor bihurtzen da.

- "ainbet arto erain beot ondiño"
- "etzera yoan biu (behar dogu)"
- "naupe etorri beakot suronera"

4. ESALDIEN ARTEKO JOSKERA

4.1. KOORDINATUAK EDO ELKARKIDETUAK

KOPULATIBOAK

ETA, TA, (DA) LOKARRIAZ.

1. esaldia + ETA + 2. esaldia.

- "bearren yoan dok eta sotzalbo be etxok in"

- "gastea da ta ikisiko dau undiño"

- "soas sa esaiosu etorteko"

ETA zergaitik kutsuz. (enklitikoa) (ikus. zergaitizkoak).

1. esaldia + ETA + 2. esaldia: edo ETA azkenean.

- "yagi sates ba, belu de ta"

- "emendatu ixini(k)tx(y)aok eta, se ingotze(k)p(b)a"

- "etze gustie yan auen da, eskean asi sen"

ETA esaldi soilaren atalak ugaritzeko:

- "kanponasiñoak eta ikusi yosak orrek"

- "gaubes da ibilten dira orrik"

- "ixikoa ta etorri dires"

Baita... BE

- "aurtèn asak ona(k)t(d)aukus baite piperra(k)p(b)e"

- "gure Peru ikusi osue? bai. Eta txomin? baite"

- "orri(k)p(b)karrik es, bai gau be gixona!"

EZTA... BE

- "estoste eser in esta ingo be"

- "estauko ardaorik esta uri(k)p(b)e"

1. esaldia + 2. esaldia (ETA) + aditza partizipioan + BE + EGIN
(edo aditz bera) jokatua.

- "yoan posi(k)t(d)oa eta etorri be posi(k)t(d)ator"

- "olango gausak entzun eta ixildu be iten dire"

- "burdie eroan dau, ekarri be in dau"

1. esaldia + 2. esaldian batzen den esaldi atala + BE...

- "nik esanauen, suro(k)p(b)e esango sainduen"

- "aite etorri de, umea(k)p(b)e etorriko dire"

- "gurea bada, surona be bada"

BE EZ

1. esaldia + 2. esalsia / aditza partizipioan BE EZ + laguntzailea
-EGIN partizipioan (edo aditz bera, partizipioan ego jokaturik).

-”estire yoan, yoan be estire sarri iten”

-”estire yoan, yoan be sarri estire yoango”

1. esaldia + 2. esaldia / esaldi atal bat + BE EZ:

-”nik enauen entzun, suro(k)p(b)e esainduen entzungo”

-”a estok etorri, lagune(k)p(b) estosak agartu”

BE BAI

1. esaldia + 2. esaldiko aditz partizipioa + BE BAI.

-”posi(k) ñoak ortik, etorri be bai”

-”yoan posi(k)t(d)oa., etorri be bai”

-”artu iten dau, emon be bai”

BE EZ

1. esaldia + 2. esaldiko aditz partizipioa + BE EZ.

-”estaos etzean, soloan bee”

-”esta(t) tx(y)an, yango bes”

EZEZE... BE

Aditz lokuzioetan: Izen atala + EZEZE + 2. esaldiko aditz partizipioa (edo izen atala).

-”yan esese, edan be sie edango leuke”

-”lo esese, Itxarri(k)p(b)e oten badaki orrek”

-”sera esese, sera be ingaindun”

1. esaldiko edozein atal + EZEZE + pareko atala + BE EZ + aditza:

-”edan esese, yan be estau iten”

-”barrerik esese, negarri(k)p(b)e estau iten”

-”emen esese, an be estao posik”

4.2. ELKARKIDETZE DISYUNTIBOA

ALA

EDO

NAHI

ZEIN

(ETE)... ALA

Beti itaunetan edo zeharkakoetan:

- "yoan soas ala etorri satos?"
- "erosi in dosu ala emon in dotzue?"
- " berea dau ala iñona ete da?"
- "bere ala iñona ete da?"
- "ikusi in bear ona ala txarra dan"

Aditz sintagma isilpeturik:

- "etzetik satos ala tabernatik ain berandu"
- "etzetik ala tabernatik satos ain belu"
- "mutile ala neskea da?"
- "selangoa artuku, baltza ala surie?"
- "basatos ala?"
- "aurie da ala?"
- "bagoaxak ala?"

EDO

Esaldi asertiboan.

- "ori buru bakoa da edo estao sano"
- "estaudie entzuten edo estao iñor"
- "sagarra yaixu edo espabere madarie"

Zentzu berdintsuen adierazgarri:

- "asindak edo dirue estauko edosinek"
- "lasiertuna edo errapeko gaxoa dauko bayek"

EDO... EDO

- "edo bata edo bestea"
- "bietari(k)p(b)at, edo yan edo itxi"

Ikusten denez, Zeberion, EDOK;ALAre balioa hartzen du kasu batzuetan. Esakunaren indarrak sementika balioak aberastu egiten ditu.

ZEIN..., NAHI..., NAHIZ...

- "bata sain bestea"
- "ogie sain artoa yango naunke"
- "gaubes nai egunes dabil ortik sear"
- "aurrerikara nais atzerikara egin artayorran"

NAHI... NAHI
NAHIZ... NAHIZ
ZEIN... ZEIN

- "nais mutile naiz neskatoa gustauko llata"
- "sain bata sain bestea etorri gabonkariakas"
- "sain goxekoa sain arrastiko mesea entzun"

EDO... EDO

- "edo tertzios etorri edo etzean lotu"
- "edo arre edo iso"
- "edo bata edo bestea derrigor inbiu"

4.3. DISTRIBUTIBOAK

Ezaugarriak esaldiaren hasieran:

- "batean badatorrela bestean estatorrela, beti seoser"
- "bata gastegia, bestea sarregia"
- "bateko han, besteko emen, beti arona"
- "batak au, besteak ori, nori yamon in"

Ezaugarriak esaldiaren bukaeran:

- "negartie da batetik, yatun txarra bestetik..."
- "ateak itxi batean, sabaldu bes bestean..."

Ezaugarriak era gehiagotara:

- "belu de batetik, logure bestetik, banoa lo"
- "bateti berbabidea, sesana besteti, ser egin?"

...LA ...LA

- "badala estala: ixin in de.
- "motza dala estala, genako andrea artu dauen"
- "bateko gastea dala, besteko estala, eskondu in de"

4.4. ELKARKIDETZE ADBERSATIBOA

BAINA

1. esaldia + BAINA + 2. esaldia:

- "buruko mine dauko baye yoango yatzu"
- "yakin asko daki urrean, baye aistu iten yako"

1. esaldia + BAINA 2. esaldia (BAINA enklitikoa).

- "sarra dala baya, uindo biskor dao"

- "estoala baya, yoan in de"

1. esaldia + 2. esaldia + BAINA enklitikoa (Menpeko kontzesibat-
zat ere har dezakeguna).

- "yoango naintike, belu de baye"

- "yaixu gisen ori txarra osu baye"

1. esaldia + 2. esaldia + BAINO.

- "nik estot in, sau(k)p(b)año"

- "buskentza estosu yan, arpelik (g)aldu baño"

- "bedarra estot ekarri batu baño"

Era gehiagotara.

- "estiñotzut txarresean, onesean baño"

- "ara yoan baño lenao moro"

BARIK, BEHARREAN

(Egitura aldetik menpeko izan arren hemen sartzen ditut esan-
guraz antzekoak bait dira).

1. esaldia + BARIK/BEHARREAN + 2. esaldia:

- "adinon on barik tiroso laguntan"

- "aiteri esan bearrean amari esaiosu"

- "yausi barik"

- "dana bearrean!"

1. esaldia + 2. esaldia + BARIK/BEHARREAN.

- "ator sutondora, otzakilik on barik"

- "esan iñontzan, ixilik(g)orde bearrean"

1. esaldia + 2. esaldia + OSTERANTZEAN / EZPABERE

- "arean mundu bakoa san, on utze ostaintxean"

- "ao geldi, emongoat espabere"

Beste erabilera bat:

- "ekarri iturrukure, ostaitxean ikusikosu"

- "es atera txitik(g)ero, espabere..."

OSTERA, BARRIZ

1. esaldia + 2. esaldiko atal bat + OSTERA / BARRIZ + 2. 2saldiko azken zatia:

- "yan ondo iten daust, lo barres askenean"
- "olgau iten dau, ikisi, ostera, aiue(k)p(b)es"

1. esaldia + 2. esaldia + OSTERA / BARRIZ.

- "enas ogiten yoan, yoateko esan dau barres"
- "suri estotzu yango, gurean bete be ixinde ostera"
- "txirgorea dalakoa, baye edurre da barres"

BARRIZ

Esaera edo lokuzio bidez ere erabiltzen da.

- "Bai barres"

4.5. HITANOZKO ESALDIAK ZEBERION.

HITANO era esaldi parataktikoen artean sar dezakegu eta gaur egun ere horrela erabiltzen da Zeberion komunikabideko hainbat kasutan batez ere adinekoen artean guk gazteok esaldi hipotaktikoak erabiltzen baditugu ere.

Adibide argigarri batzuen bidez hobeto ikusi ahal izango dugu:

ERABILERA ZAHARRA: Esaldi nagusia bakarrik HITANOZ.

- "etorriko dala esan yok"
- "estakiela esan yostek"
- "etxakola gustetan esango yotzat"

GAZTEON ERABILERA: Nagusia zein menpekoa, biak HITANOZ:

- "etorriko doala esan yok"
- "etxakiala esan yostek"
- "etxakoala gustetan esango yotzat"

Egia esateko, gaztean erabilera hau nagusitzen ari da eta adinekoan artean ere errez entzun daiteke hitanoa hipotaxisean.

5. MENPEKO ESALDIAK ZEBERION

5.1. ESALDI OSOGARRIAK

ADITZ JOKATUAK

—LA. Nagusia baiezkoa.

- "etorri dala deretxat"
- "buruko mine in yakola esan doste"
- "bene benetakoa dala esaun de"
- "in gainkela esan dotzut"
- "apurtu laitikela yakin dosu"

—NA. Menperatuko ekintza hiztunarentzat jakindakotzat ematen denean. Nagusiak jakite edo ziurtasuna adierazten du.

- "basenkien etorriko sana"
- "badakit aurten be yoango sarena"
- "eskerrak etorri sarena"

—NAREN. Izenaren penpean.

- "yan bari(k)t(d)aoenan antza dauko"
- "abadekie ixin danan antzik estauko"

—NIK. Nagusia ezezkoa.

- "estot entzun urten dauenik"
- "enenkien ara eskondu saintzenik"
- "enenkien ixikoa il yatzuenik"

—NIK. Nagusia itaunean.

- "yoandanik edo entzun dosue?"
- "barriro agartuko danik esango ete saunke?"

Menperatuko ekintza hiztunarentzat jakindakotzat ematen denean nagusia ezezkoan zein itaunean egon! -NA erabiltzen da:

- "katutute daoena estosu ikusi ala?"
- baina
- "estot ikusi katutute daoenik"

—LA ren gaineko zehaztasun ezaugarriak.

—LAKO, -LA(Z)KOA, -LAKOAN, -LAKOTAN, -LAKORIK...

- "estaoelakoa esan dostie"
- "olan dalaskoa entzun du"
- "an dalakoan emen"

- "yoan dalakoan gaos"
- "etorrilo dalakorik estotzu esan?"

—N. Subjuntiboan. Nagusiak: guraria, beldurra, beharra, ezina, zilegia...

- "eskolak ikisi daisusen gure gaunke"
- "bildur nes andra lagunabarra aurkituko estosun"
- "estao txarto saure ideakoagas eskondu saitesan"

Erabilera batzuk ez dira errezak kokatzen baina hona hemen gatzelerazko "sí, como te va a venir!" eta autzerakoak.

- "bai, etorri estaiten!"
- "bai, yoan estakian!"
- "bai, yan estaitzen!"

Oharra: Baldintzazko esaldien itxurapean osagarrian esanahi berdinekoak erabilten dira.

- "gurago lauke beragas eskonduko basintzikes"
- "postuko naintike sauk esango basauskio"

ZE: Egitura banatuan eta batez ere ahozkoan.

- "esan dau se tertzios yoateko"
- "esan dau ba se edurre dakarrela"

ADITZ JOKATUBAKOAZ

—TZE- (-TE-) atzizkiaz eginiko aditz izena.

ZER (nominatiboan). Nagusiak guraria adieraziz gero subjuntibo baina sarriago.

Sujetoa: "gausa ona da daneri(k)tx(y) atea"

Osagarria: "baye(k)p(b)atzea gure naunke"

Atributoa: "legea aurrekoari on itea da"

Halan eta guztiz ere beste bereizketa hau ere egiten da Zeberion:

- "yan gurot" (nik)
- "yatea gurot" (nik) edo (gehiagok)

ZERK (ergatiboan).

- "edur andiek iteak bere kaltea(k)t (d)akas"
- "ori esateak estotzu lotzeak emoten?"

ZER (datiboan).

- "zer deretxasu goxago yateari?"
- "nik enauskio emongo edateari!"

ZEREZ (genitiboan) Izenaren osagarri.

- "ilberan eraitean kontue dok ernaro txarrau"
- "asko ostuen buruko minek sartzaroan"

ZERIK (partitiboan).

- "ona etortarik estaukosu"
- "urliegas, etzera etortarik estao"

—TZEKO (-TEKO): Nagusiak agindua: (6)

- "bake-bakean itxiteko esan doat"
- "soloko saputzek erretako agindu nauntzen"

5.2. ZEHARKAKO GALDERA ESALDIAK

Adimen-adierazpen, esatea esaldi nagusian.

1.—Itaun berbaz egiten direnak: -N ezaugarriaz.

Esaldi asertiboan:

- "bakit nor ixin den"
- "yakin gure naunke nok in dotzuen"
- "susau(k)tx(y)akingosu ser dabisun"

Esaldi interrogatiboan:

- "estakisu nora yoan dan?"
- "bitu (Begiratu) nondi dabilen"
- "bakik nogas abilan?"

Agintezko esaldian:

- "esayok nos yatorran"
- "esaik onek txal onek sainbe(t)p(b)aio dauen"
- "esaik sainbet erosi oasen"

-N + BAINO + Ez + ADITZA

- "nok in dotzen baño esta"!
- "no(k)tx(y)o dauen baño estok"!
- "sek eroan dauen baño esta"!

2.—BAIETZA ETA EZETZAREN EREMUA

—n (ala... -n) (ala ez)

- "estakit etorri den ala es"

- "neskatxie ala mutile dan dabakisu?"

—NIK

- estot entzun emen daosenik"

- "allegau direnik entzun dosu?"

—EA eta -N ezaugarriekin:

- "bitu ia bedarra sikit den"

- "soas ia txakurre kanpoan daoan"

OHARRA: Erderaren eraginez edo, oso zabal dabil BA- aurrizkia zeharka galderetan, batez ere gazteen artean.

- "estaki(t)p(b)adator"

- "ia lapikokoa inde badao"

- "estakiu pelikulea asi bada be"

- "bitiok bedarra yan bayok"

- "etxakiat etorri espok"

5.3. BALDINTZAZKO ESALDIAK

Aditz jokatuaz:

BA- da aditz aurretik jartzen den ezaugarria baina halan eta guztiz ere ondorioaren -KE ezaugarria aditz forma berean jartzeko ohitura dago Zeberioko euskeran.

BALDINERAKOAK:

1. Orainaldiko irrealak (baldintza ez da betetzen) eta gerorako baldintzak (gertakaritasuna adierazten dute) bereizteko esanahira jo behar da.

Baldintza baldineran

BA + soila

Partizipioa + -KO + lag.

Ondorioa usteeran

Soila + -KE

-KO + -KE

- "bera balator gau eskaintzikes yoango"

- "saurok ingo basaunkie ai(k)p(b)e ingo laukie"

- "gustauko ballatzu yoango saintikes"

2.—Iraganeko irrealak. (Baldintza ez da bete).

Baldintza baldineran Ondorioa egite eran

Lehen partiz. + BA- + lag.	-KO... -N (ind. iragana)
Lehen partiz. + BA- + lag.	-KO... -KEAN

-”yakin ixin banau ingo nauen”

-”emon balotzo auko auen”

Kasu batzuetan iraganeko baldinerari -N bat jartzen diogu Zebe-
rioko euskeran:

-”yakin banauen enaintzen yoango”

-”esan botzen ingo auen”

Ondorioa adierazteko egite erako formak nagusitu dira; uste
erak ez dira horregatik osoan osoan baztertzekoak erabilera lan-
duan:

-”yakin balau esauen ingo”

-”lenago esan basaust enaintzen beren beregi yoango”

EGITE ERAKOAK

Baldintza betez gero ondorioaren ziurtasuna adierasten da; bal-
dintza betetzea normala da beste alde batetik:

-”su basoas nau be yoango nas”

-”auk espadakik nik selan yakingo yoa(t)p(b)a?”

-”egie esaten bok, gizona ixingo as”

Badira baldintzaz eragitako egiturak aditza geroan dela helbu-
rua adierazten dutenak:

-”iñora yoango bagara, urtetako ordue du”

-”aurrera ingo bu ekin in beakotzu”

Beste egitura berezi batzuk, batetik baldintza esaldia eta beste-
tik zergaitia edo helburuzko esaldia daukatenak, biak IZAN aditzaz
loturik doaz. Holakoetan baldintza esaldiak sujetoaren ordezkio
egiten du.

-”etorri bok sereGINE auki daualako ixin dok”

-”lau ankan ibili basirean otzagaitik ixingo san”

ADITZ JOKATU BAKOAZ

-Z GERO Aditz partizipioarekin.

- ”ardao lar edanaskero moskorra seguru”
- ”dirue auki eskero etzaldea erosiko ñaunkek”
- ”ara yoan eskero mesede ingo lostesu”

EZIK, EZEAN

- ”dirurik auki esik esin nainke erosi kotxea”
- ”ikisi esik esaunke burutuko biximoduen”

-TEKOAN, -TEKOTZAT...

Adint sustraiari gehitzen zaizkion ezaugarriok baldintza kutsua daukate sarri askotan. Gerokotasuna adidazten dute.

- ”dana nautzat ixitekotan yoango naintike”
- ”dana yan esitekotan esaunke artu bear”
- ”ardieri emotekotzat erosiko naunke galtzue”

Partizipioa + -AN (BERE) (7).

- ”gordeixu baten batek ikusien be”
- ”baten batek gaituen be sur on sates”
- ”umean batek entzunean be esaixu maldasiñori-(k)p(b)ota”
- ”medikue etorrien be iminibus erroga barriek”
- ”baten bat yausien be sikitixu origo au”

“ZEIN” lokarriz.

- ”goardasola eroaik sein busti”
- ”astiro yoai sein mosus aurre yausi”
- ”umea yagoine sein galdu”

5.4. HELBURUZKO ESALDIK

Helburuzko esaldietan ondorena lortzeko “asmoa” adierazten da, ekintza “zertarako” den.

Aditz jokatuaz.

Subjuntiboa (-N) atzizkiarekin.

-N

Esaldi nagusi eta menperatuko sujetoa berdina ez denean erabiltzen da: “yan dayan erosi oat”.

Gaur eguneko erabileran -N da aditz jokatuaz erabilten den ezaugarri bakarra helburua adierazteko.

Beste esaldi mota batzuekin bereizteko nagusiaren esanahira jo beharko da “asmoa”, helburua edo xedea” adierazten duen jakiteko.

Helburuzkoetan oraina eta iranaga biak dira erabilgarri “consecutio temporum”aren arabera. Baina hizkuntzarik gehienetan gertatzen denez, gaztelanian eta frantzesean adibidez, iragana galtzen doa orain aldiaren alde. Baina iragana erabilgarria da batez ere hizkuntza landuan.

-”kontuan yausi naiten in dostesu aupada”

-”autzi dote ona posi(k)p(b)ixi saitesan”

Baina honelako esaldiak ere entzun daitezke:

-”dirue emon otzuen baserrie erosi daisun”

-”ederra(k)p(b)ototzusen ixilik on saitesan”

Aditz jokatu gabekoaz.

-T(Z)EKO

-”sesin au yateko aginek sorrotz bea dire gero!”

-”etxagunegas eskontako ni pobrea ñatzu”

-”txoleta darabiu ure edateko”

-TEKOTAN, TEKOTAN...

-”beragas egoteko nao arrastien”

-”saugas etortekotan esta on ala?”

-T(Z)EARREN, -T(Z)EAGATIK, -TZEARRIK

zergaitia

-”arinegi yoatearren/gaiti sasitzara yausi de”

-”lartxu edatearren moskortu ok ori”

helburua

-”diruek itearren txarto yanda bixi de”

-”propiedadera eskontearren burue galduko lauke”

-TEKO: erabilera berezian

-”urlie ixin esiteko!”

- "gure sarra*k* ixin esiteko!"
- "gure aitue ixin esiteko!"

Adibidez: "batzuk etxakiek eser emoten, urlie ixin esiteko! (urlia emotuna zela adierazteko).

5.5.ERLATIBOZKO ESALDIAK

EGITURA LOTUAN

- N + izen deklinatua
- + artilulua
- + beste mugatzailereren bat.
 - "ikusi dosusen bidaskiek bayeruek ixin dire"
 - "ebagi osun bedarra arpelik ebagi osu"
 - "esan dausen berbak, ba(t)p(b)etxatas gustau"

EGITURA BANATUAN: (APOSIZIOAN)

- "...ori, Patxin semea dosu, serean bixi dana, elexondora eskondu sana, bai, amaka semalaba dituen*a* eta oindo atxine estala etze barrie iten asi dana.

Egitura lotuan ondokoa kontextoan argi ulertzen denean, substantiboa kendurik muga eta kasu markak -N erlatibo-markari ipintzen zaizkio:

- "ormau in daurienak arginek ixin dire"
- "yantz*a*n dabisenok estaukie orpoetan arrik"
- "berbakoak estirenakas kontus badaespada"

Aurrean aipatu dudanez, erlatibosko esaldiak deklinatu daitezke nahi edo behar den kasuetan.

- "or daoena naure semea yatzu"
- "ondo doanari itxi bakean"
- "yokoan dabilenak estauko etzera tirarik"
- "seinakio daosenantzat badauket seregine"
- "gauberdien dabisenan ganean obeto ixilik on" etab. etab...

Erlatibozkoak berez izan ez arren erabilgarri dira holako esaera adierazkor*r*ak:

- "ser ikusi, a ikisi"
- "umean sentzune etzean entzune"
- "ser erain, a batu"

5.6 PARTIZIPIOZKO ESALDIAK

Erlatibozkoen parekoak dira egikera amaitua, burutua adierazten dutelarik.

1.—Partizipioa + -(E)KO -TAKO

- "nik esanekoa estosu in"
- "dotean emoneko diruek suster bari(k)tx(y)an daus"
- "suk ekarriko atxurre apurtu etxat in ba"

2.—Sustantibo barik partizipio hutsari ezarten zaizkio markak.

- "nauk ekarrie da ori gero!"
- "nauk ineri esetz esango ete otzesu ba"
- "suk erosieri etxoten banao, argie nao"

5.7. ZERGAITIA

Esaldi menperatu kausalak nagusiko ekintzaren arrazoia adierazten dute. Komunikazio aldetik mota bitakoak lirateke esaldi kausalak:

1.—Zergatia jakin erazi da ondorena ezaguna delarik:

- "aurie asi dalako etorri gara"

2.—Zergatia ezaguna da eta ondorena jakin erazi nahi dugu:

- "gariek eldu direnez ebagi ingus"

Beste sailkapen bat ere egin dezakegu:

1.—Espezifikokoak, esaldiaren helburua zergatia adieraztea denean:

- "amea etorri yakielako daos ixilik"

2.—Explikatiboak, helburua ondorena adieraztea denean eta bide batez, argibidez, zergatia adierazi:

- "etzera noa, belu de ta"

Esaldiak:

Aditz jokatuaz	Izen sintagma eta aditz izenarekin	Elkarkuntzak
-LAKO	-GAITIK	ZE
-ETA, TA	-T(Z)EAGAITIK	ZERGAITIK ZE
-LA (E)TA	-T(Z)EARREN	
-NEZ		

-LAKO

- "sauk esan dostesuleko in dot"
- "doala, estostelako kasurik iten"
- "gurotelako in dot eta kitu"

ETA, TA

- "undiño umea da ta se ingotzesu ba!"
- "saos ixilik, naiko da ta"
- "noyan etzera belu be bada ta"

-LA (E)TA

- "ume asko be badaukela ta lagundu in beayako"
- "tertzioa be dala ta garie erain beako da"
- "negue be bakarrela ta egurretan noa basora"

-NEZ

Atzizki hau ia ez da entzun ere egiten baina bere ordeaz -N + LEZ erabiltzen da bai zergatia eta bai erazkoak egiteko.

-N + LEZ

- "gautu dauan les eskara yoango urrinera"
- "sau etorri saren les estauke(t)tx(y)oaterik"

-NEZ GERO

- "plasara soaseneskero istesus errekauek"
- "aurie asi daueneskero soltau degusen ganaduek"
- "barauegune daneskero estaigun yan okelarik"

-T(Z)EARREN

- "belu etortearren yo nau"
- "arinegi yoatearren yausi nas mosus aurre"
- "etzea itearren diru gustie yoan yat"

-TEARRIK

- "dana deslai itxitearrik oin dana ankasgora"
- "sauri emotearrik nau bapebarik"

ZE / ZERGAITIK ZE (hau bigarren hau oso gutxi).

- "ongo gosak se bayaok ser esan"
- "bañoatzue se baye(k)p(b)atzeako yaukoadas"
- "semetxuek! aurreratu ixue oin, segaiti se sartzarorako falta ingotzue(ta).

5.8. ALDIZKO ESALDIAK

ESALDI NAGUSIKO PROZESUA AURRETIK BURUTZEN DENEAN

AURRETIK, BAINO LEHEN, /-AGO), ORDUKO

- "esaixu yan eser baskari aurretik"
- "esaixu edan txikitorik yan aurretik"
- "arpegia garbitu etzetik urten baño len"
- "gausak itorduko ondo pentzau"
- "gautu baño lenago in korta bearrak"

ARTE, ARTEAN, BARIK ETA... ARTE (bukaera adierazteko).

- "antxe on gaintzezan sau etorri arte/artean"
- "es yoan arik eta dana yan arte"
- "mundubako utze san arik eta eskondu arte"

-NERAKO

- "konturetu gaintzenerako aimareak"
- "etzera yoaten sarenerako danak afaldute daos"
- "elexara yoaten gaintzenerako, lekuripes"

ESALDI NAGUSIKO PROZESUA BATERA BURUTZEN DANEAN:

-NEAN

Indikatiboan

- "solteru egoten saintzenean ankak soltu"
- "buruko mine daukasunean artu aspirinan bat"
- "iñor estaukasunean nigana satos"

Subjuntiboan (oso gitxitan)

- "yoan saitesanean kontus ibili"

-NETAN, -N BAKOTXEAN, -N GUZTIETAN...

- "tabernara doan bakotxean katutu"

- "gurera datorrenetan posik etorten da"
- "yoan dan gustietan arpelik"

-LA

- "iketzegosten noala Mari ikusi nauen"
- "basoan nengoala parte txarrekoak ikusi nituen"
- "lo daoela be ikusi iten dau orrek"

-N ARTEAN, -N BITARTEAN...

- "tabernara doan bakotxean katutu"
- "gurera datorrenetan posik etorten da"
- "yoan dan gustietan arpelik"

-LA

- "iketzegosten noala Mari ikusi nauen"
- "basoan nengoala parte txarrekoak ikusi nituen"
- "lo daoela be ikusi iten dau orrek"

-N ARTEAN; -N BITARTEAN

- "gu lo gaosen artean ausokoa atxurrotzean"
- "errentore on dan bitartean larri ibili de"

-ERAN, -KERAN

- "etorreran ikusi satut"
- "yoakeran kontus yoan badaespada"

Ikusten denez hemen ere ez da beti betetzen "consecutio temporum" a:

- "etzean naoela etorri sen"
- "etzera nentorrela ikusi ñok"
- "etzerantza nentorren ikusi nauanean"

ESALDI NAGUSIKO PROZESUA ATZETIK BURUTZEN DENEAN

-NEAN

Prozesu edo egikera bukatua edo burutua adierazten du aditz edo aditz formaz baliaturik.

- "sorra pagetan dosunean berba ingu"
- "esanak esan yakosanean txiterdi be es auen atera"
- "su yayo saintzenean in gaindun au etze barri au"

-NEZ GERO

- "buruen sartu yakon eskero bixi be esta"

-NETIK, -NIK: HONA, ETA GEHIAGO...

- "eskondu danetik esotu be esilai"
- "bearren asi danik ona bestala dabil"
- "asarratu sanik eta geao agartu be esta in"

-NEKO

- "ikusi naueneko mosuke iruntzi bea nauen"
- "agoa askatu aueneko asi yakosan sarataka"
- "eskondu saneko asi yakon agintan"

-Z GERO (8)

- "eskondu eskero estau juergarik in"
- "gautu eskero ekiten autzien kontukonteteari"

ETA GERO, ORDUAN, OSTEAN...

- "in dosune in de gero nori emon arpegie?"
- "asko edan orduen enas ñora be mogitan"
- "afaldu ostaien kartetan ingu"

-RIK HARA

- "iruntzirikara botauen yanekoa"
- "sagarrak laurkindu ixus errerikara"
- "ikusirikara esotu ot"

Izenari loturik ere erabilten da.

- "labarikara yaten du ogie"
- "etzerikara dabil bearren"
- "alborikara ikutu nau pasakeran"
- "atzerikara es in ñori burlerik"

Partizipioa + -ALA

- "aterala yan gauntzen dana"
- "emonala iruntzuko lauke"
- "irebasiala gastetan dau"

Partizipioa + BARRITAN / ZAHARREAN

- "yayoparriten urdin-urdine san"
- "yanbarriten es in ugerrik"
- "yan sarrean lo be obeto iten da"

5.9. ADITZ JOKATUAZ

-N LEGEZ, -N LEZ, -N MODUAN, -N ANTZEAN...

- "gure aituek esayauen les, oin estao lengorik"
- "nik in doten moduen iten bosu, ondo soas"
- "aurek esan daurien antzean indot"

BA + baldinera + LEGEZ, LEZ, MODUAN...

- "nauk in banau les estaust esan ba!"
- "iñok espaleki letxe yokatu dau"
- "betiko bagintikes moduen bixide"

-NEZ

Egitura kidetuan.

- "telebisiñoan ikusi unes, estaipa nora eldu biun"
- "orti(k)t(d)iñudienes, aurtan edur urte aukiku"

-LA

- "umea apurrin ekarrela ikusi gaindun"
- "umea besoatan naunkela loak artu osten"

ADITZ JOKATU GABEAZ

Partizipioa + -(E)KO + LEGEZ, LEZ, MODUAN...

-TAKO

- "sauk itxiko moduen topau nauen"
- "aitek esaneko moduen ibili gero!"
- "sauk entzuneko antzean entzun dot"

Partizipioa + -T(Z)EKO (Helburu kutsuz) + LEZ, MODUAN...

- "ondo sikituteko moduen sabaldu bedarrak"
- "umeak artu es iteko moduen iminixu"
- "barriro topetako letxe gorde gausak"

Partizipioa + BARIK, EZINIK,...

- "ibili ixinik etorri ok moskorragas"
- "txapela kendu barik ibiltok ori beti"

Partizipioa + -Z, -AZ.

- "suñori etzeratues goas"
- "burue makurtues doa orratiño"
- "esies daru idi misketu au"

Aditza isilpeturik

Atal biak kasu berean: LEGEZ, LEZ.

- "aite les iten daus gausak"

- "umeari les emototzien yaten"

- "txakurre les yaten dau okelea, ogi barik"

-REN LEGEZ, LEZ, MODUAN...

- "amerikanuen moduen bixi de"

- "eskekoan antzean dabil aterik ate"

-K LEZ

- "su(k) les esineis in bearrak"

- "aite(k) les daro labrantzea"

LEGEZ, LEZ, MODUAN... eta beste sinonimoak izen sintagman ere erabiltzen dira mugagabeko izenaren atzean:

- "gixon les portau de"

- "lagun moduen diñotzut"

Esaldiak izen zintagmaren bidez batzen direnean:

Izan aditzarekin (isilpeturik sarriago).

-N LAKO, LANGO

- "sulangoa banintike oba naunke"

- "txarrie igeskoa langoa bada estao txarto"

- "nilangoa bat on soan da bera txarrie(k)tx(y)an"

BESTE ADITZEKIN

Aditz jokatua + -N + MODUKO, ANTZEKO...

- "iges auki gaindun moduko artotzarik estauku aurtan"

- "suri ekarrikotzun antzekoa nau(k)t (d)auket"

Aditza isilpeturik:

- "ire modukoari esin laiok mesederik eskatu"

- "orren antzeko biskorrak etxaosak nainon"

5.10. ESALDI KONTZESIBAK

ADITZ JOKATUAZ

Egia esateko "-N arren eta Nahiz eta... -N" ez dira askorik edo bat ere entzuten, forma enklitikoetan ostera erabiltzen da.

BAINA (enklitikoa).

- "estaurie aintzat artzen, bere burue seosertzat auki dau baye"
- "yausi de parauxin bakoa ixin de baye"

BA... BERE (baldintzazko esaldien egituran oinarrituta).

- "indertzue bazan be ondo inderga yaok"
- "belauniko ballatorta be enauskio emongo"

ADITZ JOKATUGABEAZ

Partizipioa + ARREN (BERE)

- "asko auki arren dana yan dau"
- "eskondu arren be esta artestu"
- "yoan es arren be estaust ardure"
- " enaoela yakin arren etorri in de"

NAHIZ ETA + Partizipioa.

- "nai te galdu yokatu in biu"
- "naite txarto egon in in dau"
- "naite belu eldu goasen"

Partizipioa + -TA BERE.

- "esanda be in in dozu"
- "bixiek bixite be aurrera in dau"
- "iribasiiek iribasite be geao gure dau"

Partizipioa + -Z GERO BERE.

- "bere gogoa in eskero be estao posik"
- "yo eskero be estau negarrik iten"

Partizipioa + EZ TA BERE.

- "yoan es da be estosu asko galduko"
- "etorri es da be niri ser?"

Partizipioa + -TEAGATIK.

- "ara yoateagaitik estosu dana ingo"
- "lapikokoa yateagaitik esara asko lodituko"

5.11. ESALDI KONPARATIBOAK

Gehiagotasuna adierazteko: Nagusitasuna.

Konparaketaren 1. atala + 2. atala + BAINO + -AGO(kasu berean doaz atal biak).

- "gure soloa surona baño sabalagoa da"
- "berbas bearren baño denpora geao emoten dau"
- "lapikokoa sartanekoa baño ohea yatzu"

Lokuzioz:

- "ori gure aldean ondo bixi de"
- "urliek asko iribasten yok nire ondoan"

Ordena alda daiteke:

- "arpelagoa da agindute ine baño"
- "ohea da plasarako etzerako baño"

Aditz gaiak ere sartzen dira konparaketan.

- "pentzetan nauen baño gatzagoa ixin de"
- "eroan saindun baño askos andiagoa dakasu"

ERREPIKATUZ:

- "polito-polito daragoyo bearrari"
- "eperdie bero-bero in dotzo umeari"

Mailaketa aditzarekin:

- "esanago ta txarrago"
- "oñetakoak erabiliago eta bigunago"

MAILAKATZEA ADJETIBOA EDO ADBERBIOAREN BARRUAN

Adberbioen bidez:

- "sano gixon ona da"
- "gustis galdute dao"
- "ondo polite da etze au"

Atzizkien bidez: -EGI, -TXU. -TO...

- "gastegie da sutzako"
- "iluntxu dao susi barik ibilteko"
- "a san ixiteko gixontoa"
- "au dok iditzarra"
- "mutiko loditoa yatzu ori"

PAREKOTASUNA ADIERAZO

ADJETIBOAK KONPARATURIK:

-REN BESTE(KO), BESTEAN...

- "gurea besteko txakolin ona daukasue"
- "aiten besteko beargine inde dao"

Adberbioak Konparaturik.

- "estao atzo bestean ilun"
- "atzoko besteko otzik estu esotu"

BESTE, AINA, LAIN

Aurrean genitiboa zein ergatiboa.

- "No(k)t(d)aki su(k)p(b)este?"
- "aren beste estaki edosinek"
- "akaiñe badakixu su saupe"
- "yateko lain iribasten du"
- "bixiteko lain auki eskero!"
- "etzerako beste ingo dau"
- "galdu es iteko beste badaki"

Aditza + -N BESTE...

- "beadan beste be estau in"

HONENBESTEKO, HORRENBESTEKO, HAINBESTEKO (izenari lotuta).

- "norakosu ainbesteko prisea ba?"
- "onenbesteko sasitzarik esta iños on"

(-KO) kendurik:

- "orrenbeste umegas esin lai burutu"
- "ainbeste diruges nora soas ba?"

SUPERLATIBOA ADIERAZTEKO

-EN-

Adjetibo eta adberbio kutsuz:

- "auxe da gasteana eta sarren dao"
- "burdirik ederrena da eta ondoen inde dao"
- "txarri au sarrena da eta argalen dao"

-RIK ERDI

- "solorik erdiek labrau barik, ori de patxadea"
- "loa, yanik erdie dosu"

6.-GALDERAZKO ESALDIAK: HITZ ORDENA ETA ENTONAZIOA

Hitzen ordenari dagokionez, esaldi enuntziatiboetakoa bera da. Ahozkoan entonazioak markatzen du bereiztasuna.

Mugagabea denean, entonazioaz gain partitiboa dugu beste ezaugarrietariko bat.

Dudazkoa edo antzerakoa denean “ETE” partikularekin egiten dira esaldiak.

- ”txomin etorri de? Bai, Txomin etorri de”
- ”astirik aukikosu?”
- ”sainbet iribasten dosu?”
- ”estosu ekarri?”
- ”aurie ingo ete osku?”
- ”yoango ete gara ba?”

Galde-hitzak direla eta batzuk aldatu egiten dira enuntziatiboetan:

- ”iñor yoan da? Bai, iñor bai/baten ba (t)p(b)ai”
- ”eser bakasu? Bai, eser bai/seoser bai”
- ”iñon onda? Bai, iñon bai/ainbaten bai”
- ”iños on sara? Bai, iños bai/ nosonos bai”
- ”etab. etab...”

Ezezkoetan neutralizazio eginak ditugu:

- ”esebes / esepes”
- ”iñorbes / iñopes”

Era honetara bereizten dira ba Nominatiboa eta Ergatiboa:

7.-HARRIDURAZKO ESALDIAK

Ez da bat ere erreza arlo hau aztertzea, bakoitzak bere nortasuna duelako eta egoera bakoitzean bihotzaren bihozkadaz hitz egiten delako.

Mundu aberatsa da izan ere Harridurazko Esaldien mundua eta hizkuntzaren “arima” barruan dagola esango nuke. Horregatik aipatu bakarrak egiten dut joskeraren azken zatian agor-ezinezko iturri bat dugulako hiztunon artean.

- "au da ixitekoa!"
- "esan be itea!"
- "orioketa!"
- "se ingotzu ba!"
- "sarroninsaitiela!"
- "bijon daisuela!"
- "polite ser da su ume yayoparri au!"

8.-ARGITASUN BIBLIOGRAFIKO ETA GAINETIKOAK

- (1) Lan honen haronakoa egiteko. Eusko Jaurlaritzaren babespean egindako talde-lan bat —ni neu ere tarteko naizelarik— erabili dut eta lan honen oinarrian erdal zein euskal gramatika ugari ikutu dugu. Denak ez badira ere hona hemen batzuk.
- Altube, S. Erderismos. Bilbao, 1975.
- Añibarro, P. Gramatica Bascongada. ASFJU. SS: 1970.
- Arejita, A. Euskal Joskera. Durango, 1982.
- Azkue, R. M. Morfologia Vasca. GVE. Bilbao, 1964.
- Campion, A. Euskariana II. Pamplona, 1936.
- Etxeberri, J. Lan hautatuak. Lur, SS. 1972.
- Euskaltzaindia. Euskal Gramatika, lehen urratsak. P. 1985.
- Gavel, H. Quelques observations sur le passivite du verbe basque. RIEV. XXI.
- Gili Gaya, Curso superior de sintaxis española. Barcelona, 1973.
- Goenaga, P. Gramatika Bideetan. Erein. SS. 1978.
- Irazola, J. M. Aditza: Konparatua. Durango, 1978.
- Lacombe, G. Hugo de Schuchardt et la Morphologie de la Lengue Basque. RIEV. XXII.
- Laffite, P. Gramaire Basque. Bayonne, Ikas.
- Lafont, R. Le systeme du Verde au XVIeme Siecle. Elkar, Zarautz, 1980.
- Lekuona, M. Sistema conjugacional del verbo vasco. RIEV. XVI.
- Lewy, E. Bosquejo de una Sintaxis Elemental. RSVAP. II eta III.
- Mujika, J. A. Perpaus Bakunaren Sintasia. Bilbo, 1978.
- R. A. L. E. Esbozo de una nueva Gramática de la Lengua Española. Madrid, 1974.
- Salaburu, P. ikaslearen esku-gramatika. Arizkun, 1981.
- Taldeak. Arejita, A.; Etxebarria, J. M.; irazola, J. M.; Uriarte, J.: Bizkaieraren idatzizko arauak, Joskera II. Eusko Jaurlaritzak, 1989.
- Txillardegí. Euskal Gramatika. EV., Bilbo, 1978.
- Van Eys, W. J. Etude sur Lórigine et la Formation des Verbes Auxiliares Basques. Maisonneuve, Paris, 1875.
- Villasante, L. Estudios de Sintaxis Vasca. Aranz. 1978.
- Villasante, L. Sintaxis de la Oración Simple. Oñ. 1980.
- Villasante, L. Sintaxis de la Oración Compuesta. Oñate, 1976.
- Zugazaga, L. Morfojoskera. Derio, Udako Euskal Ikastaroa.
- (2) Arejita, A. Euskal Joskera. Durango, 1982.
- (3) Adibideak era bitara agertuko dira: Batzuetan kontrakzioa eginik eta beste batzuetan, irakurleari argitasuna eman nahian, erresultantea garbian doa eta beste kontsonanteak parenthesis artean.

- (4) Ezezko esaldiak egiteko gure lurraldean bizi bizirik daukagu eskema hau: Aditz-partizipioz + EZ + Laguntzailea + Egin; perpausa nagusi zein menperatuetarako.
- (5) Adibideok beste era honetara ere ager daitezke: "egurdie otza dauku"; "aurten artoak ederra(k)tx(y) atorkus".
- (6) "-TEKO" atzizkia osogarri zein helburuzkoa, era honetara darabilgu Zeberion: Aditza bisilaboa denean, "-TU/-DU" atzizkiari "-TEKO" erasten zaio: "sartuteko, landuteko, etab. Trisilaboa denean "-TU/DU" galdu eta "-TAKO" erasten zaio: "apurtako, samurtako, baskaltako, ixiltako" etab. Tretasilabo edo gora-gokoetan ere eurrekoen erara egiten da: armosetako, eskribitako, errebesetako, erretiretako" etab. Beste kasu batzuetara bagoaz berdin gertatzen da. Esate baterako: lit. lagunduten, Zeb. "laguntan"; lit. lagun (du) te/tzerik; Zeb. "laguntarik" etab...
- (7) Kasu hau adierazteko badugu Zeberion beste forma bat eta zuzenketa oharretan Mitxelenak berak ere ez zidan argitasunik eman. Baina erabiltzen dugunez gero hona hemen adibide batzuk: "gordeixu *sein* baten batek ikusi"; sikitisu origo au *sein* galdu" etab... (-ei- > -ai- sarritan, ikus dipton-gazioa).
- (8) "-Z + GERO" aditzari ezeze beste kasu batzuei ere erasten zaio. Adibidez: "bein neguraskero allabako okerana(k)t (d)ariola gabixek"; "Bilboraskero gabonkariet ekarrisek"; "sartzaroraskero etxune bearri(k) p(b)ear", etab...

VIII. KONTSONANTE MULTZOEN AHOZKERA

Hitz egiten dugunean, “Kanpo sandhi” edo “Grupo Foniko”en bidez egiten dugu eta era horretara kontsonanteen elkar-joteak sortzea guztiz bidezko da herri-hizkuntzaren eufonia, ekonomia eta artikulazio ohitura bitarteko direlarik.

Izan ere, ez da bat ere erreza “Grupo Foniko” edo osterantzeko kontsonante elkarte batzuk ahozkatzea eta horregatik herriak, berezko fonetika legeak jarraituz, erreztu egin du kontsonanteon ahozkerak (1).

Hiztun bakoitza aparteko mundu bat da eta beste hiztunekin bateratsu hitz egin arren, beti dira bata bestearengandiko aldakuntzak.

Gainera, hiztun bakoitzarengan ere, bizitzako egoera guztiak ez dira berdinak, eta egoera batean egon edo beste batean egon “Grupo Foniko” berbera ez da berdin-berdin ahozkatzen (2).

Nire aldetik, Zeberioko euskeran aurkitu ditudan “Kontsonante Multzo”en ahozkerak jasoten saiatu naiz, euretariko batzuk, aurretiko aipatu ditudan faktorean arabera, beti berdin ahozkatzen ez direlarik.

Metodologiari dagokionez, era askotara azter daiteke “Kontsonante Multzo”en ahozkerak. Nik jarraitu dudana bidea hau da: Ahots-Moldeari dagokion sailkapena hartu eta euretariko kontsonante bakoitza herrian erabilten diren beste kontsonante posible guztiekin elkar-jo erazi banan-banan eta alfabetikoki herriko hiztunengandik jasotako adibideak bitarteko direla (3).

Argibide bezala, komilla artean doan fonologia mailako herri-adibide bakoitzak literatura mailako bere pareak gainean, “Kontsonante Multzo”en jatorria ikusi eta ondorioak aterareko.

1. LEHERKARI GORRAK.

1.1. “-p”

Ez da erreza azken posizioan “p” bat aurkitzea “eup!” edo ez bada.

1.2. “-t + b- = “-p-”

- 1) bat bai
“bapai”
- 2) bat bakarrik
“bapakarrik”
- 3) ez dakit buruz
“estakipuruz”

“-t + d- = “-t-”

- 1) bat dator
“batator”
- 2) ontzat dauka
“ontzatauko”
- 3) ez dakit dana
“estakitana”

“-t + f- = “-f-”

- 1) bat falta da
“bafaltada”
- 2) ontzat firmauko dot
“ontzafirmaukot”
- 3) ez jak falta
“etxafalta”

“-t + g- = “-k-”

- 1) bat gara
“bakara”
- 2) zeuretzat gorde
“sautzakorde”
- 3) ez jat gustatu
“etxakustau”

“-t + j- = “-j-” (4)

- 1) zenbat jan dozak?... bat jauna
“sainbetxadosak?... bajaune”
- 2) zelan hartu dok ba? ontzat jauna
“zelan artu opa? ontzajauna”

3) baso bat Juani dotean
"baso bajuaneri dotean"

"-t + k-" = "-k-"

- 1) bat karran doa
"bakarrandoa"
- 2) zeuretzat katea hori
"sautzakate ori"
- 3) ez jat katigatu
"etxakatigitu"

"-t + l-" = "-l-"

- 1) nik baudaukat laguna
"nipaukolagune"
- 2) solo bat landu
"solobalandu"
- 3) ez jak loditu
"etxaloditu"

"-t + m-" = "-m-"

- 1) emon dot mosua
"emondomosue"
- 2) neuretzat madaria
"neutzamadarie"
- 3) ez jat mobidu
"etxamogidu"

"-t + n-" = "-n-"

- 1) ekarri dot narra
"ekarrionarra"
- 2) beretzat nabil
"beretzanabil"
- 3) ez dot neurtu
"estonaurtu"

"-t + p-" = "-p-"

- 1) bat parean dago
"baparean dao"
- 2) heuretzat porruak
"autzaporruek"
- 3) ez jak paratu
"etxaparau"

“-t + s-” = “-s-”

- 1) jan dot sagarra
“yandosagarra”
- 2) heuretzat sagardoa
“autzasagardagoa”
- 3) ez jat sugertatu
“etxasugertau”

“-t + tx-” = “tx-”

- 1) nik badaukat txakurra
“nipaukotxakurre”
- 2) merketzat txarria
“merketzatxarrie”
- 3) ez dot txarrik esan
“estotxarrikesan”

“-t + x-” = “-x-”

- 1) nik badaukat xaxarea
“nipaukoxaxarea”
- 2) heuretzat xaxara hori
“autzaxaxarori”
- 3) etorri jat xaxarea
“etorriyaxaxarea”

“-t + y-” = “tx-”

- 1) bat jan dau
“batxadau”
- 2) esantzat joan da
“esantzatxoan da”
- 3) ez dakit jaten
“estakitxaten”

“-t + z-” = “-z-” (“s” ahozkatzen da)

- 1) entzun dot zurea
“entzundosurea”
- 2) beretzat zan
“beretzasan”
- 3) ez jat zabaldu
“etxasabaldu”

ONDORIOAK:

- a) “-t” fonemak “b-; g-; y-” jotean, fonema berri bat sortzen da bakoitzarekin: “-p; -k; -tx-” hain zuzen.

Fonema berrioren izateari buruz, Ahoskunea bigarren fonemarena da baina Ahots-Moldekoaren eraginez gorturik.

- b) “-t + d-” kasuan, biak ditugu Ahoskune berekoak eta elkar-jotetan gorra nagusitzen da.
- d) “-t + y-” kasuan, gortzetik aparte, Ahoskunea ere zertxobait aldatzen da sabai-aurrerantz.
- e) Beste kasu guztietan, “-t” galdu egiten da jarraian datorren fonema nagusituz.

Baliteke “-t” hori galdu ez egitea intensitatearen arabera, baina orduan leherkari gorraren eraginezko eten bat sortuko litza-teke eta datorren fonema (5) hitz hasieran balego bezala hartu behar da.

Dena den, herria beti doa errezero eta galtzea da errezena.

1.3. “-k + b-” = “-p-”

- 1) nik badakit
“nipakit”
- 2) biderik bide
“bideripide”
- 3) etorri dok ba!
“etorriopa!”

“-k + d-” = “-t-”

- 1) geuk dakigu
“gautakiu”
- 2) eurak dabilz
“auretabis”
- 3) gastatu jok dirua
“gastauiyotirue”

“-k + f-” = “-f-”

- 1) hark falta dau
“afaltadau”
- 2) ez dok falta
“estofalta”
- 3) gauzarik fazilena
“gausarifasilena”

“-k + g-” = “-k-”

- 1) hark garoaz
“akaroas”
- 2) gazterik gangartu
“gasterikangartu”

3) hortik goaz
“ortikoas”

“-k + j-” = “-j-”

- 1) hark jentilak
“ajentilek”
- 2) hik Juan jo dok
“ijoanyook”
- 3) etorri egin dok Jose
“etorriindojose”

“-k + l-” = “-l-”

- 1) neuk lagunduko deutsat
“naulagundukotzet”
- 2) ez egin surik labe aurrean
“esinsurilaburrean”
- 3) ardurak lagunduko deutsu
“arduralagundukotzu”

“-k + m-” = “-m-”

- 1) hik musean ez dakik
“imusean estakik”
- 2) goizerik mar-mar
“goxerimarmar”
- 3) jan dok morokila
“yandomorokile”

“-k + n-” = “-n-”

- 1) pozik nabiltzu
“posiñabitzu”
- 2) goizerik natortzu
“goxeriñatortzu”
- 3) astibarik nagok
“astibariñaok”

“-k + p-” = “-p-”

- 1) nik polito jan dat
“nipolito yandot”
- 2) zeuok pasatu
“sauropasau”
- 3) ez nok paratu
“enoparau”

“-k + s-” = “-s-”

- 1) barruzkiak samur dagoz
“barruskiesamurdaos”
- 2) ebagi dok sasirik?
“ebagiosasirik?”
- 3) hik sua egik!
“isueik!”

“-k + t-” = “-t-”

- 1) hark taukia darabil
“ataukie darabil”
- 2) urliak taketak egin jozak
“urlietaketakinyosak”
- 3) erein dok tomatea ez dok
“erain dotomatea estok?”

“-k + tx-” = “-tx-”

- 1) hark txakurra daroa
“atxakurre daro”
- 2) goizerik txantxetan
“ goxeritxantxetan”
- 3) uxatu dok txoria?
“uxatuotxorie?”

“-k + x-” = “-x-”

- 1) hark xaxarea dauka
“axaxarea dauko”
- 2) hori dok xaxarea!
“orioxaxarea”
- 3) jan egik xaxaraz
“yaixaxaras”

“-k + y-” = “-tx-”

- 1) berak jan dau
“beratxandau”
- 2) ez dok jan
“extotxan”
- 3) extotxan”
- 3) pozik joan da
“positxoan da”

“-k + z-” = “-z-” (“s” ahozkatzen da)

- 1) pozik zatoz
“posisatos”

- 2) zeuok zarie
"sauosarie"
- 3) bota dok zozoa?
"botososoa?"

ONDORIOAK

- a) "-k" fonemak "b-; d-; y-" jotean, fonema berri bat sortzen da ba koitzarekin: "-p-; -t-; -tx-" hain zuzen.
Fonema berrion izatea dela eta, Ahoskunea bigarren fonemarena da baina Ahots-Moldekoaren eraginez gortutakoa.
- b) "-k + g-" kasuan, biak dira Ahoskune berekoak eta elkarjotean gorra nagusitzen da.
- d) "-k + y-" kasuan gortzetik aparte, Ahoskunea ere zertxobait aldatzen da sabai-aurrerantz.
- e) Beste kasu guztietan, "-t" rekin gertatu den bezalaxe, "-k" galdu egiten da jarraian datorren fonema nagusituz.
"-k" galdu ez egite bat balitz, "-t" ren arrazoi berberagatik litzateke.

1.4. "-k + O"

- a) "-k" plurala zein ergatiboa, azken posizioan agertzen denean bokale berri bat sortzen da, gehienetan "-k" horren aurrekoa la-koa eta era horretara ez da galtzen "-k" hori: (6)

"nik i..."
 "onek e..."
 "guk u..."
 "gixonok o..."

- b) Deklinabideko ablatiko kasuan azkeneko "-k" askotan entzun ere ez da egiten:

"Bilboti nator"
 "soas emeti"
 "etorri munati"

Bokale bat sortuz gero, "-k" hori entzuten da:

"basotik i... sasie dao ugeri"

Esana egia bada ere, batzuetan, eta batez ere belaunaldi gaztearen artean, azentu edo eta ahozkeraren intensitatearen arabera, beste era batera bideratzea ere posible da aipatutako kontsonante elkarte batzuk behintzat. Adibidez:

“badbai”	[bad ^ɬ bai]	lit. bat bai
“nigbai”	[nig ^ɬ bai]	lit. nik bai
“badsan”	[bad ^ɬ san]	lit. bat zan
“sugsauk”	[sug ^ɬ sauk]	lit. zuk zeuk
“nignauk”	[nig ^ɬ nauk]	lit. nik neuk

Adibideok entzun entzuten dira baina ez da inondik ere Zeberio-rioko joera nagusia.

Azken adibideok berriz aipatuz, T. Navarro Tomas datorkit gogora, “Observaciones fonéticas sobre el vascuence de Guernica” delakoan egiten duen transkripsio fonetikoari ohar batzuk rgiteko.

Hauxe dakar 49 garren orrialdean eta Gernikako gazte batenak direla dio: (7)

	— ¿gau̯ɾ sɛgũnda?
— “Gaur ze egun da?”	— aʃtɛlɔnɛ
— Astelena	— ɲɔ̯ndiɣ ɖakasus ɕɔɾiɰʒɔk?
— Nondik dakazuz txoriok?	— biɭbɔtiɣ geiɰʒɔnɔk
— Bilbotik geyenok	— ʃɛu̯k iɭ dosus denɔk?
— Zeuk il dozuz danok?	— es
— Ez	— ʃɛmaɖ ɖiɾu ɖau̯kasu?
— Zeinbat diru daukazu?	— suɣ beʃtɛ ɖiɾu ɖau̯kaɖ
— Zuk beste diru daukat”	

Berri hauek 1921ean jaso zituen T. Navarro Tomasek eta ni ez naiz inor hori dudan jartzeko, baina Zeberio-ko-joera nagusia eta beste lurralde batzuetakoa ere ezaguturik, ez dut uste zuzen daudenik horko bideratze fonetiko batzuk (8).

Metodologia aldetik ez da berdín irakurtzen agindu edo bizi biziz jaso.

Zeberio-ko euskera bizian, joera nagusia jarraituz jakina, honela egingo genuke:

[gau̯ɾ sɛgũnde?]
 [aʃtɛlɛna]
 [ɲɔ̯ndi ɖakaʃus ɕɔriok / ɲɔ̯nditakaʃus...?]
 [biɭbɔti-geyenak / biɭbɔtikeyenak]
 [ʃau̯k iɭ dosuz ɖanok]
 [es]
 [ʃaimbetiru ɖau̯koʃu]
 [supeʃtɛ ɖiɾu ɖau̯keɖ]

Nire helburua ez da besterik hauxe baino: zehatz jokatu nahi bada metodo on baten ondoan ondo ezagutu behar dela berri-emai-learn hizketa.

2. FRIKARI- XISTUKARIAK

2.1. “-s” fonema ez da oso ugaria azken posizioetan eta gainera ez du ahozkatze arazorik beste kontsonanteekin elkar-jotzean.

2.2. “-z” (“S” bezala ahozkatzen da)

(E) “-z + b-” = “-zp-”

- 1) ez badator
“espadator”
- 2) ez bedi esan
“espei esan”
- 3) ez baletor
“espaletor”

“-z + d-” = “-zt-”

- 1) ez dator
“estator”
- 2) ez dakit
“estakit”
- 3) ez deutsu egin
“estotzu in”

“-z + g-” = “-zk-”

- 1) ez gara
“eskara”
- 2) ez gabilz
“eskabis”
- 3) ez gaitu
“eskatu”

“-z + l-” = “-l-”

- 1) ez leuskio
“elauskio”
- 2) ez leuke
“elauke”
- 3) horrek ergingo ez leukenik!
“horrek egingo ez leukenik!”

“-z + ll-” = “-ll-”

- 1) ez liatak
“ellatak”
- 2) ez liako
“ellako”

3) ez liat gustatuko
"ellatagustauko"

"-z + n-" = "-n-"

- 1) ez noa
"enoa"
- 2) ez nabil
"enabil"
- 3) ez naukazu pozik
"enaikasu posik"

"-z + ñ-" = "-ñ-"

- 1) ez nioak
"eñoak"
- 2) ez noatzu
"eñoatzu"
- 3) ez nabik ondo
"eñabikondo"

"-z + s-" = "-s-"

- 1) ez sagurik
"esagurik"
- 2) ez sagarrik
"esagarrik"
- 3) ez sasirik ez otarik
"esasirik es otarik"

"-z + x-" = "-x-"

- 1) ez xaxararik
"exaxararik"

OHARRA: Zeberion ez dago beste adibide argirik, Euskal Herrian zehar bai, adierazkortasunezko sabaiketak bitarteko direlarik.

"-z + y-" = "-tx-"

- 1) ez jatok
"etxatok"
- 2) ez jakiak ba
"etxakiapa"
- 3) ez jautsat ezer egin
"etxotzat eser in"

“-z + z-” = “-z-/-tz-”

- 1) ez zan etorri
“esan etorri” (gehientsuenok)
“etzan etorri” (adinekoek)
- 2) ez zinean joan
“etzinean yoan”
- 3) ez zaitut ikusi
“etzatutikusi”

ONDORIOAK:

Herriko adibideetan ikusi ahal izan dugunez, baditugu fenomeno aipagarri batzuk (E)Z proklitikoaren “-Z” dela eta.

- a) Alde batetik goian aipatu dugun “-z” horrek gortu egin ditu hurrengo “b-; d-; g-; y-” fonemak “-p-; -t-; -k-; -tx-” bihurtuz.
- b) “-z + z-” kasuan, gaur egun adinekoren bat ez bada Goi-Hobietakoa egiten dugu Bizkar-Hobietakoa egin beharrean.
- d) Beste kasuetan leherkari gorra ez badira “-z” galdu egiten da hurrengo datorren fonema nagusituz.
- e) Gorketa egin ez egitea ere posible da eta gazteengan entzun ere egiten da. Adib: “ezgoas” [eʒgoas̺] lit. ez goaz; etab.

2.3. Orain arte esandakoa egia bada ere, badira gorketarik gertatzen ez diren “Grupo Fonikoak”

a) ez behar =	“esbear”	[eʒbea̺r̺]
b) ez gauza =	“esgausa”	[eʒgaʊ̺sa̺]
d) ez jakin =	“esyakin”	[eʒya̺kin]
e) ez la =	“eslan”	[eʒla̺n]
f) etab etab.		

Gortu ez egitearen arrazoia zabala litzateke baina hipotesi gisa baino ez bada ere, gorketa gehientsuenak aditz jokatuan gertatu dira eta beste kasuok ez dira erabilera berdinekoak. Eta gainera nere ustez kronologiarekin loturik dago gortzea edo ez gortzea geroago ere ikusiko dugun bezala.

2.4 (—)Z instrumentala hartzen badugu ez dugu gorketarik aurkitzen normalean.

a) berez badabil	= “beresbadabil”	[bereʒba̺da̺bi̺l̺]
b) berez dator	= “beresdator”	[bereʒda̺to̺r̺]
d) berez goaz	= beresgoas	[bereʒgoas̺]
e) oinez jatok	= oñesyatok	[o̺ñeʒya̺tok]
f) buruz dakit	= “burusdakit”	[buruʒda̺ki̺t̺]
g) etab. etab...		

Dena dela eta kronologia kontutan harturik kasu batzuetan agertzen da gorketa, esate baterako “-Z GERO” kasuan:

- joanez gero = “yoaneskero”
- etorritz gero = “etorri eskero”
- etab...

Kasu berean eta esakuna eginetan ere agertzen da gorketa hori:

- “arreskero”
- “oneskero”
- “etab...”

3. AFRIKARIAK

3.1. “-tx + b-” = “-sb-”

- 1) apatx barrua
“apasburue”
- 2) apatx burua
“apasburue”
- 3) gatx barik
“gasbarik”

“-tx + d-” = “-sd-”

- 1) apatx dandarras
“apasdandarras”
- 2) gatx daukat
“gasdaukat”
- 3) gatx dago
“gasdao”

“-tx + f-” = “-sf-”

- 1) apatx formea
“apasformea”
- 2) gatx fazilera
“gasfasilera”
- 3) apatx fuertea
“apasfuertea”

“-tx + g-” = “-sg-”

- 1) apatx ganea
“apasganea”
- 2) apatx garbia
“apasgarbie”
- 3) gatx gogorra
“gasgogorra”

“-tx + ...etab. etab...” = “-s + beste kontsonentea”

Ikusten denez, “-tx” afrikaria “-s” frikarira pasatzen da. Hurrengo kontsonantea ozena baldin bada ozendu egiten da, bestela gor jarraitzen du.

3.2. “-tz”

“-tz + b-” = “-sb-”

1) gatz bakoa

“gasbakoa”

2) hotz bakoa

“osbakoa”

3) berakatz burua

“berakasburue”

“-tz + d-” = “-sd-”

1) gatz dirua

“gasdirue”

2) hotz dabil

“osdabil”

3) berakatz dariola

“berakasdariola”

“-tz + f-” = “-sf-”

1) gatz faltea

“gasfaltea”

2) hotz faltan

“osfaltan”

3) berakatz fuertea

“berakasfuertea”

“-tz + g-” = “-sg-”

1) gatz garaua

“gasgaraue”

2) hotz gara

“osgara”

3) berakatz garaua

“berakasgaraue”

“-tz + ...etab. etab...” = “-s + hurrengo konts.”

Kasu honetan ere “-tz” afrikaria “-s” frikarira pasatzen da. Ozen edo gorra izatea jarraian doan kontsonanteak dakarkio.

4. SUDURKARIAK

“-n + b-” = “-nb-”... fonetikan [-mb-]

- 1) zain bako
“sanbako” [sambako]
- 2) hagin bako
“aginbako”
- 3) jan barik
“yanbarik”

“-n + z-” = “-Øs-”

- 1) egiten zan
“itesan”
- 2) joaten zan
“yoatesan”
- 3) egiten zirean
“itesirean”

“-n + m-” = “-m-”

- 1) ahal dan moduan
“aldamoduen”
- 2) goian mirua jagok
“goiemirue yaok”
- 3) jan merkea
“yamerkea”

“-n + n-” = “-n-”

- 1) ahal dan neurrian
“aldanaurrian”
- 2) aurten nabo gitxi
“aurtenabogitxi”
- 3) lehen neu joan nok
“lenauyoanok”

“-nb-” elkartzean eta biak ozenak izan arren, esakuna zahar eginetan bigarrena gortu egiten da:

zain bedar	=	“sanpedar”	[sampedar]
agin bide	=	“aginpide”	[agimpide]
ezkon barri	=	“eskonparri”	[eskompari]
ezagun bide	=	“esaupide”	[esaupide]

“-n + m-” = “-m-” egitea bidezko da eta “-n + n-” asimilatzea ere bai.

Kasu honetan be, “n”ri deusala jarraian kontsonante gor bat badago, “n” hori galtzeko joera daukagu (ikus 7.6).

Adibidez:

EGOTEN ZAN	>	“otesan”
MONJEA	>	“mojea”
etab...		

5. ALBOKARIAK

“-l + l-” = “-l-”

- 1) mutil luzea
“mutilusea”
- 2) mutil-lagune
“mutilagune”
- 3) burtzil laburra
“burtzilaburre”

Asimilazio hau kenduz gero ez dago beste problema handirik esakuna eginen bat edo beste ez bada: adibidez:

ibilbide = “ibilpide”

Dena dela, kasu honetan be, “l” baten jarraian fonema gor bat datorrenean, “l” hori galtzeko joera dago. (Ikus 7.4).

Adibidez: DABILZ	>	“dabis”
DARABILT	>	“da(r)abit”

6. DARDARKARIAK

“-r”ren jarraian kontsonante ozen bat baldin badago errez galtzen da dardarkaria; eta gorra badatorkio errezago. (Ikus 7.2; 7.3; 7.6).

1) behar da	=	“beada”
2) ur bidea	=	“ubidea”
3) akersolo	=	“akesolo”
4) dakarzu	=	“dakasu”
5) dakargu	=	“dakagu”
6) daroardie	=	“darodie”
7) dakart	=	“dakat”
8) merzedez	=	“mesedes”

Esakuna eginetan gortzeraino ere heltzen da dardarkariaren hurrengo kontsonante ozena:

burdi bide	=	“burpide”
arbide	=	“arpide”

7. KONTSONANTE BIKOITZAK

7.1. “-ST”

“-st + b-” = “-sb-”

- 1) bost bider
“bosbider”
- 2) bost baso
“bosbaso”
- 3) bost barku
“bosbarku”

“-st + d-” = “-sd-”

- 1) bost doaz
“bosdoas”
- 2) bost datoz
“bosdatos”
- 3) bost dozena
“bosdosena”

“-st + f-” = “-sf-”

- 1) bost firu
“bosfiru”
- 2) bost falta
“bosfalta”
- 3) bost farmazia
“bosfarmasia”

“-st + g-” = “-sg-”

- 1) bost goas
“gosgoas”
- 2) bost gara
“bosgara”
- 3) bost ganadu
“bosganadu”

“-st + etab. etab...” = “-s + beste kontsonantea”

Kasu honetan leherkari gorra galtzen da eta ozen-gor arazoa hurrengo fonemak eragiten du.

Bizkaieraz, ZER-NORI-NORK aditz-erroa "EUTSI"tik hartzen da eta berez "-ts"z bukatu behar luke baina metatesi bidez "-st" egiten du.

Dena den, aditz horren lehen pertsonan "-ST" azken posizioa bada, ahozkatu egiten da baina sarritan hobeto ahozkatzeko edo, bokale bat agertzen da azken "-T" horri deusala:

ekarri deust
"ekarrioste"

7.2. "-RT"

"-rt + b-" = "-rp-"

- 1) bart bai
"barpai"
- 2) bart bakarrik
"barpakarrik"
- 3) bart bakean egon gara
"barpakean on gara"

"-rt + d-" = "-rt-"

- 1) bart danok
"bartanok"
- 2) bart dirua galdu dot
"bartirue galduot"
- 3) bart dana beharrean
"bartanabearrean"

"-rt + g-" = "-rk-"

- 1) bart goizetik
"barkoxetik"
- 2) bart kantzatuta
"barkantzaute"
- 3) bart kontuz
"barkontus"

"-rt + ...etab. etab..." = ...

Kasu honetan, "-R-" gorde egiten da eta "-T-" fonemak beste kontsonante ezberdinekin jotean aurrean aipatu dudan 1.2. apartaduaren antzera jokatzeko du.

7.3. “-RK”

“-rk + b-” = “-p-”

- 1) inork badaki?
“inopadaki”
- 2) nork batu dau?
“nopatu dau”
- 3) zerk bizi dau?
“sepisi dau”

“-rk + d-” = “-t-”

- 1) nork dauka?
“notauko”
- 2) nork daki?
“notaki”
- 3) zerk daragoio
“setaragoyo”

“-rk + g-” = “-k-”

- 1) nork garoaz?
“nokaroas”
- 2) nork galdu jok?
“nokalduyok”
- 3) zerk galdu jok?
“sekalduyok”

“-rk + ...etab. etab...”

Bikote honetan “-R-” galtzen da eta “-K-” fonemak beste fonema ezberdinekin elkar jotean aurrerago aipatu dugun 1.3. apartadukoen antzera jokatzen du.

7.4. “-LZ-”

Kasu hau aditzean aurkitzen dugu eta Zeberioko euskeran “L” galtzen da eta “Z” bakarrik ahozkatu Goi-Hobietakoa eginaz:

Adibidez:

“sabis”	lit. zr. zabilz	lit. zabiltz
“gabis”	lit. zr. gabilz	lit. gabiltz
“dabis”	lit. zr. dabilz	lit. dabiltz

7.5. “-LK-”

Kasu hau sugertatzen denean ere, kontsonante ozena galdu egiten da.

Adibidez:

"ñabiko"	lit. niabilko
"sabikos"	lit. zabilkoz
etab...	

7.6. "-RS-" lit. _RZ-

"-NS-" lit. -NZ-

Kasu hauetan ere kontsonante ozenak galdurik aurkitzen ditugu lehen kasua bigarrena baino argiagoa delarik.

Adibidez:

"dakasu"	lit. dakarzu
"ekasu"	lit. ekarri egizu
"otesan"	lit. egoten zan
"itesaindun"	lit. egiten zendun
etab...	

Jasoak jasota eta joera nagusi bezala harturik ondorio hau atera genezake azken adibideetatik: kontsonante elkarte hauetan bigarrena nagusitzen dela, alde batetik pozizioaren arabera eta bestetik elkarteko ozena, hemen aurrekoa, errezago galtzen delako.

Orokorki aipatuz, beti goaz berdinerak; hiztunak badaki zer behar duen aurrekoak ulertzeko eta logika osoz gordetzen ditu behar dituen fonemak behar duena adierazteko.

Guzti honi deusala, hor dugu ume txikitxuek darabilgun hizkuntz-jokoa.

Kasu honetan, sistema edo eta normatik aldatzen gara, Batzuetan geuk, nagusiok gura ta, eta sarritan umeak eurak hizketan ikasi ala darabildien hizkuntza imitatu baino ez dugulako egiten.

Gai honek ba, aparteko tratamendu bat behar luke eta horregatik aipatu baino ez dut egin, baina hor dago, euskera biziaren altxor barruan.

8. IDAZKERA ≠ AHOZKERA

Herrian egin ditudan grabaketetan adinekoak izan dira nire berri-emaleak eta argi dago "belarria" dana euren ahozkeraren oinarri (9).

Baina adinekoak ez direnak eta batez ere gazteak alfabetatzen hasi diren neurrian akozkera aldatzen hasi dira idazten den fonema bakotxari bere hotsa emanez (10).

Idazten den bezala ahozkatzeak bere arriskuak ditu batez ere Fonetika arloan. Har dezagun adibidez:

Lit.	ez dakit
Fonol.	“estakit”
Fonet.	[eʃtakit]

Literaturarako onartu ditugun fonemak idazten diren bezala ahozkatzen baditugu, Fonetika mailan asko aldatzen direla ikus genezake:

Lit.	ez dakit
Fonet.	[eʒdakit]

Ikusten dugunez, ahozkeraren jatorrean edo herrikoian Literatura mailako “-z + d-” Goi-Hobietako frikari Gorra eta Hortzetako Leherkari Gorra bihurtu dira.

Baina idazten den bezala ahozkatuz gero, “-z” Goi-Hobietako Frikari Ozena da eta “-d-” Hortzetako Frikari Ozena.

Beste edibide asko har genitzake jasotako guztiaren arabera baina ez nuke nahi lan hau amaitu 7.3. apartatuko Ergatiboaren kasua aipatu gabe.

Beste fonema batzuk ere bai, baina Ergatiboaren ahozkeraren ez da bat ere erreza “Grupo Foniko”aren barruan ez bada.

Euskera, atzikibidezko hizkuntza bat dugunez gero sarri gartatzen dira ergatibo eta guztizko fonema multzoak.

Herriak ez daki ez gramatikarik ez fonetika baina logika onez bideratu du ergatiboaren ahozkeraren Ergatiboa bera galdu gabe.

Gaur oster, batez ere gaztetxuak edo ikasten ari direnak herriak galtzen duen fonema gordetzen eta herriak gordetzen duena galtzen hasi dira baina hori ez da legezko. Konpara ditzagun adibideak:

Herriak: Nork daki hori? = “notaki ori?”

Gaurkoak!: Nork daki hori? = “nor daki ori?”

Hiztunon ohitura beti errezeraren joatea da eta gaurko batzuk errezeraren jo dute baina oker.

Beste alde batetik, eta hau azentu edo entonazioarekin loturik doa, fonema guztiak ahozkatzen hasten bagara, herri-entonazioa aldatzen dugu eta hemen ere herri-bidetik urrundu egiten gara.

Beste hizkuntza batzuetan oso normala da idazkeraren eta ahozkeraren bereiztea, frantsesa eta ingelesa adibidez.

Euskeraren kasuan, itxaso zabala eta sakon bat dugu ahozkeraren mundu hau, baina nire ustez, ahal den neurrian errespetatu egin beharko litzateke jatorrizko ahozkeraren berezko laburketa bidez egin diren Grupo Foniko asko eta asko gogorregi egingo liratekelako literatura mailan ahozkatzean.

Hizkuntzaren prozesua Psiko-Fisiologikoa da eta bokale korde-
tan hasi eta ezpainetarainoko guztiak zerikusi handia du gure hiz-
kuntza mintzatuan. Horregatik ba, prozesu honen arabera, herriak
bide zati bat behintzat eginik dauka eta bide horretan atzerakada
fonetiko bat egiteak ez ete du mintzairaren bidea okertuko?

Hizkuntza komunikatzeko da eta gehienbat ahoz komunikat-
zen gara. Horregatik ba, euskera biziak iraungo badu, ahozkoa eta
literaturazkoa, biak dira beharrezko bata bestearen osagarri (11).

9. ARGITASUN BIBLIOGRAFIKO ETA GAINETIKOAK.

- (1) Etxebarría, J. M. Ikus korpusean datozen euskera bizizaren transkripzioak.
- (2) Adibideak amaigabeak dira baina hona hemen bat edo beste. "EGON" hiru
erataraz entzun daiteke: "egon"; "eon" edo "on". "EGIN" berdin: "egin";
"ein" edo "in". Egia esateko hizkuntza bizizak nasai jotzen du jokatu ere.
- (3) Ikus kontsonantismoaren taula.
- (4) Kasu hau abadeari egindako erantzuna da. Guk abadeari "BERORIKA" egiten
genion, "jaune" gora eta "jaune" behera.
Kasu honetan, erantzunean, ergatiboa, galdu da baina galderakoarena da
nahiko ulertzeko.
- (5) Herri-hizketa bizian ez da erreza eten hori aurkitzea, gehienetan "astirik" ez
daukagulako jatorrizko ahozkeraz egiteko.
- (6) gehienetan, azken bokalea errepikatzen da errezena bera delako baina beste
batzuetan aldatu ere egiten da: "nik e..."; "suk e..."; "ak e...", etab.
- (7) T. Navarro Tomás, "Observaciones fonéticas sobre el vascuence de Guernica".
1923, 49 or.
- (8) Transkripzio hau kontsonantismoari begira bakarrik egin dut. Bokalismoan
oraindik prudentziaz jokatu behar dela uste dut. Egunen baten helduko
gara horra ere.
- (9) Ikus berri-emaileen batez-besteko adina euskeran analfabetoak direla ikus-
teko.
- (10) Irakaskuntza eta komunikabideetan ahalegin handia egin behar litzateke
arlo honetan euskeraren erabilera erreztuteko.
- (11) Bizkaiko hainbat herritan eman dut bide honen berri eta joera hau zabal
dabilela esango nuke, "j" ozena edo gorra kenduz gero.

IX. GRUPO FONIKOEN LABURKETAZ

Herri euskeran, era askotako laburketak egiten dira eta fenomeno horren faktore bezala, hizkuntzaren ekonomia, eufonia eta artikulazio ohitura aipa genitzake (1).

Herri euskera, ulerbideko ahozkeraren minimoetarantz joan dela esan genezake baina berezko fonetika legeak jarraituz.

Kapitulu honetan, Zeberio euskeratik jasotako laburketa batzuk aztertuko ditut entzuten dena eta bere idazkeraren literarioa konparatuz, nondik norakoa argitzeko (2).

1. "INBIU" < EGIN BEAR DOGU

a) egin > "IN":

—Bokale arteko "d" ozena erortzen da bigarren mailako diptongo bat sortuz, gero "i"ren alde monoptongatzeko.

b) BEAR > "BI"

—Dardarkaria erori egin da "d" ozenaren aurrerian.

—"EA" bokale-bikoteak diptongo balioa du biak bokale silabikoak izan arren. "E" itxia da baina monopton gazioan nagusitu egiten da, bestela zentzua aldatuko litzateke (3).

—"E" > "I", itxidura bat da, aurreko eta osteko bokale itxien eraginez. Kasu honetan, asimilazioak ez dauka lekurik, beste kasu batzuetan ez delako "i"raino itxiten. "inbeot", "inbeada"... etab... adibidez.

d) DOGU > "U":

—Hasierako "D", "Grupo Fonetiko"ren barruan "r" erori ondoren bokale artean geratu da eta gero galdu.

—Bokale arteko "g" galdu egin da.

—"OU" > "U": Bokale arteko "g" erortzean bigarren mailako diptongoa sortu da eta gero "U"ren alde monoptongatu zentzua galdu ez egiteko.

Monoptongazioak berriz aipatuz, bokale silabikoak baino ohitura zentzuak du indar gehiago. Hau da, "EN"ek ez du zentzurik, "IN"ek bai; "DU" edo "U"k bai, "DO" edo "O"k ez.

Argi dago ba, belaunaldiz belaunaldiko artikulazio ohiturak bere indarra duela.

2.-"IXU" < EGIZU.

- Bokale arteko "g" erortzen da.
- "EI" "I"ren alde monoptongatzen da.
- "I"k Goi-Hobietako frikari gorra sabaitu egiten du.

3.-"ITOTZU" < EGITEN DEUTSOGU

a) "EGI" > "I":

Bokale arteko "g" eroriz gero, bigarren mailako diptongo hori "I"ren alde monoptongatzen da, azentoa berak hartuz.

b) "DEUTSOGU" > "OTZU":

Zeberion ere "TS" "TZ" ahozkatzen da. "EU" diptongoa "AU" ahozkatzen da kazu askotan. Gero "AU"k "O" egiten du (4).

d) "-N + d-":

"Grupo Foniko" batek elkartzen dituenean errez galtzen dira zein bata zein bestea eta bata galdu ondoren bestea bokale artean geratzen da gero galtzeko.

e) "-E + O-":

Azentoa hasierako "I"k daramanez, diptongo balioa hartzen dute "O"ren alde monoptongatzeko (5).

4.-"INGU" < EGINGO DOGU (6).

a) DOGU > "U":

"g" bokale artekoa erortzen da. Hasierako "d" ere "Grupo Foniko"an bokale artean dago eta berdín erortzen da. Azkenez "OU" monoptongatu "U"ren alde.

d) "-GO" + "U" = "GU", beste monoptongazio bat.

5.-"EKASU" < EKARRI EGIZU:

a) "EKARRI"ren azken "I" postonika den aldetik galdu egiten da.

b) EGIZU > "SU":

- Bokale arteko "g" erortzen da.
- "EI" "I"ren alde monoptongatzen da.

d) Monoptongazioko "I":

Hori berriro geratzenda postonika posizioan "Grupo Fonikoaren" barruan berriro galtzeko. Laguntzailea aparte egon balitz "I" ez zen galduko baina "kanpo Sandhi" barruan "ekár" erroan dago azentu nagusia.

e) "ekarsu":

Dardarkari ozena galdu egiten da gor baten aurrean.

6.-"SEINGU" < ZER EGINGO DOGU:

a) EGINGO DOGU > "INGU":

Aurreragoan dago azaldurik.

b) "ZER"en "R":

Azken posizio absolutuan gogorra da baina bokale artean biguna. Horregaitik errez galtzen da.

d) "-E + I-":

Banaturik, biak dira azentodunak baina "Grupo Foniko"aren barruan "E" nagusitzen da "EI" diptongoa sortuz.

7.-"NIBES" < NI BERE EZ.

a) BERE > "BE":

Bokale arteko "R" biguna erortzen da eta gero "E + E" > "E" asimilazioz (7).

b) "BE + ES" > "BES":

Asimilazioz.

8.-"NIPES" < NIK BERE EZ.

a) "BERE ES" > "BES":

Goian azldu dut.

b) "-K + B" "-P-":

Kasu honetan, Ezpainenetako Leherkari Ozena gortu egiten du aurreko Beloko Leherkari Gorrak. Ordenari dago-kionez, Ahozkunea bigarren fonemarena da baina lehenengoak gortuta (8).

Bikote honen antzekoak gehiago ere badira Zeberio euskeran.

Luzatu ez egitearren ez naiz sartuko kasu guztiak azaltzen baina besterik ez bada ere aipatu egingo ditut.

“ESEBES”	≠	“ESEPES”
“IÑORBES”	≠	IÑOPES” (9)

9.-“BITIK” < BEGIRATU EGIK.

a) BEGIRATU > “BITU”:

Bokale arteko “g” eta “r” erori egiten dira. Gero “EI” > “I” monoptongazio bidez eta “A” postonika denez errez galtzen da.

b) EGIK > “IK”:

Bokale arteko “g” erortzen denean “EI” daukagu geroa-ga monoptongatzeko “I” eginaz.

d) “BITU IK” > “BITIK”:

“U + I” silaba baten egitean “I”ren alde bideratu da.

Laburketa hau kasu honetan ezeze, beste askotan ere erabiltzen dugu Zeberioko euskeran:

“bitistek	lit. begiratu egistak
“bitiok”	lit. begiratu egiok
etab...	

Adibidelez jasotako “Grupo Foniko”etan, batez-beste silaba bat, bi edo hiru gutxiago ahozkatzen dira eta laburketa proportzio honek arindu egiten du eta ez gutxi, hiztunon arteko komunikazioa (10).

Gaur egun, normalizazioaren barruko euskera idatziaren arabera, idazten dena ahozkatzeraino heldu gara eta horrek herri ahozkerara prestigio gabe utzi du (11).

Gauzak doazen bezala badoaz, ez ete dugu herri ahozkerara galduko eta berria erabili ez?

Egiten dena egiten dela, gaurko euskera idatzia ere, bokale kor-detatik ezpainetara bitartean aldatuz joango da hasieran aipatu ditudan faktoreen eraginez.

Euskera, euskaldunok komunikatzeko tresna bat dugu eta gizarte-bizitza “komodidade”rantz badoa, zelan ulertu euskera normatiboaren ahozkerara-atzerakada?

Euskera errezena eta bigunena eginda ere, erabiltzea lortzen badugu, “Idatz eta Mintz” bizi egingo dira (12).

10.-ENTZUTE “BEREZIAK”

Hitz edo eta Kanpo Sandhi baten aldaketaren bat gertatzen denean, errez aurki genezake hizkuntzaren ekonomia, eufonia edo eta transmisio ohiturako fenomenoren bat edo beste.

Baina batzutan aipaturiko fenomenoon kanpoko beste zerbait ere gerta daiteke.

Nik neuk, aurkitu ere egin ditut erabilera berezi batzuk: alde batetik, “betollak” lit. betuleak; “auntzorrie” lit. huntzorria; “Larraboti” top. Larragoiti... eta bestetik “esan ditue” DABE-ren orde; “esan situen” esan EBEN-en orde...

Jasotako erabilerok puntualak dira, ez orokorrak eta aditzaren kasuan sistema aldatze baten ondorioa da, okerreko ordezkatzeko bat hain zuzen.

Beste kasuetan, nire neure ustez, fenomeno bi gertatzen dira: batetik, belaunaldiz belaunaldi oker entzun eta oker horrekin jarraitzea, izan ere, analfabeto izatean, baliteke ondo entzun ez egitea eta jatorritik aldatzea, “betollak” adibidez; bestetik, beste paradigma ezagun batekin lotzeko joera izatea, “auntzorrie” esate baterako. Kasu honetan askok ez daki hitz konposatu honen jatorria eta hasierako “auntz” lit. ahuntz balitz lez hartu da.

Arazo hau, askoz sakonagoa da mailegu-mundura joaten bagara.

Bakoitzak, ondo ikasi arte, ahal duen erara hartzen du eztzuten duena.

Kasu asko jaso ahal izan dut baina adibide gisa, bi aipatuko ditut. Bata latinetik euskerara eta bestea gazteleratik euskerara.

Nire amama defunteak, (Paula Arroita) domeketako meza nagusi ostean sarritan esaten zidan berri hau: “Gaur be abadeak mesas-kenean “ISABEL” esan dau” eta hau domekero. Ni neu zain nengoen abadeari eta ez nion horrelakorik entzuten. Baina, jakina, abadeak ez zuen “ISABEI” esaten “ITE MISA EST” baino. Baina nire amamak ez ekian latinik eta beretzat “isabel” zen.

Nire osaba batek kontatu zidan jazoera hau, zein eta, bere eskolako lehen egunetako.

Eskolara joan zenean, eta maixu erdalduna lista pasatzen ikusi, ikasle nagusiek zerbait erantzuten zutela konturatu zen. Berak ere, nagusiek erantzundakoa bota zuen “esauste” hain zuzen. Eta horrela ibili zan “esauste” gora eta “esauste” behera denpora aldi baten.

Nagusituz eta idazten ikasten joan zen neurrian konturatu zen bere “esauste” “SERVIDOR DE USTED” zela gazteleraz.

11.-ARGITASUN BIBLIOGRAFIKO ETA GAINETIKOAK

- (1) Artikulazio ohitura oinarritzko fenomeno bat dugu hizkuntza bizien nondik norakoa ulertzeko. Nik neuk euskera biziza gurasoengandik hartu dut eta hasieraz ez naiz gogoratzen. Baina ni neu guraso egin naizenean, orduntxe konturatu naiz fenomeno horren garrantziaz. Umeak imitatu egiten due-na badakigu eta bere berezkotasun misteriotsuaz gain, belarria oinarritzkoa da. Nik neuk probak egin ditut. Esate baterako, gabaz, ilunetan ahozkatu umeak ahozkatzen ez dituen fonema batzuk eta berak berdin errepikatu. Hemendik aurrera ba, entzun eta entzun artikulatzen ikasten da eta jakina, "zer entzun ha ikasi". Baina kontuz, transmisio ohitura bi-zitzako legea izan arren, lurralde batetik bestera edo etxe batetik bestera aldatzen da. Ondarruko eta Zeberioke ume batek ikasi egiten du baina bakoitzak bere "erregistro"an entzuten du eta hori da normala. Arazoa gero dator, bata bestearen erregistroa erabili nahi duenean. esate bate-rako, Ondarruko "TT" sabaitua Zeberiokeak ezin du beste barik ahozkatu, ikasi egin behar du. Hona hemen ba labur labur fenomeno honen garran-tzia batez ere gure herria analfabeto izan dela jakinik.
- (2) Fenomenologia hau ez da euskerarena bakarrik eta hizkuntza askotan egin dira azterketa sakonak. Hainbat ikerlari alpa genitzake arlo honetan baina birekin geratzen naiz. Gazteleratik R. Menendez Pidalen Manual de Gra-mática Histórica Española, 16, ed.1980; eta Mitxelenaren Fonética His-tórica Vasca, 1961, 1977.
- (3) Ikus diptongazioaren barruan "bereziak" izenaz aztertu ditudanak.
- (4) Ikus aditza: ZER-NORI-NORK paradigmak.
- (5) Ikus diptongo "bereziak"
- (6) "INGU"ren ondoan "INDU" (EGIN DOGU) jartzen badugu hauxe daukagu: laburketetan nahiko da fonema baten ezberdintasuna Lehen Aldia eta Geroa bereizteko.
- (7) "BERE" enklitikoak, Zeberion ia beti laburturik darabilgu baina inguruko herri batzuetan osoan gordetzen da. Adibidez, Orozkon, Zaratamon...
- (8) Ikus Kontsonante Mutzoen Ahozkeran, leherkariak.
- (9) Ezkerrekoak Nominatiboak dira eta eskumakoak ergatiboak.
- (10) Errepika teknikaz egiten ditugun esaldi batzutan ondo baino hobeto dator laburketa. Adibidez: "in inbiu in" < EGIN EGIN BEHAR DOGU EGIN, hau da, hamar silabatik bostera.
- (11) Euskalki edo eta azpieuskalki guztien "norma" ez da berdina baina hainbat kasutan antzera jokatzan du han hor hemengo euskera biziak. Zergati ez onartu gehiengoak egindako bidea gaurko euskalduntzean?
- (12) Zarate, Mikel. "Ipuin antzeko alegi mingotsak" liburuko ipuin famatu baten pertsonaiak: Idatz eta Mintz bikiak.

X. ZEBERIOKO EUSKARAREN AZENTUAZ

Sarrera gisa eta Zeberioko euskeraren azentuaz hitz egiten hasi baino lehen, arlo honetan orain arte egin denaren berri emateari bidezko deritzat.

Euskal azentuari buruz, testu idatzi batzuetan agertzeaz gainera, asko esan eta idatzi da. Diodan hau baieztatzeko horra hor lagungarri izan dudan autore zerrenda luze bat: Altube, S. (1); Azkue, R. M. (2); Barandiaran, J. M. (3); Basterretxea, J. (4); Gaminde, I. (5); Gavel, H. (6); Holmer, N. (7); Izagirre, K. (8); Jacobsen, W. H. (9); Lafon, R. (10); Larramendi, M. (11); Larrasquet, J. (12); Laspiur, I. (13); Lizarraga, J. (14); Mitxelena, K. (15); T. Navarro, T. (16); Prai Bartolome, S. T. (17); Pujana, P. (18); Rotaetxe, K. (19); Salaburu, P. (20); Txillardegi (21); Ubillos, J. A. (22); etab.

Ikuspegi orokorrago bat erabili nahian, beste hizkuntza batzuetako autoritateak ere konsultatu ditut, Chomsky-Halle (23); Quilis, A. (24) beste askoren artean.

Aipatutako lan hauetan denerik dago baina nire neure helburua ez da honek, horreke do hark esan duena aztertzea eta gutxiago nire Zeberioko ikuspuntutik kritika egitea, izan ere dagoena hor dago eta zabal dago.

Orain arte arlo hau aipatu duen bakoitzak bere errezoiak izango zituen esandakoa esateko eta nik neuk errespetatzen ditut eritziok azentuari buruzko mundu laban honetan.

Ni, nire aldetik, beste batzuk esandakoa kontutan izanik Zeberioko euskeraren azentoa aztertu eta ondorioak ateraten saiatu naiz, sarri askotan hiltunen berezkotasunak mugatu arren.

Dudarik gabe, belarriz dakigu azentoaren berri baina askotan ez da nahiko, eta beste bide zehatzago batzuetara jo behar izaten dugu.

Nik neuk, Deustuko Unibertsitateko "Laboratorio Fonetikoa" erabili dut, H. Urrutia zuzendaria eta bere taldea lagun izan ditudalarik, arlo honen ikerketa egiteko.

Lehenengo eta behin, bokalismoa aztertzeke egindako espektrogrametatik ia 300 bokalen ahots-denpora neurte dut tonikotasuna eta atonatasuna bereizturik.

Bigarren, herritik bertatik jasotako sekuentzia edo “grupo Foniko” aukeratu batzuen grabaketa belarriz hartutakoa laboratorioz baieztatzeko.

Aukeratutakook, adibide gisa aukeratu ditut baina joera hori nagusia dela esango nuke.

Dena den, laboratorioak ere, bere mugak ditu. Grabaketa bat egiten denean, berri-emaileak, une horretan berez datorkiona esaten du baina sarritan “Grupo Foniko” berbera, azento, intensitate edo eta entonazio ezberdinaz ager daiteke komunikazioko inguruaren arabera.

Guzti honekin adierazi nahi dudana hauxe litzateke: azentoaren mundu berezi hori, ahal denik eta zehatzen aztertzen saiatu arren, ez dela bat ere erreza legeak bilatzea, azken baten, gizartean bizi arren, bakoitzarena da.

Dena dela, Zeberioko azentoari buruz, badago zeresan eta arlo laban horretan pausutxu batzuk eman ahal izan ditut batez ere Zeberiokoa izanik, bertako euskera ondo ezagutu eta bizi dudalako

BOKALEEN AHOTS-DENPORA

TONIKAK	ATONAK	ERTAINAK
/í/ = 95,76 msg.	/i/ = 76,43 msg .	/i/ = 86,09 msg.
/é/ = 113,33 msg.	/e/ = 87,36 msg .	/e/ = 100,34 msg.
/á/ = 100,32 msg.	/a/ = 88,29 msg.	/a/ = 94, 30 msg.
/ó/ = 91,23 msg.	/o/ = 81,33 msg.	/o/ = 86, 28 msg.
/ú/ = 95,04 msg.	/u/ = 77,40 msg.	/ u/ = 86, 22 msg.

TONIKAK	ATONAK
/í/ = 37	/i/ = 37
/é/ = 21	/e/ = 14
/á/ = 25	/a/ = 55
/ó/ = 21	/o/ = 30
/ú/ = 21	/u/ = 20

105 + 186 GUZTIRA: 291 bokale.

1.—ZEBERIOKO BOKALEEN AHOTS-DENPORA.

Zeberioko bokalismoa aztertzeke egindako sekuntzia zerrendetan, (ikus Bokalismoa), F1 eta F2rekin batera msg. etan neurtutako denpora ere agertzen da.

Oraingo honetan, azken laburpena bakarrik dakart aurrera, bokale bakoitzaren batz-batzeko denpora-neurria ikusi eta ondorioak aterateko.

Argibide lez, aztertu ditudan bokaleen Formante kopurua eta denporarena ez direla berdinak ikusi izango duzue, lehenengoan 288 eta bigarrenean 291 bokale direlarik:

Hau ezberdintasun hau ez da harritzekoa eta erantzuna erreza da: sarritan bokale bat neur dezakegu espektrograma baten baina bokale berberaren Formanteak neurtu-ezinak gerta daitezke eta hortik dator paregabatasun hori. Laburpen honetan, bokale tonika zein atona bakoitzaren “media” atera da eta jarraian bitzuen arteko “media” edo ertaina.

Neurketa laburpen hau egin ondoren, ondorioren bat aterateko bidean gaude.

Baten gehiagotan jotzen badugu bokalismoko zerrenda horretara, eta sekuntzia bakoitza banan-banan ikusi, berehala konturatu-ko gara sekuentzia batzuetan, bokale tonikoak baino atonoak msg. gehiagotakoak direla, baina horrek ez gaitu harritu behar, sekuentzietan bokeleen inguruko elementuek eragin handia izaten dutelako bai Formante eta bai denpora arloan.

Esandakoak aparte, hemen argi ikusten dena hauxe da: mediak atera eta gero bokale tonikoak luzeagoak direla atonoak baino.

Horregatik ba, legeren bat ateratekotan, hauxe esango nuke: “Zeberioko euskeran, bokale tonikoen denpora luzeagoa dela atonoena baino”.

2. ZEBERIOKO AZENTO-INTENSITATEA.

Era guztietako batuketa egin ondoren, Zeberioko euskeraren bisilabo eta gorakoetan acento “paroxitonoa” daukagula esan genezake nahiz eta batzuetan aldatu kasuren baten geroago ikusiko dugun bezala.

Esandako hau espektrogramaz ere baieztatu dudan arren, belarritz ere nabaritzen da batez ere Zeberio inguruan daukagun Arratiara bagoaz.

Arratian Zeberioko acentu paroxitono asko proparoxitono bihurtzen dira sekuentzia jator, mailegu zein toponimoetan.

Fenomeno hau dela eta errez bereizten da Zeberioztar bat Arratiar bategandik.

Har ditzagun era ezberdinetako sekuentziak eta parekatu ezberdintasunak ikusteko:

ZEBERION

domékan
sapátak
keríxak
intxáurrek
Argíñao
etab...

ARRATIAN (Arantzazu) (25)

dómekan
sápatak
kéríxek
íntx(a)urrek
Árgiñao
etab...

Zeberioko azento-intensitatearen berri jasoteko, lehenengo eta behin bokalismorako aukeratutako zerrendatik bokale tonikoen posizioa ikustea baino ez dago.

Zerrenda horretan oitinoak ere agertzen dira, batzuetan azken artikulua galdu agiten delako (adár, adibidez) edo ohiturazko ahozkeraren baten eraginez (áñotza). Baina egia esan, paroxitonoa dugu nagusi Zeberioko euskeran.

Toponimia dugu beste ezaugarrietariko garrantzitsu bat azen-to-intensitatea neurtzeko. Zeberio herri zabala da eta toponimo ugari du ia 47 km. karratuetan zehar.

Alde batetik Zeberioko auzuna guztien izena jaso dut ahozkatzen den bezala idatziz. Mapetako zerrenda ere badut baina ez da berdin mapetakoa azento-markarik agertzen ez delako batetik eta ahozkeratik asko aldatzen direlako bestetik. Horregatik ba, jasoketa zuzena da nirea zehatzagoa izateko euskera biziaren barruan.

Auzuna-izenak ezagunak dira herri guztian eta asko erabiliak baina nik neuk horrez gainera lau auzune aukeratu dituk bakoitzaren inguruko toponimia batzeko.

Lau auzunok, Uriondo, Solatxi, Etzaso eta Undurra dira eta bata bestearengandik aparte daude bikuntza edo hirukuntzako lurrik agertu ez egiteko.

ZEBERIOKO TOPONIMIA

“karéa
apála
aspúru
apalabekóa
argíñao [aṛgíñao]

etzébarri
 ugérte
 undúrre
 sabále
 albítzu
 laitóki
 ibérrondo
 goikíri
 atxékoa
 barañáo
 orbétzu
 goyétze
 isísi
 larraméendi
 subítxueta [súbícweta]
 ermitabárri
 eléxondo
 agárre
 agárretxu
 beáskotze
 bastarrétxe
 gesále
 lexártza
 urtéa
 gesalgoikóá
 santomaskórta
 berésia [berésja]
 olábarri
 errótarte
 ibérre
 elórria [elórja]
 amétza
 gosétu
 etzáso
 uribárri
 artéa
 seberiógan
 amésola
 etzérreta
 barbatxáo
 ereñótza
 solátxi
 atxárte
 errékatxu

samartolóme	
úxar	
itúrria	[itúr̃ja]
yáuri	[ýauri]
eskóri	
subiálde	[subjalde]
urkía	
egíe	
sáutu	[sautu]
itórrondo	
iturrik	[ituríkoa]
subibárri	
ugélde	
urkítze	
entelláon	
artxánda	
soiskoétze	[soisk̃õẽce]
satúla	
artzúbi	
artiñáo	
aríltze	
errekálde	
presálde	
mentégi	
telléri	
akiñáo	
olátzar	
olátxu	
bertzúten	
untzéta	
aldekóko	
torréko	
arkulánda	
larrakótze	
lándeta	
mosóndo	
tellirítxu	
santákurtz	
altzága	
arbíldu	
idírin	
iruátxeta	[irwačeta]
kortátxi	
etzebárri	

larrabíde	
larragáne	
urióndo	[urjoṇdo]
itúrtxa	
elórbita	
sáldain	[sáldain]
urkiméendi	
asandía	
arriskosúbi	
elósu	
udiárra	
astíbi	
etxébarri	

URIONDO	
solonausía	
egibérte	
kabresólo	
ádai [ádai]	
solobárri	
solobarrióndo	[sólobaṛjoṇdo]
itúrrita	
igértueta	
kondobáso	
ubéta	
árbaitz	[árbaic]
arbáitzondo	[arbaicoṇdo]
sagásti	
latasárr(e)	
larragán(e)	
basátxi	
akitébarri	
atxóndo	
seárreta	[séaṛeta]
asentzío	
kerixátxueta	
goikolánda	
igíltze	
txakárra	
argíste	
ostóla	
makátza	
aspúru	

bótosar	
munépetá	
olabórta	
egurbíde	
arbáitze	[aṛḃaice]
odéa	
góinu	[goṇu]
beánu	[beánu]
artétze	
malórtu	
úpo	

SOLATXI

uxarróndo	
etzeóstai	[eçeóstai]
mundítu	
etzebúru	
solotxikérta	
solobárri	
ostóla	
martinberési	
askíbil	
artáudi	[aṛtaudi]
kamúsa	
asbíeta	
urrútza	

ETZASO

bólu
 boluerréka
 antzábal
 askóndo
 intxústegi
 goikoiturríe
 amutíla
 lurbárri
 etzegáne
 solotxikérta
 solonausíe
 solobárri

ortúbe
 seárre
 belátegi
 obárrro
 igértu
 mandóye
 musátza
 lupétze
 argíñatxe
 burbuxerréka
 eléxegi
 aranbúru
 armótxe
 akárra
 askárreta
 amésdoi
 idúsi

[améz[†]doi]

UNDURRA

solonausíe
 bekosólo
 sabalálde
 beresiálde
 latabárri
 iturriálde
 árbutz
 sabitxóa
 goikosolóa
 errékatxu
 katalinbáso
 sagásti
 sabisárre
 sanjustóndo
 urátze
 aldapéa
 gabióla
 urrústi
 urrustibarréna
 arkótze
 baltzolálde
 larraméendi
 urresmáendi

[beres[†]jalde]

[itu[†]rjalde]

[gab[†]jola]

txabolóndo
basotxikérre
erdikobóto
kortabáso

Toponimia batuketa hau ikusi ondoren, argi ere ergi dago paroxitonotasuna.

Badira proparoxitonoak ere baina ez dugu ahaztu behar gehienak hitz konposatuak direla eta hagaitik edo horregatik azeno-intensitatea beste toki baten fíjatu dela.

Beste alde batetik, belaunaldiz-belaunaldiko ahozkerak ohiturak ere, bere eragina du eta hor ditugu esate baterako “-eta”z bukatzen diren toponimoak azenoa proparoxitonoa dutelarik.

Kasuren baten ere auzune bi datoz izen berdinarekin eta bereisteko azenoa erabiltzen da: (Etzébarri ≠ Etzebárri).

Bukatzeko, toponimoen diakroniak ere bere garrantzia du toponimo berrietan hitz konposaketaren kontzientzia dagolako askorengan.

IZEN PROPIOEN AZENTOA

Zeberiko herriko izendegiaren barruan, adinekoenak eta hildakoenak jaso ditut batez ere, erderaren eraginetik alde eginik zehatzago izateko asmoz.

Izenak errezkan jaso ditut, bisilabo, trisilabo eta gainetikoetan sailkatuz.

BISILABOAK

Kóntze
Jóse
Pílar
Péru
Páula [páula]
Pátxi
Mári
Tómas
Mártin
Símon
Etab... etab...

TRISILABOAK

Dólores	Patxíko
Kándido	Ambrósio [amb̃rósjo]
Ísabel	Modésto
Génara	Inásio [inásjo]
Kátalin	Mareáno [mareáno]
Pílipa	Matéa
Érrosa	Pantxíke
Ágeda	Domínga
Énkarna	Manúel
Ángela	Maréa
Tómasa	Karmélo
Etab... etab...	etab... etab...

TETRASILABOAK

Enemésia	[enemésja]
Errepórta	
Bituriána	[biturjana]
Felisiána	[felisjana]
Timotéo	
Isidóra	
Erreféla	
Josefína	
Amadéo	
Kasiméro	
Etab... etab...	

Jasoak jasota, izen propioen azentoaz esan genezakena hauxe da:

Bisilaboetan azentu paroxitonoa nagusitzen dela argi ere argi dago.

Trisilaboetan, era bitakoak agertzen dira: paroxitonoak eta proparoxitonoak, kasu batzuetan izen berdina era bitara esaten delarik; adibidez: “Genára edo Génara”; “Tomása edo Tómasa” etab...

Tetrasilaboetan berriro goaz azentu paroxitonora jasotako adibideetan ikusi daitekenez.

Dena den, eta laburtuz, Zeberrioko izen propioen azentoa gehien bat paroxitonoa bada ere, kontutan hartzekoa da trisilaboetako bikoizte hori.

3.—ZEBERIOKO AZENTOAREN PROGRESIO SINTAGMATIKOA

Sustantibo, adjetibo eta aditz bisilabo paroxitono batetik hasita, silabaka luzatzen baditugu “Grupo Foniko”ak azento-intensitatea aldatzen doala ikus genezake (26).

Har dezagun bakoitzeko adibide bat eta ikusi zer gertatzen den:

“áma”
“amábat”
“amabátek”
“amagastéa”
“amagastetxúe”

“lódi”
“lodíbet”
“lodibárik”
“lodibetéa”
“lodigastetxúe”

“ésan”
“esánda”
“esandána”
“esanyakóna”
“esanetxakóna”

Belarriz hartutako hau geroago datozen espektrogrametan ere ikus dezakegu eta horrela da.

azento paroxitonoa “Grupo Foniko”ari loturik dago eta progresio sintagmatikoan aldatzen da azken aurreko posiziorarte.

Espektrogrametan, goiko marra intensitatearena da eta erdiko ilungunak tonoarenak.

Gehienetan biak doaz batera baina kasu batzuetan intensitatea eta tonua ez doaz bokale berdinean: (gixonák): Espektrograma ikusten bada, intensitatean “a”n dago tonua oster “o”n (27).

Esandakoa egia bada ere, “Grupo Foniko” en ahozkeran era ezberdinak ager daitezke hiztun bakoitzaren expresabideak ezberdinak direla kontutan hartzen badugu. Baina, hala ere, Zeberioko euskeraren joera goian aipatutakoa da.

4.—ZEBERIOKO AZENTOAREN FIJAZIO PARADIGMATIKOA

Aurreko puntuan esandakoa ez da beti betetzen batez ere Deklinabidean edo eta aditzean sartzen bagara. Har ditzagun adibide batzuk eta ikusi: (28).

“áma”
 “amágas”
 “amágana”
 “amáganako”
 “amáganakotzat”

 “ámak”
 “ámakas”
 “ámatatos” (amak datoz)

 “badákit”
 “badákigu”
 “badákigule” (29)

Bisilaboetatik kanpo, argi dago azentoa “fijatu” egiten dela eta paradigma bezala jokatzeko duela.

Ikusten denez ez dago azento-fijazio toki konkreturik, deklinabidearen barruan esate baterako batzuetan bigarren silaban dago azentoa eta pluraletan lehenengoan.

Aditzetan ere azentoa fijatu egiten da baina batzuetan ahozkeraren baten eraginez laburketak sortzen dira eta azentoa aldatu: “badákit” > “bákit”; eta beste batzuetan batez ere aditzak atzizki luzea daramanean sortu daiteke azentu aldaketa: “badakisúleko” edo “bakisúleko”.

Azken adibide hau, konpletiboa izan balitz beste era honetara izango zen: “badákisule edo “bákisule”.

Orduan ba, nire ustez, azentoaren arazoa progresio sintagmatikoa eta fijazio paradigmaticokoaren artean dago beti ere kontutuan izanik hiltun bakoitzaren ahozkeraren mugagabea bizitzeko bidean.

5.—AZENTOA, RASGO BEREIZTZAILE, ZEBERIOKO EUSKERAN

Forma literarioak ere bai, baina batez ere ahozkeraren laburketak bitarteko direlarik, hainbat bikote berdin gertatzen da Zeberrioko euskeran azentoz bereiztuta.

Denak ez baina eurentariko bikote batzuk espektrogrametan ere jaso ditut belarritzko entzuteaz batera zehatzagoa izateko.

Deklinabidetik hasiko gara, bikote berdin ugarien aurkitzen dugun arloa delako.

Nominat. Sing.	“gixona”	≠	Nominat, Plur.	“gixonak”
Erg. Sing.	“gixonak”	≠	Erg. Plur.	“gixonak”

Kasu bi hauetan ez dut azentorik markatu azalpen bat behar delako.

Artikuloz mugaturik bakarrik ahozkatzen direnean azentoa hemetxe legoke: “gixóna”; “gixónak”.

Baina “Grupo Fonikoa” luzeagoa denean Singularra eta Plurala kasu bietan bereizten dira: Adibidez:

“gixonádator”	≠	“gixónatatos”
“gixonátakar”	≠	“gixónatakardie”

	SING.		PLUR:
Gen. Ed,	“gixonán”	≠	“gixónan”
Dat.	“gixonári”	≠	“gixónari”
Instr.	“gixonán”	≠	“gixónan ganean”
Dest.	“gixonántzat”	≠	“gixónantzat”

Lau kasu hauetan ez dago gehiago esan beharrik beti horrela egiten direlako.

Erakusleetan ostera azentoa bera bakarrik ez da rasgo bereiztzaile, beste aldaketaren bat ere gertatzen da.

Gen. Ed.	“onén”	≠	“ónin”
dat.	“onéri”	≠	“óniri”
Instr.	“onén ganean”	≠	“ónin ganean”
Dest.	“onéntzat”	≠	“ónintzat”

Pluralean, bokale bikoitzetik, diptongoa sortu da gero monoptongatzeko “i”ren alde.

Deklinabideko kasuekin jarraituz, badira beste hainbat kasu azentoaz gainera gorketa baten bidez bereizten direnak.

Berez, fonema horren OZEN-Gortasuna nahikoa litzateke Singularra eta Plurala bereizteko baina horrez gainera azento aldaketa nabaria da.

	SING.		PLUR.
Inesib.	“gixonágan”	≠	“gixónakan”
Ablat.	“gixonágandik”	≠	“gixónakandik”
Adlat.	“gixonágana”	≠	“goxónakana”
Adlat. Buk.	“gixonáganaño”	≠	“gixónakanaño”
Adlat. B. Z.	“gixonáganantz”	≠	“gixónakanantz”
Adlat. Des.	“gixonáganako”	≠	“gixónakanako”

Aditzean ere hainbat bikote berdin agertzen da Zeberioiko euskeran eta hor ere azentoa dugu rasgo bereiztzaile.

Kasurik ezagunena "BA-" aurrizkiz egiten den aditz forma da. Bata baiezkoko esaldi nagusia eta bestea baldintzazko menperatua.

BAIEZKOA			BALDINTZA
JOAN:	"banóa"	≠	"bánao"
IBILI:	"banábil"	≠	"bánabil"
EROAN:	"badárot"	≠	"bádarot"
...Etab... Etab...			

Badugu hortik beste bikote bakar bat eta batez ere gazteok egiten duguna gaurko adinekoak ere kontaminatuz.

Alde batetik "ésan" partizipioa dugu eta bere azentoa paroxitona.

Beste alde batetik literatura mailako "EZ ZAN" daukagu baina "esán" ahozkatuz. Hor dugu ba bikote berezi hori.

Dena den, adinekoen artean, gaur ere, "etzan", entzuten da.

Aditzarekin jarraituz, jaso ahal izan ditut beste bikote berezi batzuk ere.

Atzizki berdineko aditz formak dira baina azentoz bereiztu behar dira.

Alde batetik, agintezko konpletiboa dugu eta bestetik konpletibo normala eta aldizkoa.

AGINTEZKO KOMPL.		KOMPLETIBOA-ALDIZKOA
"dáoela"	≠	"(...) daoéla"
"dóala"	≠	"doála"
"dátorrela"	≠	"datorréla"
...Etab... Etab...		

SUBJUTIBO HUTSA		HELBURUA-ZEHAR GALDERA
dáigun	≠	daigún...
gáitesan	≠	gaitesán...

IRAGAN HUTZA		RELATIBOA - ZEHAR GALDERA
áuen...	≠	auén
sáindun	≠	saindún...
éutzun	≠	eutzún...
etab. etab.		

Azentoz aparte , ez dugu ahaztu behar kontestoaren bereizketa laguntza, sarri askotan azentoarena baino handiagoa. Dena den, azentoa hor dago.

Bikote berdinak ezeze, hirukoteren bat edo beste ere jaso ahal izan dut Zeberioko euskeratik.

Alde batetik “baya ≠ báya” daukagu eta bestetik “baye ≠ báye”.

Zeberioko euskeran literatura mailako: BAINA, “baya-baye” alternantzian egiten da baina silaba biak intentsitate berdintsuaz.

Beste alde batetik literaturako: BAHEA, “báya” egiten da eta azken “-A” ez da aldatzen jarraian datorrenarekin bereizteko.

Hirugarrena literaturako BEHIA dugu eta Zeberion “báye” egiten da “EI” egiteko ohitura dagoelako eta azkeneko artikuloa itxi egin delako aurreko bokale itxiaren eraginez.

Jasotakoa horrela bada ere, beste kasu batzuetan azentua silaba berdinean egiten da singularrerako zein pluralerako. Kontextoari begiratu behar zaio zein zeinetakoa den jakiteko.

Adibidez, hona hemen bat edo beste:

SING.		PLUR.
“bésteari	=	bésteari”
“násteari	=	násteari” lit. nahaste...
“éreari	=	éreari”
“aréari	=	aréari”
“íxerrari	=	íxerrari” lit. izar...
etab...		

TOPONIMOEN AZENTU ALDAKETA

Zeberioko toponimoen azentoari aurreragoan ekin badiot ere, zehaztaun gehiagorekin nator oraingoan.

Azentoa, errasgo bereiztzailea dela ikusi dugu kasu baten baino gehiagotan, hona hemen ba beste kasu berezietariko bat.

Har ditzagun Zeberioko han, hor, hemengo toponimo batzuk eta euren azentu bikoitza ikusi.

PAROXITONOAK		PROPAROXITONOAK
“Sabále		Sábale
Laitóki [láitóki]		Láitoki [láitoki]
Undúrra		úndurra
Iturtxa		íturtxa

Urtéa	útea
Artzúbi	ártzubi
Elórria [elórja]	élorria [élořja]
Ugérte	úgerte
Presálde	Présalde
Apála	ápala
...	
Amesóla	... ámesola (SUPERPROPAROXIT.)
etab...	

Aurreragoan ere esan dudadez, Zeberioko toponimoetan azentu paroxitonoa da nagusi.

Baina azentu proparoxitonoa hartuz gero, toponimo berean esanaia aldatzen da eta toponimo izatetik pertsona izenaren balioa hartzeraino heltzen da.

Esandakoa baieztatzeko, hona hemen euskera bizitik hartutako adibide pare bat:

“... i, Ártzubik, Artzúbi bertan bera itxi yok eta Galdakora yoan do(k)p(b)ixiten...”

“... Sabále, Sábale(k)tx (y)ango yok apurtxu bet e... beituagoa espok...”

Etab... etab...

Hau ikusirik, toponimoen izen propioratzeak trisilaboetako azentu bikoizketara garamatza eta lehengoa kontutan hartzekoa izan bada, azkenekoarekin gehiago.

Arlo honetan baditugu beste kasu aipagarri batzuk batez ere andrazko edo genero femeninoari begira egiten direnak.

Har ditzagun esate baterako bikote bi hauek:

“Mendíko”	≠	“Méndiko”
“Artxánda”	≠	“ártxanda”

Bereizketa hau, aurreko kasuetan lez egiten da, baina kasu hauek eta gehiagok ere euren femeninoa adierazteko era: “Mendikoséa”; Artxandeséa”; lehenengoa Méndikoren andrea eta bestea Ártxandarena.

Orain arte toponimoekin ibili gara baina toponimoz kanpo ere gertatzen da fenomeno hau. Herriko gizon baten ezizena “Báriku” da eta andrearena “Barikuséa”.

Aipaturiko adibideak zaharrak dira baina gaur ugaritu egin da egikera hau eta errezkan entzuten dira honelakoak: “medikuséa; beternarioséa, alkateséa (Areatzakoa izan zen lehenengotari-koa); etab.

Izen propioetan ere gertatzen da fenomeno hau eta hona hemen adibide pare bat: “Kástor/Kastoreséa” edo “Pédro/Petraxéa/Petraxéa” etab.

Bukatzeko, beste kasu berezi bat: Juan gaikoa, izen propio bihurtu da: “Joangoikóa”, ba honen andrea “Joangoikoséa”.

6.—FONETIKAREN ERAGINA AZENTOAN

Herriak, “Grupo Foniko” bakoitza era ezberdinetara ahozkatzen du bizitzako egoera baten edo bestean.

Kasu batzuetan aldaketa fonetikoak egon arren azentoaren posizioa ez da aldatzen.

Har dezagun adibide bezala literatura mailan erabiltzen dugun: “badakizu”.

Herri ahozkeran kasu batzuetan “badákisu” entzungo da eta beste batzuetan “bákisu”.

Bigarren kasuan fonema bi gutxiago ditugu baiña azentoa bietan proparoxitonoa.

Beste kasu batzuetan fonetika aldaketen eraginez azentoa ere aldatzen da posizioz.

Deklinabideko kasu bat hartzen badugu, adibidez: “amáren” azentoa paroxitonoa da baina herriak aldaketa fonetikoaren ondoren oxitono bihurtu du: “amán” ahozkatuz.

Aditzeko kasu bat hartzen badugu, esaten baterako: “jan badot” “jan bádót”, herriak askotan “yambót” egiten du, paroxitonoa oxitono bihurtuz.

Azento paroxitonodun bisilabo bat hartzen badugu, adibidez: “égin”, askotan “ín” egiten da eta kasu hauetan derrigor oxitonotu behar.

7.—AZENTOA LUMEROETAN

Zenbaki kardinaletatik hasita, hiru zerrenda mota agertuko zaizkigu Zeberioko euskeran.

Lehenengo zerrendan batetik hogeirakoak jasoko ditugu eta azentoa adierazi:

“bát
bí
íru
láu
bóst
séi

sáspi
sórtzi
bedrátzi
ámar
amáka
amábi
amáiru
amálau
amábost
amásai
amasáspi
amasórtzi
emerétzi
ógai”

Bisilabo eta gorako zenbakietan azentoa paroxitonoa egiten da.
Baina hogeitik ehunera fenomeno berezi bat gertatzen da.

Erantzun bakar bat eta kontaketa ez doaz bat eta askotan kontaketak ere ez. “Ogai” zenbakian dago bidea.

“ógai”	“ogái”
“ogétabat	“ogetabát
ogétabi	obetabí
ogétairu	ogetáiru
.....	
berrógai	berrogái
berrótabat	berrotabát
berrótabi	berrotabí
.....	
lárovai	larogái
larótabat	larotabát
larótabi	larotabí
...etab.”	...etab.”

Lehenengo hogei zenbakiak edo hobeto esanda hemeretziak beti ahozkatzen dira berdín.

Baina hogeitik aurrera bereiztu egiten dira aurreko zerrendan ikus daiteken bezala.

Kontatzean “ogai”an dago bide-hartzea. Kasu batean lehenengotako azentoa aldatu egiten da.

Batera egin zein bestera egin, erantzuna zenbaki bakarra denean lehenengotako azentoa aldatu egiten da:

Eguneroko bizitzatik jasotako adibide bat dakart aurrera argiago ikusteko:

“Ire andreak, sainbet urte yaukosak?
–nire andreak, *ogétabi*.
eta aitek
–aitek e... *berrógetamar*
eta aititek?
–*larógetabost*”

Baten gehiagotan esan behar dugu, ahozker a mota ugari dituela hiztun bakoitzak eta adibidez, azken erantzun hori astiro eta indartzuago ahozkatuko balitz beste era honetara ere entzun daiteke: “*larógetabóst*”.

Hirugarren zerrenda baten ehunetik gorakoak aipatuko ditut labur-labur baino ez bada ere.

“áun (30)
áundebat
áundebi
áundiru
.....
áundogai
.....
áundotamar
.....
áundeberrógai edo áundebérrogai”
.....

“áun
berráun
iruráun
.....
sapiiráun edo sázipiraun
sortziráun ” sórtziraun
 ∅ bedrátziraun
.....

“áun zenbakiak indar handia du jarraian zein aurrean silaba bat, bi edo hiruko zenbaki bat elkartzen zaionean baina luzeagoa denean ere gorde egiten du bere azentoa geroago besteren bat azentuatzen bada ere. Berrir ere fihazio baten aurrean gaude.

Dena den badira era bitara entzuten diren kasuak ere eta baten behintzat azentu nagusia galtzen duena ere bai, “bedrátziraun” esate betareko.

Euskera ez bada ere, aipatzekoa litzateke “mílle” zenbakia eta bere ahozkerak bakarra zein lagundua.

“mílle
bimílle / brimílle
irúmille
saspímille
ogáimille
berrógaimille
...etab.”

Ikusten denez, “Grupo Foniko”aren barruan oreka bat agertzen da normalean. Dena den, “mílle”k ez du “áun”ek besteko fihazio-indarrik.

Zenbaki kardinalekin jarraituz, goazen bat edo beste sustantibo batekin elkartzen.

“etzé bat
etzé bi
iruétze [irw^{ce}]
bostétze
amarétze
.....
ogétamarrétze”
...etab.

“Grupo Foniko”a luzatzen denean azento bat baino gehiago agertzen dira baina hain luzea ez denean aurrerago aipatu dugun joera ikus genezake: “Grupo Foniko”an ere azento paroxitonoa egiteko joera dagoela Zeberiko euskeran.

Goazen zenbaki ordinal batzuk ere ikusten euren azentoaren berri emateko.

“lélengo
bígarren
irúgarren
bedrátzigarren
.....
agétamárgarren”
.....
askénengo”

Ikusten denez, “-garren” atzizkiak ez du azentorik hartzen baina bere aurreko zenbaki batzuk aldatu egiten dute jatorrizko azentoa “Grupo Foniko”aren oreka zainduz.

Beste batzuk gorde edo fijatu egin dute euren jatorrizko azentoa: “bedrátzigarren, amábigarren etab...”

Azkenez, beste batzuk, luzeak direlako, azento bat baino gehiagorekin agertzen zaizkigu.

8.—AZENTOA HITZ MAILEGUETAN

Asko dira hagaitik edo horregaitik erderatik hartutako hitzak. Goazen ia Zeberion zelan ahozkatzen diren ikusten:

SING.	PLUR.
“síllea”	“síllak”
“kótxea	“kótxeak”
“patátea”	“patátak”
“domékea”	“domékak”
“bentánea”	“bentának”
“...etab.	...etab.”

Argi dago Zeberioko euskerak erderazko azentoa gorde duena, bai singularrean eta bai plurelean.

Aurreragoan ere esan dugu baina goiko adibideok Arratiara eramango bagenitu, eta gehiago oraindik, neure baserritik kilometro bat gorago, azento ezberdinaz agertuko lirateke: “pátatak; béntanak... etab.”

Aurrekoa holan bada ere, mailegua aditza denean beste era batera jokatzeko du Zeberioko euskerak.

Aditzak egiteko latinezko “-TU” atzizkia ezaguna dugu baina erromantzearen bidez ozendurik ere heldu zaigu gero “-d” bokale arteko ozen hori galdu bada ere.

Horrela ditugu hainbat aditz.partizipio, baina begira zer gertatzen den euren ahozkeran:

“kántau
ólgau
fúndau
kúxau
akórdau
sústau
gústau
disgústau
apróbau
...etab.”

Kasu honetan ez da nagusitu erderaren azentoa eta berriro jo dugu "Grupo Foniko"aren azentu paroxitonorantz, izan ere hori bait da Zeberioako joera nagusia.

9.-ARGITASUN BIBLIOGRAFICO ETA GAINETIKOAK

- (1) Altube, S. El acento vasco. 1932 eta Observaciones a la Morfología de Azkue, 1934.
- (2) Azkue, R. M. Del acento vasco en algunos de sus dialectos. "Euskera" 1931; eta Morfología Vasca Bilba, 1923.
- (3) Barandiaran, J. M. "Obras Completas"eko bigarren liburua batez ere, ipuinez betea.
- (4) Basterretxea, J. Estudios sobre la entonación vasca según el habla de Gernika. F. L. V. 1974, 1975.
- (5) Gaminde, I. Butroiko euskara. F. L. V. 1982.
- (6) Gavel, H. Eléments de Phonétique Basque. RIEV, 1921.
- (7) Holmer, N. El idioma vasco hablando. SS. 1964; eta Apuntes vizcainos. ASFJU, 1968, 1977.
- (8) Izagirre, K. Altsasuko euskeraren gai batzuk. ASFJU, 1967, El vocabulario vasco de Aranzazu-Oñate, ASFJU, 1970. Ultzamako euskeraren gai batzuk, BRSVAP, 1966.
- (9) Jacobsen, W. H. Nominative-Ergative Syncretism in Basque. ASFJU, 1972.
- (10) Lafon, R. Observations sur la place de l'accent. 1935. Le Système du verbe basque au XVI. siècle, 1943.
- (11) Larramendi, M. El imposible vencido. Salamanca, 1927. Diccionario Trilingüe. 1853.
- (12) Larrasquet, P. J. Action de l'accent sur l'évolution des consonnes. Paris, 1927.
- (13) Laspiur, I. Azentu diakritikoa Eibarko euskeran, Euskera, 1979.
- (14) Lizarraga, J. Doctrina Christioaren Catechima. Pamplona, 1979.
- (15) Mitxelena, K. Fonética Histórica Vasca. 1977. Textos arcaicos vascos. 1964. Acentuación altonavarra. F. L. V. 1976. A propos de l'accent basques. BSLP; 1957-58. A note on old labourdin Accentuation. ASFJU, 1972.
- (16) Navarro, T. Pronunciación guipuzcoana. 1925, eta Observaciones fonéticas sobre el vascuence de Guernika, 1923.
- (17) Prai Bartolome S. T. Icasiquizunac, 1816.
- (18) Pujana, P. Oletako euskal aditza, 1976.
- (19) Rotaetxe, K. Estudio estructural del euskara de Ondarroa, 1978.
- (20) Salaburu, P. Hizkutz-teoria Baztango Euskalkia Fonetika eta Fonologia. 1984.
- (21) Txillardegi, Euskal Azentuaz, 1984.
- (22) Ubillos J. A. Christau doctriñ berri-ecarlea, 1785. (j. Otaegik aztertua: F. L. V., 1982.
- (23) Chomsky-Halle, The sound pattern in English, 1968.
- (24) Quilis A. Fonética acústica de la Lengua española, 1981.
- (25) Arantzazu hartu dut bat hartzearen. Arratiako beste edozein herritan aurki daiteke azentu mota hau.
- (26) Ikus azentuaren espektrogramak: 1-40.
- (27) Ikus sakonago deklinabidean.
- (28) Ikus espektrogramak: 1-40.
- (29) Adibide berdinak euskara bisi bizian laburtu egiten dira: "bakit, bakiu, bakiule" baina hemen osorik jaso dira, osorik ere erabiltzen direlako.
- (30) Ikus diptongazioan "EU > AU" joera.

XI. TRANSKRIPZIO- METODOLOGIA

SARRERA

Laboratorio lanetatik aparte, lortu ditudan berrien jasoketa hiru eratarain egin dut eta jarraian eurentariko mota batzuk eskeintzera noa.

Jasotako zati bat, metodologiaz, “hirukote” baten doa baina lanaren ordena ez da gero agertzen dena, literatura mailakoa lehenengo agertu arren azkenengo egiten delako. Euskera biziaren jasoketa, transkripzio Fonologikoan egiten dut, hau da, entzuten den lez. Bigarren pausa Fonetikaratzea da eta horretarako euskerara egokitutako “Fililogikoa” darabilt. Azkenez bien gainetik dagoen literatura mailako idazkera doa.

Nire metodologian, literatura mailakoa lehenengo ipinteak bere arrazoia du, azpikoa, Fonologiakoa izanik aldaketak ikusteko oso egokia delako.

Fonologia mailakoa Fonetikaratzea behar beharrezkoa da Fonologian mugak daudelako eta Fonetikan ostera ez. Herriko ahozkeraren oso aberatsa da eta zehatzak izan gura badugu Fonetikaraino heldu behar dugu.

Dena dela, nire helburua ez da jaso dudana guztia “hirukote” horretan ematea, metodologia zein den azaltzeko mota batzuk eskeintzea baino.

Horregatik ba, batzuk aipatzekotan: kontaketa, esaera eta hitz-jator bat aukeratu ditut.

Gero, Zeberio euskera biziaren “korpus” bezala han hor hemengo auzunetako euskararen berri agertuko da baina, lehen esandakoaren arabera, eta laburtzeko transkripzio Fonologikoan baka-rrik.

Tesis guztian zehar eta arazo berdinatik Fonologian oinarritu naiz baina halan eta guztiz ere zehaztasun gehiago behar denean Fonetikara jo dut.

Aurrean aipatutako “korpus” horretan esaera edo esamolde zehaztua luze bat ere agertzen da. Bakoitzak bere azalpena behar du

baina ni neu, lehenera joanik, jasoketaren metodoa azaltzera noa eta bide batez mundu aberats horren berri ematen.

Beste zerrenda bat ere agertuko da hitz zahar, berezi, konposatu edo eta tabu batzuk aipatuz, berriro ere herriko euskeraren aberastasuna adierazteko.

Laburtuz, tesis baten ezin dugu den dena jaso baina bai bideak zabaltu, horixe da ni neure gogoia.

1.—"ZUKA" TRATAMENTUKO TRANSKRIPZIOA

"ZUKA" tratamentuko grabaketa zatitxo hau, andrazko batena dugu, Damiana Etxebarriarena (1),

Lehen esan dudanez, literatura, fonologia eta fonetika ordenan agertuko da. Lehenengoa garbian, bigarrena komilla artean eta hirugarrena kortxete artean.

Zelan lamiñak egoten siran, hor erreka tarroetan, kaskatera
"selan lamiñak ote(n) sirean, or erreka tarrotan, kaskatera"
[selan lamiñak oten sírean, or ēreka tařotan, kařkatera]

urtenda orraztuten eta ezin euzala inork kendu,
"urtenda orrastuten, da esin ausela iñokendu",
[urteñda ořastuten, da, eřinauřsela iñokeñdu,]

eta azkenez e enteratu zirala San Juan egunean jaiotako "d'as-
kenes e enterau sireala San Juan egunean yayoko"
[dařkenes e enterau řireala řañ xwan egunean ýayoko]

zekorrak, parejaa egin eta ez dakit zelango trageza
"sekorrak, parejaa in d'estait selango tragesa"
[sekořak, parexea in deřait řelanço třagesa]

esan eudeen be
"esan audien be"
[eřan auđjembe]

2. "HITANO" TRATAMENTUAREN TRANSKRIPZIOA

"HITANO" tratamentuko zatitxo hau, gizonezko batena dugu, Juan Akesolorena (2).

Gaia ulertzeko, txerri bat hiltzen doazen hiru lagunen arteko elkarriketa bat da.

Hi, mutil, txerria nork hilgo joaguk ba?
“i, mutil, txarria nok ilgo yupa?”
[i, mutil, čařie nok ilgo yupa]

hik badakik hilten?
“ipadakik ilten?”
[ipadakik ilten]

nik ez
“nikes”
[nikeś]

hik bai?
“ipai”
[ipai]

nik bere ez
“nipes”
[nipeś]

3.—“HITANOA” ANDRAZKOEN ARTEAN

Andrazkoen HITANOtik ere zertxobait aipatzea ondo letorke eta hona hemen Ignazia Salzedori hartutako zatitxo bat. (Ikus, korpu-sean andrazkoen hitanoa) (3).

Alboko etxetik beharrerako lagun ona dona
“alboko etzeti bearrerako lagun onona”
[alboko acet̪i beařerako lagun onona]

Etxean dona estorbua txarra.
“etxean dona estorbue txarra”
[acean̪ dona estořbue čařa]

Etxean txarria azkarria eta etxe guztia
“etxean txarrie askarrie ta, etze gustie”
[acean̪ čařie aśkařie ta, ece guśtie]

Hatsituta eta utzi jautsazana...
“atzitute ta itxi yotzesena”
[acitute ta iči yoceśena]

4.—ESAERA EDO ANTZERAKOEN TRANSKRIPZIOA

Esaera eta hitz berezien arlo honetan, besteak bezala hirukotean jasotetik aparte, erabileraren kontexto barruan ere sartu ditut esangurea hobeto adierazteko (4).

Esaera mundua aipatu dugu eta hor duzue zerrenda luzea ere luzea era guztietako esaera edo eta esamoldez betea.

Euretariko batzuk Euskal Herri esoan ezagutzen dira, beste batzuk ostera Bizkaia aldean eta azkenez batzuk Zeberion bertan bakarrik. Bakoitzetik bat hartuko duku adibide lez.

Zer ikusi ha ikasi
“ser ikusi a ikisi”
[séř ikusi a ikiși]

“Urlieri, semeak, lotzabakoak urten dotzo
Esta arritutekoa, aite be bada ta, yakine, etzeetan
umeak —ser ikusi a ikisi— iten daurie”

Gorbeian begia atereak be joko leuke gurera
“gorbayen begie atereape yoko lauke gurera”
[gořbayembegie atereape yoko lauke gurera]

“Suronean beti dao konbideduen bat
Bai, —Gobayen begie atereape yoko lauke gurera—”

Saldaraingo txakurrarena pasatu jako
“saldaingo txakurrena pasau yako”
[saldaiŋgo čakuřena paśau yako]

“Da, ser pasau yako ba baskaldu barik oteko?
Ba, Saldaingo txakurrena pasau yako—”

Saldarain “Saldain” Zeberioko auzuna bat dugu eta bertako bati gertatutako jasoera batetik sortutako esaera da hau.

Esaunda betek dio, behin baten, Saldaingo txakur bat Uriondoko auzunara joatekotzak egoala eguerdiko hamabiak inguruan.

Ez ekien non bazkaldu eta Saldainen egiteko goizegi zela eta, Uriondorantz joan zen. Baina heldu zenerako hangoak bazkalduta aurkitu zituen eta jakina, azkenean bazkaldu gabe geratu zen.

Jazoera hau, era batera edo bestera askotan gertatzen da bizitzan eta horrela denean aipatutako esaera horretara jotzen dugu: “—Saldaingo txakurrena pasau yako—”.

Egia esateko, penaz beterik geratzen naiz aipamen hauek egin ondoren, izan ere, bostehunetik gorako zerrenda banan-banan jasotakoa da eta bakoitzak behar luke bere tokitxua tesis honetan baina zer egingo dugu ba, azken baten herria eta herrikoa gehiegi da liburu baterako.

Hitz aipagarriak direla eta ez direla, beste mundu zabal baten sartzen gara.

Batzuk hartzearen hor dago zerrenda bat, hasita bakarrik, bukaera non dagoen ez dakigula.

Aipa ditzagun bi edo hiru adibide bezala:

“irukutzi [irukuci] lit. irakutzi.

“iturrukuretan soasenean yarroa ando —irukutzi—”

Aditz zahar baten aurrean gaude. “ikuzi” = garbitu. “-RA- tartizkia jarri ondoren “irakutzi” egiten du eta guk Zeberion “irukutzi” itxidura edo asimilazio bidez.

Beste kontexto batzuetan ere erabilten dugu “ikuzi” baina sustantibo bezala: “garbikusie” lit. garbikuzia.

“baserrietzeko —garbisusieri edo garbikusieri— etxako ainbeste beütuten, urien kuriosoago bixi de jentea”.

“atxine” [ačine] lity. aitzina.

1) “-atxine- txarrago bixi sen jentea, baie nasayago”.

2) “goiko mandabidetik —atxine— esta yoan, onagoan ixin bea dau auntzek”.

Lehenengoa gehiago erabili arren, bigarren zentzua ere bizirik dago.

“beren beregi” [beremberegi] lit. beren beregi

“bide bates basoas istesu mesede ori baie —beren beregi— esates yoan”.

“beren beregi” etorri txarriten eta bat esanda bera barik ao ba?

Adibide deeigarri bat litzeke hau. Toki batzuetan bizi bizirik daukagu eta oso ondo dator gaur egunerako.

Hiztegi batzuetan agertu ere ez da egiten, beste batzuetan Bizkaiko forma lez egertzen da.

Etorkizunerako ez dugu begiratu behar nongoa den, euskerarako ondo datorren ala ez baino.

Bide berdinetik jarraituz, zabaltasunez jokatu ez egiteagatik, euskera urritzeko arriskua daukagu eta euskera batua denok nahi dugu zabal batzen bada.

5.-ARGITASUN BIBLIOGRAFIKO ETA GAINETIKOAK

- (1) Damiana Etxebarria. Bertzutengoa.
- (2) Juan Akesolo. Bertzutengoa. Ugaon lanean ibilitakoa. Gaur Ugaon bizi da.
- (3) Ignazia Salzedo. Uriondokoa.
- (4) Kontestoan sartze hau behar beharrezko ikusi dut esaerok ulertu ahal izateko. Adibide batez argitu nahi nuke. Jasotako esaera batek dio: "denporeak agartuko dau edurre mendien". Esaera honek kontestoa behar du. Kasu-honeta hauxe da: "su, entzun dot urlie aurrerantza (ernari) daoela"! Bali-tike, baye es artegatu, "denporeak agartuko dau edurre mendien". Orain edozeinek uler dezake.

XII. ETNO-TESTO LABURRAK ZEIN LUZEAK

1.-ESAERA, ESAMOLDE, HITZ BEREZI ADO ANTZERAKOEN ZERREDA

Ohar bezala, zerrenda honekin ez dut ezelako sailkapenik egin, entzundako moduan alfabetoz jarri baino.

Zerrenda amaitu gabe honek beste era bateko tartamentua behar du baina kasu honetan “korpus”eko zati bat bezala baino ez da agertzen.

Lehenago ere aipatu dut, baina hauxe duzue nik Leonor Ayestari (neure amari) egindako eskaritik jaso ahal izan dudana eta jasoten ari naizena. Beraz, korpus osoaren sailkapenari dagokionez, Zeberioko euskera, Uriondo eta Undurrakoa zehatzago izanik.

“Abaderik esta yausten gastaña ganetik
Abogaduek esbaieri inderra
Adinon yaok egunero
Agindue bat, emona bi, aginduegas kontentu ixin ai
Agindu bayakon esauen ingo
Agindute baño kokorioagoa
Aginetan sarratuta nao
Agoan berotu barik botaten yosak agokadak
Ago bixerrakas dao
Ago itxien esta aulirik sartuten
Agoko ogie baño gurago dau
agoko ogie emongo lauke
Agotik urtenak agotik sartu
Akordatzakoan etorri yatak
Aldekoakas bakarrik eskondu sen
Ai, Jangoikoa, bat eta bera naikoa
Aitek in bauen be
Aldienak artu dau
Alla bako okeranak dariola

Altzaren ondoan altza ernetan dok
 Amasulo utze da
 Amaka bider esan yako baie
 Amarrak, erantetortu mamarrak
 Andafuerasko yantzie
 An dalakoan emen
 Andiago ingo estala umekerietan
 Andiagoape entzun, Ikusiko... yusek!
 Andie dopa! (dok ba)
 Andragine dok gixon ori
 Andramari Martikotik sortzire kukue espadator, onrak in.
 Andra in de
 Andratara yakik
 Andrea aratona, sarri faltauko da gausona
 Andreari mosurikosoena: begien, agoan eta usoan
 Angeru beta ori (bat da)
 Ango ixikerea urek emoten yok
 Ankartekoa bekokien balauko andreak, iñor enamorau bes
 Anka yokoa dauko emetik
 Aragoan be txakurrek ortosik
 Arantzabako lora gitxi dao
 Ardien erruek, bildotzak pagau.
 Ardurak lagundukotzu
 Aren gibelak etxaukiek arrik
 Arimea apartaurik, kortako txarrie dirudi
 Arimeak urtengotzu
 Arkiloka suster barik
 Armin daoena miñe sorrotz
 Arrana(k)tx(y)o dotzies
 Arrautza bi esin in abi beten
 Arrautza mokoletik urtenda dao
 Arriek estauko begirik
 Arri te orma dabil
 Arteak artu esinik
 Artu te artu mundue akabau
 Artu temon mundue aurrera
 Artzea baño sabalagoa
 Artzea les dao
 Asagariek seinbet eta maldasiño geao, bustena arroago
 Asiek ine dirudi, inek urregorrie
 Asiterako moduko gixona
 Asko da ba!
 Askon ardiek otzoatxan (otzoak yan)
 Aspireak ekarriko yok etzera

Aspitik — aspitik esta gausona
 Aspitikoa gañetu yako ortuarieri
 Astakirten mandasain bet
 Astegun burusurien kopea?
 Astoa atzerantza baño temosoagoa
 Astoak esan leiok mandoari: kenai orti belarriandi ori!
 Asto askok lasto asko
 Astue espada gero ori!
 Asune baño berdeago
 Asur baltza yatzu ori
 Aubea moskortute ta sagie osoan esin lei
 Au da umean bereinkitue
 Au dok sasoia ta bearrik es
 Auriek, nagie yoten dau lelengo
 Aurkitu dau neurriko sapatea
 Aurrekoripe etxok ikusten
 Aurten dana aryoa
 Ausoko baiek, beti esne geao
 Auxe dok kaka bututi bera itea
 Atzamar puntetan asie da ori
 Asbegiek (atz-begiek) susen dakaselata...
 Atzemardo egin
 Atze ona dauko ta
 Atzoa ta aburea asarratu dire, arkalenatire ta aituko dire
 Bakean satos?
 Bake santue in dok
 Bakotxak, bere opileri putz
 Baspiek erantau
 Bastarrakustietxan
 Baten in da sarri kontau
 Bat esan da bera bes
 Beargin onantzat erreminta txarrik es
 Bearrak, bearra erain
 Bearrestana beresbe agartuko da
 Beatzakas arrie joten beti
 Begi biekas ikusten dau bere kutune
 Begiek urten initxabik, inbidis yosite.
 Begiepañño gurago dau
 Begiepota bearrean es yoan
 Begi gustiek estaudie egun baten negar iten
 Begipixuen saldu ganadue
 Bekanekoa bota
 Belea baltzago esta ingo
 Beleak, beti bere atxera

Bepuruek astun
 Beragas bixi bear estauena ondo dao
 Bere andreagas bixi bea dau
 Bereatarabil ori
 Bere burue seosertzatauko
 Bere fraketan enaunke on gure
 Bere narruen enaunke on gure
 Bereskorik estao iñon
 Beroana kendu bea yako
 Beste mutilok agartu dire
 Beti allego bille
 Betiko eskara ta
 Beti labankerietan
 Beti bastarrak enderdetan
 Bideapetean dabil
 Bidertzeko aratzak eta tabernako krideak, sarri sirrie
 Biderdi in
 Bietatik esite egon
 Bijon daiela!
 Biosbakoa andreantzat
 Biosberatute dabil
 Bisi alargun dao
 Bisiek, bisi lan, ile lurretzan
 Bisipixuen saldu ganadue
 Bitzetan bixi de
 Burdiepe untan eskero irrintzarik es
 Burlesar ibili
 Buru barrie in
 Burus belarri in
 Burutu esinik ibili
 Dabilela nondikure
 Dabilenari pasetan yako ori
 Dana bearrean ibili
 Dana be esta esa
 Danantzat estao beti feri txarrik
 Denporeak erakutziko dau edurre mendien
 Dirue, satza!
 Domekako bearra astelenera esta allegetan
 Drogeak argi urtengo dau
 Drogosoa da galanta ori
 Edanbako ordie
 Ederra ta galanta batera estao adosein lekuten
 Ederra ta galanta basan be, ondo galdurita
 Edertasune lelengo umeataro

Edur urtea, urte ona
 Egalak sabal dabis gausonerako
 Egiek, gusurreri yarrite etxon
 Egunek egune ur dauko
 Egun argis apartau oba batzukes
 Egunes amesetan
 Egunes kako ta kako, gaubes luse
 Egur eskarmantadue sugin ona
 Eguskie ta aurie batera, sorginek orrastuten
 Ekine baragarrie da, esine baragarriagoa
 Elexeak estau ori aspian sapalduko
 Elexastikue yatzu ori
 Emen serue t'an serue, esta gausa segurue
 Entzun de gor, ikusi te itzu
 Epebako pirrie
 Eperdien gatza dauko
 Eperdien mun iok oin
 Erdiek eta beste ainbeste
 Erdis erdisean itxi
 Era onari txera ona
 Errekadu iten yoateko barik eriotzean eske agintako ohea
 Errementarien etzean sotza buruntzi
 Errementarie untzezin begi gorrie
 Errenak, sala barrien be koxo
 Errentorea arri labanean bixi de
 Esa eskuen daukok
 Esanak esanda be
 Esan be itea
 Esan txarrekoa
 Esatea neke
 Esaten diren gustiek estire mesak
 Es aukie da ona esiteko
 Esebesa begireko da ona
 Eser es eta saratea
 Esiek iru urte, txakurrek iru esi aldi, saldiek iru txakurraldi,
 gixonak iru saldi aldi.
 Eskola sasi in
 Eskondu arte larri, gero baragarri
 Eskonparriten, galbaian be ure, gero erradan bes
 Eskontzea estok malamasustea, sirrie(k)tx(y) aukona deabruen
 untzea.
 Eskontzea eta odolostea bero beroan
 Eskurdunena: Aurten eskur asko yaok. Nok esan doa? ta nau-
 kure.

Esnea ganas daoenean esku bete gatz surtera beieri errapea sein
 galdu
 Estakisule? Dakisun aldea erretan basaunke "ai" ingo saunke
 Esta luserorako
 Estan bedarra beres igertuten da
 Estao asbolarik errama iger bakorik
 Esta parte onekoa
 Estaukon les balauko, jaunekobea
 Etortekoa bada etorriko da
 Etorten badaki ba
 Etzea esta barkue
 Etzeatarrenagas pasau
 Etzerako ingo dau orrek
 Etzerako moduko gixona da
 Etze utze gerra utze
 Eun duket iteko trasea bea da auki
 Frakapetean dabil gixajoa,
 Fraka(k)p(b)uruti yasten ibili de
 Fraketan estu dabil
 Galarteko babea
 Galbarra oker dauka gausonerako
 Ganeko gixona dan
 Gariak: Nau nok bedarrik onera
 Artoak: ni ñaoan lekuen be etxakoserik.
 Garrastealango mutile
 Gasbako koadrillea
 Gasteak, buruen be esteak
 Gasteritxoanda
 Gaubeko bearrak egunes agartu
 Gatzetako be estu in gaur
 Gerixaripes
 Gixonagas da txakurregas es fiau, ormara iten daurie txixe.
 Gixonan anbisiñoa andrea eperdien akabetan da
 Gixonari sentzune potroatara bajatu eskero estao sereginik
 Gixon in de
 Gixon musturgorrie, edallea seguru
 Gixonak il in bea dau ona ixiteko
 Gogoa esarri
 Goien serue ta bean lurre lotu de
 Gorbaien begie atereape yoko lauke gurera
 Gordetako leku onean auki osu ba
 Goruetan ardazbidea libre atera san
 Gois gorri arasti iturri
 Gosea ona ser yar auki eskero

Gosunea etorri yatak
 Gurasoak umeari dana dotzo sor
 Gureak in dau
 Gure danerako orpoetan arik es
 Gure diruek arratosak
 gusur bi batera esin bota
 Gusurre eginepaño aurrerago
 Gusurre biderdikoa da
 Gusurre dariola dabil
 Il-bisiko dao
 Ilean txal batarak frabikatik
 Ile bistuko lauke salda onek
 Ile lurrek selan yan alan aistu
 Ilterikures da bixiteko gauses
 Iluntze gorri ongarri
 In banau te... olangoak, goseak il ausen Bergaran
 Inbidie sarnea balitz i beti aska
 Inek in bakoari etxon
 Infernuko deabrueri be kandela biges in bea yako argi
 Inikidadeak kontetakoa esta
 Iñon boltzako diruegas es kontau
 Iñor es eta gerixea
 Iñor esotute estaoela dao
 Iñorriena: udan txirtxir da neguen eskean amak esan dau iñor
 estaoela etzean.
 Iperrandie sartu dau eta bator lanbroa
 Itaurren ondo gitxitaki
 Iturrien beti txixelarri
 Itzesoa be eskontzeak lotu i auen
 Itzesoko aurie, urrineko egur igerra ta pobrean erresoia beti
 sobra munduen
 Itzuen garrotadea letxe
 Itzueri argi iteko ona yaok ori
 Itzulumurdike andrari
 Ixorrabari saos ala?
 Ixorrai!
 Jaunekobea
 Jaungoikoak, beste leku beteti lagunduko dau
 Jaungoikoakure dauena ixin daitela
 Kaka larri barik in beako yostek
 Kaka mokordoa emen itxite yoan da
 Kapapirri utze da
 Kakitute dao
 Kakokoa badauku te

Kamiñeruen ixerdie agineko minerako ona
 Kandelario egunean, eguskie baño otzoa ardi atean obe
 Kanpoan larrosa, etzean arantzak eta sorrotzak
 Kanpo ederra atzean gerra
 Kaskie dariola dabil
 Kaskondute dao umea
 Katue alanbran baño estuago
 Katue baño salagoa da
 Katuek surtera adi, aurie seguru
 Katu-katu inde etorri de
 Keak, galantagana yoten dau
 Koipetzu beta ori
 Kokorio ori alango ori!
 Kontzelau be esin de
 Kontu erratuentzat batzean dabil
 Korta bearrrak
 Kuarteak anegerdi esin artu
 Labesue berogi auki eskero, ogiek erregi atera
 Lagunabarra topau dau eskontako
 Lanbrotik aurie nekes iten dau
 Lapilotxeak, bete orduen ganas
 Laratzu baltzak besbas baleki
 Laratzu baltzak esotuko dau
 Lardangañe irabasten dau
 Larra be txarra da gero
 Larregi eta bapesa bardinek
 Lastan asko ta maite gitxi, asko gure ta bertan itxi
 Lau marien pupue ta sortzien trapue
 Leku onetik librau de
 Lenago moro
 Lepoak altzau
 Leposurie yatzu ori
 Lotxarri gitxiko gixona
 Lotzabakoantzat mundue, irabasten dauanantzat serue
 Lotzabakoari lotzabako t'erdi
 Lurmen bada yoko dau etzera
 Lurre, sainbet eta bigunago, arra barrurago
 Lurre yota dabil aspaldien
 Luse beste sabal dao
 Mai ondradue apartaute... Ori kaka dok
 Makina bat bider entzun dau
 Marabidein lau gixon, aun duketean andrea
 Mayetza, lenago be otzak il i auen
 Mendi arteko odaie

Mendie artu dau beingobaten
 Mendiek estauko mendien bearrisenik, gixonak, gixonana bai
 Mendiek estire alkartuten baie gixonapai
 MIn bako arrana ugerratxan
 Min uzte da ori
 Miñegas irabasi eta lepoagas pagau
 Miruek arra letxe
 Miske bixi de ori propiedadean
 Miskerie langaisto
 Mosolloak etze ondoan kantetan, aurie seguru
 Mugarrietan barruregi sartu de ta
 Nabo-asi urte. arto urte
 Nagien urek tenple bi, berogi edo otzegi
 Naiko dauko surreti sartzean
 Narrue berotu
 Narrue yo
 Narrue kendu
 Narruten txonteari be ingo ñauskiok
 Nauk in dot!
 Neska galantak dotea arpegien
 Neska galantan bentajea, sirriek iteko ona parajea
 Nire begiek estotzie kalterik in
 Nogas gure ta exegas
 Nondikure ta andixik
 Nor? eta bera
 Nogas? eta beregas
 Noina? eta berea
 Etab. etab... (sistema osoa)
 Nora gure ta araxe
 Norbere burue erretako egur bille
 Norberetzako gurestana etxako iñori emoten
 Norbertzat onik es da , aurrekoari kalte
 Nordeak iru egun ditu bereak
 Notara be badauko
 Odolak ur iteko be
 Odolostea barritzue da
 Odol-utzitu in de
 Ogieri yagi bi
 Okile egarri danean aurie seguru
 Ona dao ori eskontako
 Onakaos
 Onak, txarra dakar (denporea)
 On bille on bille bombille
 Odasun bidebakoak, deabruek ekarri ta dabruet eroan

Ondo bada eskerrik es eta txarto bada sesana
 Ondo bearrean in dau
 Ondo inen pague ate ostaien palue
 On iteko beste yan dau
 Onesean agoko ogie, txarresean kontus
 Oñeskori(k)k (g)ures da saldiskorik etorries
 Or doa mundurik aramayo
 Ori be estok erralde andie
 Ori bixiritao infernuen
 Ori esta asko urrutuko
 Ori esta gari garbie
 Ori estok, gauberdiko astoan arrantzea
 Ori te esku bete auli egobako
 Ori txakur sarra da
 Orpoetan ar barik ibili
 Orpogorrik es ekarri gero eskonaurretik
 Orrek iñori txarrik es, bai lagundu bes
 Orrek lapido andie barruen
 Orrek titerea barruen d'arin bete
 Orren esanagas es urrin yoan
 Orren esanagas es yoan Bituriera gariten
 Orren gaxoa ta txakurren koxoa bardin
 Osasune dauku te
 Otzaoak otzokirik estau yaten
 Otzoan agoti librau de
 Parte txarrekoa da
 Pitxin puntea baltzitude yaukok
 Plageak arturik ibili
 Plasa gixona yatzu ori
 Pobrean umildadea es aukie
 Porreapuruen ya arte
 putz-erroskillea emongoat
 Saku beteko garie
 Saldaingo txakurrena pasau yako
 samaraño nao
 Samasikue da
 Santa Barbara, Santa Krus, Jauna balio sakigus. Iñosentean ogie,
 Jaunen miserikordie.
 Santiagotan aurie kaballeroa
 San Yurgi, artoak ereiteko goxegi (Apirilaren 23)
 San Markos, artoak ereinde balegos (Apirilaren 25)
 Sapoia dauko barruen
 Sarama bes nire ondoan
 Sar on in saitiela

Sartanak labeari eperbaltz
 Sartan eperdi suririk ikusi ok ala
 Sasbako ereitzea ta pobrean eskontzea bardinek
 Sasien saratea bada seoser ixingo da
 Sasi ostaire eroan
 Saspi sutea da
 Sator yoa ugeri
 Seinakio dao sarri
 Seinde...
 Seinekeaoka dabil
 Selango alango bat
 Selango baldea alango tresnea
 Selango musikea alango yantzea
 Selan gure ta alantxe
 Semea semea ganean
 Semendien San Martinek orio sagiek aurretik sein atzetik
 botaten daus
 Semendiko idergie da argiena
 Senar-emasteen asarrea sarri es aukie
 Sainbet eta bigunago arra barrurago
 Ser gure ta axe
 Ser ikusi a ikisi
 Ser yana faltauko da lenago sesana baño
 Sie edango lauke
 Sirkinipes
 Sorieoneko bearra
 Soro dao ondiño ori
 Sorotz iok oin
 Sorrak kanpaiak ordaintzen daus
 Sorri-bideak inde dao arpegien
 Sorri bistue baño txarragorik estao
 Sorrik onena baño arkienik txarrena obe
 Soso lumorrastubakoa
 Sotzalbo be estau in
 Sue ta ure onak, baie belaunpetik
 Sulorik sulo dabil
 Suñe iñon kunako seña
 Suseraturitabil
 Susterbakoakas nora yoango sara ba
 Tardentzea eskatu urlieri
 Temosoari ekinago ta txarrago
 Tragauko al das
 Tripasile gogorturitauko
 Txakur amesak iten

Txakurre ixin balitz, onaskero ausikadea
 Txakurre(k) putzitan ibili de
 Txakur txiker bat estau baligo
 Txaramela langoa dauko barritzu orrek
 Txarrie ilten dan astea ta eskontan dan urtea onenak
 Txarto esateko geao dao itzueri argi iteko baño
 Txarto iten dauena, bera apartetan da bidetik
 Txiteapeste buru estauko
 Txiterdi esanorduko badator
 Txitipe estau atera
 Txorie erramatipotateko moduko beroa iten dau
 Txorie les dao
 Txori errea agora etxatok ain fasil
 Txorixoa burrunztien baño estuago
 Txotxoka in
 Txotxoka eltxoari be bai egas doala
 Txurie goraka lamiñak
 Uda goieneko loreak inder gitxi
 Ukondoa ur baie mosurik esin emon
 Umeak aman magalpe ondoan
 Umeak Madrilen be ume
 Umeak saratatzu... bota bea daus denporeak
 Umean sentzune etzean entzune
 Umeari kordela luse, edosein gause
 Ume es asie
 Ume galdue
 Ume larrie
 Umetik, gixona nekes
 Ume yasoa da ori
 Untxe te untxe be ingo saunke suk
 Untze yoa
 Urdaye katuen atzean
 Urdaiek, Maietz luseataroas
 Urdaieri gardamue baie pernileri eltxarra
 Urek emoten yok orko ixikerea
 Urikoa da ori
 Urlié esta gause esetako
 Urlié estok burutik mankue
 Urlié, begiek itxi orduen, orkoak in dau
 Urlié, bepuruek astun
 Urlié etxaukok askapeko sorginik
 Urlien peseteak sei erreal baligo yosak
 Urlié esan beistike
 Urlié estauko nagiamarrarik

Urliek etzeikusie in dau
 Ur lie txartodao, lur gorria atera espalei
 Ur liek e... mosubelarrielangoatxauko sak
 Ur otzeko sopak
 Urrekurtzealango semea
 Urrinean danak aberatzak
 Urrumen andi baritzabik
 Urteripe etxoako
 Uskaiek urten inik
 Yakatzu dabil gasokarik egones ganera
 Yoskilean etzean erropa sarra kakoan”

“adinon
 aitexea
 aitue
 aldea batera
 altzikitu
 altziripes
 amandre
 amañe
 amaxea
 andabidea
 apurrin
 arean
 arkien
 arkiloka
 aronakoa
 asegune
 askarrie
 askurea
 atxine (batez ere denpora baina bai ta
 espazioa ere)
 atzamurrue
 atzondoa
 aubea
 auntegie

—BAKOA: gasbakoa
 susterbakoa
 sanbakoa
 malbakoa
 etab. etab...

barausi
 barauskarriek

—BEARRA: in bearra
yan bearra
galdu bearra
bota bearra
etab. etab...

begiskoa

BERBA-

“ -lotza
“ -roa
“ -bidea
“ -bakoa
“ -etab, etab...

—BEREA: biosberea
egarriberea
goseberea
minberea
etab. etab...

berekitan
beren beregi
bikuntzan
bilinbolan
borrosoa
dangiño

—DARIO: kakadario
txixedario
mokodario
uskerdario
etab. etab...

deslai
denodu
egin egin
egondue
elie
eltxarra
ermakariak
ernegu sartue
errarie

—ERRE: atzerre
eperdierre
kokoterre
triperre
etab. etab...

estarie
estukine
etexurea
feturra
gabonkariak
garandu
ganorea
garbikusie
gasgine
gasteloa
gaulendi
goiti-beiti
gosunea

—GUREA: logurea
ingurea
yangurea
betegurea
etab. etab...

igero
iaurt!
idergie
inisitue
iñontza
intzerrea
irukutzi
itarin
itaurren
itzela
kaskondue
kortiketea
layea
lanbroa
lañaberea
eguzki begie
axe begia
odai lañoa

laurkindu
lexie
lorra
lorrindu
lotxarrie
lurmen
llamondu
mandabidea
mandasaine
mantzine
merroa
mingor
moropile
obarie
okolue
orpo gorrie
ospelak
ostikopetan
pukine

—RIKARA: etzerikara
aurrerikara
atzerikara
oirikara
etab. etab...

saingaldue
sallea

—SAR: yansar
insar
egonsar
etab. etab...

sarkiloa
sartzamendie
satarra (sagu arra)
sirigotzie
soldu; soltzaie
sorrystoa
sorriketan
sorrostarrrie
tautik / tautipes
txaramela

txerea
txibixe
txibiskerie
txit / txiterdi / txitipes
txorimaloa
txotena
txuxoa

—YOA:	satoryoa	—UTZIK:	bernutzik
	aryoa		mangutzik
	untzeyoa		juboiutzik
	etab. etab.		etab...

SEXO EDO INGURUKO TABU-HITZAK

ilekoak	(andreak)
naturea	(denak)
susera	(behiak...)
agiri	(katua, txakurra...)
alta	(astoa)
arkera	(ardiak...)
irusi	(txarriak...)

ORGANUAK

pitxine
barrabilek
dandabelak
potroak
tutue
uskaie
potxolea / -nea
tarratolea
usoa
katxine"

2.-TEXTU-TRANSKRIPZIOAK GRABAZIORIKARA

Jarraian, Zeberioko bertako eta inguruko herrietako euskera biziaren transkripzio fonologikoak datoz nahi den konparaketak egin ahal izateko.

Berri-emaile bakoitzak, bere izena darama parentesi artean eta herriz kanpokoa baldin bada, herri-izena ere bai.

Izen buruetan izenik egertzen ez bada, transkribatutakoa lehenago aipatutakoarena da, izan ere, batzuegandik jasoketa ugariagoa egin bait dut.

Zehaztasun gehiago nahi bada, tokian tokiko berri-emailearen fitxa zehatza ikusi sarreran.

Has gaitezen ba Zeberiotik bertatik...

3.-ZEBERIOKO GRABAZIO- TRANSKRIPZIOAK

ITARGIA-EGUZKIA ETA MUNDOA (Patxi Etxebarria)

Aldi beten, eguzkie t'itargie andra-gixonak i sirean da, Martiko idergibarriko gaulendien eguskie sartzamendire nos elduko daola, badiñotzo eguskiek itargieri arrokeris beterik:

—Ikustona Mundue, egunean baño egunean ederrago!

—Bai, ikusiko etxoapa!

—Ba, ori edertasun ori naure argi ta beroari esker!

—Bai, eta ni naure gaubetako iñontzari!

Ori entzun botzen ba se, asarratuten yako eguskie, artzean dau esku biepete txinger gori bere barruti ta plast! arpegi arpegire bototzesan txingerrok itargieri eta erreunes bete arpegi gustie. Untxe t'untxe be esaun daus aik erreunak, aitutea baño estao itargieri idergi bete danean.

Baye, eguskie ain ikustauen berde, bildursartu inde egoan itargie eta karran asi sen. Eguskie orduen atzerikara gañetu yakon.

Yoan da yoan bata bestearen atzean, ilgora, idergi bete ta ilbera gustien eragoyon eguskiek itargie kuxetan da ogeta sortzigarren egunean ie ie kuxetako aukela, estotzo itargiek bere burue gorde-tan!

Eguskiek orduen, susien, aurreak artutzesan da egunatxoan egunak etorri itargie atzerikara ikustauen.

Orduen, atzera in esin euen les, arin eragoyon eragon be itargie barriro atzerikara kuxetako da orretarako beste ogeta sortzi egun bear ixin ausen, baye itargiek osteria be bere burue gorde.

...Gaur be undiño or dabis bata bestearen atzean!

GARIA ETA ARTOA

Garie eraiten da semendien. Gaur egunetan emen esta garirik ereiten, bere bearra ixiten san lelengo layatu, esan gure dau lurre

boiltau, gero atxurregas kaskau edo areagas pasau ta gero garie erain.

Garia eraitorduko ur epeletara botaten san eta ureri sulfatoa bota urtute bitxo txarra(k) tragetako eta baligo estaudien gari garauek eta galautzek ur ganera atara eta kendu, gero ure kendu eta karea edo surteko autze nastu sikitu eta banatuteko gari garaue eta gero asatzak imini eta erain garie gero areagas nastu eta itxi erne arte. Or akabetasan baserriko urtea.

Garie-eraiten da ba semendien, Lelengo lurre labrau, orretarako aukiten gaindusen erremintak, layak burriñasko erro bikoak eskus lurreri boilta emoteko eta gero agartu sirean golda edo makinak, ganaduekas erabiltekoak. Onik (g)oldok era bitekoak sirean, bata orri batekoa ta txerrinkabakoa, noberak eskuekas autzin bear ixiten yakien eta bestea orri biko eta txerrinka biko, onek es euketan setan autzinik, bakarrik bastarrean boilta emon, beratauko palanka bat sakonago edo asalago ta lurre boiltau. Onik (g)oldok, bayekas edo idiekas ibiltan sirean, lurreri boilta emon orduen atxurrekas kaskau iten san, edo ganaduekas eta areagas pasetan sirean lurre bardinduteko, eraiten san garie bardinago lotu daiten

Garie goxetikoa eta berandukoa egoten san baie biek sasoi baten ereiten dire.

Garie-erein da gero etxon apur bet asi arte eta bien bitartean beste lan batzuk in; sagar, medari, matz eta beste fruta batzu(k) podau eta atondu, sasi bastarrak (g)arbitu, landari odoldiek-kendu eta satzitu ta txori-satza sabaldu, urrungo urterako basoan egurre etzerako in, andraskoak, kinpullak, berakatzak, letxugak, asak eta beste gausa batzuk imini, porru, piper, tomate ta latxuga-asiek erain.

Marti inguruen, garie erne ta apur bet asi orduen, lurreri sasoia in orduen, lurreri sasoia i n orduan gari-mokilek, porreagas edo eskutilleagas edo txilindroiagas bardindu; garie sarratu badao areagas pasau apur bet meastuteko eta eldu arte itxi. Gariak estau bear satzik es abunurik, orri potaten bayakos galtzue lar asi eta lurrera yausten da eta lurrera yausten bada galtzue gari garaueri etxako urunik iten, garaue saien geldituten da.

Onen ostaien baserrien patata-lanean asten da. Patata-lana laburre da alderdi onetan patata gitxi ifinten dalako. Bere lana asten da, lurre layatu edo makinatu al danik sakonen gero areagas, intilleagas, tragesagas edo tratoragas lan ona in. Patateak onura asko bea dau, satza, karea edo abunue eta ondo botaten yako gitxi dalako. Lurre sasoian daoenean, atxurregas suloak edo potxoak iten dire eta patara-garauek suloan imini. Patata garaue andie bada satitu

iten da sil bi edo iru sati bokatxari itxite, ta gero satza potxora bota, aurreti lurreri nastute espadao, ta gero atxurregas lur apur betegas satza tapau.

Artoa eraiteko lana iten Marti-inguruen asten da, selan soloak naboagas edo beste edosein ganaduen yatekoagas libraues. Artoa eraiteko lana iru eratara eiten da. Layatu, goldatu eta asalean. Layatu edo goldatu eiten diren soloak areakas eiten dire. Lenengo area-ortza txikiekas eta gero ortz andiekas eta asalean iten dan lana intilleagas iten da. Lan ona orduen, satza, karea edo abonue lurren ganean sabalduten da eta intillegas nastu.

Lurre sasoian daoenean atxurregas potxoak ein edo arpelagas markau, artagarau eta indabea erain eta gero ganaduekas ta intilleagas nastu.

Artoa eraiteko sasoia mayatzean da. Erain da gero denporea sikure badoa nar-arpelegas edo mokil porreagas apur be(t)p(b)ardindu iten da lurre sikitu es taiten ta arto-landarea bardinago etorri daiten.

Artoa yorratuteko sasoia etorri arte, patata(k)tx(y) orratuten dire eta landata'ko bedarrak ebagi sikituteko ta lastategien sartu ne-guen ganadueri yaten emoteko. Onik in orduen artoak yorratu iten dire baten edo biten segun bearrisena eta bertan sekulebedarra, alfafa, frantza edo beste edosein ganaduen yatekoa bertan erain.

Onik lanok akabau orduko, gariek elduten asten dire, lelengo goxetikoak, bagilearen askenetan eta berandukoak garilaren erditik aurrera.

Nire txiki denporan garie igitiegas ebaten san, lur ganean sabaldu galtzue sikituteko. Sikitu orduen esku-pollak ein eta estu gari estukin esoakas eta gero mutxuriek in, geroagoan gari metak. Meta puntea ideagas tapau sein gari garaue txorie(k)tx(y)an.

Onik lanok in orduen, naboak eraiteko lana eiten asten da egun bero bat etorri arte.

Egualdi beroa datorrenean gariyoten hasten gara. Orretarako meta nausietan daosen eskupullak lurrean banan banan sabaldu in bea dire ta garie ondo berotu. Gero arrien yo gari garaue fasil soltetako. Garie(k)tx(y) oorduen lauortzagas galtzu nausiek, kendu iten yakos, gero galbai andi batetik eralgi gari garaue eta galautze galtzu txikerretik apartetako. Gero galtzue kargak ein eta lastategi-re eroan.

Gero gari garaueri autze eta galautze kendu iten yakos eta orretarako erabilten diren tresnak onitire: artzea ixiten san otzara andi bet eskuekas agarretako sulo biges, bat alderdi bakotxean eta garie galautzerik apartetako gora botaten san eta axeagas galautze lurrera yausten san eta garie artzan lotu.

Ondo garbitu orduen gari garaue naurrire botaten san. Oni(k) naurriok, selemiñea, kuartea, anegerdie eta anegea daukie ixena.

Oni pearrok in orduen, patatak atera lurretik eta gero bere lurre ta galondoak labrau naboak erain iteko.

Nabo lana areagas, intilleagas edo tratoragas in leike. Ondo landu orduen sabaldu lurreri satza edo abonue ta nastu. In atxurregas potxoak eta asie erain. Len lurreri satza bota espayako bota potxora satza eta naboia erne ta apur bet asi orduen yorratu.

Onin bearron ostaien, neguen preparauko egurrek, basotik etzera ekarri negue berotan pasetako.

Ida denporan, basora, idebaten. Idak ebagi ta sikitu orduen batu eta idapillora ekarri andik apurka-apurka ganadueri aspiek iteko eta satza iteko.

Urrietan artoak eta indabak eldues-eldues batu eta kamarara eroan. Gero kapaxa kendu eta ganaduentzat gorde negureko. arta-buru txikerrak eta txarrak apartau ganadueri emoteko eta onak (g)orde ondo sikitu orduen garandu eta errotara eroan iyoteko, gero txarrieri edakie emon lodituteko eta norberetzattaloea eta artoa in, laban erre ta yateko.

Indababak ondo sikitu orduen palu bategas ondo yo mamiek asaletik urten arte. Asalak (g)anaduentza(t)k(g)orde eta ganetikoa yateko edo asko badao salduteko.

Soloko sarraparra gustiek (g)arbitu orduen, allorbea, garagarra edo beste edosein asi erain neguen askenerantza ganadue(k)tx(y)-ateko berdea auki daiden.

LABESUA

Labasue, labea gausa askotarako ibiltan da, geyenetan errarie, ogie t'artoa erretako.

Lebea orma barruen iten dan sulo bat (d)a, inguru gustien arearriegas kanpaya inde aurrean sulo bat egurre sartu eta sue iteko, baite errarie erretako sartu eta aterateko. Aspien luresko ladrillue. Labasue iteko lelengo egur sikue ekarri bea da, eta gero labaagotik apurkan selan erre alan sartu eta laba kanpaya suritu orduen labea naiko berotute dao errarie erretako.

Ogie iteko bespera gaubean gari urun apur bet iminten da laba-dureagas nastute yagi daiten. Urrungo egunean yagite daoen urune beste ogie in bea dan urunegas nastu eta ondo igurdi oreia ondo arrotu arte, gatza ta ure botata itxi barriro yagi arte. Bigarrenes yagi orduen ogiek in eta beste epurbeten itxi. Bien bitartean labeari begitu beroan ondo daoen eta gero laba-sorue ondo garbitu ipiskiegas eta daoen brasea laba bastarrera bota beroa gordetako.

Ogie baño lenago artoa sartu. Bero edo llamea naikoa edo lar badao edo artoa arin gorrituten bada, brasea kendu edo talla batzuekas tapau eta ogiek sartu, al bada arkaleri ikutu barik eta labean agoa tapau. Lantzean bein begitu eta arin gora badoa ogie tapea sabaldu beroa kentzeako se ogiek ondo erretako bere denpo-rea bea dau.

GAUEKO ARGIA

Martin Astandoa ixin sen e albañel bat, da obra bat akabau Dimen da, etorri sen Billaron bixi sen eta kamiños Iorreti bueltea in barik, etorri sen basos, San Roketi gora. Eta segitotzen argi betek eskoi alderditi.

Da Billaron eleaurreti bueltea in barik, ba, yoan sen elesportaleti artes, da, elesportalean agartu yakon barrerandi bet, d'esin pasau, t'atzera buelta in bear.

Ta buelta in auen orduen atzera yoan san Dimera, d'argiek bardin segitotzen eskerretik orduen. D'atzera Iyorreti bueltea in, da kamiños. oñes, sartu san Billarora elesportalera eldu barik. Da yoan san bere etzera.

KARAUBIEK (Felix Maiz)

Karea, karaubie, eitauren, esan bea da, inguruen soiek aterata, soiekas da igoal itaurien esta, eta gero itesan, batzuk otea ebateuren da bestobatzuk egurre, egurre be sartzean san askotan.

Karaubiek, beste batzuk, serekoak, kokagas sertzean auresan beste karaubien yasekoa d'igualala, kargau be igoal itauresan esan bea da, sereti. Emen Barbatxaon kokagas itauren se or e ba esegoan inguruen otarik. Koka da iketzari apartetotzien ser bat.

GASTAÑEA

Gasteñeari gaxoa etorri yakon, es auken ak e sereginik, gaxoa etorri yakon, da dana de reo eroaten san, seinde ba gaxo batek, bateri uyak daroana letx arloan, gaxoa etorri sen.

Lenengo gastañea asko, puf! gastañea emen, gastañea emen, Jesus, Jesus gastañea! Emen egoan etzea, andie, esetu sendun a etze sarra? Esendun esetu? Koño! Terriblea. Aren salan iños ikusi odas nik, sakuepetetan onan gixonan garrirañoko lodi salan botata.

Gastañea etzean yateko ixiten san emen, baye eroan itauren erosite eroatauren, esan bea da, etorten sian konpradoreak, da gastañea eroatauren, baye gastañea da gause bat, ona.

Emen oin esangotzut au, au gitxitaki, emen serean, Gesalen, suk entzutea aukosu, ur gasien e bañutzea egon sala, d'egon san, d'agas uregas egosi esketiño gastañea gosoago, da, apurtu esan iten, da bestera, apurtu iten da, sabaldu iten da esta, d'agas oso osoan oten san eta ixiten san gosoago, d'esauen bear gatzik.

ANBOTOKO SEÑOREA (Dominga Iriondo)

Anbotoko serorea, or, Sasolara be kandela berdeakas da urtetan otziela ta, bai, olangoak entzun nindusen. Ba, nos urtetan otzien, ba, olango detallerik estauket akordurik, baye bakisu nok esan osten ori? Orren, Lusiano, suk esaiñun esotuko baye, au, koxea, Ermojenan, orren amen neba batek esan osten, bai, Sasolan urtetan otziela kandela berdeakas da kateape tarras.

BAÑUTZEA

Iturrie, ur gasidune, orrexen etzean ortxe ostaien, ortxe, soloak, bealdeti tauken ortu satitxuen. Oin tuberie imini otzien erre kara da, ori pixue ifini aurienean or in auri en gero eskusaue, an a iturrie on san lekuen. Nos arte on san bañutzea? Ba, gerrea akabau arte.

Da bañuen jente asko, asko oten sisan, gaur emen aista bape antxe onda, Gesalgoikora yoatesan ba gaueiten, da emen bañue artu goxean da yoatesan ara.

Emeko ure askok eroaten auri en gastañak egosteko, kantinekas da etorten sisan, botillakas da olantxe.

LAMIÑAK (Joakintxu Goti)

Lamiñan kontuek, lenago Gostuko etxean kuoba batao es, d'an sartzean siala, d'andi urtetan aiela da erre kara uredaten ara bera ikusten aiesala. Da gero ba aintxe, gero orti, estaipa nik, nikeao estakit orixe lenaoko sarrak esanekoa baño.

Bai, orrasie galdute, serean orrastuten kanpora urtetan aiela atxean barruti, da gero orrasi ori estainik, ara erre kara datosela be galdu audela ta gero a topetan, orduen ikusten audiesan ondo, aurrean, genteak, orrik lamiñok.

ANBOTOKO SEÑOREA

Anbotoko Señorea, estaipa nos pasetasan. Ori otesan urterdi, urrean, iten auen ala urte bete estakit, alde batean, da gero bestera paseta(n) san, urrean, suten.

GARIA (Teodora Uribarri)

Untxe da semendie, eta gariek ereiteko denporea, eta makinan be asko ganaduekas, baye, layetan, layetan lau lagun yoan da, puntan bat, areri esaten yakon, soparrapi, soparrea, osea ke atetan auen artes barik, onetara, eta gero ba garie eraiten gaindun, atxurregas a dana pikau, a ser gustie, a lur gustie, builtau dune. Gero imini asatzak, da gero garie erain.

Eta gero ganaduek kuyau, bustertu, d'eroan, d'aregas a dana pasa eta baite eskiñetati babatxikerra yateko udabarrien norberak, nai ganaduek.

ERROTARIA ETA BERE ALABEA (Karmen Larrondo)

Errotari beten alabeak i auken ba montoi andie galtzue edo sertuteko esta, garie, galtzue asko seguru i auken. D'agartu i akon esaten e erregea edo batenbat:

“Niges eskondu gure badau alabeak, orri(k) montoiotanok urre imini beosus”.

—“Baye ori gatxa da sano”, da munduen ori ingo laukenik balego da, negar da negar asi i sen. Gure, erregeagas eskondu te, negar da negar.

Da negar da negar daoela, agartu yakon ba baten bat, estakit nor ixingo san da, esan i otzen.

—“Segaiti negar iten dosu?”

—“Ba erregeagas eskonduteko onik montoyokustiok urre, d'ori isilitikixin”. D'esan i otzen:

—“Onik montoyokustiok urre bolbitea gure bosu naukiminikotzudes urre, baie lelengo semea, matrimonioan daukosune nauri emon beostesu”.

JENTILAK (Juan Akesolo)

140 URTEKO YENTILE

Yentil bet egon san aun da berrogai urtekoa, da begie sabaldu barik egon san ainbeste denporan.

Begibepakarrik aukitauden bekokien erdien da laguneri esan otzien:

—“Auxe betasal au altzaistesue”.

Da, aun kinteleko palanka bategas sabaldu otzien begie ta esan otzien:

—“Untxe ikusi yoat berrogai urtean ikusi etxoadana”.

UNTZETABEN YENTILEK

Untzetapikun egoten sirean yentilek, da Untzetapikun kadera bat imini da beste bat Mandoin (batetik bestera 10 kilometro inguru) da, Arkulandako arri-pausutan uredaten auden.

Da Untzetapikun, Untzetabepen daos yentil-bolak. Ekarri aude-san Miraballesera, fabrika barrire bidiru, da besto bat egon san Aldeko Ziprianon kortan, da, oindiño oin bost edo sei urte Arri Anditi Atzabalerako bide aspian egote ixinde bat, alango yentil-bola bat...

Untzetapiku pikuen dao barres atxean lekue ta yarri leku moduko bat. da inguruen dauke yentilen balkoya esatotzien orme bat einde.

ANBOTOKO SEÑOREA

Anbotoko Señorea esaten audien gure aitek eta ikusi audela Bertzutendi pasetan birriten edo, da saspi urte itausela Anboton da beste saspi urte Supilaurren.

D'Anboton egoten sanean kosetxea ohea ixiten sala Supeliorren oten sana baño.

Da pasetan sala ota karga bat garretan doan moduen da bustena ixingo auela... eskutilla baten antzean ostaien suegas yoaten sala...

ANBOTOKO SEÑOREAK ERROTEA GERATU

...da gero... errotari betek egun beten esan auela:

—”Mekaguen la señora de Anboto”.

Da, Anbotoko Señoreak errotea parau in otzela. Da, yoan sala konfesetan abade bategana a errotarie da esanotzela:

—”Anbotoko Señoreari bote ixingotzesu suk maldesiñoen bat?”

—Ene, ba, bai; baten esan nendun: “mekaguen la señora de Anboto”.

—”Ba, axek, ,paraute daukosu errotea; da, yoan, da parkeskeeskatiusu, baie lesara sartzean sareanean sartu sate aurrerantza d'ur-taisu ostairantza, espabe agarrau te bera daoen baño barrurago eroangotzu te kondenaute parauko sara”.

Da yoan san da, esanotzen ba, parkeske eskatu otzen aurrean be-launiko paraute da esanotzen errotea andando iminteko berari, de, ba, iminikotzela ta yoateko atzera ta andando ongo dala. Da gixon orrek atzerantza urten auen, baie esanotzen Anbotoko Señoreak:

—”Batenbatek ondo kontzejaute etorri sara, ostaintxean nau baño barrurago parau beako sendun de”.

ABADE BAT PENITENTZIA BETATUTEN

Erri beten egon sirean misinoyak. Erri (e)sineinke (e)san ala Seberio ixin sen ala besto bat ixin sen.

Da gixon bat on san misioneruegas konfesau gurauena. Da yoate san konfesetan egun gustietan da topetauen filandie, jente asko konfesetako t'esin ixitesan konfesau se aurreti aukitauen asko d'esin ixitesan.

Da, egun beten pentzauen: "Biger ingo nopa orregas se gaur gaubean koruen parauko nok lo iten da.

Koruen egon san lo iten baye gauberdien elixako atea sabaldu sirean d'agertu sen abade bat.

Abadea yoan sakristinire da yantzi sen mesemoteko. Da urten auen altaraurrera, da, ostaire beitate, esauenales topau sakristaurik, atzera yoan, da mudau t'eskapaen.

D'urrungo goxean, goxeti, yoan san ba misioneruegana konfese-tan gixon ori d'esan otzen misioneruek:

—Goxeti sabis!

—Bai, bart emen in do(t) lo, baye sustau ines.

—Ser pasau yatzu ba?

—Ba gauberdien elixako atea sabaldu dire d'abade bat etorri de, da sakristire yoan, da mesemoteko preparaute, urten, da, ba, mesemonbarik eskapa dau.

—Gaur gaubean parauko saintikes emen lo iten? —preguntau otzen misioneruek—. D'esan otzen besteak:

—Bakarrik es!

—Ba nau(k) lagundukotzut, da, etorten danean ori abade ori esaistesu. "untxe (e)torri de".

Da parau gaintzesan. Da gauberdien sabaldu sirean atea, d'etorri sen abadea, d'esan otzen gizon orrek:

—"Untxe (e)torri de".

Da yoan san misionerue da ostayen parau yakon, sakristau.

Da sakristau paraurduen, mesea emon auen abadeak da mese-mon orduen esan otzen:

—"Au, ofresiduko mesa bat ixin de, da berraun urtean au ofresiduko mesau atara barik il naintzen da berraun urtean etorri nes ona. D'eskerrikasko lagundustesuleko. Purgatorioan egonas d'oin serure noa ta".

ABADE-TXAKURRAK

Abade bat ixin sen kasarie seguru, itzela. Da mesemoten egon san, da mesemoten daoela, meserdien, etorri sirean seguru txakurrek erbie aurreti daudela: "Wi, Wau! Wi, Wau!

Bateposa fuerteagoa da besteapa debilagoa auken seguru. Da, etorri, t'abadea meserdien meseari itxi t'eskopete artute erbiiltzen yoaan i sen. Da gero abadea kondenaute parau sen.

Da gero, ibilte sirean abadetxakurrek (g)aubetan axea itaue-nean en partikular, axea t'aurie t'afruntue sanean.

Da ba, emen Ugetan egon sirean serrari betzuk serretan. Da batek, olan esauen gausandirik siñestuten olango kontuetan. Da besteak siñestutauden da yakitauden andi selan abadetxakurre(k) pasetan direan gaubean.

D'orduko gaubean esan otzien areri, siñestutesauenari, gaubi-luntzan:

-”Yoa i ta iturrukure ekarrik”.

Beste au yoaan san iturrukure eske da txakurrek: “Wi, Wau! Wi, Wau! kaderarteti te sereti... D'ur barik, karraka, atzera txabolara yoaan san seguru.

Ori, Joaniko Sabaleko defuntue dauket entzunde ixin sala.

NAGITURRIKO AKERRA ETA TORREKO ANDREA

Santakrusdi gora yoaan da Bertzuten da Larrakotxen ganean dao Torre esaten yakon ausona bat.

Ango andra bat isin sen Erramona da, a...ba...an ain aspitzuen dao bestalderantza iturri bet, nagiturri esaten yakona.

Da gaubean yoaan san iturrire iturrukuretan. D'esatauden akar bat sartu yakola atzekos aurrera ba, anka bien erditi, te, an artute Ortuselai esatotzien landa batera eroan auela aidan, D'andi Gastañandire ekarri, te atzera Ortuselaire eroan.

Da irugarren bueltan Nagiturri itxi auela baye berba bari(k) topaudiela.

LAMIÑAK

Lenago, erreka txarkoetan oten sirean lamiñak. Da erreka-munara urtetauden orrastuten.

Da neska bat egon san Saldaingo Olarran, krida. Da, etorri sen erromerien da lamiñak on ei sirean erreka-munan orrastuten. D'a ikusi orduen erreka saltu in auden da orrasie itxi auden bertan aistute.

Da gero a kuyaute eroan otzien. Da, areri yoaten yakosan gero, ba, etzera ta, esatotzien:

—”Saldaingo Olarrako neskatxa ekarrisu nire arraska”.

Da lamiñak ote sirean supastarrera etorrite. “txurie gora” “txurie gora” esaten... ba, esnea gustetan yakien da.

Da batek auren burue salduen, ba selan galtzeairen esan auen tripa bete esnegaiti.

Esan otzien San Juan egunean yayoko sekora modeloakas erreka tragestuteko.

D'asi audesan San Juan eguneko sekora modeloak eta erreka-txarkoa tragestuten asi sirean.

Da metxatati dandarras lamiñak eroatausen tragesak a tragesa-ginekas agarraute, da sokorru beten da odoletan txarko gustiek.

Da, orduen akabau sirean lamiñak.

PERUTXU ETA JENTILA

Perutxu gaistoa anaje bat egon san kridu jentil bategas. D'esin auen gausonik in d'etorri sen etzera.

Da, etorri sanean, Perutxu gaistoak esan otzen bera yoango dala ordes, kridu, yentilegana.

Da yoan san yentilegana d'esan otzen ia selan doan. Da ba, anajeak estauela on gure ta bera doala ordeas.

Da gero ba, afaiten parau sirean. D'afaldu akabaurduen esan otzen ba:

—"Auxe da sure kuartue ta, ementxe ingosu lo".

D'a(k)tx(y)entilek itaue, yoaten sirean kriduek il de yan.

Da yoan san kuarture lo. Da lelengo, oipean aitu, da gixon bat ilde topaue, D'esan auen e...

—"Ointxe galdue nok, oin ni selan salbauko nok?"

Da, in auen ile artu ta oyan sartu da bera oiapean parau.

Da gauberdien yoan san yentile bera ilten d'an ildegoanari kutxilloa sartzeotzen alderdi gustietati.

D'urrungo goxean yentile yagi sanean, bera be yagi te, yoan da:

—"Egunon daukela jaune, —esan otzen— da, selan pasau dau gaube? ta.

—"Ondo ta suk?"

—"Niri gauberdien ardi betzu(k) pikaustie baye, majo pasau ot!"

Da yentilek in auen: "Oño! au gogorrok eta il in beayot.

Da kutxilloa sorrostuten asi sen yentile.

Da yentilek, betokien erdien begi bepañe es auden aukiten da kutxilloa sorrostuten asi orduen Perutxu gaistoak burrutzie surten ifini auen da sartu otzen bekokiko begi bakarreti da itzu imini auen.

Da, ixin sen ardi pastorea yentile t'asi sen etze gustiti karraka bayesinsen defendidu d'ardi artean ostandu yakon.

Da gero yentilek, burriñesko ate fuerteak auki ausen da, se in auen? Ate ba(t) sabaldu, anka bie(k) sabali(k) parau atean, d'ardiek

lepoan laneagaiti tentaute pasetausen ankarteti eskapau estayon Perutxuk.

Da Perutxuk, bien bitartean in auen ardi bet il d'arenarruegas yantzi, d'arrandun ardi beteri arrana kendu, bere saman imini, da yoan san yentilen ankarteti te tentautzen lepoan narruen, d'arranagas da...

—”Y besas ba”!

Da pasauen yentilek. Da kanpora urten auenean Perutxuk esan otzen: “emeñaok”!

Ta besteak auki auen anillo bat: “Emeñaok” “Emeñaok” “Emeñaok” esatauen da botauen da Perutxuk atzamarrean sartu t'esin atera.

Da se in auen Perutxuk? atzamarra ondoti arri betegas kendu ta itzesora bota.

Da yentilek saltu in auen ostaien, da yentile itzesoa ito.

Gero, andi yoan san Perutxu beste gixon batenera, kridu, txarri pastore.

Da gero yentil bepegon san txarri-pastore da bie(k) txarriek arkalen ondoan erabil'audesan.

Baye Perutxu lantzean txarri bet il de yan itotzen yentileri. Da yentilek e Perutxu il in gurauen baye bildur ixitotzen.

D'egun beten seinek inder geao in auden. D'arriepotaten. D'arrie lurrera botatauen Perutxuk, gastayagas untaute. Da yentile(k)p(b)otatauen baye... Perutxuk esatotzen:

—”Ixerdiegas aikomen, ba, urdindute arrie, ixerdiegas.

Nire arriek ixerdie atetan yok, ireak etxok atetan da, seinek urrinago in beayuk...”

—”Da, bai gure bok!”

Da paloma bat auki auen Perutxuk. Da botauen yentilek urrin arrie.

Baye Perutxupotauen palomea da... ikusi bes! Da gero esan otzen yentilek e...

—”Biger, palanke seinek urrinago bota in beayuk!”

—”Bai gure bok!”

Da yentile ixin sen Salamankoa. Da yoan sirean urrungo egunean palankeagas seinek urrinago bota. Ta yentilek urrin botatauen. Da Perutxu(k) palankeari agarrau t'asi sen esaten: “Aiba la palanka asta la Salamanka...” (hiru bider).

—Ta, seiteko esatok ori?

—Ba, emeti Salamankaraño bota palanke ta Salamanka gustie apurtuko doat eta...

—Mutil! esaipotara, se naure famili gustie yaok an da, esaipotara...!

Bueno, gero orretan parau sirean egunatan. D'urrungo egun beten esan otzen e...

—Ba pagoak atetan in beayuk pruebea seinek inder geao! ta...

—Aukuroanean ingoyuk! Da...

—Biger in beayuk orduen!

D'orduen Perutxuk eroan ausen karrete batzu(k) firu. Da Perutxu ta yentile yoan sirean pagadire ta yentilek e porrue les atetaus-
sen artute banan banan.

Da Perutxu asi sen firuegas pagoatanak amarretan, pago baten ganeti bestera, ta besteti(k)p(b) estera ta bestetipestera pagadi gustie amarretan.

D'esan otzen yentilek e...

—"Seiten abil mutil?" de...

—"Seiten ibiliko nopa, ire antzean banan banan atera barik nita-
napatera atera beyadas, danak amarraute"

—"Mutil! esaisek atera, se txarrien pastu gustie fastidiaukostek
eta".

Gero oster a be, ba, Perutxuk u, lantzean txarri bet iltotzen da,
bestea deskontentus.

D'egun beten yakin auen: "Biger edo bayaukoat nik orregas en-
kuentrue..."

D'eroan auen puxiga ba(t) tripan eskegite, odoles beterik. Da
yoan san. Da txarrien bat il otzen da yentile ostaien karraka mogidu
yakon. Beraurreti da yentile ostaien. da yoan sirean, da jente
moltzo Ba(t) topauenean Perutxu(k) preguntotzien:

—Yentilik ikustosue?" ta...

—Bai, ortxe ostayen dator"

—Ba orduen arinago yoateko kutxilloa tripati sartu beot!

Eta kutxilloa sartu puxigati te, arintxuago yoan san. Da yentilek
etorri orduen:

—"Perutxu ikusi osuemen"? da...

—"Bai, emen etorri de, baye sugaiti preguntausku te or satosela
esan orduan kutxilloa tripati sartu dau arinago yoateko..."

—"Nauporduen sartu beot!"

Sartu auen da, il.

TXARRI BATEK ZAZPI GANTZAGI

Lenago Kortabason pasau sen, txarri betek auki ausen saspi
gantzagi.

Ixin sirean Felix Artxiki defuntue, da, Akiñao defuntue, da,
Santi Sabale defuntue, ixin sirean.

Ba bixi sirean Olatzarren bi eta bestea Akiñaon. Da Joaniko
defuntue Kortabasokoa etorri sen egun beten abixetan txarrilten
yoateko irurek.

Da yoan sirean irurek, da, bidean doasela arkaleri esanotzien:

—i mutil, txarrie nok ilgo yupa?

—ipadakik ilten?

—da, nikes.

—ipai?

—da nipes

—da ik?

—eta nipes.

Ba , argiekaxak, txarrilten gayoasak eta etxakiu(k) txarrilten iñope da...

—A! ori arreglauko yuk, an yoan da kopa batzuk edaten yuse-nean. Danok “naukil beayat txarrie ta nauk il beayat txarrie” asi beayuk.

Da, yoan, da barausi audenean edo kopok edan audiesanean batek esan auen:

—nauk il beayat gero gaur txarrie!

Besteak —ipaño nauk ogeto yakiat, nauk ilgo yoa(t) txarrie!

Da besteak esan otzien e...

—Suopaño obeto nauk ilten yoat eta nauk.

Askenean Santi Sabale defuntuek il auen da txarri ori il., de, erre, ta tripak atetan eroan audenean, gantzagiek osoan ixin atera da saspi satiten aterotziesan eta usandreari preguntautzien e...

—Au bargastan bat ixin de ala?

—Ta es, au makerea ixin de.

—O! Bargastea ixin basan saimbet auko teauen makerea ixinde saspi gantzagi daukes da!

IKATZ-EGOSTEA

Oin kontaukot iketzegosten selan iten gendun. Semendingu-ruen asten gaintzesan basora yoaten. Guk, burbux iketza iten gendun enjeneral buebux egurregas da yoaten gaintzesan prepare-tan. Iten gendun, semendinguruen asite sesaile edo martirarteño da gero egur batzean botoatara.

Botoak iten sirean bieti esi bet iten san, esi fuerte bat, burbuxe-gurrekas, da gero, goiko lurrek, biera bota da selaitu. Selai bet iten san andie da gero urten auen beste usu edo kostumbre batek, aidan iten san gero botoa urkuluen ganean iminten sirean egur betzuk lurreti, lurretinkaute da iten san salaie askobe fasilago.

Gero ba txondorra kargetan san. Erdien iminten yakon kargerea esaten yakon egur bet, egur lodi bet, d'astesan egurre sutunik iminten. Bere inguruen egurre sutunik imini de gero beste pixu

bet, oseake iru edo lau pisu aukitausen txondorrak aik egurrek sutunik iminite da gero atzean iminten san txondorra apur bet olan e berrogeta bos gradu inguruen edo parauko san selai aldatzean da gero iten yakon asala esaten yakona egur txikerragoagas da finagoagas asala iten yakon.

Da gero soyegonaskero eras, soye atetan san tapetako da soyegonesik eras, ekarten san idea, da ideagas tapetan san lelengo ta gero ganeti botaten yakon iduriesaten yakon autze.

Iduriegoten san len, boto sarra onaskero an topetan san baye ostaintxean olan lur fasil bettopau da galbayagas eralginbear ixiten san ganeti tapetako da tapetan san txondorra da gero kargerea esaten yakona esan lusea ixiten or metroterdi bet edo auken baye selan txondorra kargau gorantza eroaten san ateres ateres. Seinbet eta txondorra luseago in gorago eroan a egurre da gero atzenean a atera iten yakon da gero iduriegas da ideagas tapetan sanean andi suloti biera botaten yakon brasea da egur txikitxuek, bean artu daien sue, da lelengo apurtxubet agoa sabalik aukitesan baye gero agoa tapau iten yakon, barruen bieti artu daien suek. Da gero suek artzeauenean a ganea tapetan yakon da gero ordubetedo beste barru a suloa egurres betetan yakon, egur txikitxue(k) txikertute a bete da gero beste ordu bidiru barru betegarrieskatutauen.

Betegarrie ixiten san egurrek sutunik egosanak arroen bat auki da iketziten asiorduen plegau iten sirean da, aiplegaurdunen bitarteak urtetauen, sul oak, da suloa betetako ixiten san betegarrie esaten yakona.

Da txondorrak olan e berrogaibe(t) kargainguruko txondorrak, kargea ixiten san sakubiketz, berrogai ba(t) katgainguruko txondorrapa, eskatutauen e lau edo bos betegarri arik eta puntan iketza in arteño.

Txondorrak (g)ero puntan iketza inorduen txondorrari betegarriek itxitotzen.

Gaubiluntzan iten yakon sapalagea esaten yakon porra bat egoten san daregas sapaldu da gaubean iduri apurbepota goien goiko puntan da gaube pasetako betegarrien dao en arte es betegarrien dao en arte gauberdien be igual igual eskatuten dau betegarrie da gero etorten da bierantza bierantza iketza iten goiti da gau gustietan iten yako martxea ba sapalagau da suloripadauko tapau deiduri apurbepota da apurbet itota itxi gaubean bake apur bet emoteko.

Da gero magaletara esaten yakona bieko barrenera allegaurduen be bastante prisas ibilten da alde battapetan yakonean beste magaletik urten suek, da aitapetan ia magalean daoenean be bearrandiemoten dau da magaletara allegauskero ba gau bet edo egun bet eta gau bet edo itxiten da ta akabetan da.

Da gero iten da otzitu esaten yakona txondorra. Belekiek oten sirean lenago. oin esta usauko ta oin esta iten iketzipa baye, belekia, olesko arraspa baten antzekoa da daregas goitipera dana arraspau ondo da basoiñarrak imini preparaute ta basoiñarreagas igurdi da gero aikiduriek siku siku oteire taik pareagas bieti gora bota da goiko puntaraño danak ondo dagero aik ike(t)z bitartetati sartu iteire damatau iten daude txondorra, oseake, sano sue galtzean dau suabe pasetan yako ba otzitudeko da gero bigarren egunean edo maskalak atetan yakos se maskaletan egoten da osteria be surikaie. Da gero ba urrungo goxean goxetitxu yagite eguskiek urten orduko en jeneral iketzatetan da segun selango tandem e amar egiel ogai egiel ogetamar, segun selan e pentzetan dauen batek. Ba, aterata gero, boto barrenean egoten da sabal da suegaitiño, surik urtetan badau amatau da gero an on beadau sikan e sortzi amar orduen. Da gero surik espadauke gero botaten da larrinesaten yakon lekure txondor batera iketza. Orixe da normala.

GAUEKO ARIMAK (Leonor Ayesta)

Uin kontaukotzut ser pasau yakon bateri: Zeberioiko Santa Kurtzen andra bat il sen da itxurea auki auen promesa, seoser promesan bat.

Da gero urtetan otzien etzekoari ba leku askoan, da egun beten yoan san abadeagana pregunte etzeko andrea, ba a ber ser ein leion edo ba, selan urtetan dauen ba, amak edo estait nor ixingo san.

Da, abadeak esanotzen ba: "Esaiosua ia ser deseetan yakon".

Da preguntau otzen da esanotzen: "promesa bat itxi dauela kunplidu barik, urli elexan mesa bat entzuteko..."

Da yoan san androri kunpriduten promesori da mesea akabau sen orduen eskatutzen pañelu bet emoteko, ba agur iteko.

D'an pañeluen amar atzamarrak, ba erreta, erre marka itxi otzen pañeluen.

ARIMAK PROMESAK BETATUZ (Dolores Artiñano)

Seberioango ermitan portikure yoan i sen eskeko bat, lo, gaubean. Da gaubean lo daoela, desoran, etorri i sian (ei ziran) seguru, barrantau i ausen berbalotzak. Da berak, itxartu in sen, d'esan otzien:

—Jesus, Maria eta Jose! Ser dator emen?

Da bestea esan otzien:

—Gu gara Porgatorioko arimak, da gatos gaure penitentzie kunplitan, gaur leku betera ta biger beste leku betera, elexarik elexa, ermitarik ermita.

...D'esan otzien:

“Gaube gaubekoentzat d'egune eguneskoentzat”. D'emen gara mille t'estait seinbet arime gaure serak, promesak betatuten.

SORGINDUTA HIL EZINIK

Uriondon egon i sen bat sorgindute. Da sekule es i sen ilten, da sekule esan (ez zan) ilten, d'eroan otzien abadea, elexakoak, il daiten da, elexakoakas yoan san abadea da, a abadea ikusi auenean elexakoakas da... bentanako marko ta gusti suten, garretan urten i auen.

Da gero intierrue be in bearriotzien kajan arrietausela.

ITARGIKO MANTXAK

Elexakoak, yoate(n) sireanean, parau bearrixitesan belauneko. Da bat yoan san labasuitekoto ota kargeagas. Da ota kargeagas doala esan parau belauneko. Da gero urten auen itargien ota kargeagas kandenaute.

JENTILKUMAK UPON (Zeberioke Upon)

Seberioke Upoti pasau sen baten abade bat eta topausen mutikotxu bi pekorotzak altzau te pekorotzak altzau sesto batera, sestora edo otzarara, da abadeak esan otzien:

—Mtikoak, fin be basabisie!

Da, es otzien yamonipin (jaramonik be egin).

Da, atzera esan otzien:

—Andais finos!

Da, orduen be yamonipes.

D'orduen abadeak, kurtze bat in, d'esan otzien erderas d'auskeras.

—“Kristiñauk serie ala demoniñoak sarie”?

—“Sois cristianos o sois demonios?”

D'asi i sian, txikerrak ixin d'asi i sian jentilelango andiek, da ori esandorduen (abadeak) karran aldendu i sian seguru.

KABALLO ZARATEA

Gure autite, nik enindun esotu, baie nire aitekontetan auen, medikuena kobretan ibilte(n) sala. Da presen parean, elexean e

aspian, Seberioiko parrokien parean, ba goxean goxeti yoan i sen, goxeko bostak edo laurek ixingo sian, da kaballoan pausu otzak barruntetan ausen, asko, da, eser esauen ikusten. Da "Aitearen" in i auen seguru Jesus, Maria eta Jose esan d'"Aitearen" in i auen. D'orduen pausu otza, kaballo bat ikusi i auen karran, ganean gixon bat aukela yoan san presara da presako uretzea bera yoan i sen gero.

LAMIÑA ETA MUTILA EZKONGAI (Magdalena Bengoetxea)

Egoan a mutil bet, nobie elegantea, mutile be elegantea, biek. Da b'ebisen ba formal eskondutekotzat. Da lagunok esan otzien ba se:

—"I, mutil! Bakik nogas abilan?

—"Ni nobiegas, nogas ibiliko nopa?

—"Baie ori nobi ori selangoa doan badakik?"

—"Oño! ba besto batzun modukoa, neskato bat:"

—"Bai ori ba dok lamiñea.

—"Lamiñea? Saosie ixilik, neskato elegenteok eta.

—"Ba begituyok ondo anketara da ikusikok selan yaukoasen patoan antzeko ankak a uger iteko moduko sera, teladunek. Antxe igirrikotzek ensegida.

Se lenago sirean moduen gona luseak, ibiltan sien soruraño, ba esian apenas a ikusten ankarik e badaukie be, da orregaitipa esotzen iños ikusi ankarik. Eta fijausen da fijau senean, d'asi sen pentzetan, eskonduteko laster da gero olan bere burue lamiñeagas a, persona txar bategas dabilela... da, ba, disgustuti il in sen.

* * *

Lamiñok, Saldaingo kueba baten egosan lamiñok, ba nik entzutea dauket e Olarreko etzera yoaten siala Saldainen. Da ba bapaño geao. Da gero mutil ori ba "orrek esan dauen moduen" (1) esekien nobie lamiñea sala da Olarreko yoaten sian orrasieske, se aureri kendu itotzien Olarrekoak orrasie.

Ta yoaten sian eske ta:

—"Olarreko neska, ekana orraska" —eskatuten iotzien.

Da gero mutil ori ba ya ikusi auenean sera dala, lamiñea dala ba olan entzuteatati te, ausokoak eta esanda, da konturatu sen da mutil ori disgustuti il in sen.

D'eroan audien entierruen, baies atautan, eskillaran. Da kapea bota gurotzen ak (lamiñeak) baie lenago elespeti kanposanture yoaten sian baie abadean partes sartu sian arin barrure, elespean itxi barik main ganean, sartu situen arin barrure. Da lamiñori parau sen irrirtza baten.

(1) Hori dino aurretik semearen grabaketa entzun gendualako.

Lamiñapota in gurotzen elespean kapea arimea eroateko baie besteak esotzien astirik itxi. Se intierruen yoan san ostaien segun itxurea. se lenago bakisu gonak andiek eroaten situesan enbrak, lamiñape eroango situesan, nik lamiñarik estot ikusi te. Da kaparik esotzen bota esotzien itxi te. Da beitisu, entierruen be yoan e! (lamiñak).

ZALDIOTSA HODEIAGAZ

Baten biorretara yoan gure aite, d'odaie ta unisitue. Da kaballoak baie sagatak suatetan daudiela e. Da gure aitek seguru ango usabandreari agarrau da:

—”Es Pedrotxu, es ikeratu, onik pasaukoire, pasaukoire”:

Da, aunitue ta odaie da kaballoak ikusi iten i situesan. Orrik-kaballoak, parte txarrekoak ixingo sian.

UGAOKO ABADIA ETA HODEIA

Da besto baten amari be dauket entzunde, olan e odaie jo bai, da bakisu arrie. D'esaten audie parte txarrekoak, oin estaudiesaten baie lenago...

Da Kalleko (Ugaoko) goiko elexati beko elexara abadia bereinkasiño apotaten, D'atzenean esinauenean gausonik in, sapatea jaurtin iotzen da sapatea nondi yoan dan bes.

Da sakristauek, ba, sera, estoleari agarrau, ta soltasu.

—”Ene! Sertzutire orreik? (sakristauek).

—”Parte txarrekoak, semetxue!” (abadeak).

Abadia kadera baten sapatea ta bestean bape barik, ya odaie lotu sen.

HIL ETA GERO AGERTU

Ba begitxu non be daukadan entzunde, Elorribitako subien urtetotzela llobeari Martin Gordo defuntuek, ito insen a. Da nobioagas etorri da nobioak ikusi es da berak ikusi. Da berak ikusirik a, abadeari parte emon beotzien da bereinkasiñoatati; da pañilue, da pañilue bost atzamar markakas itxi te ya bereinkasiñoakas sertute-sala.

DEABRUREKIN TRATUA SOLOA LANTZEKO

Ba begitxu, serean pasau sen, Ariltzen, gaure Antonion anajeen etzean Tratu defuntuenean.

Kridu bet aukien orreik, da kridu orrek e ba, estaipa se bear itarrik i deabrueri seoser ofresidutzen Ganbitarteko mokil arloa joteko, solokoa. Da kridueri emonotzen e estakipa jitanuek edo olango serenbat, Txismetxuen bat eskure. D'a txismetxue sabaldu in daiela. da solo gustiori deabrus plantau yakon da mokilekustiek apurtu. Bai, gero, bere arimea emon edo espabere ito. da mutil ori estutu sen da, ainbetenporan Santakurtzeko abade defuntue D. Domingo, estait suk entzuteripadaukasu, ba aregana yoan siala estu te larri. D'ak berinkasiñoakas d'ainbeste denporan Tratu sarra ta kridue konfesetan da komulgetan egun gustietan ebisen Santa Kurtzera, egun gustietan e!

Mokil arloa solo andie san Gabitarteko selaie. Da mokil ori apurtu bear joten porreagas lenago, D'ajoten denporandiepear, D'axe apurtutearrik dana era batera arimea deabrueri emongo leuskiola! Ba laster apurtutzien urrean, baie barriro es egoan kitanueri txismerik artzeko.

LAMIÑAK IKATZ-EGOSTORDUAN (Ignazia Sañzedo).

Gure aitek, emekoak esaten yoan, or Atxondoko trokan, suen aite defuntue ta biek txondorra egosten bai... A(k)p(b)enetan kontetauen. Da txondorra asi sianean esatauen agurorrek, sulloan irrintzak urten i auden seguru, irrintzak sulloan da aurek esan iotzien arkaleri:

—"Lamiñatosak, lamiñatosak; gurerrukie gaur".

Da txondorra betegarrieske, txondorra betegarrieske, garrak itzelak garrak itzelak, d'urten in bear txabolati da:

—"Lamiñan irrintzatosak".

Da biepietara, esaten auen, agarrau bearrotziela txondorrari espabere txondorrak erre in bearrotziela ta.

Txondorrari betegarriemon d'alangonbaten txondorrari tapauudenean edo lotuudenean, erresau, ta lamiñok orduen ixildu isian, esatauen gure agureak.

Da guk, tentau iten gendun e: gusurre ixingo dala ori, gusurre!

—Gaur egun santue yaoan modun, Irrintza baten sulloan, Irrintzak eta lamiñak soasen da txondorra apurbetegaiti an erretan yakuk. D'errestan asi gintzoasenean, da betegarriemon, estaldu soasen.

KABALLOAK-IRRINTZAK-KATEA ZARATAK

Bestobaten be esatenauen, beste baten be, Ereñoti etorri bera gau beten, d'an Gabeardatz esaten dotzun Olarreko selaiti, andi

bieti gora, gaubilunabarra, ya ilunabarra, da, ilunabartute, gaube ta, kaballo bandea kaballo bandea alboti, segidu iten iotzen, segidu, segidu ta segidu, burriña sagatea, burriña sagatea ta, kaballoak, irrintzarik eta.

Berak arin —esanauen— baye bestek arinago iten iotzen. Berak arin baye bestek arinago.

Da gurea kaderas ajile san, da onan, “iiiiii” iten auden seguru te, burriña sagatea, burriña sagatea...

Murtxoango landara gora eldu senean, bera kuyetako kaballorik es i egoan seguru.

Aldendu i sian kaballoak, ixildu i sian seguru.

—”D’aipeste mundukoak soasen, aipeste mundukoak soasen! —esatauen.

Erresau, erresau! Erresaurduen desaparesidu!.

LAMIÑAK (Juanita Arroita)

Baten Estefana Ugertekoan aite yoan san goxean goxetik solora ganaduekas bearren eta lauterdiek inguru edo ixingo san, Goxaldean. Da alangonbaten lamiña batzuk etorri yakosan beragana Manueldeko txarkoan,. Eta orrik i arri kanpaia yo baño lenago aukiten aurien inder andie. Da gixon orreri guatutzien eta ba bera bildurtu ein sen apur bet, da esan auen ba:

—”Ser ingopa (egingo dot ba) nik, orrik i arri kanpaia(k)tx(y)o artiño se orrik inder andie daukie ta?”.

Da pentzauen ba:

—”Ni(k)kanta ba(t) kantaukotziet oniri, kanta ba(t) kantaukotziet eta kitu”, eta liñoan kantea kantaukotziet”.

D’asi sen liñoan kantea kantetan. D’ori liñoan kante ori bera(k)tx(y)akin auen, da, asi sen akabau iten yakon arin, baie atzera barrian barris astesan da olan ekin otzen ainbe tenporan kantetan; Da, alangonbaten ba orretan daosela ba yo auen arri kanpaiak elexan. Da orduen asi sirean ba lamiñok ba ostanduten baie berak in auen ba(t) kuyau da ekarri auen etzera. D’etzean aukien eta gurotzien berba inaso baia esin in eta orduen egon sirean egun betzutan ba ia berbas etekien edo esetekien baie esin otzien barbarik inaso. Da egun beten ifini aurien esnea egosten da eure pe olan a entretenidute daosela ba iotzien esne orrek (g)ora igun eta asi sen yausten. da orduxean lamiñorrek, esnea asko gustetan yakon moduen arpelik (g)aldu es taiten ba asi sen esaten:

—”Txurie gora! Txurie gora!

D’orduxean in aurien:

—”Bueno ba, one(k)p(b)adaki berbas”.

D'ortik asi sirean ba berba ereinasoten, Da gero, orti berba ereinasoten asi sirean da esotzien a ber aurok (lamiñok) selan bixi diresen edo. D'esotzien ba bixi diresela an errekan, errekan bixiten diresela. Da ia ba selan aurok, selan il edo selan galdu se guraurien aurek (g)aldutea, se gaubetan ser andiak emoten otziesan, gerran-diemoten otzien, d'aber selan galduten diresan. D'esotzien:

—”Bueno ba, ba gu galduteko ba auxa da: Ba San Juan egunean yayo beadaurie ba erri-sekorrak, bi, ixin beadaurie bikotxak eta orrikas sekorrakas in beadana da: intilla bat artu eta idergi betea dan orduen, errekea goitipera pasau, ori txarkori, ta urtengo dau odola”.

D'olan ibili sirean topetan orrik erri-sekorro(k)p(b)iok. D'alan-gonbaten topau situesan, bikotxak ixin bearraudien D'erri-sekorrak, da topau situesan da efetibamente, orri(k) topau situesan orduen, intilleagas ori txakori, Manualdeko txarkori, gora ta bera pasaurien. Da urten i auen odola, D'intilleak aginetan batu i situesan seguru ulleak eta, lamiñeak.

D'olantxe galdu i situesan lamiñok, da geao bakea aukiniaurien lamiñokas.

ABADEA ETA HODEIA

Ba baten ixin sen abade bat eta ibili sen udan bere kanpoak eta ikusten. Ain ederrak egon sirean artoak eta gariek eta! Eta bedein-katues ba bere kanpoak ikusten ibili sen.

Eta alangonbaten ba agartu yakon gixon bat, ori ixin sen deabrue gixonan forman esta, D'etorri yakon tentetan, es ekien berak nor san. Eta esan otzen orrek e ba:

—”Selango kanpo ederra(k)t(d)aukasus esta erri onetan? da:

—”Bai, benetan ederrak”.

Da, esan otzen gixon orrek e:

—”Nik(k)p(b)a dodas ba kaballoak onikkanpoa(k)p(b)eingoan apurtuko ditusenak”.

—”da bai?”

—De bai.

D'abadeak erantzun otzen e:

“Ba nipe badodas ba bridak orrik kaballoak lotutekoak”.

Da bueno, olan ibili sian berbas da, esanotzen gixon orrek e abadeari:

—”Ba gaur gauberorduko onikkanpoak nitanak apurtu ingodas”.

Eta yoan san a gixon ori eta abadea larri parausen da esauen ba:

—”Se pasauko ete da emen?”

Da, alangonbaten ba egon san egune argia, argie benetan, da, arrastirantza laño batzuk agartu sirean. D'abadea apur bet estutu in sen ser pasauko ete dan, da, esan auen ba:

—”Yagoten egon beopa ia ber ser etorriko dan, ia ber etorten bada arrien bat edo gausa txarren bat”.

Eta etorri sen kargetan-kargetan denporalea txarra. Da ba erriko jentea be dana estutute parau sen eta ser pasau bear ete dauen! Kanpo gustie apurtu ingo dauela ta!

D' abadea asi sen e brebiariori atera eta erresuek iten bere etze aurrean. Da baukan ortu bet abade orrek eta alangonbaten ikusi auen orduen ba yausi beadauela golpe andien batek... esaotzien an a gixon batzuri:

—”Bueno, emen dauke(t)p(b)arrika andi bet auxe barrikau eroai-xue neure ortuen erdire”.

eta gixonok in aurien abadean esan ori: D'artu barrikori ta eroan aurien e ortuen erdire eta ba esan auen abade orrek:

—”Bueno ba, yausi bear badau gatxen batek, yausi daitela neure ortuko barrikara barrure”.

Eta asi sen yausten ba, arrie ta gausa ikaragarriskoak eta yausi sen dana bere ortuen barrure, osea ke, barrikeauki auen ortuen barruen d'arexen erdire yausi sen dana.

KASTREJANAKO ZUBIA

Ori subiena, ixin sala neskato bat, baserri beten bixi sala ta beste errire pasetako ba iluntza bat ixinsen da olan sarri pasetasan esta, baie iluntzan baten asartau yakon pasetea ta oño! andik urre urrean auken da errekatu pasau bearrekoan ba buelt'andie in bearrauen besteti yoaten esta, eta badiño” Oño! esta ongo deabrurik auxe, erreka ontatik subi bet iteko” Bueno, yoan san arantza ta agartu yakon gixon bat, beragas berbetan asi sen da badiñotzo gixonari: “oño! ba nik emeti subi bet itearren emongo neunke, eskatik ser emongo neunken? esaotzen gixon orreri. da ser emongo seunke ba? Seure arimea emongo seunke? Da “bai”, “posik emongo neunke”. Bueno! esaotzen gixon orrek, firmaixu ementxe papelean. eta firmauen da konformau sirean ba subiori iteko. Esanotzen gixon orrek “biger e goxaldean ullarra(k)tx(y)oten dauen ordurako subie inde ongo da” Orregas konprometidu sirean da neskatori ba doa atzera ta larritu insen gero eta badiñotzo, bere erriko abadeagana yoan san da badiñotzo: “oño! larri nao”. Da ser pasetan yatzu ba? ta ba auxe onantxik urten doste gixon batek eta esan dotzët e: “esta ongo deabrurik i emeti subi bet iteko, da ser emomgo seunke subie itearren da ba seure erimea emongo seunke, da bai, posik, da firmea inde itxiot. “D'esanotzen abadeak: “bueno ba galdute saos!

Ori deabrue ixinde da galduko satu. D'esanotzen abade orrek: "bueno, estutu sates eta topaixu ba lenbañolen "Martien arrauntza ta Martien txita ixin den ular bat" da onikkantetan daurie, da topaixu orixe d'aber deabruek ori subi ori akabaurduko aber orrek ular orrek, yoten badau.

D'asisen, asi sen topetan da topetan da topetan, da topauen, topauen e martien arrauntza ta martien txita ixin den ular bat. D'ekarri auri en etzera ba ta erri gustie yakitun parau sen ba ser pasetan dan, da bueno larri ba ta, ba deabrue(k)tx(y) oan sirean subi ori iten euren materialak artu t'arri te ba serakustiek artute yoan sirean subi ori iten. Da yoan i sirean ba partidea esta, d'atzeti koxo bat, da, eroan auri en danak euren materiala, eta eroan situesan ba (materialak) danak, da koxoak, atzeti yoan sanak, koxoa salako, bostaun arroa ta erremintak eroan situsen seguru, da besteok, da besteok (g)eo, besteak, beitixu ser eroanguri en, da subie aurrera yoan san goxaldea, ta alangonbaten gitxi falta sala ular orrek egoa(k)tx(y)o gora ta gora, gora ta bera, ta iauen: "Kuuukurruku" da "kukurruku" iauen orduen subi ori arri beten faltan auki i auri en seguru eta deabruek auki euen ernegasiñoagas ba, yo iauen seguru subiko arri en da bost atzamarrak grabaute ifini i situsen seguru atzenengo arri en.

KASTREJANAKO ZUBIA (Jose Mari Lasa)

Or Kastrejanako subien pasetasan ba errekan bestekalderdien, errekea dao bastante asitxue be ta, bestekalderdien egoan iturrie uretan yoateko da neskato eleganteen bat egoan ba, iturrire yoan bear isitauen egun gustietan da gaube ilundute sarriten, ba, bearrak edo etzean da, ibilite, ba, ixin sen yoan goxeti te ba yoan bear ixiten auen, da ofresidutzen deabruei: "arimea emongo neuskio deabruei ementxe subi bet itarrik". Da deabru orrek e, berbas e, sertutzen ba: "ingotzut subie emoten bostesu arimea" ta "emongo-tzut". D'asisirean gaubeab arimetako kanpaia(k)tx(y)o orduen subi ori iten deabruok eta estaipa seinbet sirean, nire amapadaki ori, akorduen dauko, baie sasp i arroa eroaten i ausen subi konsoan batek, deabru koxoan bat i egoan da sasp i arroa eroaten i ausen ori iteko. Da neskatori geroago ta estuago; geroago ta estuago iten auri en da neskatori geroago téstuago iten yoan sanean ba, ixinauen sertu, t'etzekoepe estutu sirean da yoan sirean abadeagana ser pasetan dan esaten. Da subi ori ya aukien akabetan edo ya bastante abansaute, da ya bastarrok iten edo pasamanosak edo ba serok atzen atzenetan da ba goxaldea, laurek edo estaipa se ordu te, neskatori be estutu sen ba il in bearrauen da arimea emoteko dea-

brueri. D'orduen ba, suk u yakingosu, kukurrukuek ba entzuten badau beste baten kukurrukue goxetixugo ixin arrik, gaberdien be kontestau itotzo, D'orduen e ba inaurien i, kukurrukue en kanta-torduko esanotzien ingo dauriela subie da abade orrek e, ensegida akordau sen ba, "emen kukurrukue ifini biu kantaka, sespabere estao sereginik". Da kukurrukuen kantori ba se inauen e: "kuuuu-kurrukuuu!" abadeak in, da: "eses el gallo negro" D'abadea sala esangurauen da besteok: "siga".

D'abade orrek atzera be: "kuuukurrukuuu!" da; "ese el gallo negro" alantel

Da,atan, irugarrenes in auenean, kukurrukuek e gorriek, in auen egoan lekuen, kortan: "kiiikirikiii! "kontestautzen da: "eses el gallo rojo, ya emos terminao".

D'orduen enbrori be bertan itxite, neskatorren arimea sertu barik eskapau i aurien deabruok eta arri beten faltan parau isen subie.

ANBOTOKO SEÑOREA (Jose Arroita)

Ba kueba bat on san seguru da Anbotoko Señorori be an otesala ba, da beste bape beragas otesan. Da batenbat yoan san a konsulta bat iten ba beragana. Da ba; yoan san orduen emonotzen seguru sagardoa edateko basu bet, basu beten, da, kurtzea in iyotzen seguru ba arturduen ba sorgin edo parte txarrekoan bildurre daukela ta, entzutea ta, kurtzea in iotzen basu orreri ta edan i auen seguru sagardo ori. Da, akabaurduen basu ori, opatu iyotzen seguru te, esan i otzen:

—"Es, uin ori aureok (eurea dok), guk u, kurtzea in dotzek eta guk olangorik ixin geinkek e artu".

Da gero yoan siala ba beste lekuen batera da, an urre gorrie d'esan otzela:

—"Suen aitek iten yok onango iketzik?

—Es.

—Ba guk onangoxea iten yuk. B'artise(k)p(b)atzuk (amaseiko gorriek eta...).

Artusela batzuk seguru eta ba yoan sala etzera da, etzean ba ikusirik ba onatireala ta sera dala, atzera bota i aurela, atzera, ta, atzera yoan san orduen e:

—Ba geao eroateko esan daustie ta.

Esan otzela ba serorrek, an goan orrek e, kriduek:

—"Uin ator ba mutil? Usabak altzau beaiok eta ba uin ixiinke-roan d'artisepatzuk arin de bidiru atzera artu d'altzau sala seguru ba usabori, Anbotoko Señorea altzau sala, da, mogidu sala ba a serturien orduen galapan etzerantza da bestea be ikusi auen or-

duen an baten batek sertu auen orduen, ba atzeti kuyetan. Da kuyaurduko etzera eskapautzela. Sartu sala barrure, Da, artuuen arrabioagas bototzela maldasiñoa seguru etze orreri:

—”emen etze onetan esta feltauco egundo itzué edo koxoa edo olengoxe desgrasie”.

D’eside faltetan seguru egundo be.

ANBOTOKO SEÑOREA (Asensio Beldarrain)

Anbotoko Señorea, daos antesedanteak, sainde gure pastoreak, enbrape, Elorribikoak, biek aistak... saspi urterik saspi urtera pase-tan sala, da , Anboton iten situsela saspi urte da Lekandako kueban beste saspi. Da gaubetan askok ikusten situsela iluntzetan da gau-garrak saspi urte pasetan sian ingurumarien pasau iten siresela.

Orritires egiek. gaure familien artean pasaukoak.

JENTILEK UNTZETABEN

Untzetaben egosela yentilek, d’andaos arri bolak, yentilek alt-zaukoak, txabolea, da yentilek sireala bekoki en aukiela begie, da kokotean bestea. Da bat egon sala tuertoa.

JENTILE ETA PASTOREA

Da Oroskoko pastore bat baten kuxau auen da barrure eroan auen, d’aukesan iru lau ardi an barruen, txabolan. Da txabolan aukesala, auken sue inde,

D’auken burruntzie surten berotuten, se lenago burruntzie okelea sartu baño lenago berotu itesan kontajiorik esetako txarripa-lego.

Da yentile parau sala lo, da yentile lo parau sen orduen tuertoa sana les besteti, kokoteti sartu otzela Oroskoarrak (burruntzia).

Da barruen ebilen gero a kuxetan, baye, esin yoan. D’ateak aukela berrogeta amar arroako arri piesea barrutik iminite.

Da gero a sertute se in auela, an lantzean bat ardie(k)tx(y)oaten yakosela d’ardiekuxetan situsenak eskuetan aidan botaten situsela urrun auren usen da gusti.

D’ateiko ardi narru beten barruen e gixona be yoan sala da kuxau ta botauela, beragoko pago baten egoala eskegite paraute, ba, an, katigitute egunen bidiruen grillistu beten. D’Oroskoko jente gustiegoala arantza yoateko bildurregas.

LAMIÑAK

Lamiñak egosan Ametzako errotako serean, eta orreteiko lamiña bateri baten iyotzien, egoan arbolape baten, d'arbolape baten egoala rau-rau rau presentau yakon bat, da estait seosergaiti, seoser kuxau orrasie itxi auela an selaien, orrastuten ibiltan siesala, da gero orrastuten ibili orduen orrasie an itxi da Ametzako neskato batek eroan auen a orrasie beran etzera da gaberdiko amabietingurumarien jootzen atea d'esanotzen:

“Ametzako meskatxa, ekasu niri naure orrasi espabe nik il ingot sure bisi”.

Da entregautziela, d'ateiko bateri erasoaso otziela ia selan orreik selan diresan yakiteko aberiguasiño bat, da, ...gustetan yakiela esnea, esnea gustetan yakiela sano, d'esnea emotziela da emotziela konsultea: “San Juan eguneko sekorrak biek pardoak ixin beudela da intillakas arrasketako erreka bastarrak”.

“D'andixe galduko diresela”.

LAMIÑAK (Damiana Etxebarria)

Selan lamiñak oten sirean or erreka tarrotan kaskatera urtenda orrastuten, da, esin auela iñokendu. D'askenes enterau sireala San Juan egunean yaioko sekorrak, parejea, ein da, estait selango trage-sa esan audien be, ara, enas akordetan ointxe ondo, ein, d'errekakustiek arraspetako esan otziela ba kenduko badire. Da in inbeaudaudiela orixe t'atzenean e danakendu situesala lamiñok:

JENTILAK

Da ba jentilena barris i jentilek emeti ibiltan siala bai labeak errekestetan da, artoripadao labean, labean kuite eroaten da orreik i gausok kontetoskusan.

D'orti Untzetabeti Mandoire itaudiela pelotan da bolan, da bolak, gure Felipek, nebeak, Untzetabeti Miraballesera bajatu situsen. Selango bolak! baye ederto inde, seinde pelotakarbi garbi daosemodun. Da kapritxoak usabak e Miraballesgoa, len egoan usaba, surok e estosue akorduripe auko, ori Poberrenak, bajetako. da gixonakas yoan da bajatu situesan Miraballesera. An ixingoire, oin erre kara bota baitues be estaipaie.

Da, ba, olangoxe gausak, besterik ser dakipa nik orrinik... personajeak segun esataudien, andiek, da begi bet. Da nik estait entzunde badauket emeti be (kokotera eskua eroanaz) beste bat aukitaudiela ostaikoa be ikusteko...

Ibili, gaubes, orrikaubes, egunes esisen ikusten e arean olango-
rrik da gaubes ibili ba sulori-sulo bastarra(k) topetan gosea aukitau-
dien seguru edo yateko jeneroa topetan da esataudien ibilten siela
gaubes.

JENTIL-UMEA ESKOLARA

Bai, eskolara yoan sala yentilkumea ta danak(ge)añetu yakoa-
san ba nor dan edo ser dan edo da, asi yakienean bata yo ta bota,
bestea yo ta bota, da gero mutilok o mantzo eskapau, da berape
eskapau inauen.

Beste baten, bat, pelotean moduen bota auen ba(t)k(g)ora ta
bestea estait nora, latikasu betegas danapotausen.

Aun kinteleko bastoia besapean sala, yentilkumea eskolara
yoaten san eta gero putz einde botaten ausela umeok (g)ustiope,
beragas sertzean asi eskero, bastoiagas, da gero atzera besapea
artute etzera egun gustietan.

JENTILAK UNTZETABEN (Zipriano Etxebarria)

Yentilek, Untzetabeti Mandoire pelotan itaudien da gero andi
sertu sirean yentilok, urtotzien LAÑOAK, da lañoak unten otzie-
nean:

—”Gureak in dau,akabau de”.

Orduen sertu sirean yentilok, akabau sireala.

.....

Arri-bolak bost edo sei arroakoak, karretillan ekarri gendusen
kallera (Miraballes; “Kalle” da Zeberiotarrontzat) eroan gendusen,
kareatxeko arriek sian.

Untzetabepen begoan txabola bat, yentilek inde. Oin be badao
errastuen bat. An aukien txabolea, an dao atxa ebagite.
D’orma(k)p(b)egosan bastante sertxuek. Oindo akabau baritaos,
oindo markataos...

ANBOTOKO SEÑOREA

Anbotoko Señorea garrrrretan yoan san orti, ortixe sereti pasau
sen. Gu, or, iketzegosten on gaintzesan, bai, Aspitarten, Dimeko
atxera txirpotztztztzean yoan san garrrrretan. Nauk ikusi naindun.
Aspitarten, or, iketzegosten on ginean, urte asko da, onduntxe
yoanitzen ni soldadu. Da gaubean yoan san susssssien. Gu, or on
ginean Felis da Lárrondo d’irurok, irurok ikusi gindun.

ABADEGAI BAT ETA ANBOTOKO SEÑOREA (Txomin Aretxaga)

Anbotoko Señorea bisi sen Anbotoko kueba baten eta kueba orretan sartu sen abade iteko egoan bat bere estola ta gusti eta sartu sen barrure ta barruen ikusi auen (Anbotoko Señorea) eta barruen ikusirik eskatutzen ure, da urori aterotzen urresko basu beten, urre gorrisko basu beten eta inotzen krutze bat eta esan otzen:

—”Urteisu emeti eskuetan daukosun de gusti...”

Eta urten auen. aurrerantza sartu sen abadegi ori de atzerantza urten auen Olaetako batek, Otxandiotik albora dao Anboton aspian.

INISITUERI DEIKA (Paula Arroita)

Egun sargori baten gaubiluntzean Seberiotik Larragotirantza yoyala Pantxin Larragotikoa, odaye asi sen.

Orduen pagodi eta gastañagi asko egoan eta ilundu orduen pagoperi(k) pagope gastañaperik (g)astañape Pantxinek es auen eser ikusten. Eta orduen inisitueri esan autzela se:

—”Argi, Argi demoniñotxue”.

Etaasten da inisituotz ikeragarrisiko bat... eta Pantxin bildurtu in sen eta barriro inisitueri esan autzela:

—”Lar barik, lar barik”.

Eta ostas-ostas eta bildur andiegas eldu sen Larragotire.

ANDRAZKOEN HITANOA ZEBERION (Ignazia-Errosario Salzedo)

Kartori kuxau yostanean esan yostan se: “ba berak e lagundu ba-gauntzena bastante ogeto ongo soala”.

—”Bueno, gau(k) lagunduko yotzune barari” (1).

“Ba mutil, lagundu yata al ixin yunean”.

“Lagundu? Niri nok? (hemen txorigorri bat botaten du eta errespetoz ez dut transkribitzen)...

Da geaokobarik:

“Errementauko al dona atoontan”.

“Auk ingo al dok, esa ñauntzan, d’esas bete dirus?

Kostauko yata un betetan emeti aurrera, andienak in dosak, esa ñauntzen”.

—”Bai, un betetako tertzio txarrok” (1).

.....

(1) Zati hau hiru andrazkori egindako grabaketatik harturik dago. Kontatzailea Ignazia da baina bitartean Errosario ere sartzen da.

I, un Karmen ibilikona ondo! (2).

“Karmen, oin be bearren yabine ba”...

Alboko etzeti bearrerako lagun onona. Etzean dona estorbue txarra. Etzean txarrie askarrie ta etze guztie atzitude ta itxiyotzese-na ta, ba niri andi balkoiti esaten e errekogidu beakoyule baten batek eta, bai, errekogidu? esa ñontzan, nor errekogidu bayana gurean gau gausena gu errekogitako moduen!

TXIKERRETAKO BARRIAK (Dolores Beldarrain)

Txikerretan, derrigor ixin bear txikerretan, E... Amak a, urte t’erdiges itxi osten da, besterik enaiñun ikusi.

Amandre saspi urtegas il yatan. Gero etzean parau ginean ba aitegas, gure sorie a ixite san, aparejue(k) kortati gora, iturrukure, orrik, gaure konture gaunkosan, da esoskuen guri: “au ixu, ori ixu” esaten, gauk in bear.

Guk ardurea, ungo umeari esaios... auxa au be altzau bes.

Aitek e, berba ba(t)p(b)atak edo besteak deskuidetan basan txarto esaten e, selaien miñegas inaso sera, gastigue... Oin aspire ganean on nai mai ganean on..., selango diferentzie indau e?

Domeketan Undurrara, pooosik, Undurran olgetan ba klase askotara olgetan gaiñun, Sasolakoape etorten sirean da...

Olgau, arriekordetara da igitzen, soka da, txirikelan da, potxolara intxurrekas da, orduen intxurre asko...

AIBELABEKO BESTE-MUNDUKOAK (Kaietana Goikoetxea)

Ba etorri sen gaubean amabitinguruen edo d’entzuuen katea sarata bat, da katea sagata ori gero ta urrago ta gero ta urrago ta gero ta urrago iten yakon.

Da sustu andie artuen, baye bidearloan katea(k) tarras direla, kateok, da estakipa ser ixingo san, baye sustu andie artu uen.

Da or mendietan sustue askok artutauen. Andiek ixingo sirean (yentilek), ara, estakinik.

Aibelabe bakisu non daoan, ba, antxe urtetauen atxen ganean, atxen erdi erdien, argi betek, argi asul-asul betek, da, se eteda, se eteda, ba, intzetzoa isingo ete da, da olan gentea ser pentzau estakiela.

(2) Galderak, hemen Leonor Ayestak egiten ditu.

Anbotoko Señorea, saspi urte ote san Anboton da saspi urtean gorbayen, esatauden, Gorbayeko Itxinen.

Lamiñapa; iberrondo errekan oten i sirean, da area, estait selangoa, urregorrisko aginekas san juan egunean yayoko sekorrakas itauden errekea areatu, da, olan lamiñok tragetan situesan seguru, bai, urregorrisko area-aginek, da sekorrak, baso edo erri sekorrak biek San Juan egunean yayokoak, aikas areatu itauden errekea laminek (g)altzeako.

YENTILEK (Juan Solatxi)

Ori yentilena?

Serean, ba Untzetapikun ifinten auen kadera bat,
da beste kaderea Uriondo ganean, da uredaten auen an a,
errotea daoen lekuen, elorribitako errekan uredan. Andiek! O!
gixontzarrak!

Orrik, aspetan da kuebatan sartute bixi sirean seguru, Etzasora doan bidean, Ametzatik i, andikora.

Serari, Antero Amesolakoari, an a, sarratuko Seberioganeko ondoan, urtetan otzien seguru da:

—”Kendu ai, kendu ai”.

Onan txikitxue ta; —kendu ai ondoti— bai te...

D’atoan bera baño andiagoa. Da bildurtute Amesolara gixajoa.

LIÑOIA (Juanita Amorrortu)

Liñoa ereiten gendun ba semendien edo, eta gero a liñoa eite san atera, maietza edo estaipa, gariegas naste antzean edo...

Da gero a liñoa eiten san sabaldu landan, apur bet e bigundu daiten, iñontzean, aurien edo. Sabaldu, seinde, garie iten san moduen eskure ebagite.

Gero an apur bet epelduten sanean eiten san trangea esaten yakon, estakit, onango kadera biges, trangea esaten yakon goiti bera joteko egur bet eukitauen, asta ta gusti, d’gas ite san jo-jo, da ganeko kaskarea aukena, dana kendu.

Da gero, olan sertuten sanean, otesan beste espatea esaten yakon egur bat. Ain ganean imini ta besteagas eitesan yo, d’eitesan bigundu.

Ori in orduen, gero sarrantxatu ein beasen, sarrantxea, bai, olan egur beten aginek eukesan, onan atzamarran tamañuko lodiek, bostosai edo geao... d’an itesan sarrantxatu, ite san yo fin-fin imini.

Da gero itesan irun, otesirean makinatxuek erruda bategas, kaderakas ereiten, d’itesan firue.

Gero firue inde gero in bear ixiten san matasea, lau kuadruko ser bat, an itesan matasea batera ta bestera.

Gero gobadan garbitu, gobada bidiru bai sikan e errandonean ite san gobadea.

D'apur bet bigundu te suritu be ite sirean. Da iten sirean gobadan, igero esaten yakon gobadeari.

Gobadea be errandonean itesan, es oingo moduen lejiagas da olan, errandonea, barrikoa ixite san, puntea kendute, d'an itesan igero, inguruti iminten yakon, barruti e, ixera bigundu batzuk edo, bestea mantxau estaite san, d'aspien egur me batzuk suloti ure pasau dakion.

Ure botaten yakon goitik, da gero ixerak ite sirean misako ixerak, erriko misea esaten yakon, etzean auleruek telea itekoak.

Da gero andi atera ta itesan arildu, da, arilok in orduen prepa-raute egoan aulerueri eroateko.

Gero, aulerue egoan Dimen, lenago begoan Seberion baye, aulerueri "Txankerre" esatetzien, an eleka barrie daoan biximodu biko etzean bixi sen, da erre in sen a etzea, da gero estaipa nora yoan san...

Gero Dimen egoan, eta Dimeko aulerue etorte san abixaute d'etorte san mando bategas, d'eroaten ausen arilok ak, d'ekarten auen telori iten auenean, telea inde, ixerok eta iteko...

D'orrik ixerok in bear ixiten sisan, ori esan dune, jabonau da errandonean igero, lelengo ur epela bota, gero ereñotzagaz irikine eta usain gosoa artutauen.

ZEBERIOTIK BEDIARA (Gregoria Goti)

Guk se iten gendun? Ba Elordin bisi te ba gero ba ardietara ta ardiek aukiten gindusen, auntepe bai da ba baserriko serean bixi, baserrien...

Nora yoaten gaintzesan?

Ba gero Elorditik Gorbayera bijaasko, iten gendun, an Orosko mendietan ardiek eta auntek, da beyek, ganaduek, basabayek, da, orrixekas bixi...

Da Elorditik mesara, parrokire. Erromerie ixitesan orduen Undurrara ta erromerien...

Da gero, ba, Lemoara etorri, ama il sen, aite be il sen, il yakun, da gero Lemoan aistia, a be il sen baye, gero Lemoara etorri da Lemoan bixi.

Da Lemoati Kolasiñora etorri, krida, krida onintzen. ni ortxe bean, urte bi terdi inendusen.

Da gero ba eskondu, onaxe etorri ta ementxe bixi, eskondu eskero ba ementxe bixi gara.

Eskondu gintzesan orduen Yaurire yoan giñean. Eskondu gintzesan Yaurire. Da gero eskondu sirena osabape ta aitite ementxe bixi sen da –"neure etxera etorri beosue"– iten auden, neure etxera... da gupe, an baño errenta txikerragoa dauku te... yoan in biu...
...da ba berrogeta urte ementxe...

4.-INGURUKO HERRIETAKO GRABAZIO-TRANSKRIPZIOAK

PAULORI JAZOTAKOA (Ageda Zabalandikoetxea) ARRIGORRIAGA-(ARGUYA)

Paulo ba, aspigarriye kargetan, san Roke aspiyen arrebiegas, da yoan yakosan gixon bi, d'esaotzien gixon orrik:

—Gauges etor ber dosu!

—Selan yoango nas ba, emen e, bei paregie ta arrebie ta... selan itxikoas?

—Estdure,dausela orrik or, suk etorri beosu gauges.

Da, Sollora (Zollo), da Sollora yoan sienien...

—Or beste lekuten yo ber dosu atie, d'esangotzue "nor dan", esango daude, ta suk esangosu: Paulo. lagun andiye ixin sen seguru Paulo ori da, Paulori akordau yakone; "da ni(k) se ingotzat, ni(k) ser eingot?"

Suloen ba(t)tx(y)akiñauen, baso-mutille ixin sen da, sulo baten inguruen lotu sien seguru eran audenok désanotzien ba:

—Frakak soltau, frakak soltetako ganie dekot!

—Ba, soltau.

—Aiba, garrikoa an itxi; (beste estaipa seoser be itxi bauen), d'en-segida nator frakak soltaute.

Da beste ori asten da builtaka mendiye bera, da sulori yakiñauen non dauen da ba asartau sen sulorretara yoatie, d'an e iru egun edo iñausela.

Da, topetan mundu gustiye Paulo ori, da ondio bixirik topaude-la.

ANBOTOKO SEÑOREA

Anbotoko Señorea da entzutie, sue dariyola yoan sala sulloan bateti beste sulloan batera yoan san seguru.

LAMIÑAK

Lamiñak? Bai, ama defuntiek iños esaten auen lamiñak etorten siela, gilistuke sementeriyondotik, bai, Arguyako sementeriyotik, d'aiketorriskero karra in inbier ostanduten gentik, aikositeroaten otzuela, t'estait nor be, eran audela da botaudela mendien baten,

baye, urrungo egunien aiguskiyek urteĩñarte a esin sela altzau, a personie er(o)an audela lamiñok.

SAN JUANAK

San juan egunien, gastea isitenintzenien, polla batzuk eta onan in kotoyekas da sera, katxarro batzuk alanbra batzukes da solorik solo karraka, da kantau: San Juan gabillien...

Da gero sue, ta metxoyokkoxi, seretan, da, pollakas da solo gus-tiyekkorridu, iten giñun.

GARIA

Gariye, semendiye, ba makiñetu te yo makiñetue, gariye bota ta gero naskitu, iten giñun. Da, gariye, madalena inguruen eldu ta yoteko kamaran arri betzuk ifini, ifini lanka batzuk onan, da gero arriyek sartu an, d'arriyok gogortu gero latigo an, eskus...

ANBOTOKO SEÑOREA (Paula Duñabeitia) GALDAKAO

Orrek istori asko dauko, Ambotoko Señoreak, istori asko dauko ta. Mañaritik (g)ora, aldea, lenago, oin e sertute daos etzea(k)p(b)aie, yausite daos de, or e mendis bastante mendis bisi sian jentea, gure ama be angoa ixin sen da, da, aldea etze baten ba bixi sian matrimo-nio bat d'alaba bat. D'alabea bastante majea, majea sano. Da gixona yoan san basora ganadue bille, aite, gixona, aite, ganadue bille. Da, esin topau iñonbe. Da ixin sen egun bet, beroooo! sano, sano beroa, da ur tragu bet edateko be iñon lekuripes, esin, itoten! D'atzenean e ixin aguantau te: "Ño! aunkesea Jaungoikoape estau kasuripeingo untxe, deabruek kasu ingo baleuke: txorro bat amentxe!"

Da gixon bat e elegante yantzite presentau, da:

—Zer pasetan yatzu gixona? ta.

—Ba egarrie! Esines egon egarriegas! da.

—Bueno, nik ure badekot, emongotzut, baie prometidu biostesu alabea neutzat ixiteko, neuges eskonduteko!

—Edosein gause se ilten nao, itoten nao, te seukurosune, edosein gause. Emoistesu atoa, gero gerokoak ukusukus (ikusiko dogus), emoistesu atoa! da.

"TZAK!" in, de txorroa!

—Or txorroti yausten dan anilloa alabeari sartu atzamarrean!

Buena, ta "TZAK" anilloa. Gorde auen D'eroaue; da desapare-sidu yakon gixon ori.

Etorsala etzera ta gero pentzau, an apuruen es auen pentzetan ser pasauko yakon, baie gero pentzeu ta pentzeu... bere andreari asi yakon esaten:

—Ba, atzo “Txitxirri” ikusinauen.

—Jesus! gisona, esaisu esan olakorik!

—Bai, bai, olako gixona estau basoan da gixona elegante yantzite ta sera olango gixonik estao, raro eretxiten dotzet a gixonari, normala esileitike.

Da orduen ba abadeagana yoan da esan in beayako se pasetan dan. Da etorri abadiñora da abadeari kontau se pasetan dan:

—Da, auxe tause pasetan yat (gixonak).

—Bueno ba, etorri daitela alabea bedinkasiñoa botateko!

—Ba esangotzet.

—Anilloa es kendu e etzamarreti, se olan igual denporea baño lenau eroango deu.

Gero yoan san abadeagana (alabea) eta esanotzen:

—Es urten etzetik esetako be, es ate bat sabaldu, es bentanea sabaldu. Barruen on saites e barruen, urten barik, barrure estoa ta bendesidute dao etzea d’ara barruen, urten barik, barrure estoa ta bendesidute dao etzea d’ara barrure estoa, da su be bendesidute, — bedinkasiñoa bototzen-d’on saites barruen!

Da, egun beten (alabea) aitean bille yoan san berandu etorsan da.

—Bei naparra falta da etzean d’esin dot topeu iñonbe (alabeak).

—Ba se ingotzesu ba, itxisu, biger topeuku (aitek).

Da orduntxe afaiten dausela ba afarie goxeti lenago, afaiten daosela ba neskatoak bentanara begitu auen da:

—Untxe dator beie, atea sabaltan noa!

Daaitek esan orduko: “geldi, geld” yoan san da, atea, sabaldu eta “TAK” desaparesidu neskea!

Da gero ba mutil gustiek, bera bille, da iru mutil sartu sien Anbotoko kuebatara, da barrure yoan sian a ber topetan bauden. Da yoan sien da bi(k)p(b)ueltea ieudien bildurre emototzien barrurago yoaten da ba(t)p(b)arrure yoan san da topauen yesarrite, Mari euken ixena, esarrite orrastuten neskea beren orrasie urre gorris-koagas, itzelesko ullea, ulle luse lusea, orrastuten da maja-maja seguru esarrite ta...

Ikusi auenean mutileri esan otzen:

—soas atoan! berandu orduko! Soas kanpora!

Bestea(k)p(b)iskortu sian baie bestea lotu sen barruen. Da gero ba biek urteurienean esaotzien e ba urrinago yoan dala ta ba entzuten ixin dotziela ba: “Urten gurot! amen dao! urten gurot kanpora baie esin dottopeu atea, salidea, da amen dao da barruen dao eta alan da alan dao baie nik esin dot urten kanpora, esin dot salideri(k) topeu! Da esaiosue ba alantxe daoela ta ba erregiñean moduen daoela.

Da gero gaubetan, estait selango geubetan, or kueban ikustau-

dien olan e sue atzeti(k)t(d)a pasetan Anbototik. Da gero ifini otzien ixena “la señora de Anboto”.

ANBOTOKO SEÑOREA (Jose Kanales) ARTEA-ARRATIA

Gastea nintzen orduen, bertan kuebaurrean dao bat (txondor bat) eta alangoak asko daos.

T'an egon san Baranbioko bat “Txope” esaten autzien bat iketze-gosten.

Gaubeko ordubiek inguruen, esaten auen, Anbotoko Señorea esaten eutzien ori garretan! etorri sala ta sartu sala (Supilaur kueban).

Ta “neure Jesukristo Jaune “ erresetan parau sala gison ori. “Nire atzena ointxe dok” eta.

Ta garretan sartu sala kuebara esaten euren.

Urte asko da ori sala, ni mutikoa nintzela.

SUPERLEGOR KOBIA

Nire txabolati urren daoena da, ongo dires lau kilometro inguru. Ori da Supileor, orixe da kuebarik inportanteana Gorbeien daoena.

Oroskorantza dao gure txabolatik. Kuebea da andie. Kanbioak, bi arkalen ganean agotzagaz kargaute be eleukie yoko goye.

Bokea dauko egoeran da sentroa datorko Urigoitirantza. Atxean barrure datorko.

Kueba orretan, nauenas sartu iños, esaten daure errekea dato-rrera aspiti, ta. Arraban sartzean dan ure dala andi datorrena.

ABADE BAT SUPERLEGORREN

Entzun nauena ixin sen se: Abade batxoan sala kuebea erreko-rritan kandela bedeinkituegas. D'andik urten auen orduen axeak eroan bear auela. Da gero isin situsela bereak, ba bere lagune(k) topetan dauren kandela negarra altzetako. Pago bateri estu otziela bera.

Da gero an kandela negarren bat edo bi topau basituesan espa-situesan, ie axe ori parau in yakola ta yoan sala abade ori bere lekure. Or kueban sala.

URREGORRIA SUPERLEGORREN

Yoan ei sirean batzuk, ortxe bertan Supileorren, kuebara. Lelen-gos yoan sireanean ilun edo san, da dana urrea seguru.

Eta yoan sirian atzera urrealztetan... da danak sube-buruek.

Lenago, bariku gaubetan, koxemanean a sorginek Petralandara yoaten i sirian. Da etze baten andrea ta gixona, ba, andra-gixonak kriduegas bisi i sirian da yoaten i sirian barikuetan Petralandara.

Da suteko arri losape baten untire bat eukiten i euden d'an eskuek et'ankok, ba untetan i situesan untire orregas da, "sasi gustien ganeti eta laño gustien aspiti" esanda yoaten i sirian.

Da gero kriedueri be akordau yakon seguru egun beten yoatea, da, ba, bera be. Da akordau yakon orduen ba katea bat artu i auen da bere ankati, katea, estu ankan kate ori, da, atxine aspirea egote(n) san sutian, oin estao aspiraripe, aspirea ta, aspireari ba ankati kate ori estu, d'aspireari estute gelditu i sen.

Da untire ori in de badiño seguru mutil orrek e, estala yoango pentzau i auen, aspireari estotziela aterako ta, badiño seguru mutil orrek e, "sasi gustien aspiti ta laño gustien ganeti", d'aspireorregas tximiniti gora mogidu i sen d'esin urten, tximiniti esin atara aspire ori, baye urten i auen.

Da gero sasipeti yoan bear, da koxamanean allegau orduko dana urrutute allegau i sen da, ia ser pasau yakon? da, ba sasipetati etorri dala ta ba esin yoanda urrutu dala esan i otzien" esanda etorri urrungoan.

Da, oin estakipa yoan basan geao... Emen dao kontau dauena baye ikusi dauena estakipa non egongo dan!

BALTZOLAKO SUBEA (Patxi Bilbao) DIMA

Aldekotxean bixi sirean anai bi auren gurasoakas, bata san Pedro eta bestea Anton.

Da, egun beten, garagarrille san, da, bero... D'esanotzen anai batapestari:

—I!

—Ser?

—Gaur u egurdie e itxure ona yakak; da, yo gainkek Soloandiko gari-meta bat?

—Ederto! —esautzen besteak—. Lelengo in yeguasen ganadu edo gaure lanak eta gero armosaute yoango gosak e metea sabalduten.

Yoan sirean, da, allegau sireanean gari-metea ondora, batek artuuen besarkada garie, ogei eskute edo, besartean da, bestea geratu sen begire akartute gero berape artuteko, da, esaotzen:

—I, Pedro, SUBEA yaok or! Da, oño! artu garrote bat eta tragaik! —esautzen da...—

—Tragau es, eskoasak tragetan, ori be Jangoikoakine dok eta bixi daitela!

Baye Anton esin sen aspertu orrikas kontuokas da, Antonek topauen an garrote bat eta yo da bustena kendutzen subeari.

Subea gorde yakien, da segidu auri en anayok, da... urteatxoan urteak etorri, etorri sen gerra bat, Españek e gerrak nasino askogas aukitu, gerra gogor bat etorri sen da...

Da gerran sugertau yakon anai bateri soldadu yoatea eta bestea bere gurasoakas etxean geratu sen.

Da gero ba, gerran segiduri en da segiduri en da akabau sen gerre ori. Gabon egune san. Gabon egunean mutilek lisensiau situsan etxerako, da, auren gurasoak eta urrin... auren Gabon gaube selan ixingo ete dan... da...

Gixon bat plantau yakon ondoan Aldekotzeko Pedrori, esetan estauen gixon bat eta esautzen:

—Aldekoetxean oxorro (mesmeru) gorriek orrie fresko yaukok!

—Ik serdakipa, Aldekotzeko oxorro gorrien barri?

—Nitxakin! sainbepaño gurago aunke aure gurasoakas gaur gaubean afaldutea? —Nik i, gure, ba, mundu dana baño geao, baie ori ixilitikok ixin.

—Ori aukurebopai!

Berak a, gure badauela...

Buena ba, yarri ai emen nire biskerrean, da, allegaukosak Arrañomenditara, d'Arrañomenditara allegetan garen orduen, nik ingo yoadas laprastadak eta komediek ingo yoasat nik, baye, estok esango “Jesusik” gero, arre diablo baño!

Allegau sirean Arrañomendietara, asten da deabru ori gora ta bera, gixonori komedietan...

—D'arre diablo, darre diablo ta...

D'enseguida plantau sirean gixon biek Baltzolako kuebako arratean. Desautzen deabru orrek e Pedrori ba se...

—I, barrure yoan beaiuk.

—Ni es barrure.

—Bai, yoan beaiuk barrure.

Bera be pentzetan ba se gixon ixingo ete san edo ta tire ba, yoan sirean.

Da, barruen egon san gixon bat artza baten lo. D'esautzen e Pedrori ba se...:

—I, artik emetik moltzo bat etxerako!

—Es, —se pentzetauen Pedrok iketzak edo ilintiek sireala aik esatotzesan serak eta esetz— se gure aitek e onangoak iten ditu te nik es!

—Artik, etxata damutuko ta!

Artuuen moltzo bat eta urtauri en kanpora ta, begitutzienean:

—Oño! Onik urregorrietire bata!

—Baai!

—Atzera be geao artu beot.

—Es, es, oin es! an ikusi ok artzan gixon bat lo estok?

—Bai.

—A oin itxarritxaok, da yoango bagintzosak egundo geao es-
keunkek batape urtengo.

ori esautzenean beste ori be bildurtu sen da, gero esaotzen e...:

—Akordetan yata i te ire anaya Aldekotxeko Soloandire gari-
sabaltan yoan da gari-metan selan topau senduen subea?

—Baai!

—... D'iri esaoan anayak, ori sube ori tragetako, d'ik esaotzan,
tragau esetz, a be Jaungoikoak ine dala ta bixi daitela...! B'aikomen,
atzamar txikie falta yoat, subean bustena, atzamar txikie falta...

...Da, beitik ser dinoadan, inori onik ingo espotzepe, txarrik
iteko geniorik esaik auki; esaik auki egundo kristo geniorik euri
gustetan etxatan gausarik inori iteko, se ire anaya i sugertau asen
lekuen sugertau balitzok, etxoan egundo geao inok ikusiko...

...Eta ganera, Aldekoetxeko etxaguntzan inosbestok faltako mutue
edo mankue edo errena, egundo be estuste faltauko...

Da Pedrori emon otzen garriko gorri bet esanes:

—Au emoyok anayari!

Da, Aldekotxeko etxea andik kobati kilometro bat ingure dao
d'entzegida plantau sen Gabon gaubean familien.

Ateatxo (ateak yo) ta seme galdue ateatan ikusi aurienean e
adore barikeratu sen familonari te...

—Selan ixin dok ori te? edo selan ixin den da...

—Onixek eta onixek pasau yatas; —eta anayari adikuna bat
botata—. D'esan yostek ni sugertau nasen lekuen i sugertau baintz,
ez induala geao inok ikusiko, d'auxemon yostek iri emoteko (garri-
ko gorrie).

—Nik setako yoat ori ba? —esaotzen anayak—; lotuyok portaleko
oxorroari (mesmerueri)!

Da lotuten dotzo mesmerueru te... susterreti atera ta eroauen e
infernuetara edo ainbatera.

Da nire amamak esatauen, nire amama il sen oin irurogei urte
larogeta amalau urtegas, d'ak esatauen auren amamak eta, esatau-
riela an kueban artuko ilintien urregorrien diruek gastau artean,
San Pedron, Gabon gaubeko amabietan mesea oten sala, Dimeko
San Pedron elexa nausien.

LAMIÑAK

Pastore bat ibiltan san, mutil gastea, osabeagas mendien, d'etor-
ten yakon neska bat, baye neskea galanta seguru, galanta ikeraga-
rrie, da oño! Alangobaten esan iotzen osabeari ba se:

—Niri etorten yat osabea neska bat, naskatxie galanta egunikeye-
netan.

—Ixin beallaukek lamiñen batek, —esan iotzen osaborrek—.

—Estopentzetan!

—Etxakiapa, ixinbigoa gero! Ia iok kargu ankak selangoatxauko-
san!

In iotzen kargu te urrungu juntau sireanean beituten dotzo ta...
patoak aukiten dauden moduen telea i auken beatzartean da esan
iotzen osabeari:

—Ba olangoxe ankataukes.

—Yakin yoat nik olangoxean bat ixingo dala.

Da gero, neska mutilek artzean daurien moduen arkalegas
konfiantzea geroago ta geao ta, ak neskeak esan iotzen:

—Ingoitu San Juan egunean bei betek txal nabar bi, sekorrak
datosen denporan Mañariko Markamingo errotea intillatuko balis
batera ta bestera, gutzako oxire ixingo litike bajesandie, —esan
iotzen—, euren inderratxoango leitekesala.

San Juan egune be allegau sen da, badoas, intillatu daurie
Mañariko Markamingo errotako andaparea bateti ta bestera eta
ene! intillek saputze soloan ibiltan dauren moduen, dana ulea
d'odola seguru... da, orduen debildu i sirean laminok.

KASTREJANAKO ZUBIA

Ori Kastrejanako subien kontu ori, kontratista batek artuuen da
egunes itauren bear dana gaubean urek eroatutzen.

Egun beten esan i auen ba se:

—Estao deabrurik auxe subi au ingo dauenik!

Esan bauen se, agartu yakon deabrue ta badiñotzo:

—Ire arimea emoten bostek biger goxerako inde daukok1

—Bai; —posik agindutzo beste orrek arimea—.

Gero asi sen kontuek atetan gixon ori:

—Ori in dot, baye gero se ixingo ete da?

Da, fraile bataoela an komento baten onetiko gausasko ebitetan
dituena ta axegana fraideagana yoan da badiñotzo fraide orrek:

—Orriperbok esan dotzesusenean, sesan dotzu, etorriko dala?

—Bai, etorriko dala esan daust.

—Ba, ori esan botzu etorriko da. Topaixu ollasko bat Martien
yayo arrautzea ta Martien txitea ixinekoa Martien yayo arrautzea ta
Martien txitea ixinekoa da orrik (deabruek) etorten dian orduen,
orixe eroaixu kapotapean, ori marti-ollarrori.

Da yoan sirean deabruok o gaubean argi-kanpaya(k)tx(y)o aurie-
nean da, goatu otzin Urkiola ondoko Deabru-atxari, deabruen

burdiek ineko markape atxean antxe daos, da gero saspi mille deabru ibili sirean arriek eta beitusen apañek eiten.

Deabru bet, koxoa uki aurien koadrillen da, goatuten dotzia jaunekobean batapatera da besteapestera, da kontratisteak a besapean ollaskoa daukala, larri, Marti, ollar gorri ta gusti.

D'askenengo ekarri aurien kargamentue san, saspimille deabrun erremintak eta amasai arroako arri bet; deabru koxoak ei ekarren kargamentu ori.

Arri beten faltan egoanes subie, beste deabruiek esan i otzien koxoari:

—Atzeneko arrie faltok eta bide bates auk eroaik amasai arroako arri au eta danon erremintak.

Mogidu sirean deabruok subirantza da sano sireanak allegau sirean tersiorako baye orrek e deabru koxoorrek e tardau in i auen da, deabru koxo ori, Nikolas euken ixena be, arrimetan asi sanean e...

—Ia, Marti-ollartxoa, portau sakides, —esan iotzen bildurregas kontratista orrek eta...

—"KUKURRUKU"!

Orduen, askenengo deabru koxoorrek e bota i situen arri t'erremintok d'alantxik lotu sen subi ori arri beten faltan.

DIRUA BOTA KUEBATARA (Anestasio Larrea) DIMA (gaur Galda-kaon)

Nik entzunde dauket, gurean aititeri t'amamari t'onan ba gastetan, bakisu, umeari kontetotziesan bai, te, lenago be, onan, dirue ta selan botateuren kuebatara setako estakipaye.

YENTILEK

Enbrak, batzutan barritzuepe ixiten dire ta, oten i sirean yentilek, yakiten audienean aurekaiti berba txarto nok iten dauen, yoan, da onetiko gantxo bategas miñe arranketan iotzien androri. Dimen, pasaute, ikusite t'aurek esotute eukiela esataurien gure amama defunteak eta...

PETRALANDAKO BIDEKURTZEA

Petralandako kurseroa da famaue. Gure denpora gustien entzun du a sala leku bet errespotokoa; da, antxe pago baten kurtze bi oten sian da Petralandako kurtzea esatotzien.

D'apagoa bota audenean, gentea kexas, a esaudieda bota bear da...

ARIMEA OFREZIDU DEABRUARI

Baten batek i auken alaba ederren bat da bearren ebilen egurginen seguru beresi txarren baten, da:

—Eaos! au bear au deabruepe ellaukek ingo! D'alangobaten agartu iakon parte txarrekoen bat eta esan iotzen:

—Alaba ederraren arimea ofresitan bostesu, ingo yatzu bearra.

—Bai.

Baie gixon ori estu te larri parte txarrekoa(k)p(b)earra aurreratu audenean...

Da konsultau sen, da, abadean batek edo esan otzela:

—Topaixu Marti-ollar bat; —onak ixiten dire orrik aurrerantzako be —da, badakisu se inbeosun: bearra akabetako daoen serean artu ollarra ta eroixu gordeta berak ikusten estautzule da kantaso iosu.

Da bearrori akabetako daoela seguru, asten da seguru kantetan, kukurrukuotzean, da beste ori: sue! ta...

—Ios! Baten batek ser in ondo esan dotzu, yakin banauen yakin!

D'loan salbau i auen seguru alaba ederra.

JENTILAK GORBEIAN (Simon Goyoaga)

Zeanurikoa-Zeberiora ezkondu

Supilaurren, Gorbeyen, Anbotoko Señorean kueban aurrian egon sirean andra-gixon bi ardiexagoten.

Etorri yakon yentil be(t)k(g)xionagana d'esan otzen beragas, jentilegas, yoateko. Da kueba barrure eroan auen. Kueba orretan askeneraño iñor esta sartu. Kandela ixituegas sartu eskero, kandlea ematetan danean, arnasean faltan urten in bea dalako. Da erreka bat eta ikeragarrisko maiek eta ei daos an barruen.

Eta kueba barruen yentilek esan otzen: "Ire aitek olango iketzik iten yok?". Da gero esan otzen: "artik!" D'arturduen kunturatu sen pastorea, amasaiko ta aun erleko gorriek sirela.

Da esan otzen yentilek: "Artu ik auk (g)uroan beste, baye arin, usabak ixartu in biar yok eta..."

Asi sen orduen pastorea kolkoa ta boltzapetetan alik etarinen, da orretan daoela ixartu ein sen usaba d'orduen galapan asi sen da deabrue bere atzean.

D'atxerik atx bidearloak in de gero Oroskorantza, bidean Olarte-ko kanpaiotza entzun aurien. T'orduen yentile geratu in sen.

Pastorea salbau in sen, se yentilek esin auen pasau aurrera kanpaiotza entzuten san lekure. Da pastorea salbaute ikusi aue-
nean, yentile(k) maldasiñoa bototzen.

Eta olantxe yaso san. Gero aren pastorean etzean eta bere
ostaikoan artean egundo esta faltau esbearrik.

PENITENTZIA BETATUTEN SUPERLEGORREN

Gison aberas bat Supileurren penitentzie betetan ei egoan. Iyo-
rrekoa san da garrirañoa biserragas ibilte san.

Santi Motz eta bere lagun bet Supilaur inguruetati ebisen
mendien, eta atzera etorteko berandu in yakien eta gaub'iten
supilaurrera yoatea pentzaurien.

Ara eldu sirianean gison bisertzu ori burruntzien urdaye erre-
tan topaurien d'aik esan utzien se:

—”Berandu in yaku etzera yoateko ta bertan gaube itia pentzau
ugu”.

Eta beste orrek erantzun utziela se:

—”Emen len be lagunik asko gaos”.

Eta gisonok ori entzutian bildurtu in sirian d'al ixi aurie mo-
duen etzera yoan sirian.

GAUEKO ARGİ IBILTARIA

Gallartuko (Orozko) Txomingorri burrukarie san, indertzue,
kompromisorik es emon bear berari... ostantxean!

D'ori yoan san Billarora, ferire. Lenago (Orozkotik) jente asko
yoate san ortixik, Sintatxeti. Nau be sarriten yoate nintzen, Sintat-
xetik, Aibelabetik egoan senda bat. D'andik San Martingo sendatik,
Aibelabetik, argie etorren da berekitan badiño:

—”Oño! Ortxe yatok argia d'ontxe ñaok ni ondo! Orraxe Pagalan-
dara urten bea yautzak argi orreri!

T'argi ori betorren da urten otzen Pagalandara. D'argi ori etorri
sen orduen, beste ori aspian, palu andi betegas. D'argie plantau
yakon serean, arbolean, errama baten ganean.

Ta beste au indertzue ta, gixon bildurbakoa ta... yoten dau argi
ori... da gero: Oño! a-ger-tu-ya-ko-san ba!!! Asten yakos atzerikara
segiduten da beste au estu te larri.

Eldu sen aiñeketa baten Adaroko Iñisio Mantxuen etzera. D'eka-
rren sustuegas, atea yoteko asti barik, bota ate sar ori be ta sartu sen
ba.

D'orduntxe andrea mesarako yasten:

—”Ene” se Jangoiko! se pasetan da or?

—Ai ene, ai ene! —suiiape artu esinik seguru.

—Se pasetan yatzu ba?
 —Urten dustie besteok!!!
 —Beti sabis su, Txomingorri edo traste ori!
 —Ibili sates formal!
 —Ene! Ene!

Ta gero, ango andreak etalabeak urten in bear ba. Baye ak esegaitipe urten gures. D'egune sabaldu auen orduen urten i auen (Txomingorrik).

SUPERLEGOR YENTILEN BIZI-LEKU

Pastore bi egosan Supilaur inguruen bakotxa bere errebañuegas. T'auxe pasau yakien.

Negue san, da mendien pastore biek, d'akorduripes. Da onetan adurre goitipera, botalean. Da batapesteari badiñotzo:

—”Mutil, esin gaintikosak eldu etzera, Supilaurko kuebara yoan beako yuk”.

Da kuebara yoan sirian. An beukien lekue ardiak sartzeako. Errebañue bertan sartu t'an egosan ardi artean tapabokakas bertan lo eiteko.

Da in sen gaube. Da onetan se: “Tziiiist! t'ardie(k) kanporantza eskapa. T'aurek: Fiiio! Fiiio! kuyau te barrure sartzean (ardiok).

Andik (g)erogoan be barriro: Tziiiist! T'ardiok seguru euren ganetik eskapa. Atzera ardiek topetan da sartzean; alan ibili ei sirian gau gustien.

(...) Nik entzutia(k)t(d)aukedas orixin sala aik (pastoreak). Aimaria(k)tx(y)o baño lenago an kueban sartu sirialako. D'an dau-sen serak, yentilek edo, oneik serok, urtetako podererik es.

Se Aimarietan urtetan ei daurie eta gero arrikanpayagas sartu iten i dire.

D'egongo sirian mutilok (pastoreok) euren medallakas edo euren gaubeko orasiñoakas edo, T'axe bendesiñoako seretik esin pasau kueba barruen egosan yentilok. Eta entzuten euriesan saratok, yentilek edo urten gure t'esin urtenean egosalako sireala.

ANBOTOKO SEÑOREA SUPERLEGORREN

Urigoiti aspian dan Olarten ein aurien olea. Orduen munduen es egoan fraikerik es eser. Eta'ntxe arriegoan burriña edo eiteko, eta fundauen olea. Da olea fundeu auen lekuen ifini euren itzelesko erruda'ndi bet, egurreskoa a olea mogitako.

Asi sirian ba bearren asteko, ta ifini aurien olori t'esin aurien

mogidu esetara ba. Eta baten batek esan otzela: “Ori olori mogidu bear bosue, porsiakaso, Anbotoko Señoreagana yoan beosue konsulte bat artzean ia sela(n) mogidu leyen”.

Da usabak, propiedadedun bet ixingo san, da bera bildur de, errentorea agindu auen. Eta errentadorea yoan san. Supileurko kuebara Anbotoko Señoreagana, da, Anbotoko Señoreak ei auken alboan erri-sekor bat itxunde eta bera goruetan ei egoan seguru.

Eta, “Ementxe nator ba”.

“Ser dakastesu ba? kontestautzela.

“konsulte batera nator”.

T’esan otzen: “Urlik; Olarteko serak, —nausi bet isingo san, lenaokoa—, olea in dau d’esin dau mogidu. Da baton batek konsultetako Anbotoko Señoreagas”.

D’anbotoko Señoreak esan otzen se: “Au olau mogidutia gure bosue, urlie komentoko superiorragana soasiet’axek esangotzue. Se ori olori suotaukosue bendesidu barik. —Se fraikek eta oneik autoak eta barkuek eta oeik bendesidu estire eiten?—.

Eta orrek olorrek esin dau mogidu, deabruetauko detenidute”.

T’emon otzen sagardoa, basukadea. —Lenao usedioa egotesan ullesko subiak fundetan sireala iturrietan da baton batek edan auela ullia ta gusti, sera, ure, ta fundidu yakola barruen subia, aregas ulliagas da gero andik etorri sala “JESUS” esateko usedioa, edan itorduen. A “JESUS” esan eskero estala formetan suberik. Balitike ori egie ixitia esta?... kontetan dire ta, gausek eta...

Eta orrek beste orrek, sagardoa edan auen da esakerea auken “Jesus”, eta esan auen “Jesus” eta itxi autzen basue.

Eta badiñotzo Señoreak: “Au basu au eroaixu, se onegas len badauket penitentziegandik, andiagoak(k)t(d)aukodas; se au basu au suk in dosu bendisidu, “Jesus” esan dosunian.

...

Da yoan sirian komentuko superiorragana d’etorri sen superior ori t’estolea ifini, bere yantzie sertu d’asi sen bere bedeinkasiñoa botaten. Eta tu-rru-mu-tu! ikeragarrisko bategas asi sen orrenbeste egurreko errudia bueltaka. Danak ikeratute, eta superiorrak esaten otzien: “Es bildurtu, es bildurtu, es bildurtu!”

Eta askeneko burrundada bategas yoan san andi deabru ori eta esautzen superiorrak: “Ikustosue? Suek lelengotan bendisidu in basinduen, bearra asi orduko, au mogidu ingo san ondo. Baye, tire, oin segidu onegas, segon da deabrue(k)t(d)etenidute”. Su, balitike orreik egiek ixitea esta? Ara, siñestu gurestituenape, an daukies ondiokarren an Olarten aldibeteko olaren antigualeko serak, arriek, sinifikasiñoa antxe aukingo daurie.

GAUEKO ARIMAK

Orrik, kondan auek, agartu eskero ba bai, or Gallartun (Orozko) ortik Sintatxetik agartan sian argiek esta, ta orduen itesan medallea edo eskapularioa aukieskero, ra! agertu da: “Angelus domine nunciabit Marie...” eta iru agur mariak errestan sirian da gero “por las almas de purgatorio, un Padre nuestro” eta ya desaparecidu eiten sirian.

Da orrik yentilok palukadea emoneskero ba etzealangoa(k) yayoten sirian; “brujoak” be esatotzien, andiek, baie estaukia deretxorik presentetako noberak atentziñoa geitu eskero, da “Aitearen da Semearen—” egin eskero be estaukie deretxorik.

Da, agartuten segitan daurienak defuntuek badire, gero esan beayakie: “saspi estatus onantza es saites arrimau!”

Da estaukie deretxorikarrimetako, da esan beayakie:

—“Se opfresimintu dakastesu”!

Eta ak esaten dautzu ba auxe pekatu au dauket edo serau dauket edo dauket abitu betxantzite edo sertute... da esin dauriela a soltau ta ba abadeak soltaukotzela, sertute gero, arri kanpaiak a, yota gero, ta pañelue markaute itxiten auriela.

DEABRU GEDARREZ AHUNTZAK PILATUTEKO

Ori sen Gregorio, onango betullekas, antigualeko gisona. Eurie goien bean seguru da auntzo(k)p(b)ateti atera ta besteti sartu ba serean, Legorpen Legorpen aspean, da, ei! ei!: “estok infernuko deabrurik agartuko, onik kaballeriok, onik auntzok atateko”.

Da batos kaballeriok, da odola eskatu iotzion seguru, odol tanta-kadatxoan bat seguru, emoten botzien eurek aterakotziesala.

Da beste ori aik ikusurik, bildurtute, itxi auntzok, da burukulleak danape altzaute seguru etorri isen etzera. D’etzean be isin soportau d’amauki auen aurrean da:

—Aikor! aikor! Beti saos orriri gaies da oin etorri yatzuselako kexas saos?

Da beste ori kortati te sereti te, ta ene! ta, estaipa ama edo alaba edo seme yoan sirean ori nire usaban arrabea, a san ba, bost seme mesa emonak isin situenak, ori da, erresantea ta sera san a seguru, d’alibruen bategas etorri d’ak sertu gixon ori.

TXIKOA (zaldikumea) ETA PEPETXIN (Kabo Billarokoan aite)

Ori Irumugarrietati bera, ba, ardiek larratu da etorri sen ori etzera, da ostaien txikokuman bat. Baie sana letxe bera fuertea ta indertzue ta barru onagas, da seguru te, ba, Elorribitako kurseroan:

—”Ba etorten bas orti ona, neuk sertukotzat bai, laster aterakotzat”.

Da txikoak ostaien segidu. Da kuxau palue ta yooooten dau txikori da “nekasuen”, etorten yakos seguru beste mundukook... yo auelako edo, norberari es iotzie eser iten yo esik, norbera(k) persegidu eskero orduen persegitidaurie, fundidu iten i dire seinde seietan moduen, txikoan be fundidu. D’artes Pagalandati bera etorri sen seguru sarataka ta usabandre, ori Manuel Tranpan andrea, bastante beatantza san ori be bai, aista bape eukien moja ta erresante antza san a, da agana, d’ak errosarion bat erresau te ak aplakau.

YENTILEK ANDRAK EROAN

Yentilek, ortxe Aibelabeti doa sinta bat mendie, d’aren aspian ibili sirean seguru artayorran andra ta gixonak. Da yentilok andi kuebati urten da androk altzau i auriesan ara gora seguru, andrak eroan i auriesan, bai, YENTILSULOn, antxe i egosan yentilek.

ABEMARIAK YO TA BESTE MUTILOK EROAN

Nire usaban errentoreen anai bet isin sen, da, ardietara yoan da ardiek sertu orduen Abemariatxo ta, trankilo a, Da “beste mutilok” altzetan daurie egoan lekuti, dau gau gustie ibili aurien andando seguru, eta ba berak es ekiena letxe eser, gero Upo menditi biera etorren seguru otatzea bera, da sereko, Upoko ollarrak “kukurruku” egin. Da orduntxe memorire etorri te Upos berako mendiesotu, da yoan san etzera.

LAMIÑAK LANPREABEKO ERROTAN

Lamiñak bajetan i sirean orra d’esne saleak itzelak, da se akordau yakien seguru ango errotako serari: “lamiña bat kuiau deidan”.

Da lamiñak kuiaurien, d’es i daurie esebe iten seguru, da gero gaubian esne saleak i dire itzelak: “Txurie gora, txurie gora” d’esnea gorantza. Da gero arri kanpaia txo edo sertuas batera: “Dast!” eskapau i auen seguru. Da eureri esein askero giltza sulotati be sartu iten i dire seguru.

AMERIKETAKO PASTORE TUERTO INDARTSUA

Ameriketean edo ixin bearrauen urrean. B’egoan ba pastoren bat indertzue, tuertoa. Da bik edo ixin beaurien, posadea eskatu otzien da, yoan da bateri eldu ta anka bat ifini, ta bestea ta: “Rau!”, sartu,

da burruntzien sartu te koño! erre in i auen, txingerrean erreerdie ta beste erdie an. Da bestea egoan alboan begire:

—“Da mutil, oin naupe auxe yaukoat”.

Da, a yaten egoala, burruntzie sartu auen su ganean da:

—“Orreri bakik se in beayotzadan, begiti sartu”.

Da sartuten dotzo burruntzia ori ta erre koño! begi gusti ori da:

—“Oin aiko, oin etxok ikusten da oin nau nausi”.

—“Emen ao?”

Atea itxi, arrisko arri landusko atea ifini te beste orrek ardiopotateusen seguru ba andi arri landuti ganeti kanpora a kuyetako ardi artean egoan eta.

Da beste orrek se iten dau, ardi narru betegas sertu ta yoan yakon burue makurtute da, agarraten dautzo ta “Rau!” ta:

—“Bota nok”. Oin dana nautzako.

ARRABAKO LANDEA ZEBERIORENA

Arrabako landea lenago (Zeberio) Santomasena san. D’ori San Tomaseri kendutzien.

Ba lenago yoate san ba Zeberio abadea sertuten, bendesitan serok, San Tomasen elie edo esatotzien esta, elie, da, eskolumeakas abadea yoate san, da, abade ta maistra ta umeekeas da bendesitauen. Da gero be etorte sian atzera arrastien an baskaldu ta bendesidu te etorten sian seguru etzera.

Da segidu itaurien. D’ori ixin sen San Tomasen eliek igutauen bei bandeak eta sekorrak. da sekorrak or deskantzue itauen, ur bereinkitue artzeauen serean, edaten auen seguru emen Elexondon (Zeberio parroki). Or Elexondon ur berinkitue edaten auena letxe arrastien freskuran emototzien martxea Arrabara. D’Arraba sarratuegoan, dana sarratutesta? Da gero ba abade sarren bat parroko sertu ta parrokoa(k)p(b)erak sarra dala ta ba itxi, da gero ba andik itxi in da itxi in, alantxik i dao ori.

Da gero (Zeanistarrak) emotzien demandea. Ibili sirean lusero demandan, D’ixinaurien demandori ibitau. Da bueno:

—Emen bakisue se in beosuen? Sekor bana ifini da aixek sekorrak asi, ta eguskien barruen ibitue irabasten dauana, arexena ixiteko”. Da Seanistarrak ifini aurien sekorra ta ona, paparra ondu te te emen Seberiokea emonago ta makalago, borro borro peste bat seguru.

—Da bueno soltau ba Arrabako landean erdien!

Da soltau, d’asi sirean burruke ta burruke da yo aurien Arrabako atea, da ixin bearrauen ibitaue eguskien barruen.

D'eguskie atxen puntatik estalduten egoala, sekor nausi ori olango bueltan baten e, apatxak faltau atzeti ta atxa bera da Seberio-koak irabasi.

Da gero estait ori selan arreglau sen.

KASTREJANAKO ZUBIA

Krida bateri pasau yakon seguru, krida orrek e ba seguru ba erromerien yoan gure, da gero iturrukure ekarteko ba, da iturrukure ekarten yoan saneko berandu in yakon da ekarri in bear san da, yoan da, buelta andi bet ei egoan iturrire yoateko, eta esan iauen: "es ete dire agartuko orrik frakagorri batzuk sikan emen subi bet eiteko!"

Da onan kaballero bat, sombreroegas da bastoiagas da agartu yakon: —Ser gurosu ba?

—Subie.

Laster plantauko yatzu subie, odol tantakada bat emoten bosu. Beste orrek: "baietz". Asten dire serok, ba, fraka gorriok arrie ekarri eta arrie landu, montetan da serean daasten dire seguru, da beste orrek se iotzien e, alan asi sian orduen, yoan san seguru abaden bategana konsultetan da: "ene ba nauk esin naisu gausori sertu baie ba urlie komentoko fraile bategana soas eta ia sertuten dautzun. Da arin in beada, arin, se subie aurrera ei doa, se koxoen batepe estaipa seinbet arroako arri landue ekarri seguru. Da esan iotzen e: "Martien ollarragas ibiliko olloa, daarrantzea da martien ineko txiteak kukurruku in beadau ba orrik erretiretako seguru".

Gero bebisen seguru, ta fraile ori be etorri te, bedeikatu te... ta atan egoala, dza-dza-dza... "kukurrrrukul" ollarrak. Orduen (besteok) zzzzziiist!

Danak desaparesidu sirean daarri beten faltan ei egoan seguru (subie) orixe, Kastrejanako subi ori.

ANBOTOKO SEÑOREA (Domingo Arroita)

OROZKO (Basaurira etorria)

Oten isen beti orrastuten, d'amapota ei otzen maldasiñoa: "I(k)tx(y)oa beakona kueba batera" "Anbotoko kueba baten sartu te antxe auren bisimodue, antxe eroangosu suk, Anbotoko kueba baten sartute..."

Da gero, araxe yoan beadauela t'araxe yoan beadauela, da, an saspri urte an da gero ama yoan san bixitetan, ser yaten da, preguntatu te, da ba topetan dauena, ba muskerrapere topetan situala, muskerrak, da muskerrari narrue kendu d'okela ederra, ona auki-

ten daurela, da, parrilla ganean erre, parrillea an ei auken berak inde parrillea aren ganean erre ta yaten dauela ta ogie bere baten batzuk eroaten dautziela, ogi satitxuepere d'alangoxe gausatxu betxuk eta antxe, ba...

—"Emen beti esaos ondo!" "emetik esaos ondo!"

Da barriro bota eiotzen maldesiñoa, an kuebatan es, beste lekuan batera, il eitea gure i auen, il daiten.

Da yoan ei sen Gorbaire, da Gorbain bere gero pastoreak Gorbain laguntan iotzien; batzutan eroaten iyotzien e gastaya bere, putxea bere bai, da gatzure be bai egarri daukenean d'alangoxe gausak.

D'an beste saspi urte, bai, saspi urte iten situsenean e serean Gorbain, urte txarrak etorten ei sirean.

Gero amorrek bisitau i auen barriro, urte txarratieala ta barriro beste maldesiño bategas bota i auen Anbotora:

—"I lengo lekuen ogeto ao t'araxe yoan beosu, ala! ala! a ber tragetan basara".

D'atzera araxe: gero Anbototi. Gorbaire ibiltan sala da lelengo Anbotoko atxean saspi urte, gero Gorbain, gero ostera bere Anbotora... da gero olan dabilela esatauden urte askoan olan sala.

Oin estaipisi bada.

JENTILAK (JUANA LARREA) OZOKO

Ori bere joan isen anka lusean batxuk i aukiesan da Untzetapikuti Santa Mañeko puntara parau isen uredaten egarri daukela ta. Da, esin bajatu ona, esin bajatu ta gero puntan paraute uredan, da gero errotea bere ur faltan parau Torre Landako errotea sikituko auen, ba ai dao lelengo Santa Mañetik. (Untzetapikutik Santa Mañera 3 Km).

ANBOTOKO SEÑOREA

Nire aiteta lenago joaten sian txirpie edo topetan paga landatxuek, Gorbaire, gero etzean plantetako. Da orduen urteniauen, eurepere kueba baten ei egosan afaiten nire aiteta kuadrillatxue da, urten iaunen ateetara ta:

—"NI BAKARRIIIIIIK!"

Pasau isen señorori gaubes.

—"Gau beremen gaos!" —kontestau iyotzen.

Joan isen besteren bat kueban aurrera t'aurrera argiegas d'amatau in iyakon argie axe faltan edo, ta:

—"Emetik aurrera esileitike(k) joan, or ser yaoan etxakiagu, or argie bere amatau itok kandlea bere ta..."

Atzera bueltau siala gixonok, bete beterik on arrik, bildurtu sian.

SUPILAUURREKO KURUTZEA

Supilaur ondoan gixon bik in iaudien iketza da an ba onen lekuko serean esetz imini kurtzea gauberdiguruin ba da kuebean aurrian kurtzea egurregas inde Sulpilaurren aurrian esetz imini kurtzea, batapesteari, baietz imimi t'esetz imini. Da kurtzea in auri en egurrekoa. Beste ori joan isen kurtzea iminten da, imini auen.

Da gero gabergi pasau sanean a sorginok erretirau biar de gero kurtzea an esin pasau bestaldera, kuebara... D'etorri sen txabolara ta:

—”Pepe-patxo, pepe-patxo”:

Da tirituteiotzien kaderetati kurtzea imini auen gixon orreri, da besteak:

—”Santa Maria frutue Jesus, makallo errea jan dule sorgine(k)k(g)atx in estaikule” esaten iauen. Or pasaurien gaubori seguru. Nire aitek ori kontetauen.

LAMIÑAK

Lamiñea etortesan, enbra bat egotesan goruetan, gaubetan atxine goruetan itesan. Lamiñea etorten yakon tximiniti sapatuitan. Atxine opilek erretan sian laban oin bere yakingosu, erretan dires, da, etorteiakon da:

—”Emongusu koipetzu?”

—Bai, emongotzut.

Da urrungo egunian esan iyotzen gixonari:

—”Orixe sapatu gustietan etorten yat, orixe sorgin ori goruitan naola parauko nas bai, da...”

Gixon orrek ekiten iyotzen goruitan. Androri lo ta beste ori etorri sen da:

—”Maritxu, atzorik ona biserra lusetu yatzu” —tximiniti esaten eiotzen—. Da koipetzu emongosu?

—Bai, emongotzut.

Da bajatu yakon tximini arrateti da beste ori koipetzu erretan da opilori aspian da koipia dariola da:

—”Sertisu ba, botaisu ba serari, arto ta opil orreti ori koipe ori”.

Da koipe ori erretan dala; joten dau espanetan sorgin ori t'es iyako barriro agartu.

SAN MARTIN

An lenago on siala burriñak eiten jentilek. Aipere jentilek ei sirean. Da gero ba, aik, KALDEA, ateraurien da Samartinek esin atera.

D'ango baten batek esan eiyotzen Samartineri:

—"Joan adi orrein kentilen aurreti "Samartinek KALDEA aterayok" esaten".

Samartinek kaldea aterayok kantau iauen da:

—"Area in espallotzek etxoan aterako kaldea" (jentilek).

—"Ene! Samartin, AREA, AREA, AREA...!

Oin kaldea edosein errementarik atetan dau.

SAN MARTIN

Ba Sanmartinek aterauen sera, artopilloren bat ei egoan da:

—"Baietza nik orreri artopillorri batipestera sailtu in!"

Ai bere jentilena artoa bere, gulangoak es ei aukien. Da, eroan ei ausen sapatak ona andiek soltu Samartinek, da:

—"Baietza artopilloari sailtu in!"

Da samartinek se in auen? Artopilloan erdi erdire sailtu in.

Da gero an kaderari erain d'an sapatari barruen ostu ei auen artoa.

D'alan dauku guk artoa.

PASTORE BAT SUPERLEGORREN (M. C. GOTI) OROZKO

Urguitiko pastore batxoansan Supilaurreko kuebara eta sartu sen barrure. Joan san aurrera dálakobaten topaben txondar bat suan eta jentil bat ondoan sainduten, d'esan otzen pastoreari:

—"Urten emetik, nagosie lo dago".

Eta pastore ori geldi. Barriro diñotzo:

—"Urten emetik, autzilintxa bat eta joan saites emetik".

Eta pastorea tiñotzo:

—"Olako ilintxapere gure aitek iten daus".

Eta urten eban kanpora. Ekosirik ilintxori urreskoa sala,barriro sartu san sulorretara t'esan otzen:

—"Ekarri beste bat".

Jantileparriro diñotzo:

—"Urteixu emetik se nagosie lo dago, autzi beste ilintxi bat eta joan saites emeti. Arkotxeko etzean esta faltako soro edo lokoa".

Eta an beti dago agea.

LAPURZULOKO KONTUA

Lapursulo dao Gorbeien, an dao sulo ikeragarri bet eta an bixi sen lapur bet eta iñok esin eban arrapatu.

Egun beten joan san sapateru bet andik eta esan otzen lapurrek:

—”Gison, ser darabisu emetik?”

Eta besteak esan otzen.

—”Nago desesperaute. Dauket famili asko eta estauket ser emon yateko”.

Eta lapurrek esan otzen:

—”Ba gelditu sates nigas eta neuk u esangotzut selan bisi ondo”.

Eta gero lapurrak, ibili sen irikasten selan ostuten dauen berak, selan joan beadan ostuten eta selan a estuorduín ba sela sueltau.

Eta lapurrak estu auen sapaterue da esan otzen:

—”Bueno ba, oin seu soltau satis!”

Eta sueltau sen, sapaterue soltau sen.

Da gero sapateruik estu auen lapurre, da, estu auen ain ondo, esin sen sueltau, d’esan otzen sapateruik:

—”Uin sueltau satis?”

Da bestea esin sen sueltau eta orduin etorri sen errire d’esan auen:

—”Lapurre kuxau dot nauk”.

Eta emon otzein sarie.

ABADE BI SUPERLEGORREN

Antxine joan sirean gison bi ekosten Supilaurreko kueba eta pastore bateri esan otzein ba lagunduteko ai kueba ekosten.

Eta ibili sien kueba ekosten barruti eta urten audin. D’aikisonak sirean apaitzak, eta itxi audin kueba atakan liburu bet aistute d’etorri sian Uriguitirantza.

Eta bide lusea inde gero, akondau yakoin itxi audiela librue kuebako atakan eta orduan esan otzein pastoreari:

—”Ai Aistu yaku liburue. Itxi dogu kuebako atakan. Joango saintekes eske aixe libru ai?”

—Ba, bai. joango nas.

Pastorea joan san eta eldu sanean kuebaurrera, ekosi ebantxoris beterik egoala ingurumari gustie eta orduin artuuen liburue da txoriek sartu sirean kuebara barrure eta etorri san Uriguitirantza.

Eta esan otzein airi gison airi ba ser ekosi eban an eta esan otzein:

—”Ba, joan nasenean egon da txoris beterik ingurumari gustie, txori andi betzuk isin dire eta artu liburure, artu danean danak sartu dire barrure, kuebara”.

Ta orduin, aikisonak sirean apaitzak eta esan otzen:

—"Klaro, oneik isin dire beste mundukoak, parte txarrekoak. Eta au liburu au dana leges misala eta dagoana les bedeinkitute, orduin estautze onek itxitixin sartuten barrure. Eta suk artusunean misala, orduin danak sartu dire barrure.

HODEIA ETA ABADEA

Udebarriko egun beten, Olarteko elesportalean odei andi bet egoan egunian, urten auen abadeak bedeinkatuten odeia.

Sakristaue egoan bere ondoan lagunduten ur bedeinkituegas eta isopoagas.

Eta odeie bedenkituten egoanean ba sakristauek ukututzen abadean estoleari eta bedeinkituten egoana leges abadeak esin auen barbarik ein esateko sakristauei kenduteko estolean ondolik.

Eta orduin abadea egoan iserditen, se ekosten auen esin euela sakristaue defendidu se inguru gustie gonsan deabrus eta beste mundukos beterik.

Eta esin auen defenditu eta orduin ser in auen: jaurtin autzen sapatea abadeak, beste mundukoari eta sapatea agartu san Austingarbinen, Gorbein. (Olartetik Austingarbinera 5 km. baino behiago).

Eta akabau sanean bedeinkasiñoa, esan otzen abadeak sakristauei:

—"Geao kosta yat su defenditen seinde odeia paretan".

JENTILAK ARREBEA EROAN (T. Abelina Zubizarreta) OROZKO

Arrebea eroan otziela jentilek. Da Jentilsulo Untzetaspin, Aspurun dao eta, arrebea eroan otziela eta an auki audiela gordeta.

D'auki audiela arrisko ateak eta iminite. Da gero, nebea joan eta ataraudiela eta gero orduin imini otziela apellidue: Ierro Olabarria Palankos, ataraudielako andi(k) palankakas.

ANBOTOKO SEÑOREA (Petra Etxebarria) OROZKO

Anbotoko Señorea esataudien e kueba batera joaten sala orrastuten. D'orrastute gero urten d'egoskiek urteitauela.

Kueban oten sala, kuebati urten da gero orrastuten aste sala. Ta orrasturduin egoskiek urteitauela.

Ori bai, ori entzunitaukat.

LAMIÑAK JENTIL-ZULON

Jentilsulon lamiñak egote siala, gure amapesatauen e, da, abuelak estait i ixituenean sue labekoa, irrintzeka etorri siala ara ta, opil sati bana emon. da, joate siala ixixilik.

ANBOTOKO SEÑOREA (Anselmo Amondarain)

(Orozkokoa. Gaur Galdakaon)

Anbotoko Señorea ba, Itxinean Anbotoko Señorea otesan seguru Supilaurren, D'andi yoatesan seguru Anbотора "su te gar" da anega-indabeak garauten dauken beste urte in beadauela aidean esataurien, erretan, gure sarrak, bai "su te gar" ibili beadauela anega-indabeak garauten dauken beste urte.

Da gero andi etortesala barriro Supilaurrera. Itxinera, da gero andi barriro denpora bakarrenean (bat garrenean) bestaldera da, jenteak ikusi itauela, esataurien lengo sarrak:

PASTORE BAT SUPILAURREN

Pastore bateri, pastorea Orozkokoa, enas akordetan aren ixena, txabolan daoela, txabolea apurtu bear d'eser ikusi es, bere txabola ganea apurtu bear da kanpora urten d'iñor ikusi es...

D'akordau yakon seguru, an ondoan egoan ori kueba, Supilaur, selan daosen kandelak ixitute, kandelak an odaiegaitik batanbategi ixitute,... Yoan san da kandelok amatau t'aterausen d'atereas naste-naste... seinde seien moduen txori partidea sartu sala barrure.

GAZTETAKO GOGOETAK /Antoni Madariaga)

IGORRE (Galdakora ezkondua)

Niixinintzen txikerretan, gustis ungoxeko uniñokoa e, nasionalista.

Lau urte ile bi gitxiago(g)as, il sen Sabino Arana da kantetaudien, Sabino Arana kantuek kantetan situesan, da naupe kantetan nituen. Da gero aistu be batzuk in yatasan, besto batzuk es, da, olan.

Da gero allegau nintzen orduen, nintzen beti katolikea, beeeeti.

Nik errestan nintuen errosarioapakarripigoal (errosarioak bakarrik be igoal), da errosarioa etxean familien, saspi urtegas nauk errestan nauen, saspi urtegas nauk aurreti e, artean amagas, da gero nauk.

Da ibili nintzen eskolara da, eskolan be, enintzen mamalea, bestobatzun modukoa edo undio igoal espabiladago ixingo nintzen, baye, erderarik bapenenkien (bat be ez nenkian), axekaltzean nindun.

GARI-LANAK /Maria urrutikoetxea) ZARATAMO

Itaurren yoaten nintzen beyekas aurreti esta, da gero ibiltzen gintzen ba preparentan dana, da gero ba, iten giñun asiye bota, pasau areakas, da nasitu esta, esaten san nastitu.

Da gero ba sertutorduen, ya yorratu te olan geyo esan iten, ebei, esta, ebei da galtzupullak ein da sertu, gero amarrau esta, de gero sikitan apur bet itxi da gero pilloak in.

Da gero yotorduen ya kargatan kosi da kamarara kargetan altzetan giñusen. Da kamaran kosi galtzupulla bakotxa da yo, d'alan sertutesan, ya gariyek urten itenauen da geyau esebes.

LABE-SUA

Gero labasue iten giñun, ba bueno, ni errotara askotan yoaten nintzen, errotara igual goxien yoan da gauberarte errotan, se lenau gerratik ensegida urun asko esan egoten da iyo arte begire on beakotesan, da gero ba errotati urune ekarri da sertu, amasatu, da iten giñun labasue, bai ogiyekas.

IDAK EBAGITEN

Idebaten, ba, segun, igitiyegas be bai iños einyot esta, baye berdegilleagas be bai. Da gero ba idiekoxi, sardeagas da narra kargau da bajatu beko alderdire, da beko alderdiyen gurdye kargetako imini montoye prest.

Ganadue, idi pareja bi be aukiten giñusen da bei bi en generalmente, se aite akarrean ibiltetan apeakas d'apeak ekarten be biar indu, apeakargau gurdire da narrean bajatu de danak.

ANBOTOKO SEÑOREA

Anbotoko Señorie a bai, ori be badakit. Bueno, ori de, esaten oskun guri txiker denporan e, bueno, ba, urliyegunetan Anbotoko Señorie. Anbototik orko mendire (Ganekogorta) pasetan da. Eta selan pasetan da? eta egas.

D'egoten gintzen begire igual gaubetan aber nos pasetan dan da egotesin tenporadak...

UPO

Upon, da olango istoriyek eneeeee! Upora nik inyoten beste bija esilai kalkulau be. Baiyes utzik, beti kargaute. Da baten pasau yatan, etornintzen balde sabalagas, d'or etzie baño beratxogoan, yaustenas da katxarroakutiyek apurtu niñusen.

GARI-BEHARRAK (Antonia Arza Zelaya) ARRANKUDIAGA

Garie ereiten gendun, ba garie lenengo makinetu iten gendun, edo laitu eta gero ba apurtu lurrek, soyek eta apurtu dana eta gero ba tragasillueras (-gas) ibili te gero garierein.

Da gero udabarrien ba ataraten gauntzen, txirintxoria esaten gauntzen guk, bedar txarra. Da gero ba Juliorarte da julioan ebagi te gero pillotu eta gero ba sabaldu ta yo, denpora ona iten auenien, egoskie berotuten euenien.

LABE-SUA

Labesue sapatuetan. Ba ekarten gindun u, otakak, berotuteko labea eta pinuen erramapebai baye geyao otakak. Eta gero garbitu labesue ba iñarrakas, amarrau palu beten, baranda baten, da garbitu labea. Da gero palan koxi ogie da sartuteko barrure.

GORUETAN

Goruetan bai, bai, asko, laneagas, lanagas. Ba abuela defunteak iten auen, lania amakarbituten otzon, da gero berakkoixten auen e ba ardatza dálbu beten ifinten auen lanea goyen d'ardatzaras (-gaz) tiritu ta laneari sertu eta eiten auen, da gero amak merik (mediak).

EGUNEKO JATORDUAK

Yan, guk u, yagi orduko oitik amak ifinten auen kafesnea lapiko baten d'an sartute kasue, da koxi kasueras(-gaz) tankera, kafesnea t'artuten gindun barausteko.

Eta gero sortzi terdi bedratzitan, egun gusti, urteataukosan egun gustietan, gurien berakapopea yaten san armostako. berakapopea ta gero ganiien urdaye arrauntzakas, edo urdaye bakarrik. Gero txarrie ilorduen ba igual lukinkak, d'espabe makalloa egosite orioaras egun gustitan goxean...

Egurdikoa ba indabak egun gustitan. Egun geyenetan indabak edo patatak, porrusaldea, da domeketan ba garbantzuk ba okeleas

da txorixoaras(-gas) da sopa de fideo ifini lenengo eta gero tomatearas(-gaz)edo piperra, okelea ifinte san.

Iluntzean, guk merindau beti iten gindun edo txokolatea ogieras(-gaz) edo espabere abuelo defuntuera sera, makallo errea edo sardina sarrape bai. Erre da tenasakas gatz kendu eta gero satitu, sati txikitxuk serian, platerera eta bota orio gordine.

Eta gaubien betik edo geyenetan patataporruk makalloaras(-gaz).

Bos yatordu guk egungustitan, beti iten gindusen, bai...

Abuelo defuntuek edan iten auen asko, d'orregaitik i, gure amapeti emoten otzen merindetan be fuerte, d'armostan be bai. Makalloa be arroa bat ekarten giñun illien da batzutan akabau iten yakun da barriro ekarten san, se pientzuk ekarri ordun, pientzuekurien ekarten sien ba, esnie saldutera, pientzue asko, eta urteiten yoatesan, karreteru bet ukiten ginun, illien baten etorten sana pientzue t'ekarten. Da gero abuelo defuntuek urteiten auen beyekas, d'arroa bat makallo ekarten san ilerako. Baye esan elduten. Ile askotan falteta san, sikitu itesan atostayen eskegite sikitu ite san.

MIRAVALLS BERE GAZTE DENPORAN

(Maria Iturriaga) MIRAVALLS

Nire gaste denporan Miraballes baserri dana. Esegoan a fabrikarik. Gero etorsirean ba sera, ferrokarril-trena da fabrikak, Poberrenak, da bestea serekoa Palentzikoak sirian, da, aixek fabrikak ifini arte, dana baserrie. Da danak a, alkateape errelegidute, bertakoak, eseagoan bestetik. Da gero orrik etor sirean orduen, artean euskera dana, erderarik kristoripes, danauskera, sesegoan erdeldunik, gero orrik etor sirean orduen etorsan kanpotarra jentea, Palentzikoak eta ba beste errikoak. Lelengo "Ilados" Poberrena, gero asi sen ba etorten jentea kanpotarrapebai, bertakoak enpleetan be bai, da eitaudien ba erdera t'auskera.

GORUETAN

Goruetan ba onan a paluifini da paluigas onan lelengo abarkamedietarako da gero telea be bai. Oindiño Jose Luisek e esposisiñoan dauko sati bet, bere, nire gixonen ama berak inde, ba petrolio-gas a sera argie da astean etze baten iteudien ausona goruetan, ausona gustie yoan da gaubes gorutan seragas da gero telea.

SURTEKO HAUTSA GARBIKUZIRAKO

Trenbidea ba, naure denporan estait in basan baye bai, artean esegoan trenik.

D'itaudien e sera surteko autze basotatik pasetaudien Miraballesetik edo Zeberiotik pasetan audien bogadak iteko Bilbon. Ba autze, autze pasetaudien sestilletan da Bilbon bagodak iten sirien aregas.

Lelengo ure meago, epelago, gero serago beroago, beroago, beroago da, alan iteurien.

GAZTEEI KONTSEJUA

Kontzejue ba, ixin daisela bere aite T'ama les aite t'amak erakutziko bidea segidu daiela, bestetik esebes.

OHARRA: Zeberiotik eta Miraballeseko euskera antzerakoak dira. Ez ahaztu Miraballes XIV.mendean sortu zela Zeberiotik Mendebaldeko lur-muturrean.

LAMIÑAK (Andres Kortazar) (Zeanurikoa)

Ba, erreka dao Lanbreabetik, Muñigiti datorren errekea. Da orote sirean, bixite sian lamiñek.

D'orrik urtetaurien ullea orrastuten, orrik lamiñok uretzatik urtetaurien eguskiek urtetoan orduen, ullea orrastutaurien.

Da gustetan yakien esnea, da yoaten sirean da, esneakorantza itoan orduen: "txurie gora! Txurie gora! txurie gora!" ba esnea gustetan yakien da. Da gero bajatutesan orduen ba esne ori gitxitu itesan.

Da iyotzien,,orrik aterateuriesan ba eguskitera euren iserak, urpeti, da Lanbreabeko etzandereak ostu iyotzen iserea.

Da, igirri aurien nok e ostutzien da:

"Lanbreabeko etzanderea, ekarteposu nire andaiserea, nik ilgotzut sure arkasia".

Askenean —estotzut esan— lamiñek, askena iyotzien San Joan goxean sekor pinto bi kapau iauriesan, d'aikas errekori danean areakas ba pasaurien e Lanbreabeko errekea, sekor biekas.

Da orduntxik akabau sirean, ulleakendutziesan danak orrik areok, da, aixekas ulleakendutziesan alameraño t'ákabau sirean Lanbreabeko lamiñek.

KASTREJANAKO ZUBIA

Kastrejanan iyaurien subi bet. Da oindo an dao subie. Artu oan kontratiste batek subiiteko gaberdiko amabitorduko subiákabetako.

D'esin ioan akabau an da, iyotzen arimea diabrueri opatutzen subiákabetarren amabietako.

Da diabruiek ekarri situen irurogei mille Julianetan, diabruiek, subiiteko, berrogei mille Mikolasetan.

D'askeneko arrie ifinten dabilela ollarrakantau oan gaberdien d'arri befaltoan.

Da diabruiek an alboko arrieri eskue bototzen d'andaos ondiokarren markak, nauk ikusietire e.

Ba diabruiek eskue bota ta, arimea galdu oan, da subiesoan ákabau.

“Aiba Julian benga Nikolas, aiba Julian benga Nikolas —(esaten eutsen deabruiek alkarri)— ba arriek eroatauriesan. Koxo batek eroatesituen irurugei arroako arrie, sanoak estait seeroango aurién.

XIII. BIBLIOGRAFIA

- ALARCOS LLORACH, E.—*Fonología española*, 4.ª ed. Madrid, 1965.
- ALCINA, J.-BLECUA, J. M.—*Gramática española*, Barcelona, 1975.
- ALONSO, A.—"Consonantes de timbre silibante en el dialecto vasco-baztanés", III. Congreso de Estudios Vascos. S. Sebastián, 1923.
- ALTUBE, S.—*El acento vasco*, Bermeo, 1932.
- ALTUBE, S.—*Erderismos*, EUSK. 1929 (tirada aparte), Bermeo, 1929.
- ALTUBE, S.—"Observaciones al tratado der Morfología vasca de R. M. de Azkue". Bermeo, 1934.
- ALZO; F. D.—*Estudios sobre el euskera hablado*, S. Sebastián, 1961.
- ALLIERES, J.—"Petit Atlas Linguistique basque-francais 'Sacaze'", Via domitia VII-VIII; 1961.
- AÑIBARRO, P.—"Gramatica Bascongada. ASJU. 1970.
- ARANA, G. S.—*Obras completas*, Buenos Aires, 1965.
- ARBELAIZ, J.J.—"Las etimologías vascas en la obra de Luis Michelena. Tolosa, 1978.
- AREJITA, A.—*Euskal joskera*, Durango, 1978.
- AXULAR, P.—*Guero*, Burdeos, 1643. Ed. L. Villasante JAKIN; Aranzazu, 1976.
- AZKUE, R. M.—"Del acento tónico vasco en algunos de sus dialectos" EUS: IV; 1930.
- AZKUE, R. M.—*Diccionario vasco-español-francés*, Bilbao, 1905-1906.
- AZKUE, R. M.—"Fonética vasca", Primer congreso de Estudios. Bilbao, 1919.
- AZKUE, R. M.—*Morfología vasca*, Bilbao, 1923.
- AZKUE, R. M.—*Euskalerriaren yakintza*, II Ed. Madrid, 1966.
- BARANDIARAN, J. M.—"Obras completas". B. G. E. V. Bilbao, 1972.
- BARANDIARAN, J. M.—*Guía para una encuesta etnográfica*, Ex. Dip. Alava. Vitoria, 1976.
- BASTERRECHEA, J.—"Estudios sobre la entonación vasca en el habla de Guernica" in F.L.V. 18, 1974; 19, 1975.
- BASTERRECHEA, J.—"Hizkera soiñua dala ta", in F. L. V. 22, 1976.
- BELLO, A.—*Gramática de la lengua castellana*, 7. Ed. Buenos Aires, 1964.

- BENAVENTE, E.—*Problèmes de linguistique générale*, I, París, 1966; II, París, 1974.
- BONAPARTE, L. L.—"Carte de sept provinces basques montrant la delimitation actuelle de l'euskara et sa division en dialectes et variétés", Londres, 1871-2.
- CAMPION, A.—*Gramática de los cuatro dialectos de la euskara*, Tolosa, 1884.
- CHOMSKY, N.—*Syntactic Structures*, The Hague: Mouton, 1957.
- CHOMSKY-HALLE.—"The Sound Pattern in English". New York: Harper and Row., 1968.
- DARRIGOL, P.—*Dissertation critique et apologétique sur la langue basque*, Bayonne, 1827.
- DUBOPIS, J.—*Dictionnaire de Linguistique*, París, 1973.
- ECHAIDE, A.—"Ordenación cartográfica de algunos datos del Eriz-kizundi irukoitza" in ASJU, VIII, 1974.
- ETXEBARRIA, J. M.—"Gorbea inguruko ipuin eta esaundak". ETNIKER, II - III - IV - V - VI - VII, 1976-85. — Tesi honen korpuseko transkripzioak.
- ECHENIQUE, M. T.—*Historia Lingüística Vasco-Romana Intento de Aproximación*, C. A. P. de Guipuzcoa, 1984.
- EUSKALTZAINDIA.—Euskal Gramatika, lehen urratsak, I, 1985; II, 1987. — Euskal Aditz batua. 1979; Euskera: 1973-77. — Bergarako Erabakiak: Deklinabidea, 1979.
- FERGUSON, C.—"Diglosia" in Word, 15, 1959.
- FILLMORE, C.—"Hacia una teoría moderna de los casos", in H. CONTRERAS Compl. Madrid, 1974.
- FISHMAN, J. A.—*Readings in the Sociology of Language*, 3. ed. The Hague. París, 1972.
- GAMINDE, I.—"Butroiko euskara", in F. L. V., 1982.
- GAVEL, H.—*Elements de Phonétique Basque*, in RIEV, XII. Paris, 1929.
- GAVEL, H.—"Quelques observations sur le pasivite du verbe basque", in RIEV, XXI.
- GAVEL, H.—*Grammaire basque*, Bayonne, 1929.
- GILI GAYA, S.—*Elementos de Fonética general*, 5, ed. Madrid, 1971.
- GILI GAYA, S.—*Curso superior de Sintaxis Española*, Barcelona, 1973.
- HALLE, M.—"On the bases of phonology" — "Phonology in Generative Grammar", in J. A. FOGOR—J. J. KATZ The Structure of language. London, 1964.
- HERNANDEZ ALONSO, C.—*Gramática Funcional del Español*, 1985.
- HJELMSLEV, L.—*Essais linguistiques*, Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague, 1959.
- HOLMER, N. M.—*El idioma vasco hablado*, in estudio de Dialectología euskérica, ss., 1964.

- HOLMER, N. M. — HOLMER, V. A.—"Apuntes vizgaios", in ASJU, III, 1968-69.
- IRAZOLA, A. M.—*Aditz konparatua*, Bizkaiera-Batua. Durango, 1978.
- IRIGOYEN, A.—"Curiosidades y observaciones sobre el vizcaíno literario", in EUSKERA, III, 1958.
- IRIGOYEN, A.—"Bizkaiko aditzaren erabileraz oharrak", in EUSKERA, XXVIII, 1983.
- IRIGOYEN, A.—"Formas de nombres de localidades vizcaínas", in F. L. V. 2, 1972.
- IZAGIRRE, K.—"Altsasuko euskeraren gai batzuk", ASJU, 1967.
- IZAGIRRE, K.—"Ultzamako euskeraren gai batzuk" in BRSVAP, 1966.
- IZAGIRRE, K.—"El vocabulario vasco de Aranzazu-Oñate", in ASJU, 1970.
- JACOBSEN, W. H.—"Nominative-Ergative Syncretism in Basque", in ASJU, VI, 1972.
- JAKOBSON, R.—*Essais de linguistique générale*, I, Paris, 1963; II, Paris, 1973.
- LABOV, W.—*Sociolinguistic patterns*. 1973. cit. s./trad. franc. de A. Kihm, Sociolinguistique, Paris, 1976.
- LACOMBE, G.—"Hugo Schuchardt et la Morphologie de la langue basque", in RIEV, XXVI.
- LAFITTE, P.—*Grammaire basque* (Navarro-Labourdin littéraire), Bayonne, 1944.
- LAFON, R.—"Observations sur la place de l'accent", 1935. (Mélanges Paul Laumonier).
- LAFON, R.—"La lengua vasca", in Enciclopedia lingüística hispánica I, Madrid, 1960.
- LAFON, R.—*Le système du verbe basque au XVIIe Siècle*, Donostia, 1990 (1943).
- LAFON, R.—"Expresion de l'auteur de l'action en basque", in BSLP, 55, 1960.
- LARDIZABAL, J.—*Gramática vascongada*, SS., 1956.
- LARRAMENDI, M.—*El imposible vencido*. Salamanca, 1729.
- LARRAMENDI, M.—*Diccionario trilingüe*. 1853.
- LARRASQUET, J.—*Action de l'accent dans l'évolution des consonnes étudiée dans le Basque souletin*, Paris, 1928.
- LARRESORO.—*Euskara batua zertan den*. Oñate, 1974.
- LARRESORO.—*Sustrai bila*. Donostia, 1970.
- LASPIAUR, I. —"Azentu diakritikoa Eibarko euskaran", EUSKERA, 1979.
- LAZARO CARRETER, F.—*Diccionario de términos filológicos*. 2 ed. Madrid, 1962.

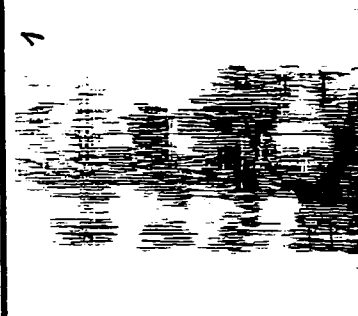
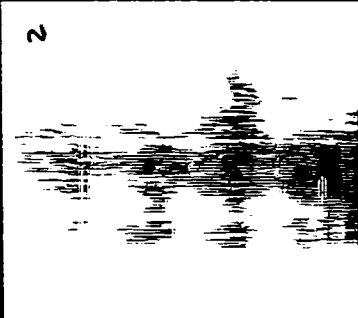
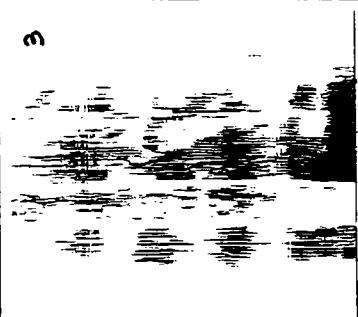
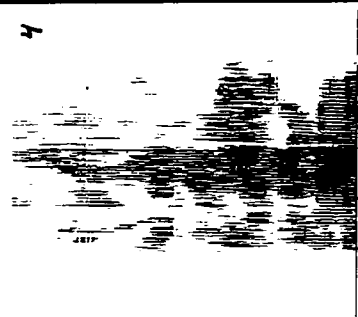
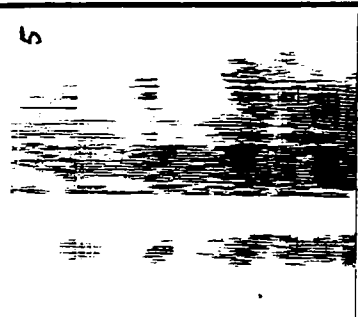
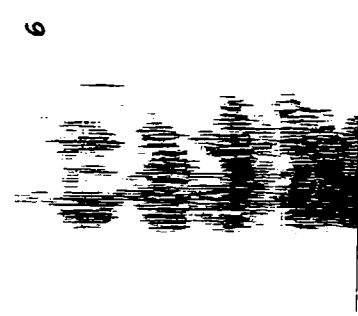
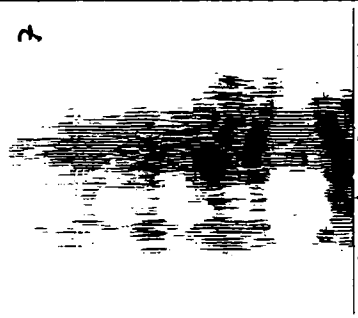
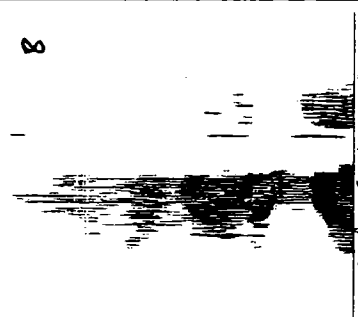
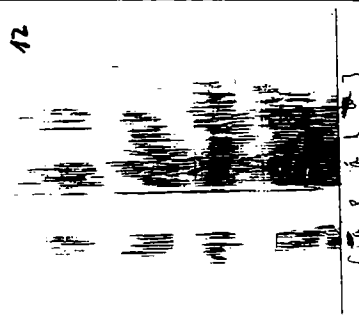
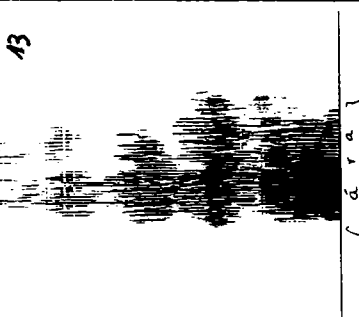
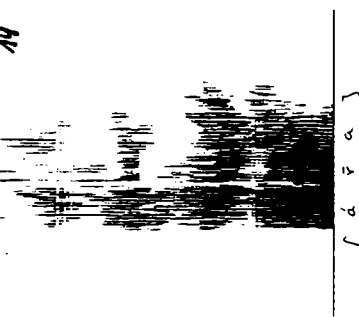
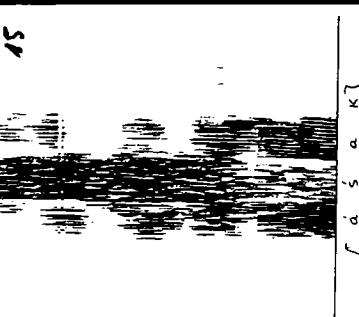
- LEKUONA, M.—"Sistema conjugacional del verbo vasco", in RIEV XVI.
- LEWY, E.—"Bosquejo de una sintaxis elemental", in RSVAP, II-III.
- LHANDÉ, P.—*Dictionnaire basque-français et français-basque*. Paris, 1926.
- LIZARRAGA, J.—*Doctrina Christianearen Catechisma*. Pamplona, 1979.
- LOPEZ GARCIA, A.—"Algunas concordancias gramaticales entre el castellano y euskera", in F. H. in honorem Manuel ALVAR, II *Lingüística*, 1985.
- LOPEZ MENDIZABAL, I.—*La lengua vasca*. Buenos aires, 1949.
- MALMBERG, B.—*La phonétique*, 1954; 4. ed. Paris, 1962.
- MANTEROLA, A.—"Gorbea inguruko ipuin eta esaundak", in ETNIKER, II - III - IV, 1976-1979.
- MARTINET, A.—*Economie des changements phonétiques*. Traité de phonologie diachronique. Berna, 1955.
- MARTINET, A.—*La description phonologique*. Genève: Droz, 1956.
- MARTINET, A.—*Eléments de linguistique générale*. París, 1960.
- MARTINET, A.—*La linguistique synchronique*. París. 1965.
- MARTINET, A.—"Le sujet comme fonction linguistique et l'analyse syntaxique du basque", in BSLP; 57, 1962.
- MEILLET, A.—*Linguistique historique et linguistique générale*. París, 1965.
- MENENDEZ PIDAL, R. *Manual de Gramática Histórica Española*. 16. ed. 1980.
- MENENDEZ PIDAL, R.—*Orígenes del español*. Estado lingüístico de la península Ibérica hasta el siglo XI. 9 ed. 1980.
- MITXELENA, K.—"euskaltzaindian sartzerakoan Ormaetxea jaunak egindako Itzaldia eta Mitxelena jaunaren erantzuna "Euskal azentuaz", in EUSKERA, III, 1958.
- MITXELENA, K.—"A propos de l'accent basque", in BSLP, 53, 1957-58.
- MITXELENA, K.—"Las antiguas consonantes vascas", in *Estructuralismo e Historia I — Homenaje a A. MARTINET*. Uv. de Laguna, 1975.
- MITXELENA, K.—*Fonética Histórica Vasca*. S. Sebastián, 1961.
- MITXELENA, K. —"De Fonética vasca — La distribución de las oclusivas aspiradas y no aspiradas", in BRSVAP VII (3.º), 1951.
- MITXELENA, K.—*Zenbait Hitzaldi*, Bilbo, 1972.
- MITXELENA, K.—"La lengua vasca", in Guipuzcoa, S. Sebastián, 1969.
- MITXELENA, K.—*Lenguas y protolenguas*. Salamanca, 1963.
- MITXELENA, K.—*Lengua e Historia*. Paraninfo. Madrid, 1985.
- MITXELENA, K.—*Palabras y Textos*. E. H. U. Vitoria-Gasteiz, 1987.

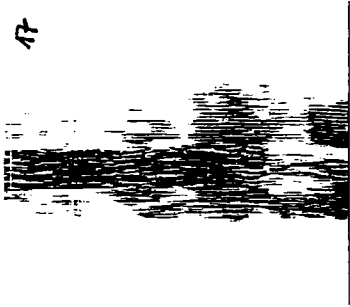
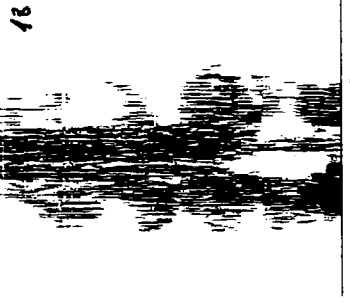
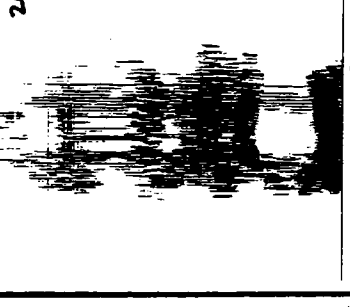
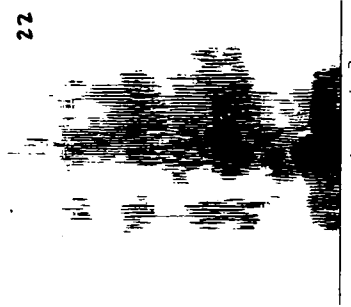
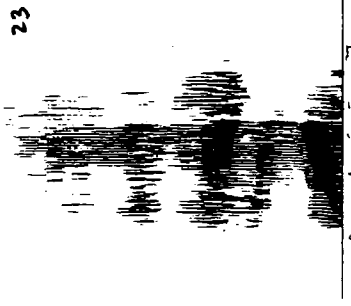
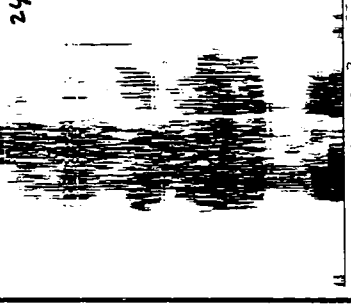
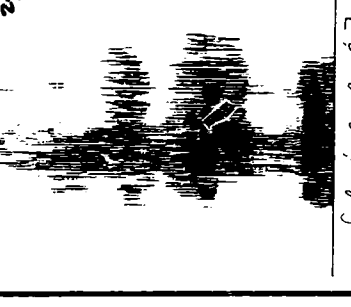
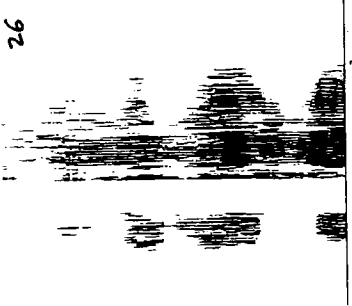
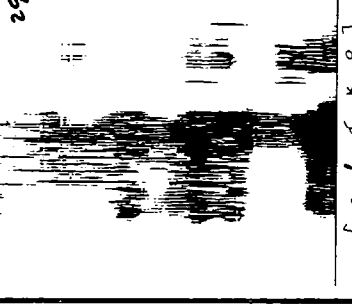
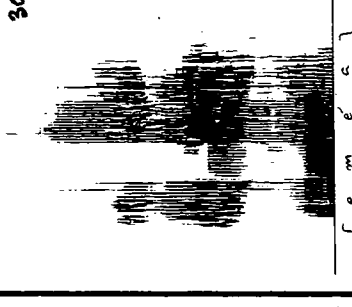
- MITXELENA, K.—"A note on Old Labourdin Accentuation", in ASJU, VI, 1972.
- MITXELENA, K.—*Sobre el pasado de la lengua vasca*, S. Sebastián, 1964.
- MITXELENA, K.—*Textos arcaicos vascos*. Madrid, 1962.
- MITXELENA, K.—"Acentuación altonavarra", in FLV, 1976.
- MITXELENA, K.—"Galdegaia eta mintzagaia euskeraz" in Euskal Linguistika eta Literatura bide berriak. Deustuko Unibertsitatea, 1981.
- MITXELENA, K.—"Hitz maillegetaz", in EUSK. 28: 1. 1983.
- MITXELENA, K.—"Euskara eta euskararekiko ikerlanak" (1700-1880), in IX Congreso de Estudios Vascos. Antecedentes próximos de la sociedad vasca actual. Siglos XVIII Y XIX, S. Sebastián, 1984.
- MITXELENA, K.—"Presentación de Ibon Sarasola". Hautalanerako euskal hiztegia, A.-Aurten. Pasaia, 1984.
- MOUNIN, G. *Dictionnaire de la Linguistique*. París, 1974.
- MOUTARD, N.—"Etude phonologique sur les dialectes basques" I - II - III, in FLV, 19, 1975; FLV, 20, 1975 eta FLV, 22, 1976.
- MOUTARD, N.—"Problemes specifiques de phonetique et de phonologie basques", in Euskal Linguistika eta Literatura: bide berriak. Deustuko Unibertsitatea, 1981.
- MUGIKA, P.—*Diccionario castellano-vasco*, Bilbao, 1965.
- MUGIKA, P.—*Diccionario vasco-castellano*, Bilbao, 1981.
- MUGIKA, J. A.—*Perpaus bakunaren sintasia*. Bilbo, 1978.
- NAVARRO TOMAS, T.—*Manual de pronunciación española*. 19. ed. Madrid, 1977.
- NAVARRO TOMAS, T.—"observaciones fonéticas sobre el vascuence de Guernica", III Congreso de Estudios Vascos. SS., 1923.
- NAVARRO TOMAS, T.—*Pronunciación guipuzcoana*. Hom. a Menéndez Pidal, III, Madrid, 1925.
- NAVARRO TOMAS, T.—"Sobre la entonación y el acento vasco", in RIEV, XVII, 1926.
- N'DIAYE, G.—*Structure du dialecte basque de Maya*. The Hague. París, 1970.
- ORMAETXEA, N.—"Acento vasco", in RIEV, IX, 1918.
- PRAI BARTOLOME, S. T.—*Icasiquizunac*. 1916.
- PUJANÁ, P.—"Oletako euskal aditza", 1976.
- QUILIS, A. — FERNANDEZ, J. A.—*Curso de Fonética y Fonología española*. 6, ed. Madrid, 1972.

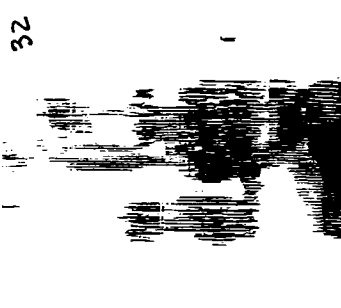
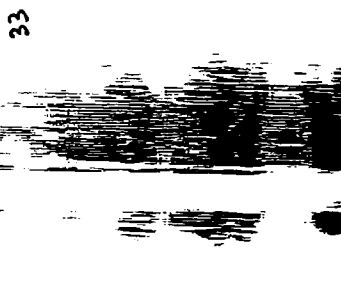
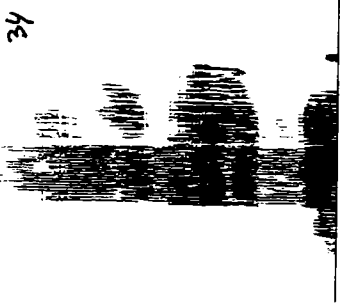
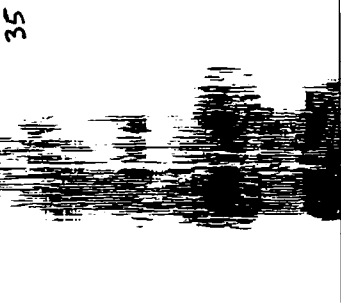
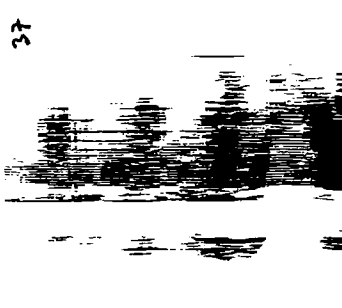
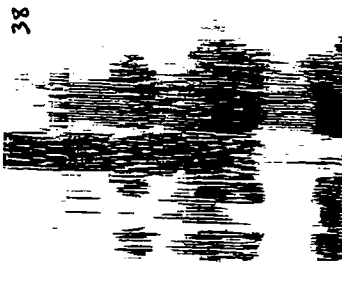
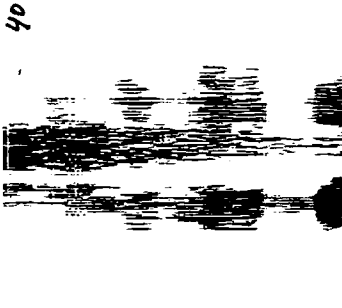
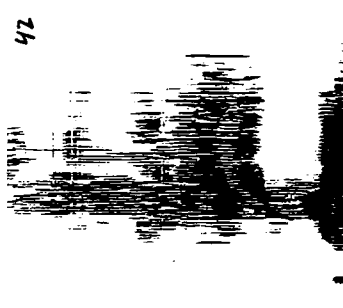
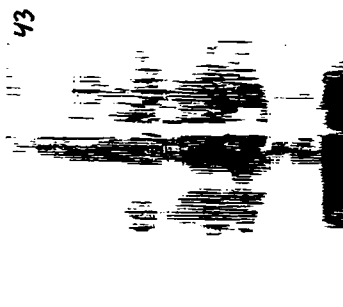
- QUILIS, A.—*Fonética acústica de la lengua española*. Madrid, 1981.
- R. A. L. E.—*Esbozo de una nueva Gramática de la lengua española*. Madrid, 1974.
- RETANA.—"Diccionario de Autoridades del Euskera", Bilbao, 1977.
- RIJK DE, R.—"Is basque a S. O. V. language?", in FLV, III, 1969.
- RIJK DE, R.—"Vowel interaction in Bizcayan Basque", in FLV, V, 1970.
- RIJK DE, R.—"Euskal Morfologiaren zenbait gorabehera", in Euskal Linguistika eta Literatura: bide berriak. Bilbo, Deustuko Unibertsitatea, 1981.
- ROLLO, W.—*The basque dialect of Marquina*. Amsterdam, 1925.
- ROTAETXE, K.—*Estudio estructural del euskera de Ondarroa*. Durango, 1978.
- ROTAETXE, K.—"La morfología como método de análisis de una lengua aglutinante", in EUSKERA, XXVI, 1981.
- ROTAETXE, K. — DONEUX, J.—"Sur un point de morphologie nominal du basque", in FLV. IX, 1971.
- RUIZ DE OLAGUENAGA, J. I.—*Atlas lingüístico vasco*. Gobierno Vasco, 1984.
- SALABURU, P.—*Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia Fonetika eta Fonologia*. Bilbo, 1984.
- SALABURU, P.—*Ihaslearen esku-gramatika*. Arizkun, 1981.
- SAUSSURE, F.—*Cours de Linguistique générale*. Publié par C. Bally et A. Sechehaye. Paris, 1969.
- TALDEAK: A. Arejita; J. Eguzkiza; J. M. Irazola; J. Uriarte. *Bizkaieraren idatzizko arauak, Deklinabidea eta Aditza*. 1983.
- TALDEAK: A. Arejita; J. M. Etxebarría; J. M. Irazola; J. Uriarte: *Bizkaieraren idatzizko arauak. II. JOSKERA*. Eusko Jaurlaritza, 1989.
- TOVAR, A.—*La lengua vasca*. 2. ed. ss., 1954.
- TOVAR, A.—"El vizcaíno entre los dialectos vascos". *El euskera y sus parientes*. Madrid, 1959.
- TXILLARDEGI.—*Euskal azentuaz*. Eikar, Donostia, 1984.
- TXILLARDEGI.—*Euskal Gramatika*. S. Sebastian, 1978.
- TXILLARDEGI.—*Euskal Fonologia*. S. Sebastian, 1980.
- UBILLOS, J. A.—*Christau doctriña berri-ecarlea*. 1785. J. Otaegik aztertua: FLV, 1982.
- UHLENBECK, C. C.—"La langue basque et la linguistique générale", in *Lingua* I, 1947.
- VAN EYS, W. S.—*Etude sur L'origine et la Formation des verbes auxiliares basques*. Maison-neuve, Paris, 1875.
- VILLASANTE, L.—*La declinación del vasco literario común*. Oñate, 1972.

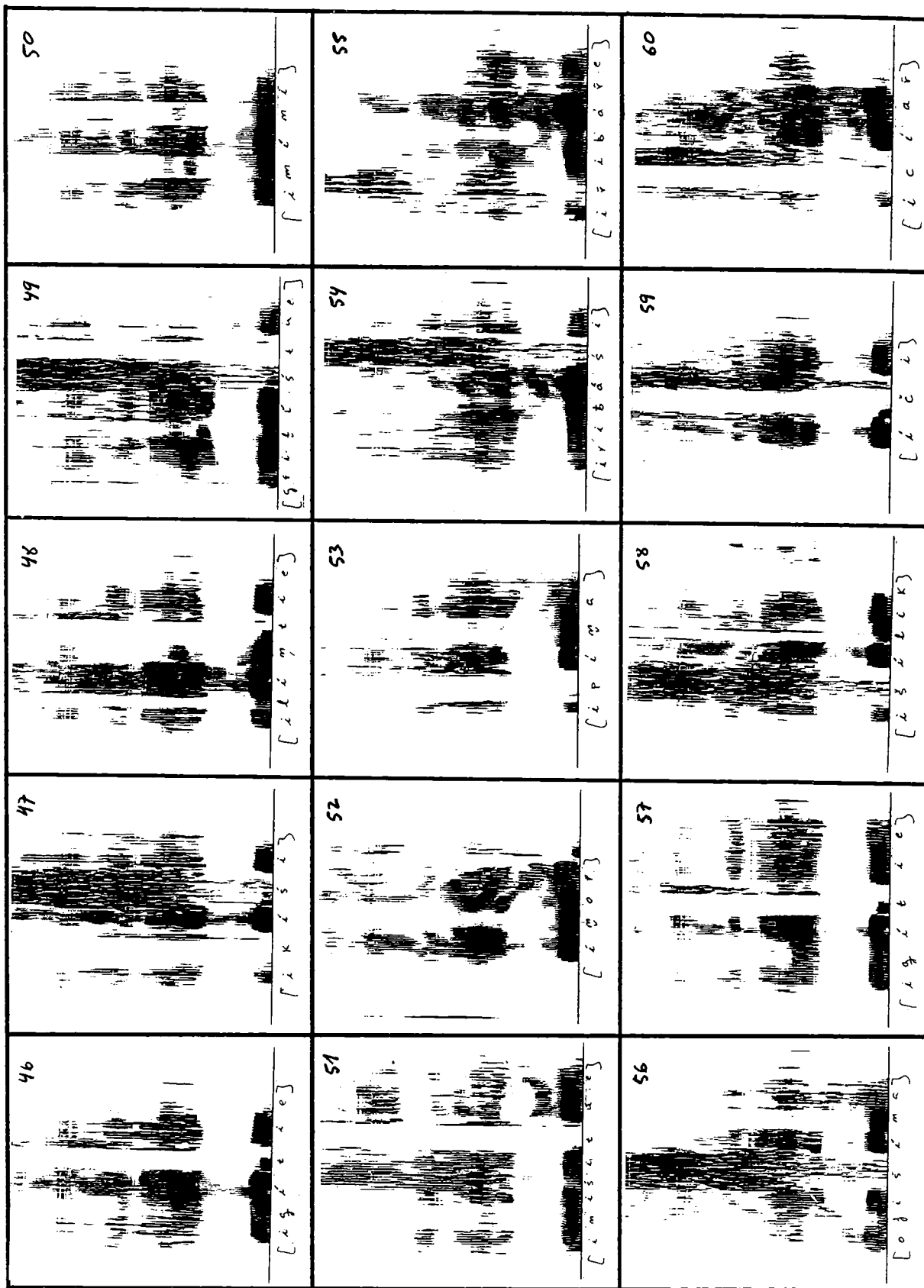
- VILLASANTE, L.—*Sintaxis de la Oración Compuesta*. Oñate, 1976.
- VILLASANTE, L.—*Estudios de sintaxis vasca*. Aranzazu, 1978.
- VILLASANTE, L.—*Sintaxis de la oración simple*. Oñate, 1980.
- VINSON, J.—"Premier essai de Phonétique basque", in *Revue de Linguistique*, III, 1869; eta IV, 1870.
- YRIZAR DE, P.—"Los dialectos y variedades de la Lengua Vasca", in *RSVAP*. Separata, año XXIX, ss., 1973.
- YRIZAR DE, P.—"Contribución a la dialectología de la lengua vasca". SS., 1981.
- ZABALA, J. M.—*El verbo regular vascongado del dialecto vizcaina*. SS., 1848.
- ZAMARRIPA DE, P.—*Gramática vasca*. 6. ed. Bilbao, 1947.
- ZARATE, M.—*Euskal deklinabidea*. Durango, 1975.
- ZARATE, M.—*Influencias del vascuence en la lengua castellana*. G. E. V. Bilbao, 1976.
- ZARATE, M.—*Ipuin antzeko alegi mingotsak*. Bilbo, 1975.
- ZUGAZAGA, L.—*Morfojoskera*. (Apunte-liburua). Derioko U. E. I.

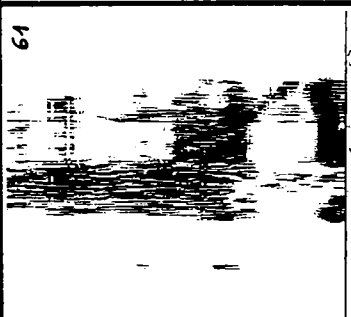
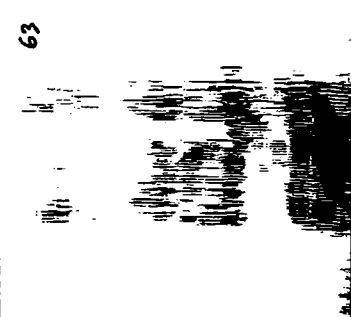
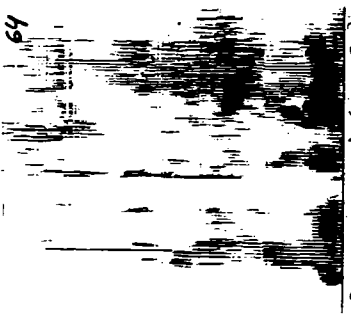
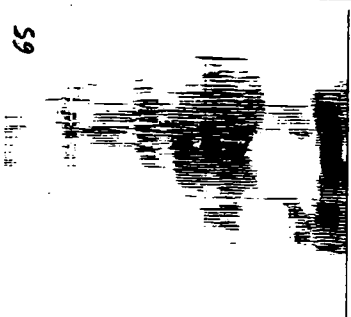
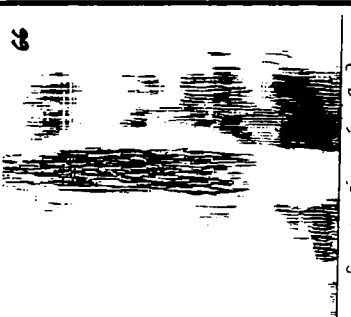
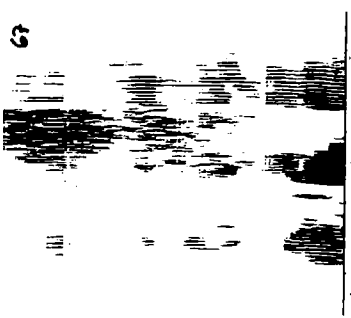
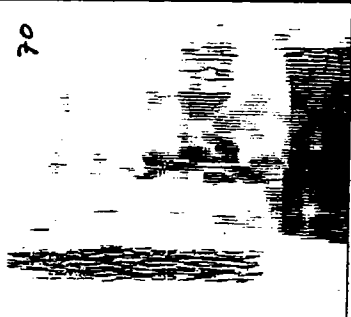
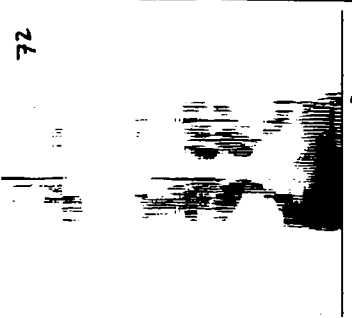
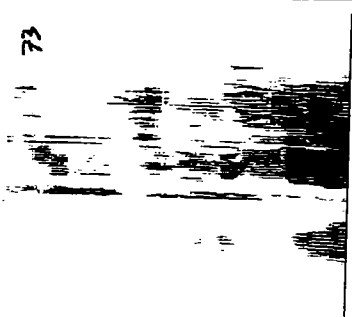
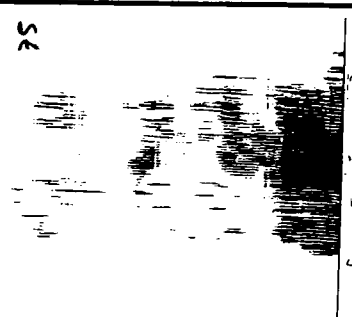
XIV. ERASKINAK

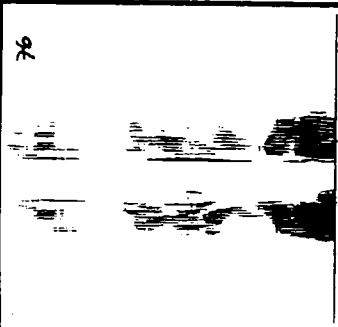
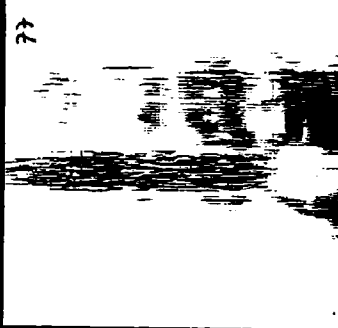
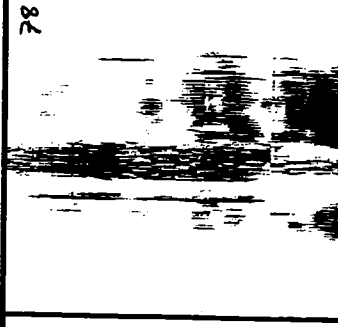
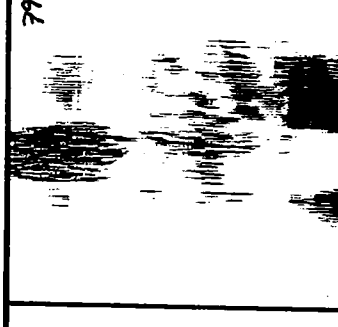
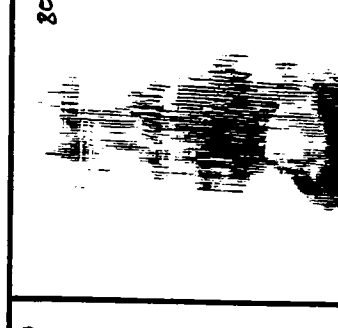
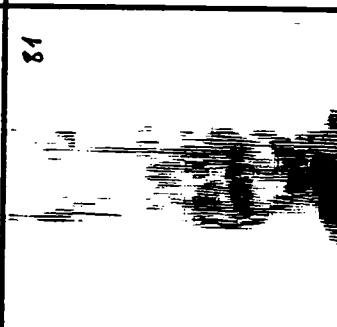
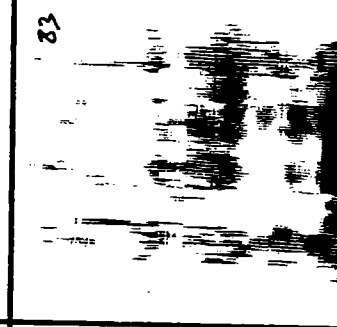
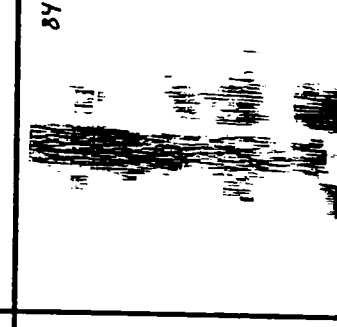
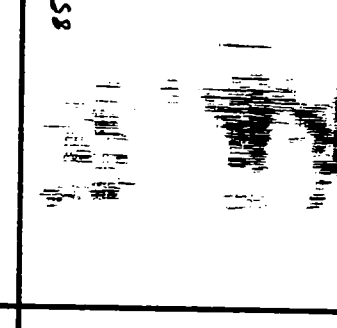
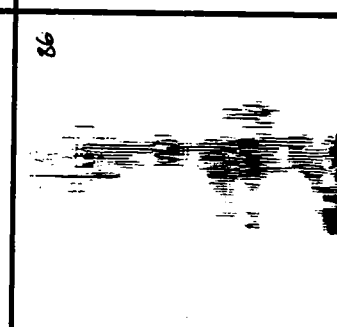
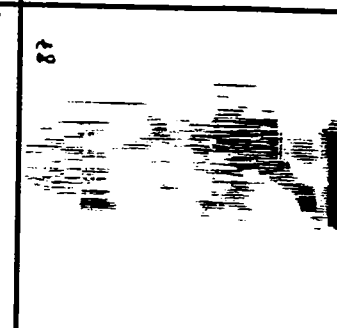
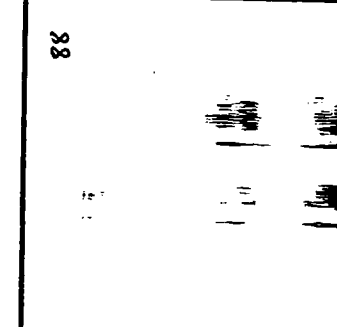
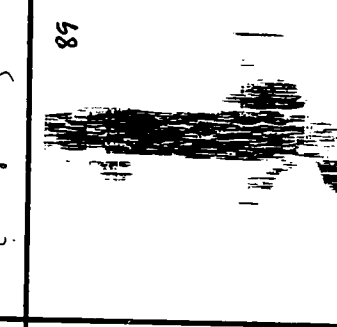
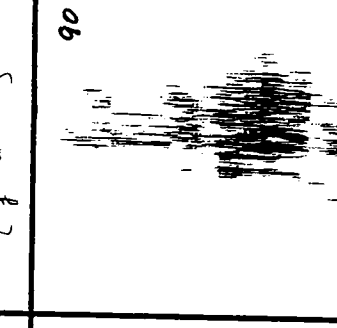
1	 [a b c d e]	2	 [a d e f g]	3	 [a e f g h i]	4	 [e f g h i]	5	 [a k l m n]
6	 [a b c d]	7	 [e f g h i]	8	 [j k l m n]	9	 [o p q r s]	10	 [t u v w x]
11	 [y z a b c d]	12	 [e f g h i j]	13	 [k l m n o]	14	 [p q r s t]	15	 [u v w x y]

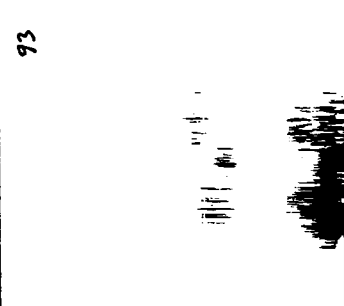
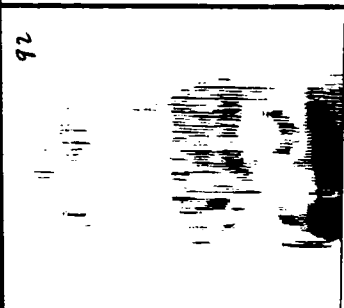
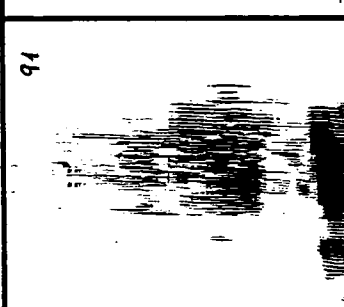
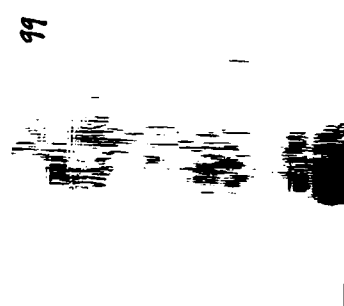
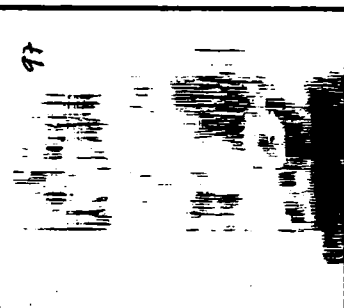
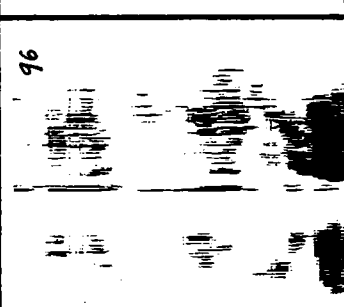
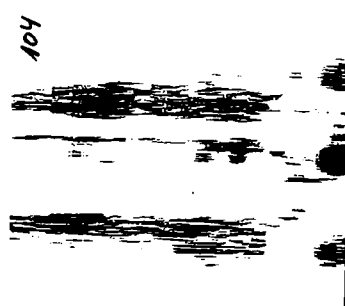
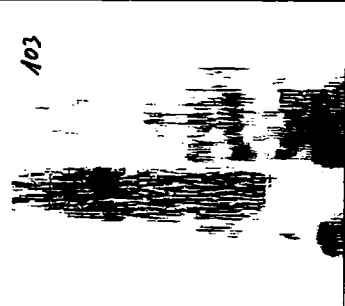
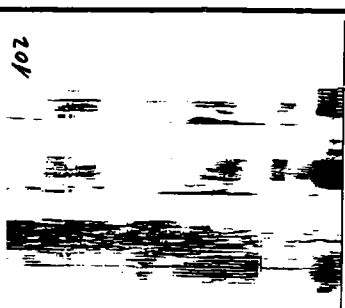
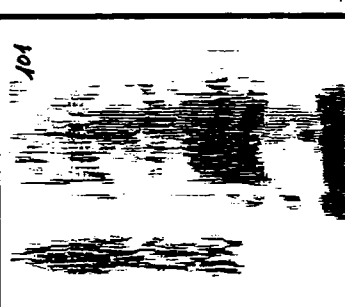
16	 [a t a k a m]	17	 [a s a]	18	 [a e a]	19	 [a c a]	20	 [a y e]
21	 [e a y a]	22	 [e b a g i]	23	 [e d e y a]	24	 [e y e]	25	 [e o g e s]
26	 [e k a v i]	27	 [e e e m a]	28	 [e e i e]	29	 [e l a k o]	30	 [e m e a]

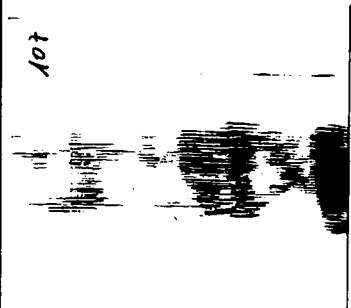
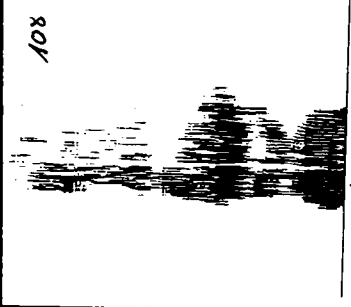
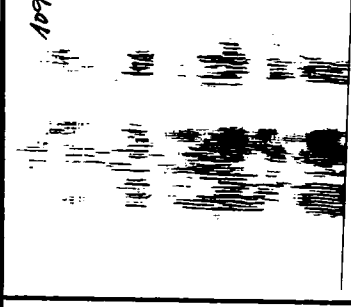
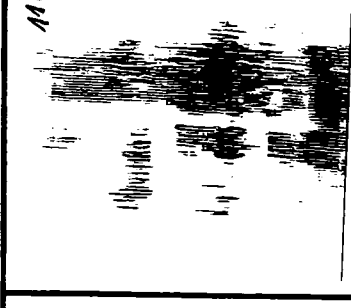
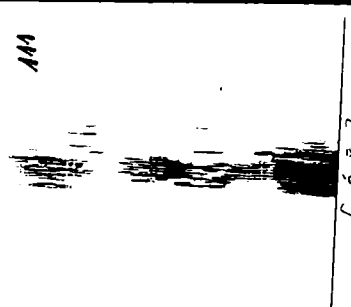
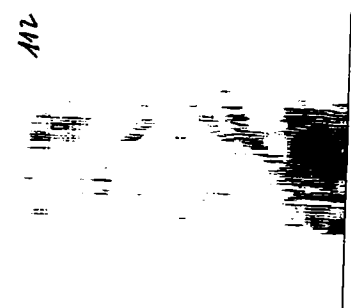
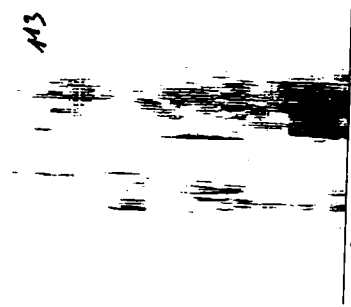
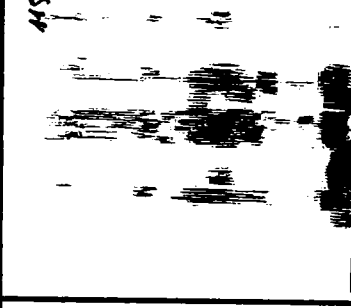
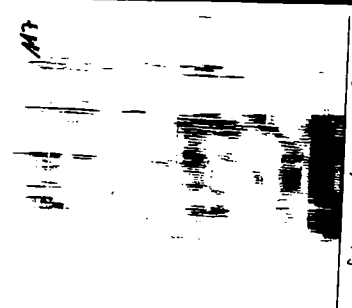
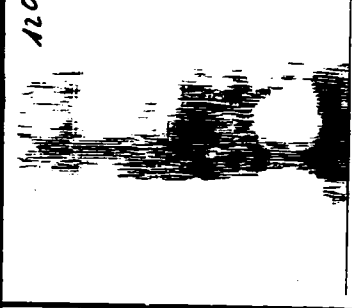
31	 [é m e]	32	 [e m ó a κ]	33	 [e p e a]	34	 [s e r e]	35	 - [e v e]
36	 [e s e s e s]	37	 [e e e d a]	38	 [e l e s e a]	39	 [e l e s a]	40	 [e e c i]
41	 [l e y o a]	42	 [l a y e]	43	 [x s z i i]	44	 [i r e]	45	 [x s m i]

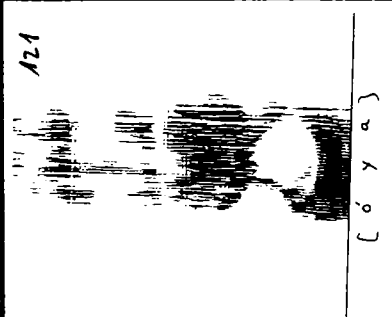
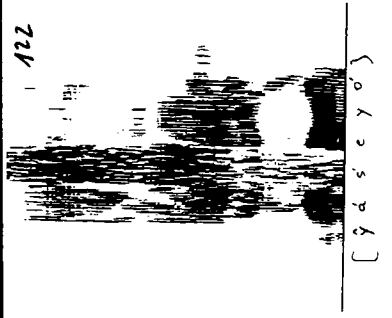
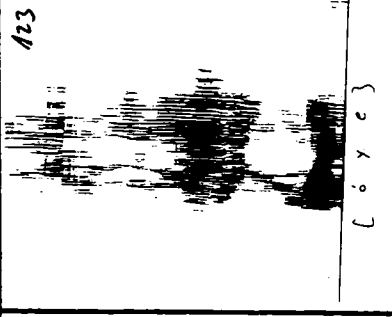
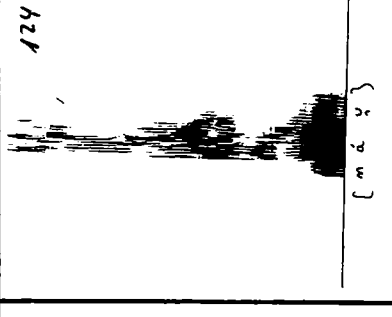
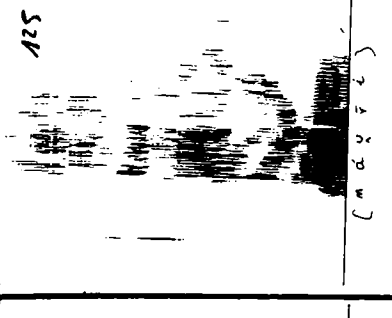
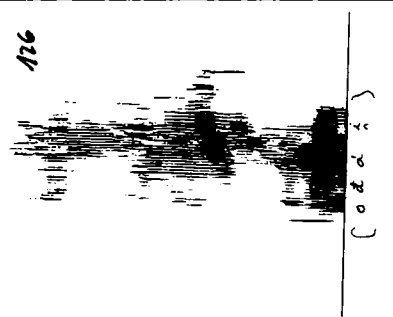
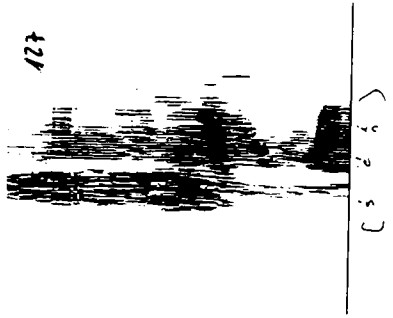
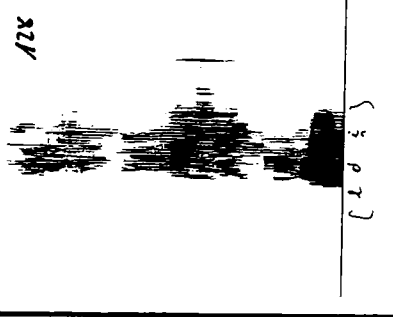
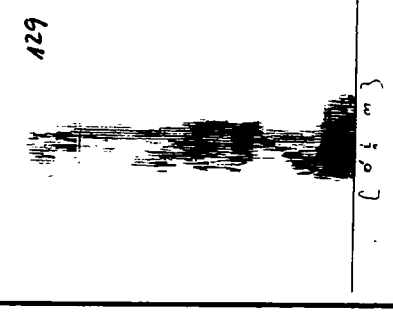
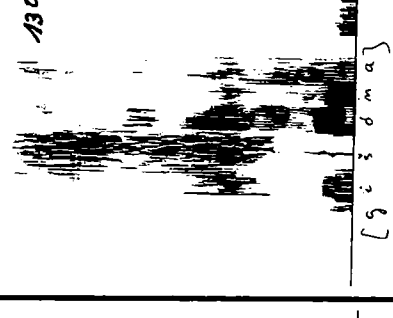
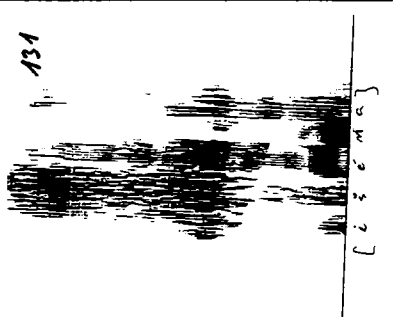
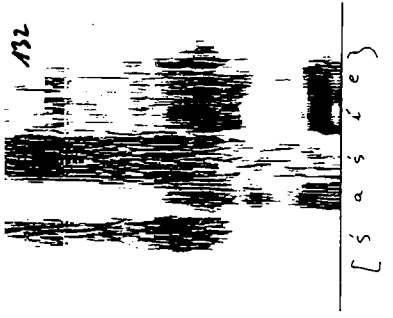
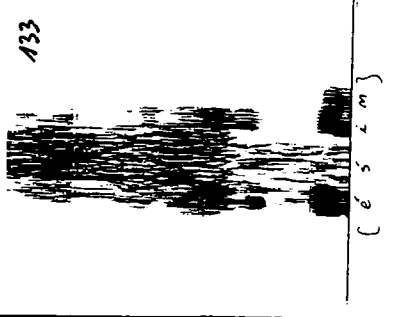
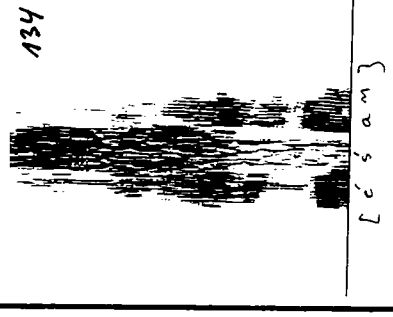
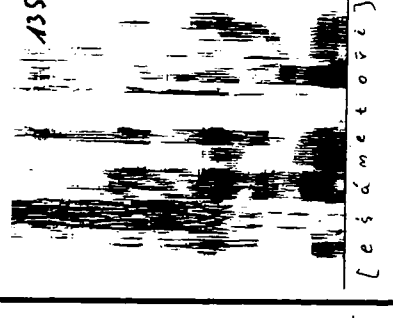

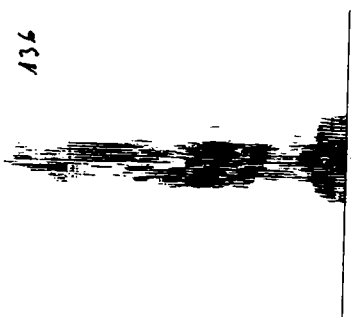
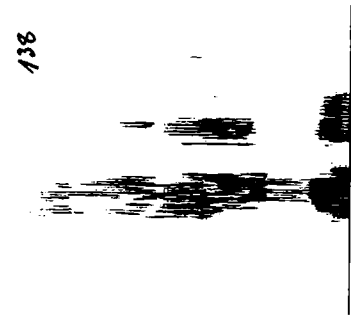
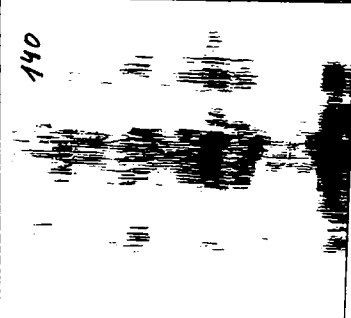
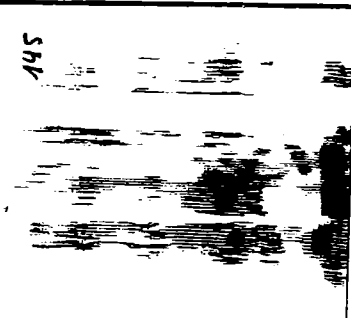
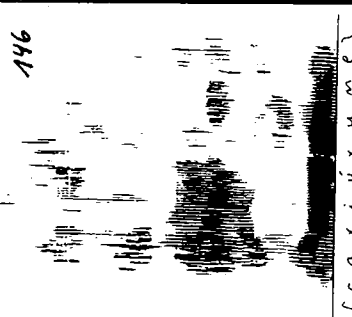
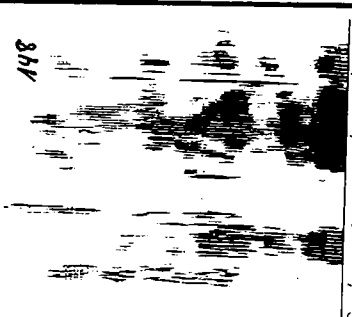
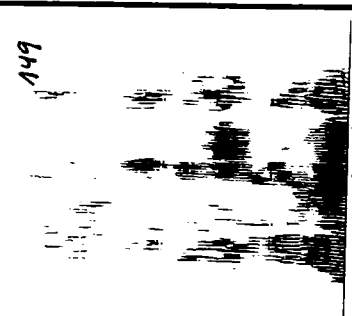
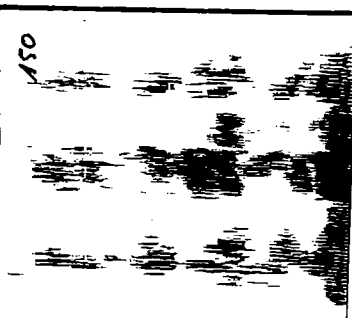
61	 [L K I S C Y O K}	62	 [O B O S U}	63	 [O D O L A}	64	 [M A M E T P O Y A}	65	 [O G L E}
66	 [G O S O A}	67	 [O K O C A}	68	 [K O K O L O A}	69	 [O F O A}	70	 [S O L O M O A}
71	 [G I S O M O K}	72	 [O W O}	73	 [O P O V A}	74	 [S O R O A}	75	 [O F O A}

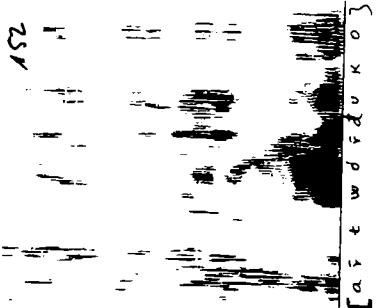
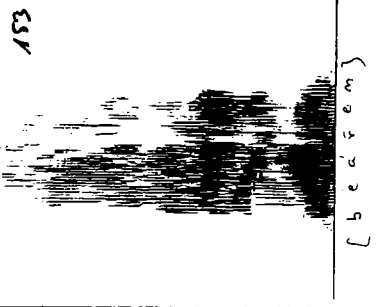
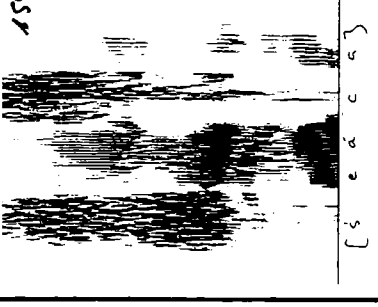
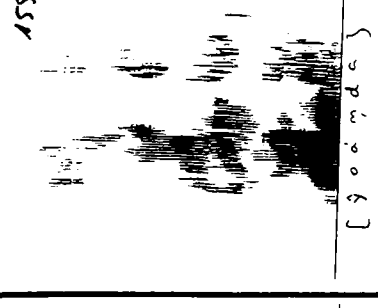
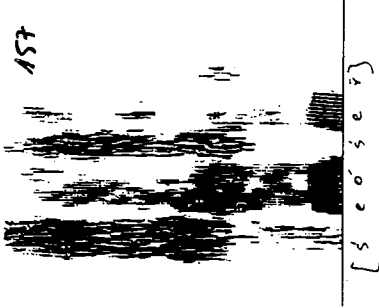
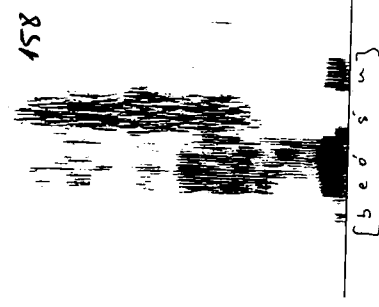
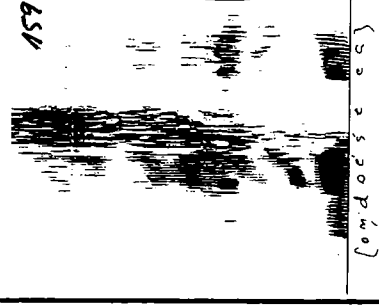
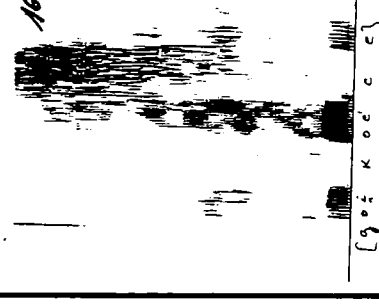
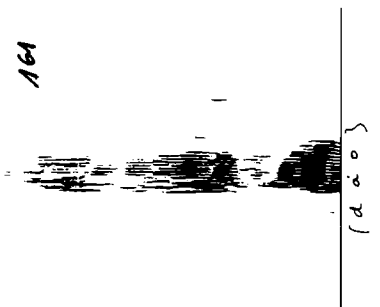
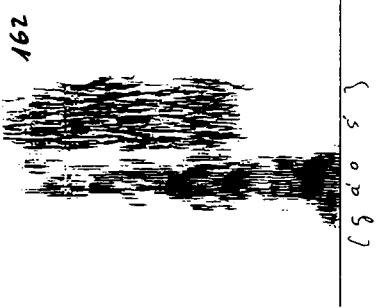
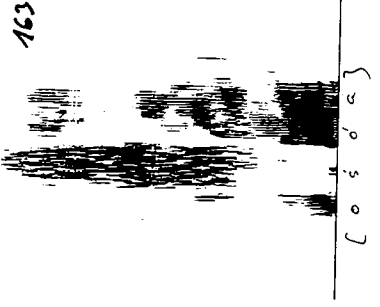
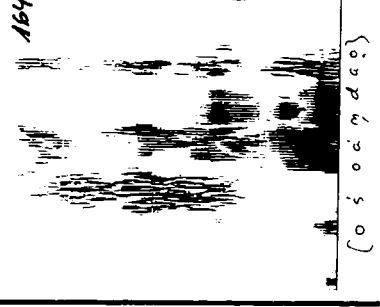
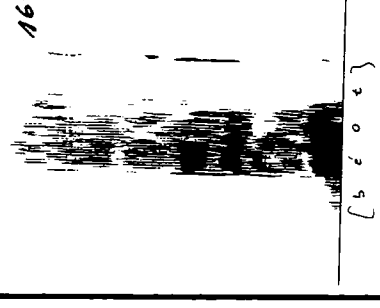
76	 [ó t o κ]	77	 [9 0 s 0 e]	78	 [0 é ó a]	79	 [o c ó s]	80	 [ó y a]
81	 [9 0 a m]	82	 [s a 9 u 3 u x u e]	83	 [9 a d u d a n e]	84	 [u t a]	85	 [f u e]
86	 [u 9 e r]	87	 [9 u r e]	88	 [κ ú κ u]	89	 [u κ ú s z]	90	 [u e e a]

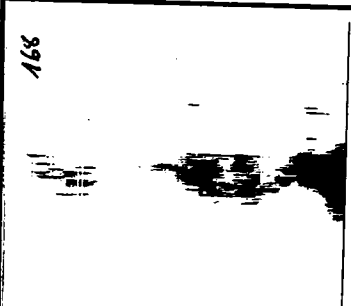
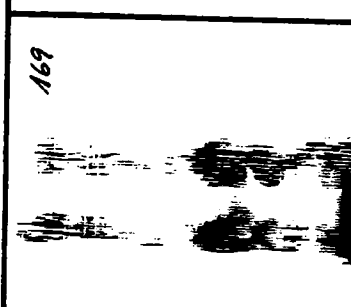
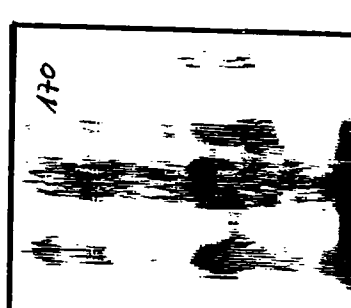
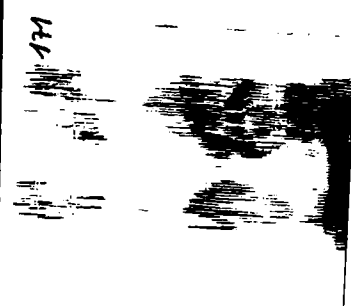
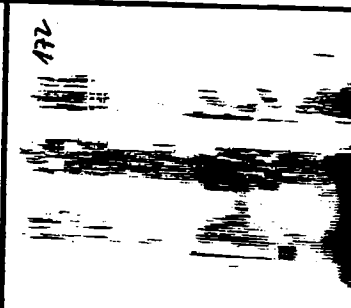
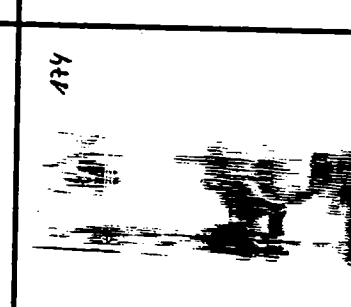
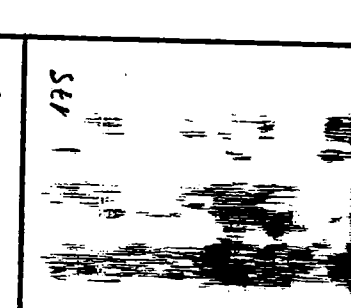
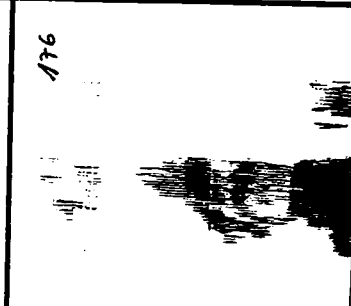
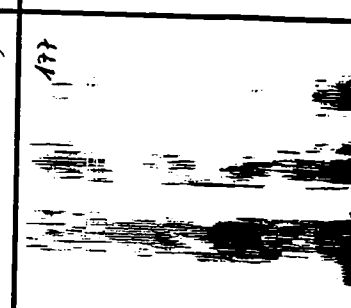
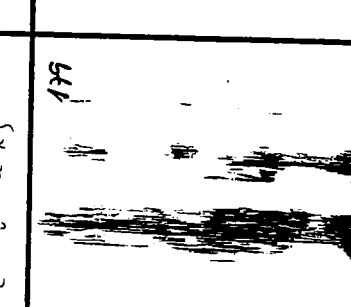
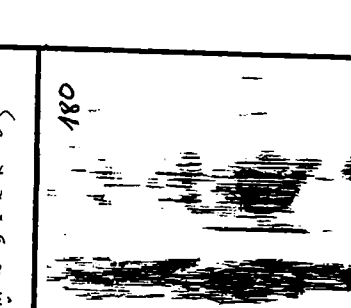
95		[s u e]
96		[u m e]
93		[u m o]
92		[k u e]
91		[u e a]
400		[u s o]
99		[u r]
98		[u r u s e a]
97		[b u v u e]
96		[e u p u e]
105		[b u v u e u]
104		[e s t u e u]
103		[u s o a]
102		[e s t u e u]
101		[s o v e e]

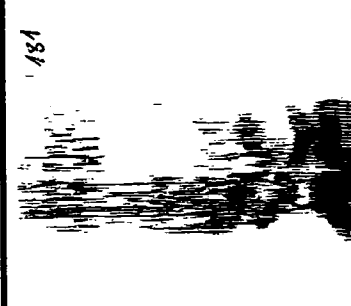
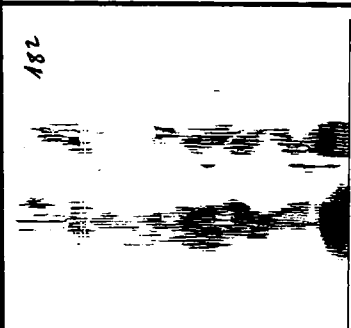
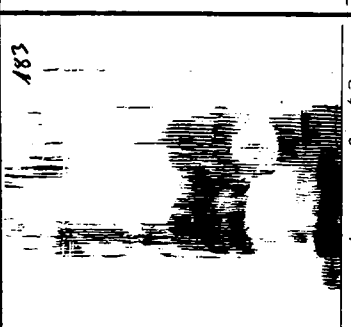
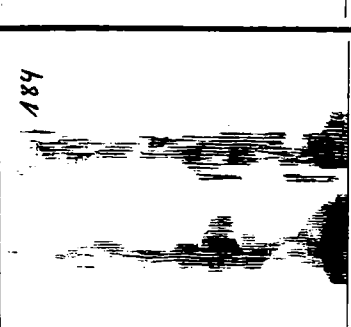
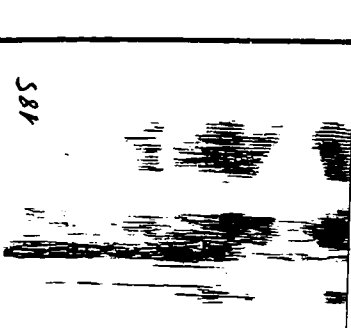
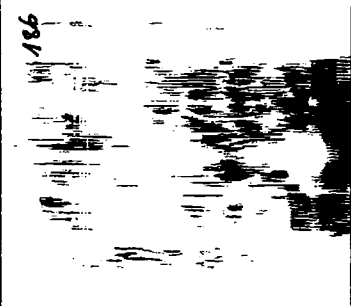
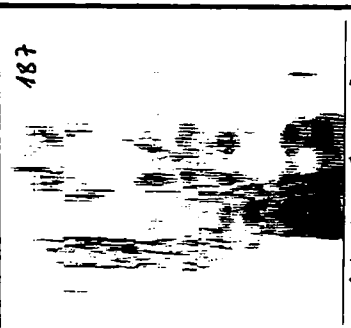
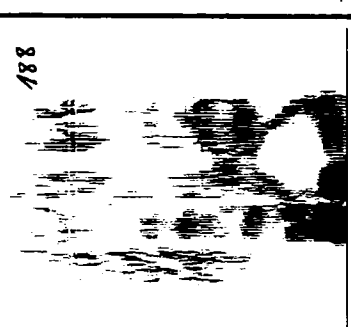
106	 [ú y e]	107	 [ý ú e κ]	108	 [é t e]	109	 [e ý é t e]	110	 [a l a b d e]
111	 [ó y]	112	 [o f ó a]	113	 [a ý t ó a]	114	 [m e m d e e]	115	 [m e m d e b e t]
116	 [b u r ú e]	117	 [b u r ú b e e]	118	 [a y e]	119	 [s ó y e]	120	 [ý d y o]

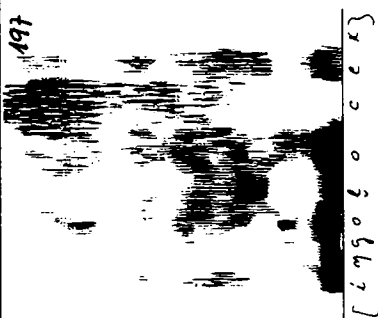
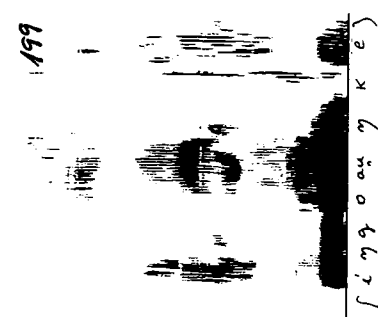
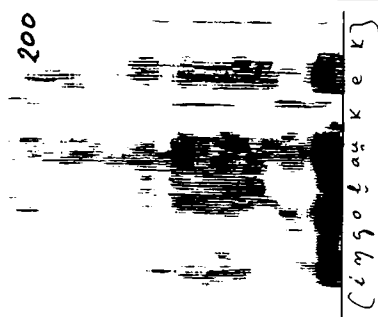
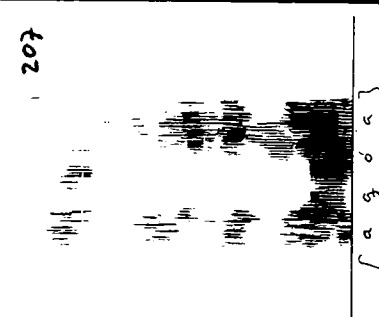
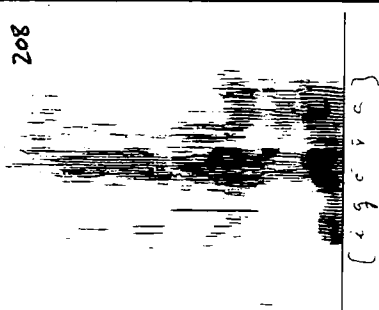
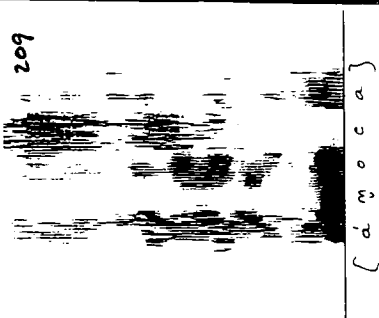
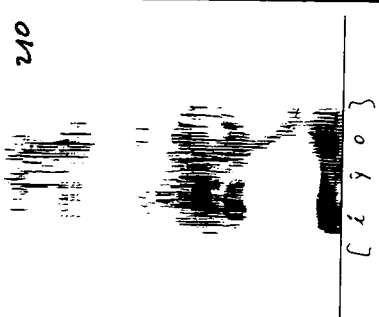
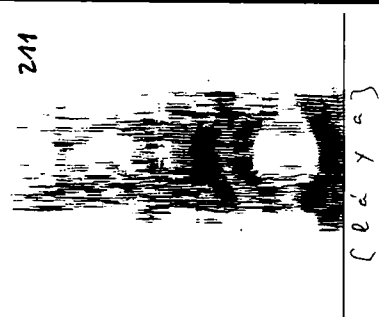
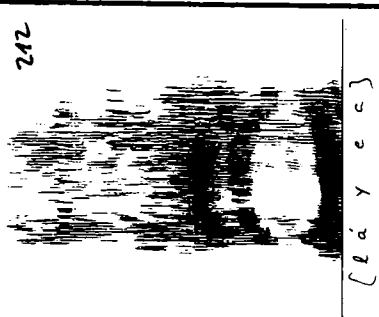
121		[ó y a]
122		[y á s c y o]
123		[ó y e]
124		[m á y e]
125		[m á y e]
126		[o á a]
127		[s á a]
128		[l o s]
129		[o i m]
130		[g i s o m a]
131		[i s e m a]
132		[s a s á e]
133		[e s i m]
134		[e s a m]
135		[e s á m e t o v i]

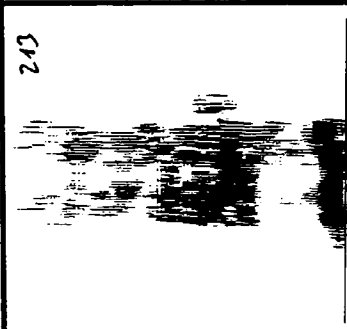
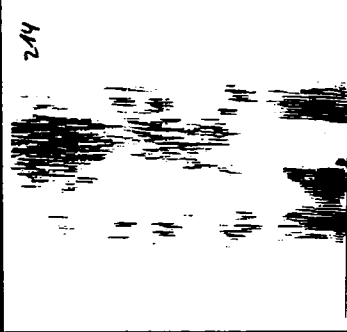
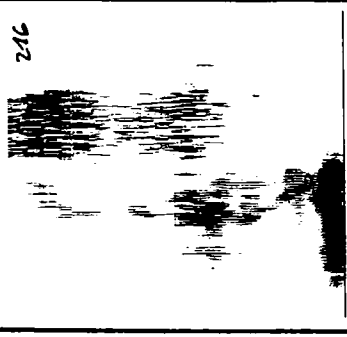
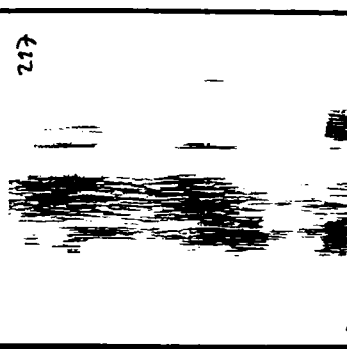
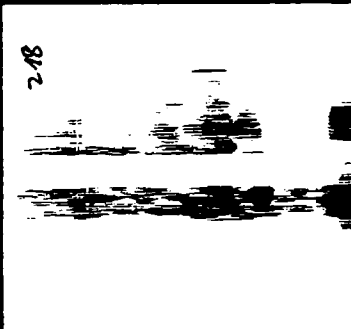
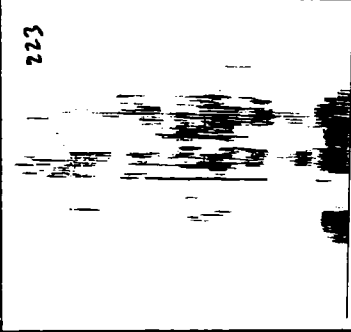
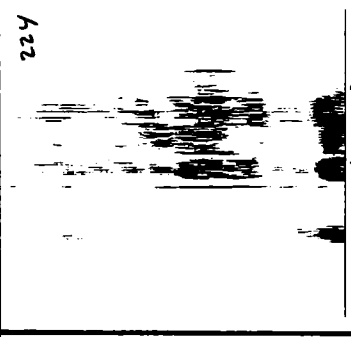
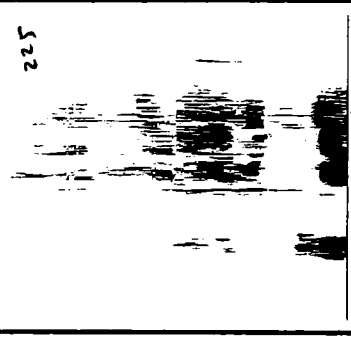
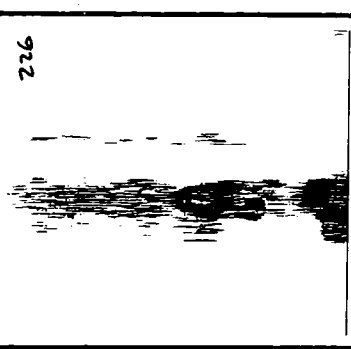
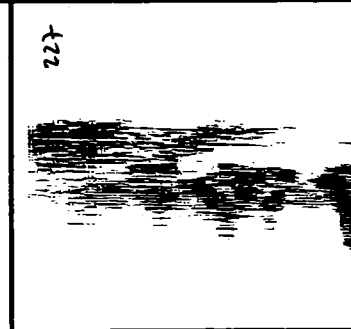
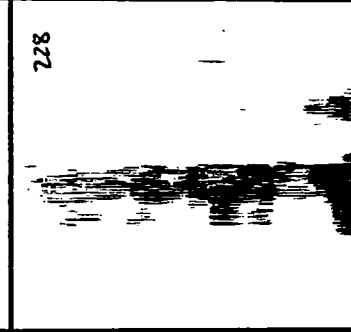
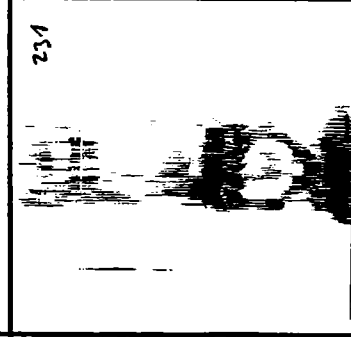
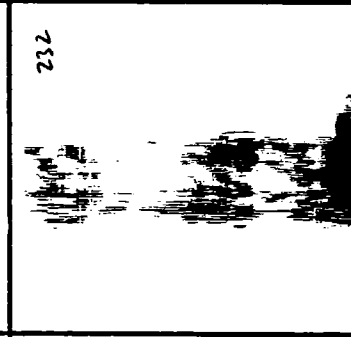
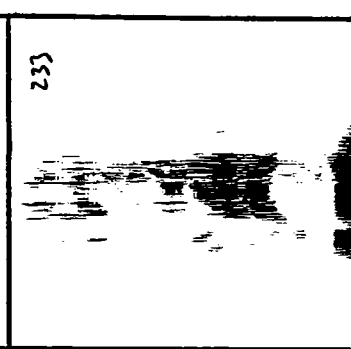
136		[yám]
137		[yóam]
138		[yékim]
139		[itv]éide}
140		[amdiámdx}
141		[oficmdao}
142		[aspicmdao}
143		[asiditun}
144		[urjómdo}
145		[gavjútce}
146		[gariurume}
147		[irwáçetca}
148		[sáitundide}
149		[batwémdao}
150		[gatiwémdao}

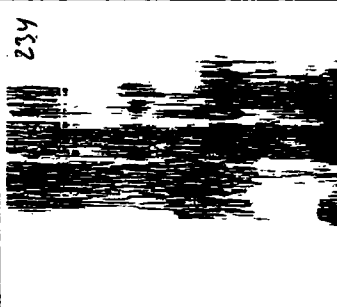
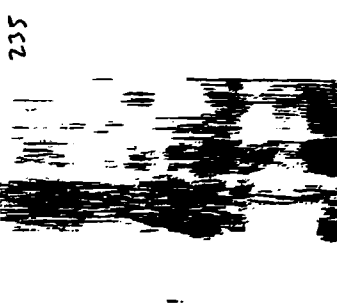
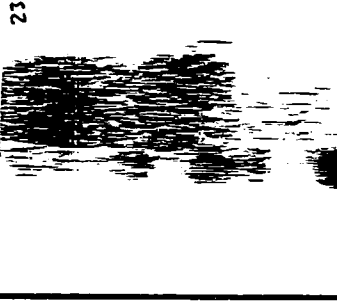
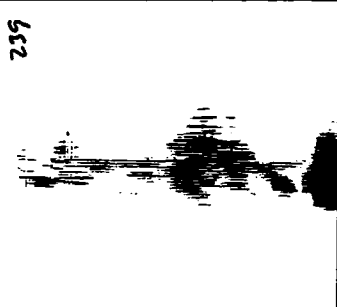
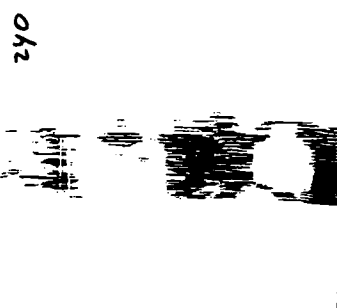
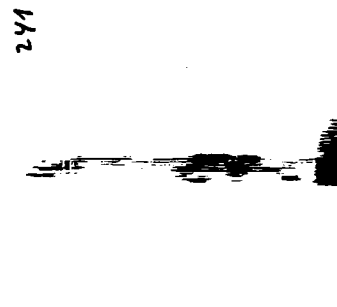
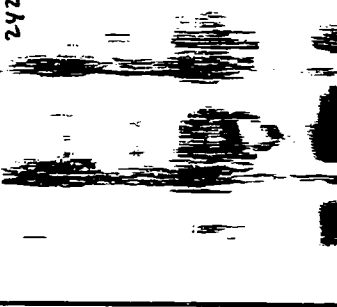
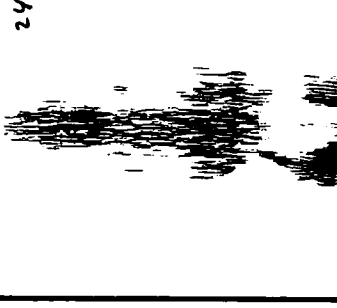
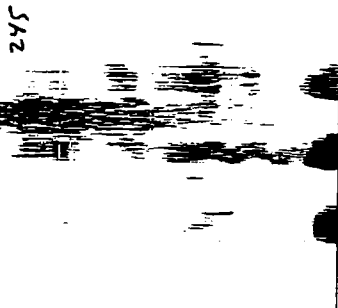
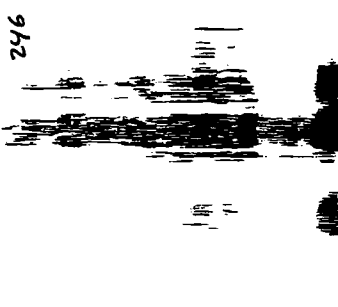
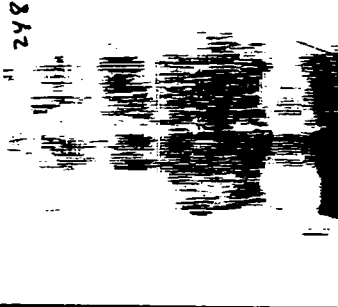
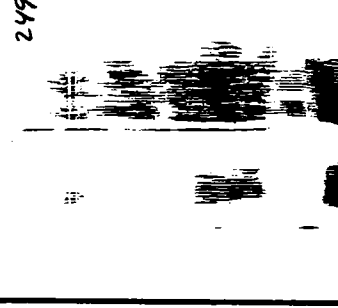
151 [e s k w o m d a m]	152 [a s t w d f d u k o]	153 [b e a s e m]	154 [s e a c a]	155 [g o o m d a]
156 [g o a s e m]	157 [s e o s e r]	158 [b e o s u]	159 [o m d o e s e c a]	160 [g o i k o e c a]
161 [d a o]	162 [g a o s]	163 [o s o a]	164 [o s o a m d a o]	165 [b e o e]

166	 [seosun]	167	 [mamok]	168	 [sook]	169	 [mamok]	170	 [mabik]
171	 [mabik]	172	 [mamok]	173	 [mamoksoom]	174	 [emok]	175	 [mabiko]
176	 [mabiko]	177	 [matooko]	178	 [soyokat]	179	 [yokat]	180	 [yaket]

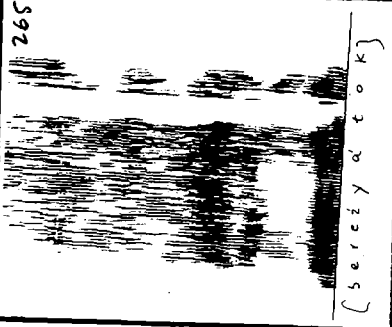
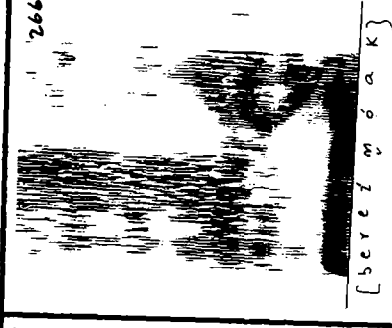
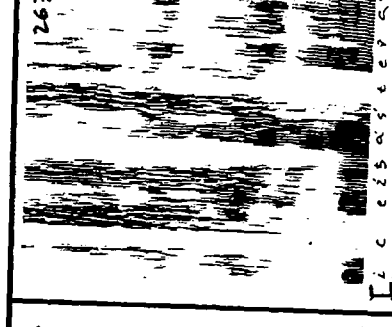
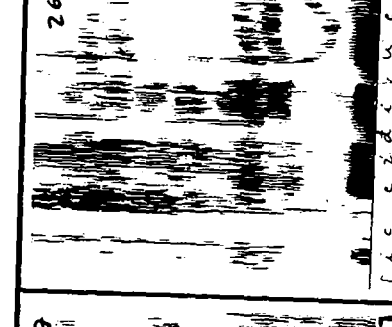
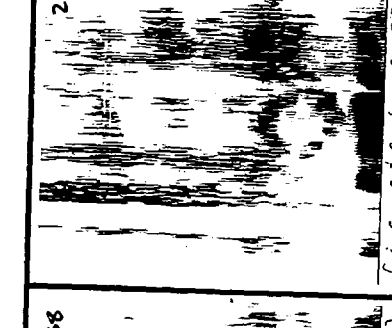
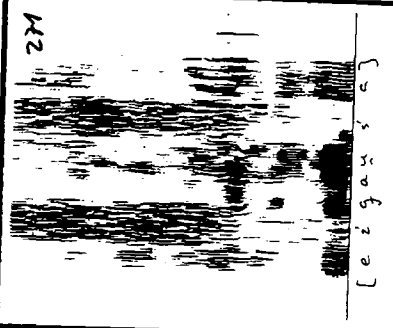
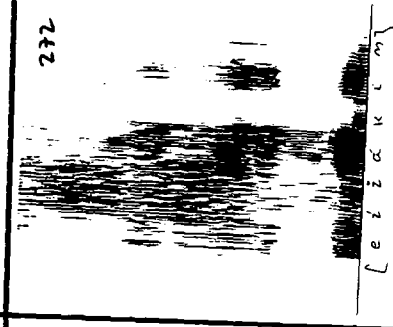
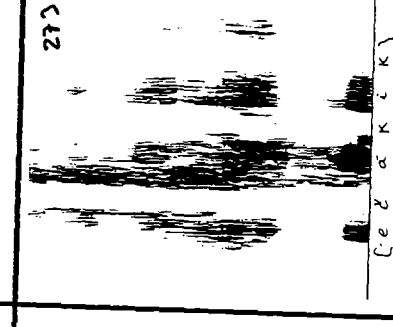
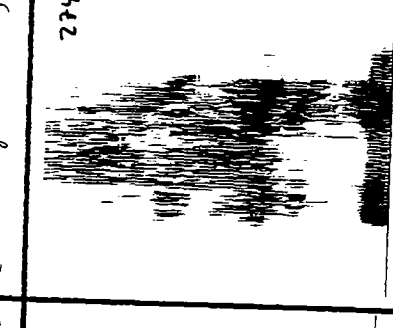
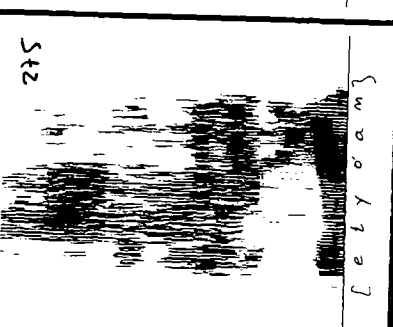
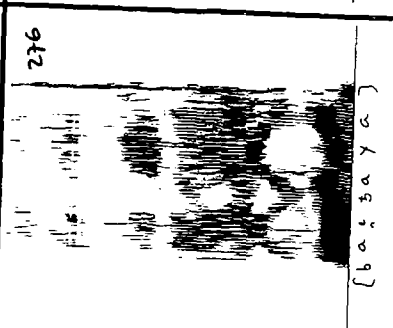
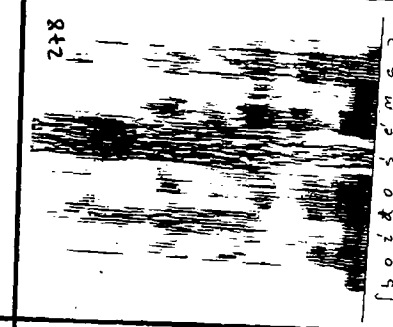
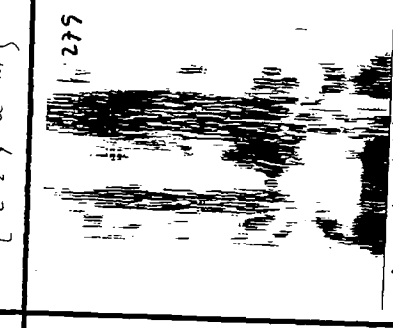
181		[γ α ρ α ε}
182		[γ α ρ α ε}
183		[δ ε μ ο α ε}
184		[μ ε ν η κ α μ}
185		[ε ε δ κ ι α ε}
186		[ς ο υ γ δ α ε}
187		[ς δ ρ δ ο κ}
188		[ς δ ρ γ ο κ}
189		[ς ο υ γ δ α ε}
190		[ς ο υ δ ο ε κ}
191		[ς ο υ γ δ α ε κ}
192		[ς ο υ μ δ μ α μ}
193		[ς ο ρ δ μ α μ}
194		[ς ο υ γ δ α μ}
195		[ς η γ ο δ ο α ε}

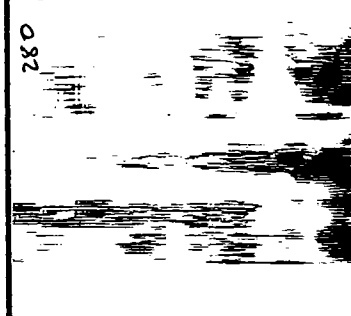
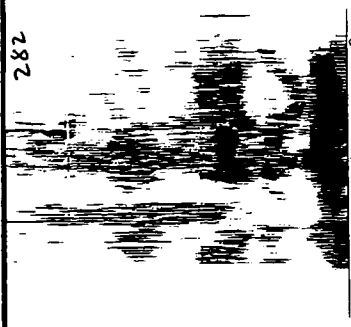
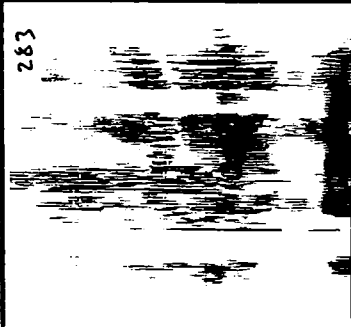
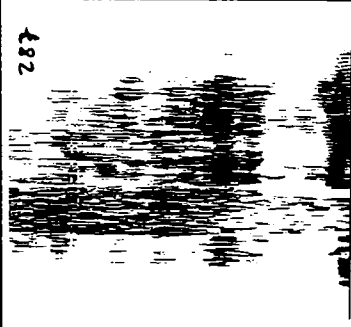
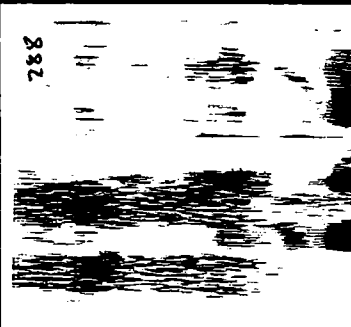
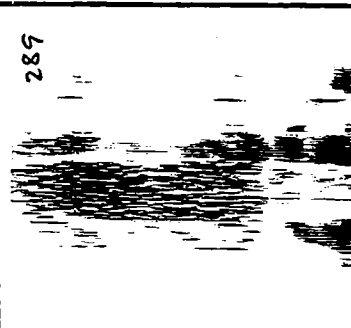
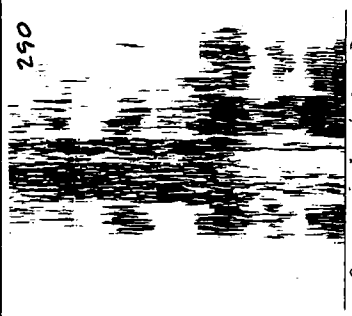
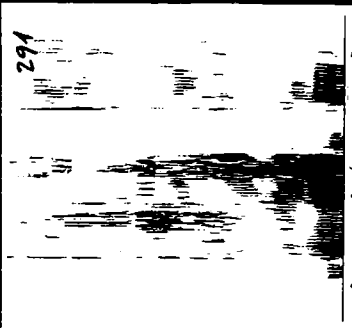
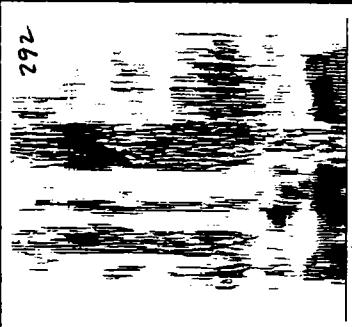
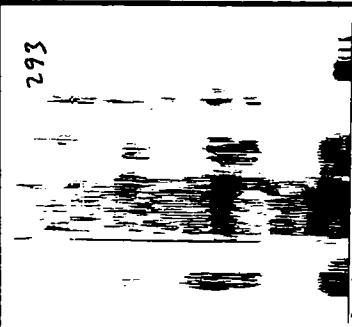
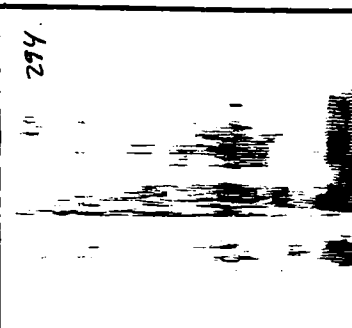
196	 [i 7 5 0 0 c e k]	197	 [i 7 5 0 i o c c k]	198	 [i 7 5 0 m a y k e k]	199	 [i 7 5 0 a y k e]	200	 [i 7 5 0 i a y k e k]
201	 [i 7 5 e a y k o i a t]	202	 [i 7 5 t a y k o i a k o]	203	 [i 7 5 e a y k o s d i a c u]	204	 [a t a r e]	207	 [a g o a]
208	 [e g c v a]	209	 [a m o c a]	210	 [i y o]	211	 [e d y a]	212	 [e d y e c]

213	 [b i g e r]	214	 [a g o c a]	215	 [g i g e r]	216	 [i m o m c]	217	 [a i s t u]
218	 [b i e t e]	223	 [m u t e l e]	224	 [o p e l e]	225	 [o k i l e]	226	 [l a t]
227	 [l a c u]	228	 [l a k o]	231	 [m a u e m]	232	 [a u e m]	233	 [a u v i e m]

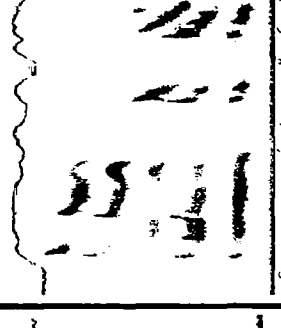
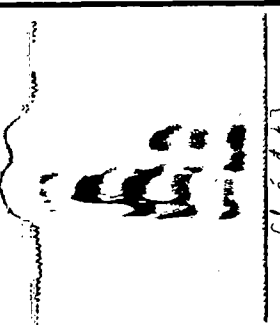
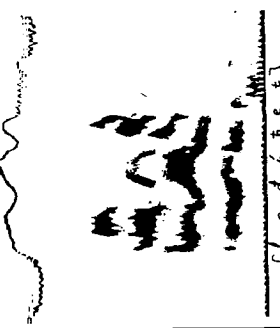
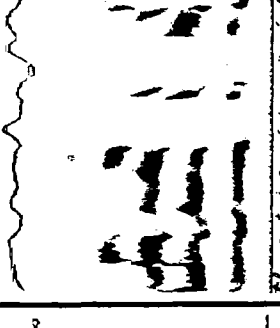
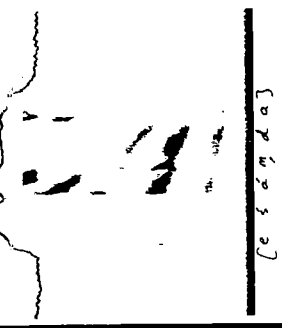
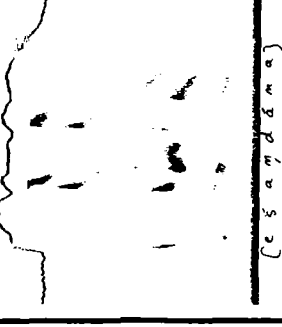
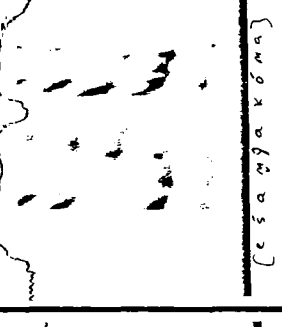
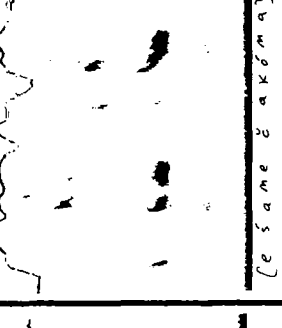
234		[b i s e r e }
235		[e s e e a }
236		[g e s o m e }
237		[a e o }
238		[e s }
239		[e o s }
240		[o y a }
241		[o i m }
242		[m e u m e e }
243		[g o s e }
244		[g o y e }
245		[g o i k o e e }
246		[g o i k e y e }
248		[k u i a r e e }
249		[k o i p e e }

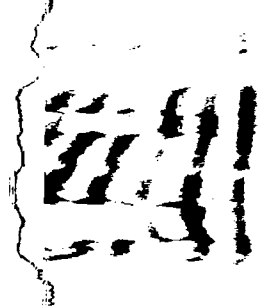
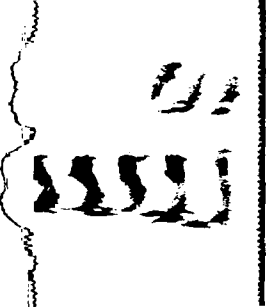
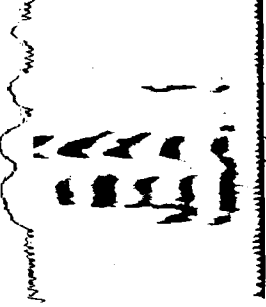
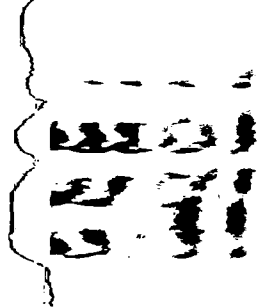
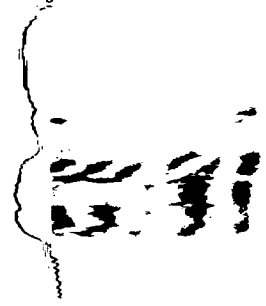
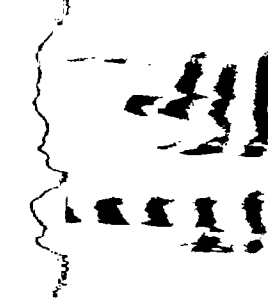
250	[o m a}	251	[o m e s}	252	[u m b a d i n k e}	253	[u y e}	254	[u m e l e}
255	[e s p a d a}	256	[e s t a t o s}	257	[e s k a y a}	258	[e i d a t o k}	259	[e m o a k}
260	[e f a t a k}	261	[e l u s k i o}	262	[s e r e t d o b i e}	263	[s e r e i d a t o v}	264	[s e r e i g o a s}

265		[serey a t o k}
266		[berei m o a k}
267		[i c e s a s e e r e}
268		[i c e i d i u e}
269		[i c e i g o v e a}
270		[e s b e a r}
271		[e i g a s a}
272		[e i i a k e m}
273		[e r a k i k}
274		[e z y a m}
275		[e i y o a m}
276		[b a i b a y a}
277		[b o i i s i d e y}
278		[b o i d o s e m a}
279		[b o i g u s o m}

280	 [g a i b a k o a]	281	 [g a i d u m e]	282	 [g a i g a v a e]	283	 [i k e i g i m e]	284	 [a i b a r v e]
285	 [a i d a m b a d e]	286	 [a s g a m e a m]	287	 [e s i v e e m]	288	 [s o s i k u b e e]	289	 [s o s a k u]
290	 [g a s e a v e]	291	 [b o i l a p u r]	292	 [a i e i s e e]	293	 [m i p a d a k i e]	294	 [g a i t a k i g u]

295	296	297	298	299
[α κ α ν ο α]	[ι ο σ τ α ο]	[β α π α]	[β α τ ε τ ο ς]	[β α κ δ ρ α]
300	301	302	303	304
[α λ α μ δ α]	[β α λ α μ δ α]	[μ ι π ο λ ι τ ο]	[α ε α υ κ ι ε]	[β α π α ρ ε α μ]
305	306	307	308	309
[β α κ ε ς ρ α μ]	[α κ ε μ τ ι λ ε κ]	[μ α λ α σ π η δ ι κ ο ς υ]	[μ ι θ ι ε θ α λ]	[μ ι κ α υ υ]

1	 [ā m a]	2	 [a m ā s a t]	3	 [a m a b ā t (o k)]	4	 [a m a g a s t e d a]	5	 [a m a g a s t e e ē ē e]
6	 [l o d d i]	7	 [l o d d i ē ē e t]	8	 [l o d d i b ā r i k]	9	 [l o d d i b e t ē a]	10	 [l o d d i g a s t e e ē ē e]
11	 [ē s a m]	12	 [ē s ā ē ē d a]	13	 [ē s ā ē ē d ā m a]	14	 [ē s ā ē ē a k ē m a]	15	 [ē s ā m ē ā k ē m a]

21		(á m a k)
20		[a m á g a m a k o c a t]
19		[a m á g a m a k o]
18		[a m á g a m a]
17		[a m á g a s]
26		[b a d á k i g u l e]
25		[b a d á k i u]
24		[b a d á k i e]
23		[á m a t a t o s]
22		[á m a k a s]
31		[g i s o m a r i s]
30		[g i s ó m a k]
29		[g i s o m a k]
28		[b a d á k i s ú l e k o]
27		[b á k i d e l a]

